

שבוע פרשת וירא

ט' - ט"ו מרחשון ה'תשס"ח (21-27 Oktober 07)

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ  
שלשלת האור

שער  
שלישי

היכל  
תשיעי

# דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת  
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן  
מליובאוויטש



יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

## קו

זה המזמור קאי על הקודם, ואמר המשורר חודו לח' על שעשה לנו עוד ניסים מה שלא זכרנו מקדם כאשר מי ימלל גבורות ה' אם באנו לספר מי יוכל למלל הכל:

א הללויה | הודו ליהוה בייטוב כי לעולם חסדו: ב מי ימלל גבורות יהוה ישמיע כל־תהלתו:  
ג אשרי שמרי משפט עשה צדקה בכל־עת: ד זכרני יהוה ברצון עמך פקדני בישועתך:  
ה לראות | בטובת בחיריך לשמח בשמחת גויך להתהלל עם־נחלתך: ו חטאנו עם־אבותינו  
העינינו הרשענו: ז אבותינו במצרים | לא־השכילו נפלאותיך לא זכרו את־רב חסדיך וימרו עליהם  
בם־סוף: ח ויושיעם למען שמו להודיע את־גבורתו: ט ויגער בים־סוף ויחרב ויוליכם בתהמות  
במדבר: י ויושיעם מיד שונא וינאלם מיד אויב: יא ויכסו־מים צריהם אחד מהם לא נותר:  
יב ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו: יג מהרו שכחו מעשיו לא־חכו לעצתו: יד ויתאוו תאוה במדבר  
וינסו־אל בישיומן: טו ויתן להם שאלתם וישלח רזון בנפשם: טז ויקנאו למשה במחנה לאהרן  
קדוש יהוה: יז תפתח־ארץ ותבלע דתן ותכס על־עת אכירם: יח ותבער־אש בעדתם להכה  
תלהט רשעים: יט יעשו־עגל בחרב וישתחוו למסכה: כ וימירו את־כבודם בתבנית שור אכל  
עשב: כא שכחו אל מושיעם עשה גדלות במצרים: כב נפלאות בארץ חם גזראות על־ים־סוף:  
כג ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפּרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית: כד וימאסו  
בארץ חמדה לא־האמינו לדברו: כה וירגנו באהליהם לא שמעו בקול יהוה: כו וישא ידו להם  
להפיל אותם במדבר: כז ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות: כח ויצמדו לבעל פעור ויאכלו  
זבחי מתים: כט ויכעיסו במעלליהם ותפרץ־בם מגפה: ל ויעמד פינחס ויפיל ותעצר המגפה:  
לא ותחשב לו לצדקה לדר ודר עד־עולם: לב ויקציפו על־מי מריבה וירע למשה בעבורם:  
לג כיהמרו את־רוחו ויבטא בשפתיו: לד לא־השמידו את־העמים אשר אמר יהוה להם:  
לה ויתערכו בגוים וילמדו מעשיהם: לו ויעבדו את־עצביהם ויהיו להם למוקש: לו ויזבחו  
את־בניהם ואת־בנותיהם לשדים: לח וישפכו דם נקי דם־בניהם ובנותיהם אשר זבחו לעצבי כנען  
ותחנף הארץ בדמים: לט ויטמאו במעשיהם ויזנו במעלליהם: מ ויחר־אף יהוה בעמו ויתעב  
את־נחלתו: מא ויתנם ביד־גוים וימשלו בהם שנאיהם: מב וילחצום אויביהם ויפגעו תחת ידם:  
מג פעמים רבות יצילם והמה ימרו בעצתם וימכו בעונם: מד וירא בצר להם בשמעו את־רנותם:  
מה ויזכר להם בריתו וינחם כרב חסדיו: מז ויתן אותם לרחמים לפני כל־שוכיהם: מז הושיענו |  
יהוה אלהינו וקבצנו מן־הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: מח ברוך־יהוה | אלהי

ישראל מן־העולם | ועד־העולם ואמר כל־העם אמן הללויה:

## קז

זה המזמור נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה/ כי בעונש חטאם היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומתראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הָדָו לַיהוָה פִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָו: ב יֹאמְרוּ גְאוּלַי יְהוָה אֲשֶׁר גָּאֲלָם מִיַּד־צָרָה: ג וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרַח וּמִמְעַרְבֵי מִצְרַיִם וּמִיָּם: ד תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עֵיר מוֹשֵׁב לֹא מִצְאוּ: ה רַעֲבִים גַּם־צִמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטֵּף: ו וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמִּצְוֹקוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם: ז וַיִּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לְלַכֵּת אֶל־עֵיר מוֹשֵׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָו וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט פִּי־הַשְּׂפִיעַ נֶפֶשׁ שָׁקָה וּנְפֹשׁ רַעֲבָה מִלֵּא־טוֹב: י יֵשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת אֲסִירֵי עֵנִי וּבְרוּל: יא פִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֲלוּן נֶאֱצוּ: יב וַיִּכְנַע בַּעֲמֹל לִבָּם כְּשָׁלוּ וְאִין עֹזֵר: יג וַיִּזְעְקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמִּצְוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: יד יוֹצִיאֵם מִחֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יִנְתַּק: טו יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָו וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז פִּי־שֹׁבֵר דְּלֹתוֹת נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בְרוּל גִּדְעוּ: יז אוֹיְלִים מִדֶּרֶךְ פֶּשַׁע וּמַעֲוֹנוֹתֵיהֶם יתַעֲנוּ: יח פֶּל־אֶכֶל תִּתַּעֲב נַפְשָׁם וַיִּגְיֵעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מוֹת: יט וַיִּזְעְקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמִּצְוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: כ יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָו וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וַיִּזְכְּחוּ זְכַחַי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹרְדֵי הַיָּם בְּאֲנִיּוֹת עֲשִׂי מְלֹאכָה בְּמַיִם רַבִּים: כד הִמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמִצְוֹלָה: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעֲרָה וַתְּרוֹמֵם גְּלוֹי: כו יַעֲלוּ שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרַעַה תִּתְמוּגַג: כז יִחוּגּוּ וַיִּנְוֵעוּ בְּשֹׁפָר וְכָל־חֲכֻמָּתָם תִּתְבַּלַּע: כח וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם וּמִמִּצְוֹקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם: כט יָקָם סַעֲרָה לְדַמְמָה וַיִּחַשּׁוּ גְלוֹיָהֶם: ל וַיִּשְׁמְחוּ כִּי־יִשְׁתַּקּוּ וַיִּנְחַם אֶל־מְחוּז חֲפָצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָו וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: לב וַיִּרְוֹמְמוּהוּ בְּקֹהֶל עָם וּבְמוֹשֵׁב זִקְנִים יִהְלֹוהוּ: לג יֵשֶׁם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם לְצִמְאוֹן: לד אֶרֶץ פְּרִי לְמַלְחָה מְרַעַת יֹשְׁבֵי בָהּ: לה יֵשֶׁם מִדְבָּר לְאֲנִים־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמִצְאֵי מַיִם: לו וַיֹּשֶׁב שָׁם רַעֲבִים וַיִּכְוֶנוּ עֵיר מוֹשֵׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְרֵי תְבוּאָה: לח וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהִמָּתֵם לֹא יִמְעִיט: לט וַיִּמְעֲטוּ וַיִּשְׁחוּ מַעֲצָר רַעַה וַיִּגּוּן: מ שִׁפְךָ בּוֹז עַל־נְדִיבִים וַיִּתְעַם בְּתַהוּ לֹא־דֶרֶךְ: מא וַיִּשְׁגַּב אֲבִיוֹן מַעֲוֵנִי וַיִּשֶׁם כְּצִאֵן מִשְׁפָּחוֹת: מב יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכָל־עוֹלָה קִפְצָה פִּיהָ: מג מִי־חֲכָם וַיִּשְׁמַר־אֱלֹה וַיִּתְבַּוְּנוּ

חֲסָדֵי יְהוָה:

## מפתח כללי

- א) מזמורי תהלים ק"ו ק"ז ..... ב
- ב) מאמר ד"ה והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו ש"פ וירא, כ"ף מרחשון, היתשי"ג ..... ה
- ג) מאמר ד"ה ואשה אחת מנשי בני הנביאים אור ליום ב' פ' חיי שרה, כ"ף מרחשון היתשמ"ו ..... יג
- ד) משיחת ש"פ וירא ט"ו מרחשון היתנשי"א ..... כ
- ה) לקוטי שיחות וירא (בלה"ק) ..... כז
- ו) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת וירא ..... לב
- ז) לוח "היום יום" לשבוע פרשת וירא ..... מ
- ח) הלכה יומית לעיון ברמב"ם ..... מב
- ט) שיעורי רמב"ם – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת וירא ..... מד
- י) שיעורי רמב"ם – פרק אחד ליום לשבוע פרשת וירא ..... סה
- יא) שיעורי רמב"ם – ספר המצוות לשבוע פרשת וירא ..... עג

### מתורת נשיאי חב"ד:

- יב) שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו"ר הזקן ..... עה
- יג) תורה אור מבואר - ד"ה רני ושמחי פרק א - אדמו"ר הזקן ..... עו
- יד) מאמרים קונטרסים - אדמו"ר האמצעי ..... עז
- טו) דרך מצותיך - שרש מצות התפילה - אדמו"ר ה"צמח צדק" ..... עח
- טז) קונטרס והחרים תרל"א - אדמו"ר מוהר"ש ..... עט
- יז) קונטרס ומעין - אדמו"ר מוהרש"ב ..... פ
- יח) מאמרים תרצ"ב - אדמו"ר מוהרי"צ ..... פא
- יט) לקוטי דיבורים - אדמו"ר מוהרי"צ ..... פב
- כ) רשימת המאסר - אדמו"ר מוהרי"צ ..... פג

- כא) חומש, רש"י ותרגום אונקלוס לשבוע פרשת וירא ..... פה
- כב) לוח זמנים לשבוע פרשת וירא ..... קיא



## בס"ד. ש"פ וירא, כ"ף מרחשון, ה'תשי"ג

(הנחה בלתי מוגה)

והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, ומבאר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע במאמרו ד"ה זה שאמרו לפני חמישים שנה<sup>2</sup>, דצריך להבין שייכות הענינים דעמידת אברהם לאכילת המלאכים, שכאשר הוא הי' עומד עליהם אז דוקא ויאכלו. והנה, במ"ש ויאכלו יש ב' פירושים, פי' הא', שנראו כמו שאכלו<sup>3</sup>, וכ"ה במדרש<sup>4</sup> עלת לקרתא הלך בנימוסה כו' והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, וכי אוכלין היו אלא נראין כאוכלין. ופי' הב', שאכלו ממש, כפי שמוכח מזהר פרשת תולדות<sup>5</sup> שמביא שם ענין הנ"ל דעלת לקרתא כו' ואינו מסיים שהי' נראה כאוכלים, והמשמעות שם שהיו אוכלים ממש, דמדמה ענין זה להמלאך שהי' מתאבק עם יעקב<sup>6</sup> שהי' בגוף גשמי מד' יסודות גשמיים, ועל זה מביא מה שאכלו המלאכים אצל אברהם, דמזה משמע שהי' אכילה ממש. וצריך להבין שייכות הענינים דעמידת אברהם לאכילת המלאכים בב' הפירושים שבזה. וגם צריך להבין כללות הענין דאכילת המלאכים, דמשמע שזוהי מעלה גדולה שנפעלה אצל המלאכים עי"ז שהוא עומד עליהם, וצריך להבין מהי המעלה בזה.

ב) ויובן זה בהקדים מ"ש<sup>8</sup> ואם האכל יאכל, ואמרו<sup>9</sup> בשתי אכילות הכתוב מדבר, אחת אכילת מזבח ואחת אכילת כהנים. וצריך להבין איך מדמים אכילת כהנים, שהיא אכילת אדם, לאכילת מזבח, שהו"ע הקרבת הקרבנות. וביותר אינו מובן, שמצינו שיש מעלה באכילת אדם על אכילת מזבח, כמאמר<sup>10</sup> כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, והיינו שאכילת כהנים שהיא אכילת אדם פועלת מה שלא פעלה אכילת המזבח, ואינו מובן, שהרי אכילת מזבח הו"ע הקרבת הקרבנות, שעל זה אמרו<sup>11</sup> רזא דקורבנא עולה עד רזא דא"ס, ואיך אפשר לומר שאכילת אדם תהי' למעלה יותר מהקרבת הקרבנות.

(1) פרשתנו יח, ח.

(2) בשנת תרס"ג (י"ל בקונטרס בפ"ע בשנה זו (תשי"ג)\*, בתוספת מראי מקומות והערות מכ"ק אדמו"ר שליט"א (חלקם נעתקו להלן), ונדפס לאח"ז בסה"מ תרס"ג ע' נ ואילך). בהקדמת כ"ק אדמו"ר שליט"א להמאמר כותב: כנראה מיוסד על דרוש כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" הנדפס בספר טעמי המצות שלו מצות אכילת קדשי קדשים לכהנים, אשר מיוסד או עכ"פ שייך למאמר כ"ק אדמו"ר הזקן כי הוא יברך הזבח אחרי כן יאכלו הקרואים, שנא' ב"שבת פ' ויחי בסעודת שחרית שנת תקס"ה [מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ה ח"א ע' קסב ואילך]. ויעוין ג"כ לקו"ת ר"פ צו, סידור שער ברהמ"ז ביאור ד"ה והקימותי, תו"א ר"פ חיי שרה, סידור סדר סעודת שבת ד"ה

יגלה לן טעמי.

(3) פרש"י עה"פ. ב"מ פו, ב.

(4) ב"ר פמ"ח, יד.

(5) קמד, א.

(6) וישלח לב, כה.

(7) בהבא לקמן – ראה גם אוה"ת בראשית (כרך ז) תתשפב, א ואילך. סה"מ הי"ש"ת ע' סב ואילך.

(8) צו ז, יח.

(9) זבחים יג, ב. וראה לקו"ת ר"פ צו.

(10) פסחים נט, ב.

(11) ראה זח"ב רלט, א. זח"ג כו, ב.

(\* ונשלח לכר"כ – ראה אג"ק ח"ז ע' נו; נז; עד ("מוסג"פ הקונטרס שהו"ל לא כבר מאת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע אשר בטח יזכה בזה את הרבים ובפרט שהאמור בו מיוסד על מעלת אכילת כהנים שהוא למעלה מאכילת מזבח, כי ממשיך אור חדש שלמעלה מסדר השתלשלותי); עו ("מוסג"פ הקונטרס שהו"ל לא כבר, מאת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע חמישים שנה לפני זה, אשר חזרתיו בשי"ק כו"). חכ"א ע' קעד.

ג) וביאור הענין, דהנה ענין הקרבנות הוא שהקריבו בהמה גשמית ע"ג המזבח ונכללת באש שלמעלה, בחינת ארי' דאכיל קורבנין<sup>12</sup>, והיינו שהבהמה נכללת בפני שור, וע"י פני שור היא נכללת בפני ארי', בבחינת ארי' דאכיל קורבנין, שהוא בחינת מלכות דאצילות מקור הבי"ע, והיינו דהעלאת הקרבנות הוא במלכות דאצילות מקור דבי"ע. ולכן היתה הקרבת הקרבנות על מזבח החיצון שהי' בחצר המשכן, דהנה בבית המקדש וכן במשכן הי' ג' דיורים, קודש הקדשים, אוהל מועד (היכל), וחצר אוהל מועד, כנגד תלת עלמין<sup>13</sup> שהן ג' מדריגות כלליים, עולמות הא"ס שלפני האצילות, עולם האצילות ועולמות בי"ע<sup>14</sup>. דקודש הקדשים מכוון נגד עולמות הא"ס שלפני האצילות, ואוהל מועד וההיכל הוא נגד עולם האצילות, והעזרה וחצר המשכן הוא נגד עולמות בי"ע, והקרבת הקרבנות היא על מזבח החיצון בחצר המשכן, דמזבח הוא בחינת מלכות, ומקומו בחצר המשכן היינו כמו שהוא מקור לבי"ע, והיינו, שהעלאת הקרבן הוא במלכות דאצילות כמו שהוא בבי"ע. והסדר בזה הוא שע"י הקרבת הבהמה הגשמית נכללת היא בפני שור שביצירה, וע"י אכילת החיות דיצירה נעשית העלי' בעולם הבריאה, וע"י הבירור שבעולם הבריאה נעשית העלי' במלכות דאצילות כמו שהוא בבי"ע. והענין בזה, דהנה, שרש הדברים הגשמיים הוא משבירת הכלים דתהו, ויש בהם ב' אופני בירורים, בירור שמלמעלה למטה, ובירור שמלמטה למעלה. הבירור שמלמעלה למטה הוא באופן שלאחרי השבירה שנפל הכל כו', הנה מהמובחר נעשה עולם הבריאה, והשאר נפל ליצירה, ונתברר עוד, ונעשה עולם היצירה, והשאר נפל לעשי', ונתברר עוד, ונעשה עולם העשי'. והבירור שמלמטה למעלה הוא שע"י עבודת האדם בעולם העשי' נעשה הבירור בעשי' והמובחר שבזה נעשה עולם היצירה, וע"י הבירור שבעולם היצירה הנה המובחר שבזה נעשה עולם הבריאה, וע"י הבירור שבעולם הבריאה הנה המובחר שבזה עולה בבחינת מלכות דאצילות. והענין בזה, דעם היות שמצד ההתהוות ישנו כבר הבירור שמלמעלה למטה, מה ששייך לכל עולם ועולם כו', מ"מ צריך להיות גם הבירור שמלמטה למעלה, כי הבירור שמלמעלה למטה הוא רק בפנימיות העולמות, אבל החיצוניות לא נתברר, ולכן צריך להיות הבירור שני שמלמטה למעלה כדי לברר גם את חיצוניות העולמות. וזהו"ע עבודת הקרבנות שהבהמה נכללת בעולם היצירה, וע"י הבירור שבעולם היצירה היא נכללת בעולם הבריאה, וע"י הבירור שבעולם הבריאה ארי' דאכיל קורבנין, הנה בחינת המלכות עולה לאצילות, וע"י העלאת מ"ן דמלכות נמשך המשכת מ"ד דז"א. ולכן נקראת עבודת הקרבנות אכילת מזבח, ולא אכילת אדם, כי, אדם הוא בחינת ז"א, והעלי' שנעשית ע"י הקרבנות היא רק בבחינת המלכות, ולכן נקרא בשם אכילת מזבח, היינו, האכילה דבחינת מלכות. ואף שע"י הקרבנות מקבלת המלכות מבחינת ז"א, מ"מ, אין זה ענין אכילת אדם, כי אכילת אדם היינו שע"י האכילה מיתוסף חיות בהאדם, אבל ע"י הקרבנות לא נעשה המשכה (תוספת חיות) בז"א, כי אם שהמלכות מקבלת מז"א.

13) זח"ג קנט, א.

14) רמ"ז לח"ג שם.

12) ראה יומא כא, ב. זח"א ו, ב. זח"ב רעה, א. זח"ג יז, א.

לב, ב. ועוד. ולהעיר ג"כ מלקו"ת במדבר ד"ה וארי' כבקר.

ד) ועדיין צריך להבין מה שהעלי' שע"י הקרבנות היא רק בבחינת המלכות, שהרי רזא דקורבנא עולה עד רזא דא"ס<sup>11</sup>, היינו, שהעלי' שע"י הקרבנות היא למעלה מבחינת מלכות, עד רזא דא"ס שהוא למעלה מעולמות. וזהו הטעם שקרבנות מכפרים על חטא, דאף שענין החטא הוא היפך התומ"צ, ותומ"צ הוא ענין נעלה ביותר, ומ"מ מכפרים הקרבנות על חטא, היינו, שהקרבנות הם למעלה מענין התומ"צ, והוא לפי שע"י ההקרבה מתעלית הבהמה הגשמית ונכללת בשרשה בעולם התהו, שהוא למעלה מן העולמות לגמרי, ועי"ז נעשה ענין הכפרה על תומ"צ, דתורה היא בחינת פנימיות, ומצוות הן מקיפים, אבל הם מקיפים שעל הכלים, היינו שהם בערך הכלים, משא"כ האורות דתהו הן למעלה גם מבחינת מקיפים. וזהו שבתהו היו אורות מרובים<sup>15</sup>, דאין הכוונה מרובים בכמות לבד, אלא מרובים גם באיכות<sup>16</sup>, היינו שהאורות דתהו הם באופן אחר לגמרי במדריגה נעלית שבאין ערוך. דהנה גם בעולם התיקון אמרו חז"ל<sup>17</sup> שאור שנברא ביום הראשון שהי' אדה"ר מביט בו מסוף העולם ועד סופו, לא הי' העולם כדאי להשתמש בו, היינו שהוא אור שאינו שייך אל העולם, ומובן שאין הכוונה שהוא בריבוי בכמות, אלא שהוא מהות אחר לגמרי, שזהו הפירוש שלא הי' העולם כדאי להשתמש בו<sup>16</sup>, ומזה יובן במכ"ש שהאורות מרובים דתהו הם מרובים באיכות, היינו שמעלת האורות דתהו אינו כמעלת העילה על העלול, אלא שהם בסוג אחר לגמרי שלמעלה לגמרי מן העולמות, וכיון שע"י העלאת הקרבנות מאיר בחינת ריבוי האור דתהו, לכן מתמלאים כל הפגמים והחסרונות שנעשו ע"י החטא.

אך הענין הוא, דעם היות שע"י הקרבנות ממשיכים האורות דתהו, הרי גם האורות דתהו יש להם איזה שייכות להעולמות. דהנה, אורות מרובים וכלים מועטים דתהו הם ב' ענינים שתלויים זה בזה, דהאורות תלויים בהכלים והכלים בהאורות, דכלים מועטים היינו שהכלים היו במיעוט, שלא הי' נרגש בהם בחינת כלי, כי הכלי הי' ברצוא, ולכן המשיכו אורות מרובים, היינו אור שבלתי מתיישב בהכלי, דהא בהא תליא, שהכלי פעל על האור והאור על הכלי, ומזה מובן שגם האורות דתהו יש להם שייכות אל הכלים. ואף שהשייכות היא באופן כזה שהאורות לא היו בהתיישבות בהכלים, ואדרבה ע"י האורות נעשה שבירה בהכלים, מ"מ, מזה גופא שנעשה שבירה בהכלים, מובן שיש להם איזה שייכות עם הכלים. ולכן, ההמשכה שע"י עבודת הקרבנות אינה המשכת אור חדש, דאף שע"י עבודת הקרבנות נמשך האור דתהו, מ"מ אין זה אור חדש, לפי שהאורות דתהו יש להם שייכות אל התיקון, דהנה תהו ותיקון יש להם שייכות זה לזה, שהרי תהו הוא בשביל התיקון, כמאמר<sup>18</sup> בונה ע"מ לסתור וסותר ע"מ לבנות<sup>19</sup>, היינו דבנין ושבירת התהו הוא בשביל התיקון, ואף דשייכות זו הוא בהכלים דתהו, שהרי השבירה הי' בהכלים דתהו שמהם נעשה התיקון,

15) ראה עץ חיים שער י (שער התיקון) פ"ה. שער יא (שער

המלכים) פ"א-ב. ספ"ה.

18) לשון חז"ל – שבת לא, ב.

19) ראה מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ג ח"ב ע' תשכת. מאמרי

אדמו"ר האמצעי דברים ח"ב ע' תקפב ואילך. ובכ"מ.

16) ראה סה"מ תרכ"ו ע' צו. תרצ"ז ס"ע 204 ואילך. וש"נ.

17) ב"ר פ"ג, ו וביפ"ת שם. שמו"ר רפ"ה. ובכ"מ.



אבל האור נסתלק למעלה, מ"מ להיות שהכלים דתהו יש להם שייכות אל התיקון, והאור דתהו יש לו שייכות להכלים דתהו כנ"ל, א"כ הרי יש שייכות להאורות דתהו עם הכלים דתיקון, ולכן הנה האורות דתהו אינם המשכת אור חדש, אלא הם בבחי' ההארה השייכת לעולמות, שכללותה היא בחי' מלכות דאצילות.

**אמנם** אכילת אדם הוא המשכת אור חדש שלמעלה מהעולמות, דהנה, אדם הוא בחינת ז"א, כמ"ש<sup>20</sup> ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם שהוא בחינת ז"א, ובחינת ז"א הוא בכלל עולמות הא"ס, כמ"ש רבינו בתו"א פ' תרומה<sup>21</sup> ע"פ<sup>22</sup> כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה, שהם ב' קצוות, קצה הא' הוא בחינה עליונה שבנבראים שהוא בחינת מלכות, וקצה הב' הוא בחינת ז"א שהוא סוף עולמות הא"ס, דעם היותו סוף מדרי' הא"ס, מ"מ, הוא בכלל המאציל. ומ"מ צריך להיות בזה המשכת אור, שזהו"ע אכילת אדם שנתוסף חיות בהאדם, לפי שעם היותו בכלל עולמות הא"ס, מ"מ להיותו סוף עולמות הא"ס, היינו שהוא בגדר תחילה וסוף, א"כ הוא הארה לבד שאינו תופס מקום כלל, וצריך להיות ההמשכה בבחינת ז"א מבחינת האור שלמעלה מעולמות, ע"י אכילת כהנים. והיינו שההמשכה שע"י אכילת אדם היא המשכת אור חדש שלמעלה לגמרי מהעולמות, דלא זו בלבד שאינו כמעלת העילה על העלול, אלא שהוא אור חדש שלמעלה מהעולמות לגמרי. (ה) **והנה** כשם שבזמן הבית היו ב' הענינים דאכילת מזבח ואכילת כהנים, כמו"כ גם עכשיו יש ב' אכילות, אכילת חול ואכילת שבת, שהם דוגמת אכילת מזבח ואכילת כהנים. דאכילת חול, שעל זה נאמר<sup>23</sup> ובטן רשעים תחסר, הו"ע הבירורים, והוא כענין אכילת מזבח. ואכילת שבת, שעל זה נאמר<sup>23</sup> צדיק אוכל לשובע נפשו, הו"ע המשכת אור חדש, והוא כענין אכילת כהנים. והענין הוא, דהנה האכילה דחול הו"ע עבודת הבירורים, לברר את הטוב מן הרע, כדאיתא בזהר<sup>24</sup> נהמא אפום חרבא ליכול, שהמאכל הגשמי הוא מק"נ שיש בו תערובת רע, והאדם בטבעו נמשך להמאכל, ולכן יכול המאכל להוריד את האדם, וזהו"ע המלחמה, שצריך לפעול בעצמו שלא זו בלבד שהמאכל לא יוריד אותו, אלא עוד זאת, שהוא יברר את המאכל ויעלה אותו לקדושה. והנה, בירור זה נעשה ע"י התגלות נפש האלקית דוקא, דלהיות שהאדם מטבעו, מצד נפשו הבהמית ומכ"ש מצד גופו, נמשך להדבר הגשמי, ומשום זה אפשר שלא זו בלבד שלא יפעול בירור בהמאכל, אלא אדרבה שהמאכל יוריד אותו, לכן הנה הבירור הוא ע"י התגלות נפש האלקית דוקא. ולכן אסור לאכול קודם התפלה כמ"ש<sup>25</sup> לא תאכלו על הדם, ודרשו חז"ל<sup>26</sup> לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם, כי דוקא ע"י הקדמת עבודת התפלה שעל ידה פועל בעצמו התגלות נפש האלקית<sup>27</sup>, אפשר להיות עבודת הבירורים. והיינו, שבלא הקדמת

(25) קדושים יט, כו.

(26) ברכות יו"ד, סע"ב.

(27) ראה לקו"ת פינחס עט, ד. מאמרי אדמו"ר הזקן פרשיות

ח"ב ע' תשמו. מאמרי אדה"ו הקצרים ע' שב ואילך. מאמרי

אדמו"ר האמצעי ויקרא ח"ב ע' תשנו. אוה"ת בראשית (כרך 1)

(20) יחזקאל א, כו.

(21) פא, ב.

(22) תרומה כה, יט.

(23) משלי יג, כה.

(24) ח"ג קפח, ב.



עבודת התפלה, הנה כיון שהעבודה היא בדרך מלחמה, וענין המלחמה הוא שגם הלעו"ז מתגבר, כמ"ש<sup>28</sup> ולאום מלאום יאמץ, אי אפשר להיות הביורור, ודוקא ע"י הקדמת התפלה שפועל בעצמו התגלות נפש האלקית, הנה עי"ז בכחו לנצח את המלחמה. והיינו, שבשעת הביורור גופא אי אפשר לפעול בעצמו התגלות נפש האלקית, שהרי אדרבה המאכל מורידו למטה ובטבעו נמשך להגשמי, ורק עי"ז שמקודם לכן פועל בעצמו התגלות נפש האלקית, אזי יכול לפעול הביורור בהגשמי. ומכל זה מובן שהאכילה דחול אינה המשכת אור חדש, כי אם המשכת האור שבהעולמות, שמגלה את האור ע"י שמברר אותו מהרע. משא"כ אכילת שבת אינה ענין הביורור, שהרי בשבת בורר אסור, דבששת ימי החול הנה תנא סדורא דפת נקט החורש והזורע כו' הבורר<sup>29</sup>, אבל בשבת בורר אסור, משום דבשבת אין תערובות הטו"ר, כידוע אשר בערב שבת אחרי חצות נפרד הרע מן הטוב, שהרע יורד בשלהובא דאשא<sup>30</sup>, וכמ"ש הצ"צ<sup>31</sup> ששאל מרבינו הזקן איך יתכן לומר שבשבת אין מבררים הטוב מן הרע אלא מעלים הטוב, דא"כ מה נעשה ברע שהי' במאכל, וא"כ בהכרח שמתברר כו', והשיב לו, שזה אינו, כי בשבת נפרד הטוב שבנוגה מן הרע שבנוגה מערב שבת ועולה למעלה, וכן בכל דברים גשמיים הנמשכים מנוגה שגם מהם מתפרד הרע דנוגה ונשארים רק טוב. אלא שזה נעשה בפנימיות הכח שבמאכל, ולפיכך אין ניכר מבחוץ לעין הרואה. ולכן הנה בשבת בורר אסור, והאכילה דשבת היא המשכת אור חדש שלמעלה מעולמות. והנה, גם להאכילה דשבת שהוא המשכת אור חדש צריך להיות מקודם עבודת התפלה, ואדרבה עוד ביותר מכמו בששת ימי החול, דלכן התפלה דשבת צריך להיות באריכות יתירה כו'<sup>32</sup>.

(ו) וזהו מה שאומרים בהג' סעודות דשבת עתיקא קדישא אתיין לסעדא בהדי' או בהדה, דבחי' עתיקא קדישא הוא אור חדש שלמעלה מהעולמות. והענין בזה, דעם היות שגם בששת ימי החול יש המשכת ע"ק שהוא המשכת התענוג, כמ"ש בכל יום מששת ימי בראשית וירא אלקים כי טוב (לבד מיום ב' שהי' בו מחלוקת כו'<sup>33</sup>, וגם ביום ב' שלא נאמר בו כי טוב, הרי נכפל ביום ג' ב"פ כי טוב, לגמור מלאכת יום השני<sup>33</sup>), מ"מ, אין זה דומה להמשכת התענוג שבשבת, דבששת ימי החול התענוג הוא מורכב באיזה דבר, ובכללות הוא מורכב בחכמה, דאף שהחכמה היא ראשית הספירות, הרי גם החכמה היא מציאות, ומזה שהתענוג הוא מורכב הרי מובן שהוא הארה לבד מהתענוג העצמי, והיינו שהתענוג בא ע"י צמצום שמתצמצם ומתלבש בחכמה, ולכן כתיב ב"י שם אלקים, כמ"ש וירא אלקים כי טוב, ול"ב פעמים אלקים נאמר במעשה בראשית<sup>34</sup>, שהו"ע צמצומים, דהמשכת התענוג הוא במוחא סתימאה, ומחכמה נמשך לבניה ע"י ל"ב נתיבות חכמה

תתרכ, א. סה"מ תרפ"ט ע' 85. וש"נ.

(28) תולדות כה, כג. וראה פרש"י שם. פסחים מב, ב. מגילה

ו, א. זח"ב רלו, א. לקו"ת צו יא, ב. ואתחנן ד, סע"ד.

(29) שבת עד, ב.

(30) ראה זח"ג רג, ב. הוספות לתו"א ס"פ כי תשא. סהמ"צ

להצ"צ מצות לא תבערו אש בסופה (צ, א).

(31) סהמ"צ שם.

(32) חסר איזה פרטים שנאמרו בענין זה (המו"ל).

(33) ב"ר פ"ד, ו.

(34) ראה זח"ג פא, ב (ברע"מ). זחר חדש צד, ד. צו, ב. ונפרטו

שם קיב, ג"ד. פרדס שער יב (שער הנתיבות) פ"ב. לקו"ת אמור

לג, ד. תצא לט, רע"ג. שה"ש לא, ריש ע"ד. לב, ד. ובכ"מ.

שהם צמצומים, ומבינה נמשך לז"א ע"י נו"ן שערי בינה שהם צמצומים, ומז"א נמשך למלכות ע"י צמצומים. ונמצא, שבששת ימי החול התענוג הוא מצומצם. משא"כ בשבת דכתיב ב'י<sup>35</sup> ויכל אלקים ביום השביעי, היינו, שכלו הצמצומים דשם אלקים, אזי נמשך ומתגלה עצמות התענוג, ואינו בא במורכב בחכמה, אלא באופן דפנימיות אבא פנימיות עתיק<sup>36</sup>, דכאשר המשכת התענוג הוא בחיצוניות החכמה, הרי החכמה והתענוג הם ב' דברים נבדלים זמ"ז, היינו שהתענוג אינו מתעצם עם החכמה, וכמו שאנו רואים שכאשר אדם ממציא שכל חדש אזי מתענג על השכל, אבל כאשר השכל נתיישן אצלו אינו מרגיש בו תענוג, ומזה מוכח שהשכל והתענוג הם ב' דברים, כי אילו הי' השכל מתעצם עם התענוג להיות דבר אחד, הי' צריך להיות התענוג תמיד כל זמן שהשכל מתקיים, אלא שהשכל והתענוג הם ב' דברים נבדלים. וכל זה הוא בחיצוניות החכמה, משא"כ בפנימיות החכמה, הנה פנימיות אבא פנימיות עתיק, שהחכמה היא עצמה תענוג, והוא לפי שאין זה הארה מהתענוג בלבד, כי אם עצמות התענוג, שזהו פנימיות עתיק. והיינו שבשבת הוא המשכת פנימיות עתיק, שהוא המשכת אור חדש שלמעלה מהעולמות.

(ז) ועד"ז הוא ההפרש בין אכילת צדיקים לאכילת בינונים ושלמטה מהם, דאכילת הבינונים ושלמטה מהם הו"ע ובטן רשעים תחסר, ואכילת צדיקים הו"ע צדיק אוכל לשובע נפשו. והענין בזה, דהנה כתיב<sup>37</sup> וזרעתי את בית ישראל זרע אדם וזרע בהמה, דנשמות הבינונים ורשעים הוא זרע בהמה, ונשמות הצדיקים הוא זרע אדם. וההפרש בין עבודת הנשמות דזרע אדם לעבודת הנשמות דזרע בהמה הוא, דעבודת הנשמות דזרע בהמה היא העבודה דדעת תחתון, ועבודת הנשמות דזרע אדם היא העבודה דדעת עליון. והנה, דעת תחתון הוא שההתהוות היא מאין ליש, דלמטה יש ולמעלה אין, דאף שיודע ומרגיש אשר האין האלקי הוא הוא המחי' ומהווה את היש וכל חיותו וקיומו של היש הוא מהאין האלקי, מ"מ, קורא אותו בשם אין, כי מה שהנברא אינו רואה קוראו בשם אין, ולכן הביטול שמצד דעת תחתון הוא ביטול היש בלבד, דאף שהוא בטל להאין האלקי, שהרי הוא יודע שהאין האלקי מהווה אותו, ומשום זה הוא בטל אליו, מ"מ, הביטול הוא ביטול היש בלבד, והיינו שהיש נשאר במציאותו ובישותו אלא שהוא יש מי שבטל. ואף שאינו דומה יש מי שבטל ליש מי שאוהב, דיש מי שאוהב הרי גם מצד עבודתו הוא בישותו<sup>38</sup>, דהאבהה היא מה שהוא רוצה (דאס וואס ער וויל), משא"כ יש מי שבטל הרי מצד עבודתו הוא בביטול, מ"מ, הרי הביטול הוא מצד עבודתו דוקא, אבל בעצם הוא יש (אנהויבן הויבט זיך אָן מיט יש), שזהו יש מי שבטל. וכיון שעבודת הנשמות דזרע בהמה הוא ביטול היש בלבד, לכן שייך בזה עבודת הבירורים, דכיון שהיש נשאר במציאותו וישנו בו תערובות טו"ר, צריך לברר הטוב מן הרע. וזהו ובטן רשעים תחסר,

(37) ירמ' לא, כו. וראה תו"א ר"פ משפטים. מאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא ח"א ע' ב. וש"נ.

(38) ראה תו"א הוספות קיד, ד. ועוד.

(35) בראשית ב, ב. וראה לקו"ת בלק עב, א. פינחס עט, ג. שה"ש לב, א.

(36) ראה לקו"ת נצבים מט, ד. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בסה"מ ה"ש"ת ע' 94. וש"נ.

שצריך לברר את הניצוצות דקדושה שבתוך הקליפות ולהעלות אותם. אמנם, עבודת הנשמות דזרע אדם היא העבודה דדעת עליון שלמעלה יש ולמטה אין, שכל הענינים שלמטה הם אין ואפס, ולכן לא שייך בזה ענין הבירורים, כיון שיוצא מענין הישות לגמרי, והיינו, שהרגש זה שיש בנפשם אשר למעלה יש ולמטה אין, פועל גם בחלקם בעולם שלא יהיו בו ההגבלות דעולם, וכידוע<sup>39</sup> שהבעש"ט ז"ל לא הי' המקום מסתיר אצלו כלל וראה מה שבריחוק מקום כמו שראה בקירוב מקום, ומבואר שזה לא הי' בדרך נבואה, אלא בראי' מוחשית ממש, והיינו לפי שההרגש שבנפשו פעל גם בחלקו בעולם שלא יהיו בו ההגבלות דעולם, ולכן ראה בריחוק מקום כמו בקירוב מקום, לפי שבחלקו בעולם לא הי' ההגבלה דמקום, וריחוק מקום וקירוב מקום הי' בשוה. והיינו, שעם היותו בגדר מקום, הנה המקום גופא נעשה למעלה מהגבלת מקום. וכמו מקום הארון אינו מן המדה<sup>40</sup>, דאף שהארון הי' מוגבל בארכו ובקומתו, וכמו"כ מקום קדה"ק הי' מוגבל בארכו ברחבו ובקומתו, מ"מ, מקום הארון אינו מן המדה. וכמו"כ הי' אצל הבעש"ט שהמקום לא הי' בבחינת יש כלל, וכן הוא בכל הצדיקים (דאף שענין זה נאמר על הבעש"ט, הרי כן הוא גם בכל הצדיקים), שבחלקם בעולם אין ההגבלות דעולם. ומזה מובן שבצדיקים לא שייך כלל ענין עבודת הבירורים, והאכילה דצדיקים הו"ע צדיק אוכל לשובע נפשו, והו"ע המשכת אור חדש שלמעלה מהעולמות, והמשכה זו היא בז"א, וע"י ההמשכה שבז"א נמשך גם בבחינת המלכות, שזהו צדיק אוכל לשובע נפשו, דנפש היא בחי' המלכות.

ח) והנה בענין זה הוא גם ההפרש בין נשמות ומלאכים, דנשמות יכולות להמשיך את האור שלמעלה מהעולמות, משא"כ מלאכים, אם יומשך להם אור שלמעלה מהם יתבטלו ממציאותם, היינו הפסד המציאות, כמאמר<sup>41</sup> הושיט הקב"ה אצבעו הקטנה ביניהם ושרפם, דהמשכת האור שבמלאכים הוא אור שלפי ערכם דוקא, ואם יומשך להם אור שלא לפי ערכם יתבטלו ממציאותם, משא"כ הנשמות הנה גם כשהם במציאותם יכולים להמשיך אור שלמעלה מהעולמות. וטעם הדבר הוא לפי שהמלאכים הם נבראים, ובנבראים אי אפשר שיומשך אור שלמעלה מהם, לפי שהם בחינת יש ומציאות, ועד שגם בעת שליחותם, שאז הם בביטול לגמרי עד שנקראים בשם הוי', כמ"ש ותקרא שם הוי' הדובר אלי'<sup>42</sup>, ובי נשבעתי נאום הוי'<sup>43</sup>, מ"מ, הרי זה רק ביטול היש לבד, היינו שגם אז הם בבחינת מציאות, ולכן אינם יכולים לקבל גילוי אור אלקי. משא"כ נשמות שענינם שהאלקות נעשה נברא<sup>44</sup>, לכן יכולים לקבל גם בחינת אור שלמעלה מהם. אמנם, כל זה הוא בנוגע למלאכים מצד עצמם, שאינם יכולים לקבל בחינת אור שלמעלה מהם לפי שהם בבחינת מציאות, ולכן נקראים בשם עומדים, לפי שכל עלייתם היא במדריגת העולמות, והם בבחינת מציאות, אבל ע"י עבודת נשמות הצדיקים, פועלים גם במלאכים שיהי' בהם המשכת אור חדש שלמעלה מהעולמות.

(42) לך לך טז, יג. וראה תניא אגה"ק סו"ס כה.

(43) וירא כב, טז.

(44) ראה ביאורי הוזהר פינחס לאדמו"ר האמצעי קיד, ד ואילך.

(39) ראה ספר החקירה להצ"צ סה, סע"א.

(40) יומא כא, סע"א. וש"נ.

(41) סנהדרין לח, ב. וראה סידור הערה לתיקון חצות.

וזהו מ"ש והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, דעי"ז שאברהם עמד עליהם פעל שיהי' בהם אכילת אדם, והיינו, שמלאכים מצד עצמם הם במדריגת העולמות, אבל ע"י עבודת אברהם פעל עליהם שיהי' בהם אכילת אדם, והוא המשכת אור חדש שלמעלה מהעולמות.

ויש לומר בדרך אפשר, דכשם שבנשמות ומלאכים, אף שמלאכים מצד עצמם אין שיין בהם אכילת אדם, מ"מ, ע"י הנשמות נעשה בהם ג"כ אכילת אדם, כמו"כ הוא גם בנשמות דזרע אדם וזרע בהמה, שאף שעבודת הנשמות דזרע בהמה (שהם נשמות הבינונים כו') היא עבודת הבירורים, ללחום עם הרע כו', הנה זהו רק מצד עצמם, אבל ע"י עבודת הצדיקים נעשה גם בנשמות הבינונים הענין דאכילת אדם, המשכת אור חדש שלמעלה מהעולמות. וכמ"ש כי תקנה עבד עברי<sup>45</sup>, כי תקנה קאי על משה רבינו, שפעל גם בהנשמות שבבחי' עבד עברי, וכמ"ש<sup>46</sup> ונתתי עשב בשדך לבהמתך, דגם בהנשמות דזרע בהמה המשיך בחינת עשב כו'. ויובן זה במכ"ש מזה שהנשמות פועלים במלאכים שיהי' בהם אכילת אדם, דאם במלאכים שהם נבראים פועלים הנשמות שיהי' בהם המשכת אור חדש, כ"ש בנשמות שענינם שאלקות נעשה נברא (שענין זה שהנשמות הם אלקות שנעשה נברא הוא בכל הנשמות, גם בנשמות דזרע בהמה), הרי בודאי שע"י התקשרותם לנשמות הצדיקים נעשה גם בהם הענין דאכילת אדם. והיינו, שאף שמצ"ע עבודתם היא עבודת הבירורים שלוחם עם הרע, דעם היות שבבינונים גופא יש ג"כ ריבוי מדריגות, הרי גם במדריגה היותר עליונה שבבינונים עבודתם היא עבודת הבירורים, וכל המתאבק עם מנוול מתנוול ג"כ כו'<sup>47</sup>, ובפרט מצד הענינים שיש אצל כל אחד כפי שידע אינש בנפשי' אליבא דנפשי', הנה כל זה הוא מצד עצמם, אבל ע"י התקשרותם לנשמות הצדיקים נעשה גם בהם אכילת אדם, היינו המשכת אור חדש שלמעלה מהעולמות אור הבלי גבול. וזהו והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, דעי"ז שהוא עומד עליהם, ער שטייט אויף זיי און צוגעבונדען מיט זיי, פועל שיהי' בהם אכילת אדם, והיינו שממשיך אור הבלי גבול בכל מקושריו שלמטה, שע"ז נעשה אצלם תוספת חיות בקיום התורה והמצוות.



(46) עקב יא, טו.  
(47) ראה תניא ספכ"ח.

לאדמו"ר הצ"צ ח"א ע' תקמו ואילך. המשך תרס"ו ע' תנט.  
תפט. ועוד.

(45) משפטים כא, ב. וראה תו"א ר"פ משפטים.

## בס"ד. אור ליום ב' פ' חיי שרה, כ"ף מרחשון ה'תשמ"ו\*

ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע גו<sup>1</sup>, וידוע מאמר אדמו"ר הזקן עה"פ<sup>2</sup> דאשה היא הנשמה, ונק' אשה אחת כי היא אחת עם הוי', מנשי בני הנביאים, כי נביאים מלשון ניב שפתיים<sup>3</sup> הוא שמקבלים מבחי' דבר הוי' והנשמה היא כלי קיבול לקבל השגות וגילוי אלקות. ואלישע אותיות אלי שע הוא הקב"ה. וזהו ואשה אחת גו' צעקה אל אלישע, שהנשמה צועקת להקב"ה, עבדך אישי מת, אישי הוא אש יו"ד, דהאבה כרשפי אש שהי' אצלי להכלל ולהבטל בבחי' יו"ד חכמה עילאה – מת, שעכשיו אין לי אהבה זו. והנושה בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים, והנושה מלשון כי נשני אלקים<sup>4</sup> קאי על נפש הבהמית שמשכחת אותי מאלקות, ושני ילדי הם האהבה והיראה [וכמבואר בתניא<sup>5</sup> שהמדות נקראים בשם תולדות, ועיקרי המדות הם אהבה ויראה<sup>6</sup>], וזהו והנושה בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים, לאהבות זרות וליראות זרות. [דנוסף לזה שנה"ב משכחת אותי מאלקות ורוצה לבטל ח"ו את האהוי"ר באלקות, היא רוצה לקחת את האהוי"ר דנפש האלקית שיהיו עבדים לנה"ב]. ויאמר אלי' אלישע גו' מה יש לך בבית, איזה כחות נשאר לך שאין לנה"ב שליטה עליהם<sup>7</sup>, ותאמר אין לשפחתך גו' כי אם אסוך שמן, שלא נשאר אצלה שום דבר מלבד עצם נקודת הנשמה. [ויש לומר<sup>8</sup>, דשמן הוא חכמה<sup>9</sup>, ואסוך שמן הוא בחינת החכמה שבנפש, שאין לנה"ב שליטה עליה<sup>10</sup>]. ויאמר לך שאלו לך כלים מן החוץ גו' כלים ריקים אל תמעיטי, שתעסוק בתורה ובמצוות<sup>11</sup> שהם כלים לאור הוי'<sup>12</sup>, ואף שהתומ"צ שעוסקת בהם עכשיו הם כלים ריקים (בלי אהבה ויראה<sup>13</sup>) מ"מ אל תמעיטי בהם, ויצקת על כל הכלים האלה, להמשיך בהם הגילוי דעצם הנשמה [וע"ד המבואר בתניא<sup>14</sup> שקיום התורה ומצוותי' תלוי בזה שיזכור תמיד ענין מסירת נפשו לה', דמס"נ הוא מצד עצם הנשמה<sup>15</sup>]. וכשתעשה כן אזי את ובנייך תחיי בנותר, כיתרון האור הבא מן החושך<sup>16</sup>. ועוד פירוש בכלים ריקים אל תמעיטי, שיתבונן הרבה<sup>17</sup>

(9) תניא פנ"ג (עה, רע"א), מזהר (ראה זח"ג לד, א. שם לח, ב ובניצוצי אורות שם אות א).

(10) ראה תניא פי"ט (כה, א).

(11) כ"ה בד"ה ואשה אחת שם. ובד"ה כשם שצועקים, דפירוש כלים ריקים אל תמעיטי הוא שיתבונן איך שהוא כלי ריקן, כדלקמן בפנים.

(12) להעיר מלקו"ת ראה לב, ד.

(13) שאז הם כגוף בלי נשמה (תניא פל"ח ואילך) ואפשר שלכן הם נק' כלים ריקים.

(14) ספכ"ה.

(15) ראה תניא פי"ח-יט.

(16) ע"פ לשון הכתוב – קהלת ב, יג. וראה ספר הערכים-חב"ד ערך אור – ביחס לחושך ס"ח. וש"נ.

(17) צע"ק, דבפסוק נאמר "אל תמעיטי", ובהמאמר "שיתבונן הרבה".

(\* יצא לאור בקונטרס כ"ף מרחשון – תש"נ, "לקראת ש"פ וירא, כ"ף מרחשון הבעל"ט, יום הולדת את כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע. . . ט"ו מ"ח שנת ה'תשנ"ג).

(1) מלכים-ב ד, א ואילך. – התחלת ההפטרה דש"פ וירא, שבשנה זו (תשמ"ו) הוא השבת שלפני כ"ף מרחשון, יום ההולדת של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, שמיני' מתברכין כולהו יומין (זח"ב סג, ב. פח, א).

(2) ד"ה כשם שצועקים, נדפס במאמרי אדה"ז – הקצרים ע' קלו. וראה גם ד"ה ואשה אחת (נדפס שם ע' קלו).

(3) לשון הכתוב – ישע"י נו, יט.

(4) מקץ מא, נא.

(5) פ"ג.

(6) ראה תניא שם (ז, ב): ושאר המדות הן ענפי היראה והאהבה ותולדותיהן.

(7) כ"ה בד"ה ואשה אחת שם.

(8) וכן משמע בד"ה ואשה אחת הנ"ל.

איך שהוא כלי ריקן בלי דעת במוח ובלי דחילו ורחימו, ויתמרמר מאד על ריחוקו, ועי"ז יאיר בו אור הנשמה. וכמאמר רב מתיבתא בג"ע<sup>18</sup> אעא דלא סליק בי' נהורא מבטשין לי' כו' גופא דלא סליק בי' נהורא דנשמתא מבטשין לי' וסליק בי' נהורא. ויתירה מזה שאור זה (שמאיר ע"י המרירות מזה שהוא כלי ריקן) יש לו יתרון על האור כמו שהוא מצד עצמו, כיתרון האור הבא מן החושך דוקא. וזהו ואת ובנייך תחיי בנותר, את הוא עצם הנשמה ובנייך הם דחילו ורחימו שבכל נשמה – תחיי בנותר, כיתרון האור הבא מן החושך.

**(ב) ויש** לומר, דיתרון האור הבא מן החושך (ואת ובנייך תחיי בנותר) להפירוש בכלים ריקים אל תמעטי שיתבונן הרבה איך שהוא כלי ריקן, הוא נעלה יותר מיתרון האור (נותר) להפירוש בכלים ריקים אל תמעטי שיעסוק בתורה ומצוות אף שהם בלי אהוי"ר. דהנה ביתרון האור מן החושך, שני ענינים. יתרון האור בכדי להאיר את החושך. שבכדי להאיר במקום רחוק וחשוך ביותר, צריך לאור גדול ביותר<sup>19</sup>. דכמו"כ הוא גם בנוגע להיתרון (תחיי בנותר) שע"י עסק התומ"צ בלי אהוי"ר, דזה שהוא עוסק בתומ"צ הגם שאין לו אהוי"ר, הוא מפני תוקף ההתקשרות שלו באלקות שמצד עצם הנשמה, שלמעלה מכחות הגלויים. ועוד ענין ביתרון האור מן החושך, שע"י המרירות מהחושך המסתיר אורו ית', נמשך מבחינת ישת חושך סתרו<sup>20</sup>, חושך שלמעלה מאור<sup>21</sup> (למעלה גם מאור גדול שמאיר גם במקום חשוך ביותר). וזהו היתרון (תחיי בנותר) שע"י ההתבוננות איך שהוא כלי ריקן, דע"י המרירות מזה שהוא כלי ריקן (חושך), הוא מגיע לבחינת חושך שלמעלה מאור.

**(ג) וביאור** הענין בפרטיות יותר, יובן ע"פ מ"ש בלקו"ת<sup>22</sup> דענין את ובנייך תחיי בנותר הוא ע"ד מה שארז"ל<sup>23</sup> עה"פ<sup>24</sup> לשארית נחלתו, למי שמשים עצמו כשיריים. ומבאר שם<sup>25</sup>, דשיריים הם המקיפים שלמעלה מהשתלשלות. דהאור שנמשך בעולמות (בפנימיות) הוא הארה בלבד, ועיקר האור (המקיפים) נשאר למעלה, שיריים. ובכדי להמשיך המקיפים, הוא ע"י הביטול. וזהו למי שמשים עצמו כשיריים, דע"י שמשים עצמו כשיריים כפשוטו, ביטול, עי"ז דוקא הוא ממשיך המקיפים, שיריים. דכאשר עבודתו היא בבחינת מציאות, גם כשהעבודה היא בתכלית העילוי, ההמשכה שעל ידה היא אור השייך להשתלשלות (מציאות), ובכדי להמשיך השיריים דלמעלה (שלמעלה מבחינת מציאות) הוא דוקא ע"י הביטול. [וכמבואר גם בתו"א<sup>26</sup> עה"פ<sup>27</sup> השמים כסאי והארץ הדום רגלי אי זה בית גו' ואל זה אביט אל עני ונכה רוח, דההמשכה שע"י שמים וארץ שהם תורה

(24) מיכה ז, יח.

(25) וראה גם לקו"ת דרושי ר"ה ד"ה להבין כו' מי א-ל כמוך

(סב, ב).

(26) בתחילתו. ובאזה"ת נצבים א'רפב ואילך הובא ענין זה

שבתו"א והענין דלמי שמשים עצמו כשיריים בהמשך אחד.

עיי"ש.

(27) ישע"י סו, א-ב.

(18) זח"ג קסח, א. – בזהר שם הוא בשינוי לשון, אבל כ"ה

במאמר אדה"ז שם. וכ"ה גם בתניא רפכ"ט. ובכ"מ.

(19) ראה ספר הערכים שם ע' תקפ (וש"נ), שזהו אחד

הפירושים ביתרון האור מן החושך.

(20) תהלים יח, יב.

(21) לקו"ת האזינו עג, סע"א.

(22) ס"פ מסעי ד"ה ענין נחלת יעקב (צו, ב).

(23) ר"ה יז, א.



(שמים) ומצוות (ארץ) הוא אור פנימי, ובכדי להמשיך המקיפים, אי זה בית גו', דבית הוא מקיף (ובמקיפים עצמם מקיף הרחוק), הוא ע"י הביטול, עני ונכה רוח]. ומבאר בלקו"ת שם, דזהו מה שארז"ל<sup>28</sup> עה"פ ואת ובנייך תחיי בנותר עד שיחיו המתים, דנותר הוא מה שנשאר למעלה בבחינת מקיף, ובמקיפים עצמם הוא מקיף הרחוק, עתיק (דאריך הוא מקיף הקרוב ועתיק הוא מקיף הרחוק<sup>29</sup>), וזהו תחיי בנותר עד שיחיו המתים, דתחיית המתים הוא ע"י טלא דנטיף מעתיקא<sup>30</sup>.

וזוהי המעלה דענין תחיי בנותר שבא על ידי המרירות מזה שהוא כלי ריקן (פירוש השני בכלים ריקים אל תמעיטי) על הענין דתחיי בנותר שבא על ידי שעוסק בתורה ומצוות הגם שאין לו אהוי"ר (פירוש הראשון בכלים ריקים אל תמעיטי), כי היתרון (נותר) בזה שעוסק בתומ"צ גם כשאין לו אהבה ויראה הוא זה שאז קיום התומ"צ שלו קשור עם כח המסירת נפש, דענין המסירת נפש הוא מצד עצם הנשמה שלמעלה מכחות הגלויים (אהוי"ר). אבל מ"מ, כיון שע"י עסק התומ"צ (גם כשקיום התומ"צ הוא ע"י שזוכר ענין מסירת נפשו לה) אינו מתבטל ממציאיותו [שהרי זה שהוא מקיים תומ"צ תלוי ברצונו, רצון (מציאיות) האדם<sup>31</sup>], הגילוי דעצם הנשמה שבזה הוא רק כמו ששייכת לכחות הגלויים [דע"י שזוכר ענין מסירת נפשו לה' שמצד עצם הנשמה, הרצון שלו בתומ"צ הוא בתוקף גדול]. ולכן, גם ההמשכה שנמשכת מלמעלה ע"ז, הוא האור שלמעלה מהשתלשלות כמו שהוא שייך להשתלשלות, דבכללות הוא מקיף הקרוב, אריך. והיתרון שנעשה על ידי ההרגש והמרירות מזה שהוא כלי ריקן, מכיון שע"ז הוא מתבטל ממציאיותו, נמשך ע"ז הגילוי דעצם הנשמה כמו שהיא למעלה משייכות לכחות הגלויים. ועד"ז הוא בההמשכה שנמשכת ע"ז מלמעלה, דע"י שמרגיש בעצמו שהוא כלי ריקן שאין בו שום מעלה והוא כמו שיריים בעיניו (דבר המיותר, נותר), הענין דתחיי בנותר שע"ז הוא המשכת מקיף הרחוק, עתיק<sup>32</sup>.

ד) וצריך להבין מ"ש את ובנייך תחיי בנותר, שגם האהבה והיראה דהנשמה (בנייך) יחיו בנותר, דלכאורה, מכיון שנותר הוא מקיף, ובפרט להפירוש שנותר הוא מקיף הרחוק, איך שייך שיומשך ממנו חיות לכחות הפנימיים (אהבה ויראה). ויש לבאר זה ע"פ מ"ש אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בעל יום ההולדת במאמרו ד"ה כי<sup>33</sup> המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא<sup>34</sup> (בספר המאמרים שלו שמכינים

28) ב"ר ספלי"ה. יל"ש מלכים עה"פ (רמז רכח).

29) לקו"ת ברכה צט, ב-ג (הובא בלקו"ת מסעי שם). ובכ"מ. 30) זח"ב פג, א (הובא בלקו"ת מסעי שם).

31) והגם דטבע המס"נ שבכאו"א מישראל הוא לא מצד הרצון שלו אלא מפני שאינו יכול להפרד ח"ו מאחדותו ית' (המשך תרס"ו ע' רסז. ובכ"מ) – הנה זהו כשבא למס"נ בפועל, שאז מתגלית היחידה שבו. אבל כל זמן שלא בא לידי מס"נ בפועל ורק זוכר ענין מסירת נפשו לה' שע"ז יוכל לעמוד נגד יצרו" (תניא ספכ"ה) – הנה זה שעומד נגד יצרו (ע"י זכירת

המס"נ) הוא שרוצה לעמוד נגד יצרו.

32) להעיר שגם בתשובה (דוגמת) שני ענינים אלה. א) שהאהבה והצמאון להוי' דבעל תשובה הוא יותר מבצדיקים (תניא פ"ז יב, א). ובכ"מ. ב) שנעשה נבזה בעיניו נמאס כו' מואס בחייו, וע"ז נמשך לו חסד דעתיק (לקו"ת דרושים לר"ה סא, ג). ובהמשך הענין שם (סב, ב) שזהו"ע המשכת השיריים למי שמשים עצמו כשיריים.

33) לשון הכתוב – נצבים ל, יא.

34) דשנת תרע"ג.



עתה לדפוס<sup>35</sup>), דשני הלשונות נפלאות ורחוקה הם בעתיק ואריך. דפלא [שהוא לשון הפרשה והבדלה] הוא בעתיק, שנעתק ונבדל מהשתלשלות, וריחוק הוא באריך, דלשון ריחוק מורה שיש לו שייכות להדבר שהוא רחוק ממנו, וכמו אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני<sup>36</sup>, דזה שאמרתי אחכמה הוא לפי שהחכמה שייכת אליו, ורק שהיא רחוקה ממנו<sup>37</sup>. ומבאר שם, דמ"ש כי המצוה הזאת גו' לא נפלאה היא ממך גו', ממך דוקא, הוא, כי כיון שהמצוות הם רצון העליון, רצון שלמעלה מטעם, הם בבחינת פלא וריחוק<sup>38</sup>. ומכ"ש מצות התשובה (דהמצוה הזאת קאי על מצות התשובה, כמ"ש הרמב"ן וכמה מפרשים<sup>39</sup>) שהיא למעלה מהרצון דמצוות [וכמבואר בכ"מ<sup>40</sup>], דזה שע"י התשובה מתמלאים כל הפגמים הוא לפי שתשובה מגעת באוא"ס בעל הרצון (שלמעלה מהרצון דמצוות), ועד שהיא מגעת בהעצמות<sup>41</sup>, דזהו מ"ש כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך, אנכי מי שאנכי<sup>42</sup>] שהיא בודאי בבחינת פלא וריחוק. דתשובה תתאה היא בבחינת ריחוק ותשובה עילאה היא בבחינת פלא. כי תשובה תתאה היא במקיף דחי', מקיף הקרוב. וגם ההמשכה מלמעלה הנמשכת ע"י תשובה תתאה היא המקיף דאור ישר שיש לו שייכות להפנימי, דבכללות הוא אריך. ותשובה עילאה היא במקיף דיחידה, מקיף הרחוק. וגם ההמשכה מלמעלה שנמשכת ע"י היא המקיף דאור חוזר שלמעלה משייכות לפנימיות, דבכללות הוא עתיק. ומ"ש לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא, הוא ממך דוקא, מנשמות ישראל. דנש"י יש בהם הכל, וגם מלמעלה נותנים להם הכל, ולכן אין זה נפלא ורחוק מהם.

(ה) וצריך להבין, מה מחדש הכתוב בזה שהמצוה הזאת (תשובה) לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא, דלכאורה, מכיון שגם באדם, עבודת התשובה היא בהמקיפים חי' יחידה, שהם בדוגמת המקיפים שלמעלה (אריך ועתיק), מהו החידוש (כ"כ) בזה שע"י העבודה בהמקיפים דהנשמה נמשכים המקיפים דלמעלה. ויש לומר, דממך קאי על נר"נ שהם עיקר האדם<sup>43</sup>. דהגם שתשובה היא בהמקיפים דנשמה, מ"מ, בכדי לעורר המקיפים צריכה להיות התבוננות, וההתבוננות (שבנר"נ) צריכה להיות באופן שע"י יתעוררו המקיפים שלמעלה מהשכל. וזהו החידוש בלא נפלאה היא ממך גו' שממך קאי על נר"נ (כנ"ל), דהגם שהמקיפים חי' יחידה הם נפלאים ורחוקים מנר"נ, מ"מ, בכח הנר"נ לעורר (ע"י התבוננות המתאימה) את המקיפים חי' יחידה<sup>44</sup>, ועל ידם גם המקיפים שלמעלה,

35) סה"מ תער"ב-תרע"ו (נדפס שם ע' רפט ואילך).

36) קהלת ז, כג.

37) כ"ה בסה"מ שם ע' רחצ. ועד"ז הוא בד"ה כי המצוה הזאת בלקו"ת נצבים מה, ב ובסה"מ תקס"ה ס"ע תתפא ואילך. ולהעיר דבסוף ד"ה כי המצוה הזאת בהמשך תרס"ו (ע' שמו) מבואר דריחוק הוא למעלה מפלא.

38) כ"ה (שגם כל המצוות הם פלא וריחוק) להדיא בתחלת

המאמר שם ע' רפט.

39) וכ"ה בד"ה כי המצוה שבלקו"ת ובסה"מ תקס"ה שם.

40) ראה ד"ה שובה ישראל דוא"ו תשרי ה'תשל"ז ס"ה (ספר

המאמרים מלוקט ח"ד ע' ז) ובהנסמן שם הערה 46. וראה גם לקו"ת נצבים מה, ג-ד. סה"מ תקס"ה שם ע' תתעט ואילך.

41) שהוא למעלה גם מבעל הרצון – ראה ד"ה שובה ישראל דש"פ האזינו ה'תשל"ז ס"ד (ספר המאמרים מלוקט שם ע' טו-יז).

42) לקו"ת שם מה, ד. סה"מ תקס"ה ע' תתעט ואילך. ד"ה הנ"ל תרע"ג ע' רצט. וראה לקמן ס"ט.

43) להעיר מהמובא לעיל ס"ג שהמקיפים נק' שיריים.

44) להעיר מלקו"ת נצבים מה סע"ד דבתשובה יש שתי

מדריגות תשו"ת ותשו"ע "וגם בחינה זו (תשו"ע) הוא קרוב אלך".

אריך ועתיק. והטעם על זה הוא (כמובא לעיל (סוף סעיף ד) מהמאמר) כי נש"י (היינו גם הנר"נ) יש להם הכל, וגם מלמעלה נותנים להם הכל.

ו) ויובן זה בהקדים שהביאור בדיוק לשון הכתוב לא נפלאה היא ממך (ממך דוקא), הוא גם להפירושו<sup>45</sup> שהמצוה הזאת קאי על כללות המצוות. דגם לפירוש זה, המצוה הזאת היא בבחינת פלא, וכמובא לעיל (סעיף ד) מהמאמר, שגם כל המצוות, להיותם רצון העליון שלמעלה מהטעם, הם בבחינת פלא וריחוק (אלא שאעפ"כ לא נפלאה היא ממך, מישראל). ויש לומר, דזה שאומר ב' לשונות, נפלאה ורחוקה, הוא, כי במצוות יש שני ענינים. זה שהמצוות הם רצונו ית', רצון שלמעלה מטעם. וזה שלאחרי שהרצון נתלבש בחכמה (דתורה), ניתוסף גם טעם לכל מצוה<sup>46</sup>. וזהו שני הלשונות דפלא וריחוק, דהרצון שבמצוות, להיותו למעלה מטעם, הוא פלא. וטעמי המצוות כמו שהם מצד החכמה דתורה כמו שהיא למעלה, הם בבחינת ריחוק. דהגם שגם טעמי המצוות (כמו שהם בחכמתו ית') הם למעלה מההבנה דשכל אנושי<sup>47</sup>, מ"מ, החכמה דלמעלה היא מקור לחכמת ושכל הנבראים<sup>48</sup>, ולכן היא לא נפלאה משכל הנבראים ורק רחוקה מהם<sup>49</sup>.

ז) ויש להוסיף, דהמצוות והתורה (טעמי המצוות) כמו שהם מצד עצמם, אין שייך לומר עליהם גם התואר דפלא וריחוק. כי לשון פלא (ומכ"ש לשון ריחוק) מורה שהדבר המופלא יש לו איזו שייכות להדבר שמופלא ממנו. משא"כ בשני ענינים שאין שום שייכות ביניהם, אין נופל הלשון פלא. וכמו שאין שייך לומר על סברא שכלית שהיא נפלאה מחוש המישוש<sup>50</sup>. וזה שהתומ"צ הם ריחוק ופלא הוא לאחרי שירדו להיות להם איזו שייכות לעולם. דהתחלת הירידה היא זה שהתורה קדמה לעולם. דהתורה כמו שהיא מצד עצמה, אינה בגדר עלמין כלל ואין שייך לומר עלי' שקדמה לעולם. וזה שארז"ל<sup>51</sup> אלפיים שנה קדמה תורה לעולם, הוא בהדרגא דתורה כמו שירדה<sup>52</sup> להיות בגדר עלמין. דבדרגא זו שייך לומר שקדמה לעולם, ויתירה מזו, שיש שיעור בהקדימה, אלפיים שנה. ולאחרי זה ירדה עוד כו"כ ירידות<sup>53</sup>, עד שנמשכה למטה. ובדרגא זו דתורה, כמו שהיא לאחרי ירידתה [שהיא דרגא כללית, הכוללת כו"כ דרגות פרטיות, מהדרגא דתורה שקדמה לעולם ועד להדרגא דתורה שנמשכה למטה] שייך לומר שהיא בבחינת פלא וריחוק.

49) עפ"ז יומתק זה שאמר שלמה בנוגע להטעם דפרה אדומה "והיא רחוקה ממני".

50) ראה שעהיה"א פ"ט (פו, ב). וראה ד"ה שובה ישראל דש"פ האיזו הנ"ל הערה 24.

51) ראה מדרש תהלים צ, ד. ב"ר פ"ח, ב. תנחומא וישב ד.

52) דזה שאלפיים שנה קדמה תורה לעולם למדין ממ"ש (משלי ח, ל) ואהי' גו' יום יום (מקומות שבהערה הקודמת) – וענין זה שבתורה הוא למטה וירידה לגבי "ואהי' אצלו אמון" (התחלת הכתוב), ראה בארוכה סה"מ תרס"ה ע' עד. ובכ"מ.

53) ראה סה"מ תרס"ה שם בענין ה' הדרגות דתורה שבמשלי שם.

45) ראה רש"י עה"פ לא בשמים גו' ועה"פ כי קרוב גו' (שבהמשך לכי המצוה הזאת). תניא פי"ז ובה"שער" דהתניא (בפי' הפסוק כי קרוב גו'). ובסד"ה כי המצוה בהמשך תרס"ו "המצוה הזאת קאי על כל המצוות".

46) ראה בארוכה ספר המאמרים מלוקט ח"ב ע' כ. שם ס"ע נו ואילך. ושי"נ. וראה שם ע' נו, שגם המצוות דחוקים יש להם טעם בחכמה שלמע'. ולהעיר שאמר שלמה "אמרתני אחכמה גו'" בנוגע לפרה אדומה (במדב"ר פי"ט, ג).

47) ראה אגה"ק סי"ט (קכח, א) שטעמי המצוות לא נתגלו, והטעמים המובנים לנו אינם תכלית הטעם. וראה בארוכה סה"מ מלוקט שם ע' כ.

48) תו"א וירא יד, א. ובכ"מ.

ויש לומר, דזה שאומר לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא, הכוונה בזה היא להתומ"צ כמו שהם בבחינת פלא וריחוק, וגם להתומ"צ כמו שהם מצד עצמם (קודם ירידתם, שאז אין שייך לומר עליהם גם התואר דפלא וריחוק), שגם דרגא זו דתומ"צ לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא. כי במתן תורה ניתנו לישראל כל הדרגות דתורה, גם הדרגא דתורה כמו שהיא מצד עצמה (לפני ירידתה להיות שייכת לעולמות), ועד לאורייתא וקוב"ה כולא חד.<sup>54</sup>

(ח) והנה עד"ז הוא להפירוש דהמצוה הזאת קאי על מצות התשובה, דזה שתשובה היא בבחינת פלא וריחוק, הוא כמו שירדה להיות נמשכת למטה, אבל כמו שהיא מצד עצמה, אין שייך בה גם התוארים פלא וריחוק. והגם שהפלא והריחוק דתשובה הם באופן נעלה יותר מהפלא והריחוק שבכל המצוות [דהפלא והריחוק שבכל המצוות הו"ע הרצון והחכמה (כנ"ל סעיף ו), וכיון שתשובה היא בבעל הרצון (כנ"ל סעיף ד), מובן, שהפלא והריחוק דתשובה הם באופן נעלה יותר], מ"מ, מכיון שהתואר פלא (ומכ"ש התואר דריחוק), גם כמו שהוא בתכלית העילוי, מורה שהדבר המופלא יש לו איזו שייכות להדבר שמופלא ממנו, לכן, בהדרגא דתשובה כמו שהיא מצד עצמה (בעל הרצון), אין שייך לומר לשון פלא וריחוק. ומ"ש שהמצוה הזאת (תשובה) היא נפלאות ורחוקה, הוא, לאחרי ירידתה להיות נמשכת למטה.

ויש לומר, דמ"ש לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא, הכוונה בזה היא להתשובה כמו שהיא בבחינת פלא וריחוק וגם להתשובה כמו שהיא מצד שרשה בבעל הרצון (שלמעלה מהתואר דפלא וריחוק), שגם דרגא זו דתשובה לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא. וזהו מ"ש כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך גו', שגם התשובה כמו שהיא מצד אנכי, אנכי מי שאנכי, לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא.

(ט) והטעם על זה, כי במתן תורה, על ידי הדיבור<sup>55</sup> אנכי הוי' אלקיך, נעשה כן בכאו"א מישראל, שאנכי (על ידי שנמשך בהוי') הוא אלקיך, כחך וחיותך<sup>56</sup>. והגם דזה שאנכי נעשה אלקיך הוא כמו שנמשך בהוי', וכמבואר בהמאמר<sup>57</sup> החילוק בין מצות התשובה לכל המצוות, דבתשובה כתיב אשר אנכי מצוך, אנכי סתם, ובכל המצוות כתיב אנכי הוי', אנכי כמו שנמשך בהוי', מ"מ, ע"פ הידוע<sup>58</sup> שבהדיבור אנכי כלולים כל המצוות, גם מצות התשובה, יש לומר, שבאנכי הוי' (שבמתן תורה) נכלל גם בחינת אנכי כמו שהוא בעצמותו, למעלה מהמשכה בהוי', אלא שהגילוי דבחינה זו הוא במצות התשובה. ומזה מובן, דזה שבמתן תורה נעשה בכאו"א מישראל שאנכי הוא אלקיך, כחך וחיותך, הוא גם בחינת אנכי שלמעלה מהמשכה בהוי'. וכאשר האדם רוצה להתעורר בתשובה (עוד לפני שעושה תשובה), עי"ז מתגלה אצלו שאנכי (גם אנכי שלמעלה מהמשכה בהוי') הוא כחך וחיותך, היינו שזה שייך גם להנר"נ שלו, ועי"ז, המצוה הזאת (תשובה) אשר אנכי מצוך,

54) ראה זח"ג עג, א.

55) יתרו כ, ב.

56) ראה ד"ה וידבר גו' אנכי ה'תשכ"ח (ספר המאמרים מלוקט ח"ג ע' קסד) הערה 19.

57) ראה ענד"ז לקו"ת במדבר טז, סע"ד.

לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא, ואדרבא, קרוב אליך הדבר מאד בפיוך ובלבבך לעשותו, שקרוב מאד לכ"א מישראל להגיע לתשובה, ולא רק לדרגת התשובה כמו שירדה להיות בבחינת פלא וריחוק אלא גם לדרגת התשובה אשר אנכי מצוך.

יו"ד) וזהו ואת ובנייך תחיי בנותר, שגם כחות הפנימיים דהנשמה יחיו בנותר, דהגם שנותר הוא מקיף, ויתירה מזו שהוא מקיף הרחוק, מ"מ, נמשך ממנו חיות גם לכחות הפנימיים דהנשמה, כי ע"י התשובה מתגלה שאנכי הוא אלקיך כחך וחיותך. וע"ד שנת"ל (סעיף ט) בענין לא נפלאות היא ממך. אלא שענין לא נפלאות היא ממך הוא שכחות הפנימיים דהנשמה (ע"י הרצון לעשות תשובה) הם באופן שעל ידם אפשר להגיע להמקיפים, וענין ואת ובנייך תחיי בנותר הוא שכחות הפנימיים חיים (בחיות פנימי) בהנותר שנמשך ע"י התשובה, בנותר דמקיף הקרוב וגם בנותר דמקיף הרחוק [ויש לומר, שבנותר נכלל גם העצם שלמעלה מהגדר דמקיף ופנימי].

ויש לקשר זה גם עם פירוש רז"ל עה"פ ואת ובנייך תחיי בנותר, עד שיחיו המתים, כי בתחיית המתים יהי' חיות הגוף מהסובב<sup>59</sup> (נותר). וע"י ענין את ובנייך תחיי בנותר, שהחיות דכחות הפנימיים (דהנשמה) הוא בנותר, יהי' לע"ל גם חיות הגוף מהסובב. [ולא עוד אלא שהחיות דהגוף יהי' נעלה יותר, שלכן, הנשמה תהי' ניזונית מהגוף<sup>59</sup>]. ויש לומר, שזוהי גם השייכות דתשובה לגאולה העתידה, דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה<sup>60</sup> ומשיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא<sup>61</sup>, כי ההמשכה שע"י התשובה היא באופן שממנה נמשך חיות גם לכחות הפנימיים, את ובנייך תחיי בנותר, והשלימות דגאולה העתידה היא בתחיית המתים, שחיות הגוף יהי' מהסובב. ולכן, ע"י שישראל עושין תשובה מיד הן נגאלין<sup>60</sup>, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, בעגלא דידן ממש.



61) הובא בלקו"ת שמע"צ צב, ב. שה"ש נ, סע"ב. ובכ"מ.

וראה זח"ג קנג, ב.

59) המשך וככה תרל"ז פצ"א. סה"מ קונטרסים ח"ב תיג, ב.

ובכ"מ.

60) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.

## בס"ד. משיחת ש"פ וירא, ט"ו מרחשון ה'תנש"א.

תרגום מאידית

לדורות? - מובן, שיכולים וצריכים ללמוד ממנו הוראה כללית בנוגע לעבודתו של כל יהודי<sup>10</sup>, החל - מאותו דור, וע"י בנו יחידו ממלא מקומו, כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו (אשר סיפר זאת) - ה"ז נמשך לכל בני דאיתו הדור, וכך נמשך עד סוף כל הדורות.

ועוד: בשנה זו מתוסף ענין מיוחד, שעברו ק"ל שנה מיום ההולדת (כתר"א-תנש"א). והיות שכל דבר הוא בהשגחה פרטית, צריכים ללמוד גם מזה לימוד והוראה בקשר עם כללות ענין יום ההולדת של כ"ק אדמו"ר נ"ע.

ב. וביאור הענין:

בו בזמן שכל נשיאי ישראל ונשיאי חב"ד משתווים בכך שכל-אחד מהם הוא נשיא, "מאור הגדול", הרי יש לכל נשיא ענינים מיוחדים הנמצאים אצלו בהדגשה מיוחדת, שבהם הוא (בגלוי) מיוחד ומחולק משאר הנשיאים.

- ואע"פ שאין אתנו יודע עד מה להכנס ולחלק בין "מאור הגדול" אחד לשני ובפרט נשיאי חב"ד, שבחב"ד צריכים העמקה יתירה בחכמה בינה ודעת לפני שבאים להחלטה וכו' - אבל רואים בגלוי דברים מסויימים בולטים אצל כל נשיא הנמצאים אצלו בהדגשה יתירה; וכמדובר כמ"פ, שמותר וכדאי להתעכב על כך כשיכולה לבוא מזה הוספה ביראת שמים והוראה בעבודת ה'<sup>11</sup>.

המעלה והחידוש דחסידות חב"ד בכלל - של כל נשיאי

א. בקשר עם פרשת וירא וכ"ף מרחשון, יום הולדת כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע<sup>1</sup> - שמתברך משבת זה<sup>2</sup> - ידוע הסיפור שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר<sup>3</sup> (וציוה להדפיסו) אודות אביו, בעל יום ההולדת:

כאשר הי' הרבי נ"ע ילד (בן ארבע או חמש שנים) נכנס אל סבו כ"ק אדמו"ר הצ"צ (כדי לקבל את ברכתו בשייכות עם יום ההולדת)<sup>4</sup>, ובכניסתו החל לבכות, באמרו: שלמד בחדר "וירא אליו ה'", והוא בוכה על כך שהקב"ה נגלה לאברהם אבינו, ואילו אלינו (אלי) אין הוא מתגלה!?

השיב לו הצ"צ: כשיהודי צדיק, בן תשעים ותשע שנים, מחליט שעליו למול את עצמו, מגיע לו ("איז ער ווערט") שהקב"ה יתגלה אליו.

מכיון שסיפור זה קשור וסופר (ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר) בקשר עם יום ההולדת של הרבי נ"ע, שהוא יום כללי בחייו (במכ"ש מיום הולדתו של כל אדם<sup>5</sup>), יום שבו "מזלו גובר"<sup>6</sup>, יום שכולל בתוכו את העבודה במשך כל השנה כולה ובמשך כל ימי חייו<sup>5</sup> ובפרט שזה אירע כאשר הרבי נ"ע נכנס אל הצ"צ לקבל ברכה בשייכות ליום ההולדתו - מסתבר לומר, שסיפור זה קשור, ומבטא נקודה בעבודה הכללית של כ"ק אדמו"ר נ"ע, ובמיוחד - כשנעשה נשיא הדור<sup>7</sup>.

ונוסף לזה: להיותו סיפור של נשיא הדור, אשר "הנשיא הוא הכל"<sup>8</sup>, ובפרט שהסיפור סופר ונדפס

(6) ראה ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ח, ובקרבן העדה. וראה סה"ש שם ע' 440 ואילך.

(7) דאף שהסיפור אירע בהיותו ילד קטן, הרי "בוצין בוצין מקטפי ידיע" (ברכות מה, רע"א). וכידוע כמה סיפורי צדיקים ונשיאי ישראל, שגם בקטנותם היו נראים כו"כ ענינים נעלים המורים על גדלותם, וכפי שנתגלה (לכולם) לאחרי שנתגדלו נ"ע"ד שנאמר גבי משה בזמן הולדתו (שמות ב, ב) - "ותרא אותו כי טוב הוא", ודחז"ל "נתמלא הבית כולו אור" (סוטה יב, א). ובנוגע לרבותינו נשיאינו, וכמדוגש בנדו"ד בדברי הצ"צ בקשר עם הולדת אדנ"ע בכ' חשון בשנת כתר"א, שזה רומז לכתרא עילאה. המורה על הכרתו בכתר הנשיאות - כפי שנתגלה לאחרי זמן.

(8) פרש"י חוקת כא, כא.

(9) כפתגם הצ"צ שדבר שבדפוס הוא לדורות (אגרות קודש

אדמו"ר מוהרי"צ ח"ב ע' שפב).

(10) במכ"ש וק"ו מזה שצ"ל לימוד והוראה מכל דבר אשר רואים או שומעים, כתורת הבעש"ט (כתר שם טוב (הוצאת קה"ת) סק"ז ואילך. וש"נ).

(11) עדמ"ש בקונטרס עין החיים ע' 88. אגרות קודש כ"ק אדנ"ע ח"ב ע' תשכ. וראה ס' השיחות תש"ב ס"ע 83 ואילך.

(1) כ' חשון תרכ"א - שנת כתר"א כלשון הצ"צ ("היום יום" כ' חשון). וראה קונטרס "חנוך לנער" בהקדמה (ע' 8) דברי הצ"צ בעת קריאת שם בעל יום ההולדת: "נולד כ' חשון תרכ"א, שיש בזה שני כפ"ן, שהוא רומז לכתרא עילאה". וראה לקמן ס"ז.

(2) שבת מיני מתברכין כולהו יומין\* (זח"ב סג, ב. פח, א). ובשנה זו הוא גם יום חמשה עשה בחודש, אשר בו "קיימא סיהרא - כל עניני החודש - באשלמותא" (זח"א קנ, רע"א. ח"ב פה, א. רטו, א. רכה, סע"ב. שמו"ר פט"ו, כו. ועוד), ועאכו"כ ענינים הקשורים עם ישראל הדומין ומונין ללבנה (סוכה כט, א. ב"ר פ"ו, ג. זח"א רלו, ב), ועאכו"כ בקשר עם נשיא בישראל, שהנשיא הוא הכל (פרש"י חוקת כא, כא).

ולהעיר שההכנות להולדת כ"ק אדנ"ע התחילו עוד קודם כ"ף מרחשון - ראה בארוכה חנוך לנער ע' 6 ואילך.

(3) ש"פ וירא, כ"ף מרחשון תרצ"ג. נדפס (בקיצור) ב"היום יום" ט' חשון. וראה לקו"ש ח"א פ' וירא. ח"ה כ' מרחשון. שם ע' 321. חט"ו וירא - כ' מרחשון. ח"כ וירא. ועוד.

(4) ולהעיר שקביעות כ' חשון בשנת תרכ"ו (בהיות אדנ"ע בן חמש שנים) היתה ביום חמישי בשבוע, כמו בקביעות שנה זו.

(5) ראה בארוכה ספר השיחות תשמ"ח ח"ב ע' 398 ואילך. וש"נ.

(\* ולהעיר שגם יום ההולדת בשנת כתר"א הי' ביום שני בשבוע (חנוך לנער ע' 7). שמתברך מש"פ וירא.

הוא "הרמב"ם דתורת החסידות", כיון שהענינים במאמרי החסידות שלו הם "הלכה קבועה ומסודרה בהסבר של הענין, דבר דבר על אופנו"<sup>22</sup>, עד שיכולים ללמוד מזה "הלכה" (בפנימיות התורה) עד בעבודה בפועל.

זוהו ע"ד החידוש של הרמב"ם (לגבי גדולי ישראל המחברים לפניו ולאחריו), וכפי שהרמב"ם כותב בהקדמתו לספרו "משנה תורה": "וראיתי לחבר דברים המתבררים כו' בלשון ברורה ודרך קצרה עד שתהא תושבע"פ סדורה כפי הכל כו' עד שיהיו כל הדינים גלויין כו' בדין כל מצוה ומצוה ובדין כל הדברים שתיקנו חכמים ונביאים כו', חיבור זה מקבץ לתושבע"פ כולה כו', לפיכך קראתי שם חיבור זה משנה תורה לפי שאדם קורא בתושב"כ תחלה ואח"כ קורא בזה ויודע ממנו תושבע"פ כולה". ובפשטות: ספר הרמב"ם הוא ספר של הלכות ("הלכות הלכות"), שמבהיר את ההלכה ודין תורה בכל ענין וענין, באופן שיכולים לדעת בקלות איך צריכים לנהוג במעשה בפועל (משא"כ בחיבורים שלפני הרמב"ם, "ואין צריך לומר הגמרא עצמה כו' צריכין דעת רחבה ונפש חכמה וזמן ארוך ואח"כ יודע מהם הדרך הנכונה בדברים האסורים ומותרים ושאר דיני התורה היאך הוא"<sup>23</sup>).

זוהי השלימות והתכלית דלימוד התורה בכלל - תלמוד גדול שמביא לידי מעשה<sup>24</sup>, כיון שע"י המעשה מתגלה האמת דתורה במוחש, בעשי' בפועל.

ועד"ז מובן גם בנוגע לכ"ק אדמו"ר נ"ע, "הרמב"ם דתורת החסידות" - שהחידוש והמעלה שלו בתורת החסידות היא בדוגמת החידוש של הרמב"ם בתורת הנגלה - שבמאמרי החסידות שלו מתבטאת תורת החסידות "בדברים המתבררים, בלשון ברורה. דברים קרובים נכונים כו'", עד שיכולים ללמוד מזה בקלות את המסקנא<sup>25</sup> והלכה עד בעבודה בפועל - השלימות והתכלית דכל הלימוד כולו,

חב"ד - הוא בהלבשת פנימיות התורה בשכל והבנה והשגה (חכמה בינה דעת), באופן ד"יתפרנסון מיני"<sup>12</sup>, שכולם יוכלו להבין עם שכלם האנושי (עד בשכל דנפש הבהמית), באופן שאלקות יהי' מונח אצלו ויהי' ענין מוחשי, ובאופן - שמזה ("דע את אלקי אביך"<sup>13</sup>) תבוא הוספה בעבודת ה' בפועל ("ועבדהו בלב שלם"<sup>13</sup>), כידוע שמדעת נולדות המדות, "הדעת הוא קיום המדות וחיותן והוא כולל חסד וגבורה פי' אהבה וענפי' ויראה וענפי"<sup>14</sup>, אשר הן השרש דכל תרי"ג מצות (אהבה - השרש דרמ"ח מצות עשה, ויראה - השרש דשס"ה מצות לא תעשה)<sup>15</sup>.

בזה גופא רואים באופן בולט הדגשה מיוחדת בתורת החסידות דבעל יום ההולדת, כ"ק אדמו"ר נ"ע - שעניני החסידות במאמריו הם בביאור יותר רחב ובהבנה והשגה שכלית יותר, מכפי שהם (בגלוי) במאמרי רבותינו נשיאנו שקדמו<sup>16</sup>, עד שמביא את הענינים במסקנא, באופן שיכולים ללמוד מזה בקלות לימוד בנוגע לעבודת ה' במעשה בפועל.

- מובן ופשוט שכן הוא גם בתורת החסידות של כל נשיאי חב"ד, החל מהנשיא הראשון, אדמו"ר הזקן (מייסד תורת חסידות חב"ד, שהוא היסוד - וכולל - את כל חסידות חב"ד<sup>17</sup>), ועאכו"כ אצל אדמו"ר האמצעי שביאר חסידות באופן<sup>18</sup> ד"רחובות הנהר"<sup>19</sup> דבינה (בהרחבה יתירה מכפי שהוא מצד נקודת החכמה), ועד"ז בתורת החסידות של הנשיאים שלאחריהם - אבל בזה גופא רואים איך שמאמרי החסידות של כ"ק אדמו"ר נ"ע מצויינים בכך ששם ישנה הדגשה עיקרית שהלימוד יהי' באופן שמביא למסקנא והלכה עד בלימוד למעשה בפועל<sup>20</sup>, יותר בגלוי מכפי שזה במאמרי החסידות של שאר הנשיאים (ולאידך - אצל כל אחד מהם הי' בעיקר ובהדגשה ענין אחר<sup>21</sup>). וכידוע פתגם חסידים הראשונים<sup>22</sup>, שכ"ק אדמו"ר נ"ע

ההדגשה הוא הרחבת הביאור ושקו"ט, ולא כ"כ "הלכה", המסקנא והלימוד בנוגע למעשה בפועל.

21 לדוגמא באדה"ז - עשיית בעלי תשובה (ראה לקו"ד תשנה, א ואילך), וכן בכל נשיא היו ענינים המיוחדים אליו. ואכ"מ.

22 לקו"ד ח"ב קצו, א - בשם הרשב"ץ.

23 וזהו מהטעמים על ההשתדלות גדולה בלימוד שיעור יומי בספר הרמב"ם, מה טוב - ג' פרקים ליום, ועכ"פ - פרק א' ליום, או ספר המצוות להרמב"ם, כמדובר כמ"פ בארוכה (לקו"ש חכ"ז ע' 229 ואילך. ועוד).

24 קידושין מ, ב. וש"נ.

25 ראה ס' השיחות תש"א ע' 160, שאדנ"ע נקרא בשם זקני החסידים בתואר "דער חובת הלבבות פון תורת און עבודת החסידות", שהחידוש בחוה"ל הוא שבכל השערים - "הן אין די צוגענגליכע פארשטאנדליכע שערים, און הן די שווער פארשטאנדליכע צוליב זייער טיפע חקירה - איז אומעטום דא א בחינה, דאס איז א ראי' מוכחת, וואס מאכט קלאר דעם אינהאלט". וכמו"כ הי' אצל אדנ"ע, שהי' "בעל בחינה", "יעדער זאך וואס ער האט געזאגט, הן אין זיינע חסידות תורה און הן אין עבודת הכלל, האט ער דאס פעסט

12 ל' התקו"ז ת"ו בסופו. וראה מקדש מלך בהקדמתו לספרו. כסא מלך תקו"ז שם. ועוד.

13 דה"א כח, ט. וראה תניא קו"א ד"ה להבין מ"ש בפע"ח (קנו, ב).

14 תניא ספ"ג.

15 שם רפ"ד.

16 ראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 314. חכ"ז ע' 27.

17 ובפרט ספר התניא שלו "תורה שבכתב של תורת החסידות" (ראה בארוכה מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר - נדפס בקיצורים והערות לתניא ע' רכג ואילך), שעליו מיוסד והוא כולל כל הפירושים וביאורים בתורת החסידות, ע"ד תושב"כ שהוא היסוד וכולל גם כל תושבע"פ (פירושה), "ליכא מידי דלא רמיזי באורייתא" (ראה זח"ג רכא, א). וראה גם לקו"ש ח"כ ע' 188 ואילך. חכ"א ע' 449.

18 ראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 129 ואילך. ח"י ע' 99. חכ"ה ע' 162 ואילך. ע' 349 ואילך.

19 ראה זח"ג קמב, א. אגה"ק סו"ס טו. לקו"ת ר"פ ראה. שה"ש ל ט א ואילך. מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"ב בתחלתו. ועוד.

20 משא"כ ב"רחובות הנהר" דמאמרי אדמו"ר האמצעי עיקר



ב"חוצה" שבעולם,

וכפי שאמר כ"ק אדמו"ר נ"ע, שע"י התייסדות הישיבה נשלמת הכוונה דרבנותינו נשיאינו ביפוצו מעינותיך חוצה, ע"י העמדת תלמידים שהם "נרות להאיר", וממלאים את תפקידם כ"תמימים", כמבואר במיוחד בשיחה הידועה שלו לתלמידי הישיבה בענין וד"ה "כל היוצא למלחמת בית דוד"<sup>39</sup>.

מזה רואים בהדגשה יתירה, איך שע"י התייסדות ישיבת תומכי תמימים ע"י בעל יום ההולדת - מתוספת שלימות בהפעולה שאלקות יהי ענין מוחשי ע"י לימוד החסידות עד באופן דלימוד המביא לידי מעשה, החל מהמעשה ד"והעמידו תלמידים הרבה"<sup>40</sup> ע"י התייסדות הישיבה, ובאופן (כהכוונה בייסוד הישיבה) שהולך ומתפשט, סניפי הישיבה בכמה מקומות, וכפי שהי' בפועל עוד בזמנו של מייסד הישיבה, ואח"כ עוד יותר - ע"י בנו ממלא מקומו, המנהל פועל דהישיבה, עד שמרכז הישיבה הועתק לחצי כדור התחתון, והתייסדו ומתייסדים (ע"י תלמידי התמימים, ככח מייסד הישיבה והמנהל פועל) באופן שהולך ומתפשט סניפי הישיבה בכל קצוי תבל (הנקראים בשם "ישיבת תומכי תמימים", או "אחי תמימים" וכיו"ב), המעמידים תלמידי התמימים, על שם שלומדים תורה ומתנהגים בהתאם להרצון והכוונה דמייסד הישיבה, ע"י הפצת המעיונות חוצה,

והכח על זה בא במיוחד משם הישיבה "תומכי תמימים", שניתן ע"י מייסד הישיבה בשמח"ת תרנ"ט<sup>41</sup>,

בהמשך תער"ב ח"א בתחלתו).

(31) משא"כ לאחרי ד"ה זה יתנו העת"ר (פרק תכ"א) נחלק ההמשך רק למאמרים ולא לפרקים וקיצורים. וחלק ג' של ההמשך - חלק שלא נאמר - לא נחלק למאמרים.

(32) ועד"ז הוא בהמשך תרס"ו, שכל מאמר מתחיל עם "ילהק"ת משנת"ל" (וכיו"ב), ומבאר בקיצור הנתבאר במאמרים) שלפנ"ז. וכן הוא בהמשך תער"ב בכל מאמר (גם לאחרי שלא נחלקו המאמרים לפרקים עם הקיצורים, כבהערה הקודמת).

(33) ט"ו אלול תרנ"ז.

(34) ראה לקו"ש חכ"ט ט"ו אלול (תשמ"ו) סעיף ו.

(35) ראה בארוכה שיחת כ"ק אדמו"ר נ"ע שמח"ת תרנ"ט (בשעת הקפות) - נדפסה בסה"מ תרנ"ט ע' רכז. אגרות קודש אדמו"ר מוהרי"צ ח"י ע' ד. ססה. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 311.

(36) ראה אבות פ"ו מ"ו.

(37) ראה לקו"ש חכ"ז ע' 25 ואילך.

(38) שמח"ת תרס"א - נדפסה בס' השיחות תש"ב ע' 133. לקו"ד ח"ד תשפז, ב ואילך. וראה גם שיחת ח"י אלול תרנ"ז - נדפסה בסה"ש שם ע' 133. לקו"ד שם תשפב, א.

(39) שבת נו, א.

(40) אבות פ"א מ"א.

(41) ראה סה"מ תרנ"ט בהוספות ע' רכו-רכח. וש"נ.

וכפי שרואים בגלוי במאמרים דבעל יום ההולדת<sup>26</sup>, ובמיוחד - בהמשכי החסידות הידועים שלו - המשך תרס"ו<sup>27</sup> והמשך תער"ב<sup>28</sup>, שמבארים את היסודות ועיקרי תורת החסידות באריכות הסברה והבנה והשגה (דחב"ד)<sup>29</sup>, ובאופן ד"דברים המתבררים כו", שיכולים להסיק מהם מסקנות בסוגיות בחסידות ובפרט ע"פ הקיצורים שישנם בסוף כל פרק<sup>30</sup> (חלק גדול<sup>31</sup>) מהמשך תער"ב<sup>32</sup>, שקיצור מביא את המסקנא דתוכן הביאור בפרק], עד - בלימוד המביא לידי מעשה בעבודת ה' בפועל.

ג. החידוש והמעלה דכ"ק אדמו"ר נ"ע מודגש גם בכך שייסד את ישיבת תומכי תמימים<sup>33</sup>:

החידוש דשישיבה זו הוא, שנקבע, באופן של קביעות והתיישבות (ישיבה)<sup>34</sup>, סדר הלימוד בישיבה דלימוד הנגלה ולימוד החסידות, וכפי שהם תורה אחת: בנגלה תגלה חסידות, וחסידות ילמדו ויבינו כפי שמבינים ענין בנגלה<sup>35</sup>.

ע"י לימוד הנגלה והחסידות בישיבה, באופן של דיבוק חברים, פלפול התלמידים כו"<sup>36</sup> - מלבנים ומבררים את הסוגיא שלומדים - בנגלה ובחסידות - עד שמתבהרת לכל פטי'<sup>37</sup>, ומגיעים למסקנת הדבר, עד - בעבודה במעשה בפועל, הן בנוגע לעצמו והן בנוגע לזולת,

ובכללות - העבודה ד"יפוצו מעינותיך חוצה", החל מהפצת המעיונות דפנימיות התורה ב"חוצה" שכתורה (נגלה תורה), באופן שנעשים בגלוי תורה אחת, תורה תמימה<sup>38</sup>, וגם ב"חוצה" שבעצמו (הגוף ונה"כ כו), עד

ארויסגעזאגט, נאכדעם ווי די זאך איז ביי אים געווען קלאר דורך א געוויסער בחינה".

(26) סדר השתלשלות התרחבות תורת החסידות במאמרי אדמו"ר - ראה בארוכה לקו"ד שם רצה, סע"ב ואילך.

(27) ראה לקו"ד שם ש, א (ושם: "משנת תרס"ו מתחילה תקופה חדשה בהתרחבות תורת החסידות"). לקו"ש ח"ו ע' 209.

(28) ראה לקו"ד שם ש, א (וראה שם ש, ב ואילך): מיט דעם מאמר בשעה שהקידמו (תער"ב) הויבט זיך א נייע תקופה אין התרחבות החסידות, און די אלע טיפסעטע ענינים פון חסידות ווערט ברייט ארוםגעערעדט, ווי גאר געוויינלעכע מוחש'דיקע זאכן.

(29) שכללות ענין של המשך חסידות הוא חידוש ודבר בלתי רגיל (גם בתורת החסידות עצמה), כי רוב מאמרי חסידות של רבותינו נשיאינו נאמרו ונכתבו כמאמרים יחידים בפ"ע. וכללות הענין של "המשך מאמרים" נתחדש בעיקר ע"י אדמו"ר מהר"ש\* (בהמשך והחרים - תרל"א; מים רבים תרל"ו, ועוד), ובאריכות גדולה יותר ובביאור עיקרי תורת החסידות - ע"י אדמו"ר בהמשך תרס"ו והמשך תער"ב (ראה הערות הקודמות) ועוד.

(30) אף שהקיצורים (וחלוקת הפרקים) נכתבו (בקונטרס) בפ"ע ולאחרי זמן כתיבת ההמשך עצמו וכתיבת התחלת וסיום כל מאמר (ראה ב"פתח דבר" להמשך תער"ב), לאחרי אמירת המאמרים וחלוקת ההמשך למאמרים, כנראה בכתי"ק אדמו"ר (פאקסימיליא ממנו נדפס

\* גם אדמו"ר אמר כמה דרושים בהמשך אחד (כנראה בכמה כת"י מעתיקים). אבל בדפוס חילקו הדרושים ונדפסו במקומות שונים. לא בתור המשך אחד. ולהעיר, שבכ"מ בלקו"ת יש דרוש, ובהמשך לזה - ביאור לדרוש זה, ולפעמים ביאור ותוס' ביאור.



שם המפורש<sup>52</sup>, שם העצם<sup>53</sup> ושם המיוחד<sup>54</sup> (משא"כ בחלק השקו"ט הגילוי הוא ד" (אלו ואלו) דברי אלקים חיים"55).

ובתורה עצמה הגילוי דהדרגות הנעלות ביותר באלקות הוא בפנימיות התורה (הקשורה עם סתים דקוב"ה<sup>56</sup>), "אילנא דחיי, דלית תמן לא קשיא מסטרא דרע כו"<sup>57</sup>, ושם מדובר בגלוי בנוגע לאלקות ויחודים עליונים וכו' (משא"כ נגלה תורה הוא כפי שהתורה משתלשלת ומתלבשת ב"דברים גשמיים וענייני עולם הזה כו"<sup>58</sup>, עד ב"אילנא דטוב ורע, דאיהו איסור והיתר כו"<sup>57</sup>).

ובפנימיות התורה עצמה - הרי זה בהדגשה יתירה במאמרי החסידות דרבותינו נשיאינו, כידוע פתגמו של ר' הלל מפאריטש<sup>59</sup>, שכאשר האדמו"ר אומר מאמר חסידות הרי זה כדבר הוי' מהר סיני [ואח"כ שייך שבזה יהי שקו"ט בשכל גם עם בעל המאמר כו']. ויש לומר שזה בגלוי יותר בתורת החסידות של כ"ק אדמו"ר נ"ע, "הרמב"ם דתורת החסידות", המביאה את המסקנא וההלכה (הקשורה עם "והוי' עמו") עד בעבודה בפועל, כנ"ל.

ויש לומר, שההכנה והתחלה בעבודה זו נשתקפה בהבכ"ו ותשוקה דבעל יום ההולדת עוד בהיותו ילד (אבל - "בוצין בוצין מקטפי" ידיע"60) שהקב"ה יתגלה אליו כפי שהתגלה לאברהם אבינו - הוא השתוקק לראות אלקות במוחש;

והתשוקה (בקשר ליום ההולדת שלו) התבטאה אח"כ בעבודתו במשך ימי חייו - באופן אמירת גילוי תורת החסידות שלו (שבה ועל-ידה נפעל גילוי האלקות למטה), "דברים המתבררים כו", באופן שישנה המסקנא והלכה, עד שיכולים ללמוד מזה לימוד במעשה בפועל בחיי יום יום, ובהתייסדות ישיבת תומכי תמימים - שע"ז הביא כ"ק אדמו"ר נ"ע עוד יותר גילוי אלקות למטה, באופן שכל אחד יוכל להבין אלקות בשכלו, וללמוד מזה הלכה ולימוד בחיי היום-יום שלו במעשה בפועל.

ועבודה זו (של כ"ק אדמו"ר נ"ע בדברי תורתו) - נעשית כלי (מילוי בקשתו ותשוקתו כילד -) "וירא אליו הוי'" בפועל, וכידוע<sup>61</sup> ש"וירא אליו הוי'" הוא בדוגמת

בקשר עם אמירת הפיוט בהקפה שביעית "תומך תמימים הושיעה נא", שישנו ע"ז הכח ד"תומך תמימים הושיעה נא", שישנו הכח ד"תומך תמימים" שיהי "הושיעה נא" בכל הענינים, כולל ובמיוחד במילוי הכוונה דהתייסדות הישיבה החל מלימוד התורה תמימה, נגלה וחסידות, עד (כסיום האמירה בהקפה שביעית) - "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", שזה נמשך בעולמות ביי"ע<sup>42</sup>, בעבודה בפועל, עד במעשה בפועל, בעולם העשי' הגשמית.

ד. ע"פ הנ"ל יש לומר הקשר עם הבכ"ו דבעל יום ההולדת על כך שהקב"ה לא נגלה אליו (אלינו), כפי שנגלה אל אברהם אבינו:

בכיותו של כ"ק אדמו"ר נ"ע מורה על השתוקקותו - עוד כילד קטן - לראות אלקות במוחש, בעיני בשר. וי"ל שהיות שכ"ק אדמו"ר נ"ע סיפר את הסיפור (כפי שנמסר ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר), ובפרט שזה אירע בסמיכות ובקשר עם יום ההולדת שלו (יום כללי בחייו) - הרי מובן, שהיתה זו הכנה והקדמה, והנחת יסוד לעבודתו בכל ימי חייו - לגלות אלקות במוחש כאן למטה. כפי שזה נפעל אח"כ ע"י עבודתו בגילוי תורת החסידות והתייסדות ישיבת תומכי תמימים.

והביאור בזה:

גילוי אלקות (למטה) הוא (בוע"י) תורה - דבר ה', חכמתו ורצונו של הקב"ה, ואורייתא וקוב"ה כולא חד<sup>43</sup>, כמאחז"ל<sup>44</sup> "אנא נפשי כתבית יהבית", הקב"ה הכניס עצמו בתורתו.

וכפי שהי' בגלוי בזמן מתן תורה, שהקב"ה התגלה (באופן של ראי') ע"י ובתורה - "אתה הראת לדעת גוי"<sup>45</sup>, "הראת ממש בראי' חושית כו", והיינו מפני גילוי רצונו ית' בעשרת הדברות שהן כללות התורה שהיא פנימיות רצונו ית' וחכמתו ואין שם הסתר פנים כלל, כמ"ש<sup>46</sup> כי באור פניך נתת לנו תורת חיים"47.

ובגילוי<sup>48</sup> אלקות שבתורה עצמה ישנה מעלה בחלק ההלכה שבתורה (כספר הרמב"ם וכיו"ב) - "דבר ה' זו הלכה"49, "והוי' עמו"50 שהלכה כמותו"51, הגילוי דשם הוי',

53) כס"מ הל' עכו"ם פ"ב ה"ז. פרדס שי"ט. מו"נ ח"א פס"א ואילך. עיקרים מאמר ב פכ"ח.  
54) סוטה שם. סנהדרין שם. וראה לקו"ש שם ע' 234 הערה 38. וש"נ.  
55) עירובין יג, ב.  
56) ראה זהר שבהערה 43.  
57) רע"מ נשא קכד, ב. הובא ונתבאר באגה"ק סכ"ו.  
58) תניא פ"ד.  
59) ראה שיחת ליל ב' דחה"ס תרצ"ז (נדפסה בס' השיחות תרצ"ז - חורף ה'ש"ת ע' 165).  
60) ברכות מח, רע"א. וראה לעיל הערה 7.  
61) סד"ה וירא עטר"ת (ע' עח).

42) ראה לקו"ת אמור לא, סע"ג ואילך. אמרי בינה שער הק"ש פ"ע ואילך. שרש מצות התפלה להצ"צ פכ"ב ואילך. ועוד.  
43) ראה זח"ג עג, א. וראה סה"מ ה'ש"ת ע' 66 בהערה.  
44) שבת קה, א (כגירסת העין יעקב).  
45) ואתחנן ד, לה.  
46) תפלת העמידה.  
47) תניא פל"ו (מו, א).  
48) בהבא להלן - ראה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 232 ואילך. וש"נ.  
49) שבת קלה, ב.  
50) ש"א טז, יח.  
51) סנהדרין צג, ב.  
52) סוטה לח, א. סנהדרין ס, א. רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ו ה"ב.

עד שיהי נוגע לו במיוחד זה שהקב"ה אינו מתגלה אליו כפי שנתגלה לאברהם אבינו!

ועפ"ז מובן יותר הקשר בין בכייתו של בעל יום ההולדת עם כללות עבודתו כנשיא חב"ד: עצם הבכי והשאלה דכ"ק אדמו"ר נ"ע (מדוע אין הקב"ה מתגלה אליו) היא חלק מתורתו והוראותיו, שיהודי צריך להשתוקק לגילוי אלקות במוחש בחיים גשמיים שלו, כפי שזה התבטא אח"כ בשלימות ע"י גילוי תורתו דכ"ק אדמו"ר נ"ע כנשיא חב"ד (שהביא ונתן כח לגלות אלקות - פנימיות התורה - בעבודה כמעשה בפועל).

ו. ויש לומר יתירה מזה: התשוקה ובכי לרצות לראות אלקות אינה רק הכנה ללימוד התורה ועבודת ה', אלא היא חלק מהעבודה, עד שהשלימות בלימוד התורה ועבודת ה' היא כאשר הם מתוך השתוקקות תמידית לגילוי אלקות, "וירא אליו ה'", וע"ד הענין ד"ברכו בתורה תחלה" קודם הלימוד.

וכמבואר גם אחד הטעמים על כך ש"לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן", כיון שאצל מקבל אמיתי של התורה לא צריך להיות שום ענין של דאגה ומחשבה מלבד ענין התורה.

ז. בכל הנ"ל מתוסף ביום ההולדת בשנה זו - ק"ל שנה משנת ההולדת (כתר"א-תנש"א). ובהקדים:

ע"פ הכלל ש"מעלין בקודש"<sup>69</sup> מובן, שבהתגברות המזל דבעל יום ההולדת מתוספת הוספה ועילוי בכל שנה ושנה. ובנדוד: מיד כאשר כ"ק אדמו"ר נ"ע נולד, נפעל כבר הענין הכי נעלה דיציאת הולד לאויר העולם - נשמה כללית שתגדל אח"כ להיות נשיא בישראל.

וכמודגש בדברי הצ"צ<sup>1</sup>, שיום ההולדת הי' בכ' חשון בשנת כתר"א, "שהוא רומז לכתרא עילאה"<sup>70</sup>, כפי שנתגלה אח"כ כאשר הוכתר בכתר הנשיאות.

אלא שגילוי זה בא בסדר והדרגה, לאחר שנות חינוכו וגידולו כו' - כפי שהי' בהדגשה אצל כ"ק אדמו"ר נ"ע, שקבלת נשיאותו היתה בסדר והדרגה: עוד בחיי אביו, כ"ק אדמו"ר מהר"ש, קיבל ממנו כמה עניני נשיאות. אבל בפועל לא קיבל עליו את הנשיאות בכל הפרטים עד לאחר כמה שנים לאחר הסתלקות אביו<sup>71</sup>.

וגם לאחר זה מובן, ש"מעלין בקודש", ובכל שנה ביום ההולדת מתוסף עליו נוסף בנשיאותו עצמה.

הגילוי וראיית אלקות בשעת מתן תורה<sup>62</sup> [כיון שמאברהם התחיל שני אלפים תורה<sup>63</sup>, והתחלת יחוד העליון דמ"ת הוא מאברהם<sup>64</sup>, ובפרט ע"י קיום מצות מילה של אברהם, שהביאה להגילוי ד"וירא אליו הו"י".

ומכ"ק אדמו"ר נ"ע נמשך זה לבנו יחידו ממלא מקומו, כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שהמשיך את גילוי תורת החסידות דכ"ק אדמו"ר נ"ע, וביתר שאת וביתר עוז, בתוספת ביאור והרחבה וכו' [וכפי שרואים בכו"כ מאמרים מכ"ק מו"ח אדמו"ר תוספת ביאור והרחבה במאמרים דכ"ק אדמו"ר נ"ע, כולל - דהמשך תרס"ו והמשך תער"ב וכו'], נוסף ע"ז שהוא גם ציוה לתרגם חסידות לכמה לשונות דאוה"ע<sup>65</sup>; וגם המשיך בהרחבת ישיבת תומכי תמימים, ובאופן של הוספה, ובפרט לאחר שהגיע לחצי כדור התחתון, שאז נתוספה הוספה שלא בערך בהרחבת הישיבה וכל הפעולות דהפצת המעיינות חוצה, עד - בכל קצוי תבל, ובאופן שהולך ומתפשט ע"ע.

ה. יתירה מזה: נוסף על כך שהבכי והשתוקקות דכ"ק אדמו"ר נ"ע (לגילוי אלקות) היא הכנה לגילוי תורתו כמה שנים לאחר זה, הרי זה גופא חלק בתורה: מיד בשעת מעשה זה פעל גילוי תורה חדשה דהצ"צ (כמענה על שאלתו). ועפ"ז מובן, שגם שאלתו של כ"ק אדמו"ר נ"ע נעשית חלק בתורה, כיון שהביאה למענה הנ"ל.

ועוד ועיקר: גם עצם השאלה דכ"ק אדמו"ר נ"ע היא תורה והוראה [כידוע ששאלה בתורה גם היא תורה], והוראה כללית בחיי יהודי:

כל יהודי - מבלי הבט על מעמדו ומצבו, אפילו אם הוא "ילד קטן", בשנים או בדיעות - יכול וצריך להשתוקק עד כדי בכי שהקב"ה יתגלה אליו בחייו הגשמיים.

וזה צריך להיות בדוגמת בכי של ילד [ע"ד המאמר<sup>66</sup> "אני מתפלל לדעת זה התינוק"] שבאה מתוך תמימות ופנימיות לבבו (ולא בגלל דברים צדדיים, כפי שיכול להיות אצל אדם מבוגר), ועד"ז שייך אצל כל יהודי - "נער ישראל ואוהבהו"<sup>67</sup>.

וזה מבטא יסוד ועיקר בכללות עבודתו של יהודי, וגם בסדר החינוך של ילד בפשטות<sup>68</sup>: כפי שנמצא כנשמה בגוף בעוה"ז הגשמי, בחיי היום-יום, עד אפילו במצב של "ילד קטן" (בשנים או בדיעות), ואינו שייך עדיין לעבודה נעלית - צריך להיות איכפת לו שאלקות תהי' חלק מחייו,

(62) רק שמשך המשיך הגילוי בכללות נש"י, ואברהם הי' הגילוי לו לבד (ד"ה וירא שם).

(63) סנהדרין צז, א ובפרש"י.

(64) ל"ת להאריז"ל ר"פ לך לך.

(65) ראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 315. ובכ"מ.

(66) שו"ת הריב"ש סקנ"ו. הובא בסהמ"צ להצ"צ שרש מצות התפלה פ"ח.

(67) הושע יא, א. וראה בארוכה אוה"ת בשלח ע' שפב ואילך. ד"ה כי נער ישראל תרס"ו (ע' תקנ). סה"מ תרע"ח ע' קנט ואילך. וראה לקו"ש חכ"א ע' 20 ואילך.

(68) ראה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 129 ואילך.

(69) ברכות כח, א. וש"ג.

(70) להעיר שהלכה היא כתורה של תורה (ראה אגה"ק סכ"ט).

(71) ובפרטיות - בשנת תרנ"ד (ראה חנוך לנער ע' 12).

ובזה גופא מתווספת שלימות מיוחדת בשנת הק"ל מיום ההולדת - ה' פעמים הוי': המספר ה' בקשר עם תורה מורה על השלימות בתורה - חמשה חומשי תורה [נוזה כולל גם תושבע"פ, ששה סדרי משנה, עד כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, שהכל ניתנה למשה מסיני]. ועד"ז מובן בנוגע לתורתו דבעל יום ההולדת, שבק"ל - ה' פעמים הוי' - שנה מהולדתו [ולהוסיף, שהוא נשיא חב"ד החמישי], נמצאת בגלוי השלימות דכל התורה, מאמרי חסידות שלו (דבר הוי'). כולל - השלימות ההיחודש מיוחד במאמרי חסידות שלו, שישנה המסקנא והלכה, עד בעבודה בפועל. ויש לומר ששלימות זו (דק"ל שנה) מתגלה דוקא בדור השלישי מדורו של כ"ק אדמו"ר נ"ע - ע"פ מארו"ל<sup>78</sup> עה"פ<sup>79</sup> "לא ימוש מפין ומפי זרע ומפי זרע זרעך", ששלימות התורה באופן ד"מעתה ועד עולם", היא כאשר ישנם שלשה דורות, תלתא זימנא הוה חזקה<sup>80</sup>, וכמאחז"ל<sup>81</sup> "עטרת זקנים בני בנים". וכמבואר במ"א<sup>82</sup>, שי"ל שזהו הטעם לכך שהתייחדות ישיבת תומכי תמימים היתה בקשר עם חתונת כ"ק מו"ח אדמו"ר, שע"ז נפעלה האפשרות ל"בני בנים".

ז.א. ששלימות התורה והעבודה של בעל יום ההולדת בק"ל שנה להולדתו, ה' פעמים הוי' - באה בגלוי שני דורות לאחרי זה, ע"י תלמידי תלמידיו, התלמידים והחסידים דבנו ממלא מקומו כ"ק מו"ח אדמו"ר, נשיא דורנו. ומהם - הרי זה נמשך הלאה, עד לגאולה האמיתית והשלימה שבאה ע"י יפוצו מעינותיך חוצה - הגאולה הקשורה עם הענין של עשרה (שירה העשירית, מנין העשירי וכו'), ב' פעמים חמש, כפליים לתושי'.

ח. מזה מובן הלימוד מכל הנ"ל בנוגע לפועל:

בשנה זו - ק"ל שנה מיום הולדת אדמו"ר נ"ע - מקבל

עד שגם לאחרי ההסתלקות מתווספות עליות בכל יום הולדת, כמובן מהרשימה דלקמן בנוגע לאמירת דא"ח ע"י רבותינו נשיאינו ביום ההולדת הפ"ד דכ"ק אדמו"ר נ"ע.

ובזה גופא - מתווספת שלימות מיוחדת כשנמלאים ק"ל שנה מיום הולדתו, כידוע<sup>72</sup> שק"ל הוא בגימטריא ה' פעמים הוי' (כ"ו):

דובר לעיל, שכאשר נשיא אומר מאמר חסידות הרי זה כדבר הוי' מהר סיני, ובהדגשה יתירה - במאמרי החסידות דכ"ק אדמו"ר נ"ע ("הרמב"ם דתורת החסידות"), שבהם מודגש הענין ד"דבר הוי' זו הלכה", "והוי' עמו".

וי"ל שענין זה נמצא בגלוי ביום ההולדת והנשיא בכל שנה (ובכל שנה מתווסף בזה עליו כנ"ל) - כידוע דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר<sup>73</sup>, ש"בכל שנה ביום הולדתו הוי' אאמו"ר אומר דא"ח כו"<sup>74</sup>.

ותיריה מזה: ענין זה שייך גם לאחרי ההסתלקות - כידוע הרשימה מכ"ק מו"ח אדמו"ר מכ' חשון תש"ה, ש"בחלומי ראיתי את הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק בבגדי ש"ק ובפנים צוהלות מאד. ואמר במעת לעת זה שנתמלאו שמונים וארבע שנים לירידת נשמתו בעולם התחתון הנה יהיו אצלי אורחים טובים, וכפי הסדר הזה הנה כל אחד מכ"ק רבותינו ואבותינו הק' יאמר דרוש ע"פ דקאפיטל פ"ד<sup>75</sup>.

ויש לומר הענין בזה: כיון שיום ההולדת הוא יום כללי בחיי האדם, ועאכו"כ בחיי הנשיא, שקשור וכולל את כללות עבודתו (כנ"ל ס"א) - לכן אז הוא זמן המתאים לאמירת מאמר חסידות, שזהו תוכן כללות עבודת הנשיא - לגלות (ענין חדש ב)אלקות<sup>76</sup> - דבר הוי'. כולל ובהדגשה - אצל כ"ק אדמו"ר נ"ע<sup>77</sup>, כנ"ל.

ומהטעמים לזה - גם מפני כבוד אחיו הגדול הרז"א. וכידוע שאדנ"ע (גם לאחרי קבלת הנשיאות) השתמש בכמה דברים כדי לא לפגוע בכבוד אחיו. וי"ל שהוא ע"ד מ"ש הרא"ש (ספ"ק דקידושין) "אמרו עליו על רבינו מאיר מרוטנבורג שמיום שעלה לגדולה לא הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבא אליו".

(72) ראה יאיר נתיב למאו"א ק, מה. קהלת יעקב בערכו. תו"א ה, ב. לקו"ת חוקת פ, ג. אוה"ת נשא ע' שפא"ב. ועוד.  
(73) "היום יום" כ' חשון.

(74) וממשיך שם: אלא שהי' בחשאי, מלבד כשאירע בש"ק. ביום ההולדת האחרון בעלמא דין אמר מאמר נתן ליראיך כו'. כשסיים אמר לי: ביום הולדת צריך לומר חסידות. יתן השי"ת לך מתנה שתאמר חסידות ביום ההולדת שלך כו'.

(75) אבל להעיר, שברשימה זו לא נזכר שאדנ"ע אמר מאמר על קאפיטל זה. ולהעיר, שיש מאמר מכ"ק מו"ח אדמו"ר מכ' חשון תש"ה (סה"מ תש"ה ע' 104) ד"ה אשרי אדם עוז גו' (פסוק בקאפיטל פ"ד בתהלים).

(76) וי"ל השייכות לענין של יום ההולדת, כי אמירת תורה חדשה של

צדיק ונשיא הוי"ע של הולדת חזקיהו (ואדרבה: זהו עיקר ענין ההולדה של צדיק\*)  
ועד"ז י"ל גם בנוגע לתורה הנ"ל של אדנ"ע (למה הקב"ה לא מתגלה אליו) ומענה הצ"צ על זה - שתורה זו נאמרה בקשר עם יום הולדת אדמו"ר נ"ע, כשנכנס להצ"צ לקבל ברכתו בשייכות ליום הולדתו.

(77) ולהעיר שהמשך תרס"ו הוי' כ"ו (בגימטריא הוי') שנה לאחרי הולדת כ"ק מו"ח אדמו"ר (בשנת תר"ם). והמשך תער"ב הוי' בשנת הנ"ב (ב' פעמים כ"ו) של אדמו"ר נ"ע. ולהעיר גם, ששיחת כ"ק אדנ"ע לתלמידי הישיבה ד"ה כל היוצא למלחמת בית דוד בשמחת תורה תרס"א נאמרה כ"ו שנה לאחרי חתונת אדנ"ע (בשנת תרל"ה).  
(78) ב"מ פה, א.  
(79) ישע"י נט, כא.

(80) וכמדובר כמ"פ בשנה זו המעלה דמספר שלשה, כמדוגש בקביעות השנה (ראה מכתבים כלליים חודש תשרי שנה זו).  
(81) משלי יז, ו. וראה אבות פ"ו מ"ח. ב"ר פס"ג, ב.

(82) לקו"ש ח"כ ע' 392.

התפשטות והתרחבות סניפי ישיבת תומכי תמימים בכל מקום השייך לזה,

וע"י השתדלות בחינוך והרחבת מוסדות חינוך בכלל, ובמיוחד - ע"י השרשה בילדים (הן בשנים והן בידיעות) - שיהי' נוגע אצלו בנפש שהקב"ה יתגלה אליו, כנ"ל.

ט. ויהי רצון, שכל הנ"ל יזרז עוד יותר את הגאולה האמיתית והשלימה, תיכף ומיד ממש, ומתכוננים לכ"ף חשון כשנשמע תורה - מאמר חסידות - מבעל יום ההולדת עצמו, ותורה מכל הנשיאים: הבעש"ט, הרב המגיד, אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי, הצ"צ, אדמו"ר מהר"ש, וכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו - מכל שבעת הנשיאים, ע"ד המסופר ברשימה הנ"ל, אלא שבכ"ף חשון זה נשמע זאת בגלוי מרבתינו נשיאינו נשמות בגופים, כיון ש"הקיצו ורננו שוכני עפר"<sup>83</sup>, וצדיקים קמים מיד [כמבואר בזהר<sup>84</sup>], "והיו עיניך רואות את מוריך"<sup>85</sup>, ונשמע תורה מפיהם בקול גלוי - שהקל (חסר וא"ו) דלא אשתמע, נמשך בקול (מלא וא"ו), קלא דאשתמע<sup>86</sup>, באופן שכפי שהוא למעלה בפנימיות הנשמה בבחי' קלא דלא אשתמע, כך הוא נמשך - ע"י הוא"ו הממשיך והמבריה מן הקצה אל הקצה - בהקלא דאשתמע, כאן למטה בעוה"ז הגשמי, בתחתון שאין תחתון למטה ממנו, שבו נעשית דירה לו יתברך, לו לעצמותו, בהיותו למעלה מכל הגדר דמעלה ומטה (קלא דלא אשתמע וקלא דאשתמע).

ונוסף לזה ששומעים את תורתם בדוגמא כפי שהי' בחיים חיותם בעלמא דין - נשמע מאתם גם "תורה חדשה", ועוד והוא העיקר - תיכף ומיד ממש.

כל יהודי (מבעל יום ההולדת ומבנו מלא מקומו) את השלימות דק"ל, ה' פעמים הוי', השלימות דכל התורה וכל עניני עבודה דבעל יום ההולדת, ובפשטות - הכח ללמוד תורה ולעבוד את הקב"ה באופן שאלקות נעשית חלק מחיי היום-יום שלו.

וכח זה מקבל כל יהודי, מבלי הבט על מעמדו ומצבו. - ומובן מאליו, שסדר העבודה צריך להיות מתוך סדר, שלא לומדים את כל הענינים (ק"ל) בבת אחת, אבל מיד בתחלת הלימוד כבר ישנו הכח דק"ל, שלימות כל התורה שלו.

ובנוגע לפועל:

בקשר עם כ"ף מרחשון הבעל"ט, צריכה להתוסף אצל כל יהודי שלימות בלימוד התורה וכל עניני עבודה שלו, החל מכך, שתהי' אצלו תשוקה תמידית לאלקות, וזה מתבטא אצלו בפועל - בהוספה בלימוד התורה, נגלה תורה ופנימיות התורה, כולל ובמיוחד - בתורה דבעל יום ההולדת,

לימוד באופן של הבנה והשגה דאדם הלומד [וכמוכך], מתוך זהירות לא להוסיף הסברים וסברות מבחוץ כו', אלא דוקא ביאורים המיוסדים על דרושי חסידות דרבתינו נשיאינו],

וביחד עם זה - לימוד שמביא לידי מעשה, בקיום המצוות בהידור, הן בנוגע לעצמו, והן בנוגע להשפיע על אחרים - ובכללות - בעבודה דיפוצו מעינותיך חוצה, עד בחוצה שאין חוצה ממנה,

ובאופן ד"והעמידו תלמידים הרבה", כולל ע"י

(86) ראה סידור עם דא"ח יט, ב. ספר הליקוטים דא"ח צ"צ ערך קול ע' מה ואילך. וש"נ.

(83) ישע"י כו, יט.

(84) קמ, א.

(85) ישע"י ל, כ.

## לקוטי שיחות וירא כרך ה'

מתורגם ללשון הקודש

ב.

הר"ן: ביום השני אין סכנה

לפי שיטת הר"ן<sup>3</sup>, שסכנת המילה היא רק ביום הראשון וביום השלישי, ולא ביום השני, משייכים המפרשים<sup>4</sup> על השאלה דלעיל, שהקדוש-ברוך-הוא לא ביקר את אברהם ביום הראשון, כ<sup>5</sup> אברהם היה עסוק אז במילת ישמעאל, "ילידי ביתו" ו"כל מקנת כספו". וביום השני הוא לא ביקרו, כי ביום זה אין סכנה.

אך צריך להבין:

(א) דברי הגמרא "אותו היום יום שלישי של מילה היה", אשר אין בהם מחלוקת, צריכים להיות מיושבים גם לפי השיטות<sup>6</sup> (ואף רש"י<sup>7</sup> בכללם) הסוברות, שגם ביום השני יש סכנה, ולדעתם, אדרבה: ביום זה הסכנה גדולה יותר מאשר ביום השלישי. וכיצד מובנים לפי שיטות אלו דברי הגמרא<sup>8</sup>?

(ב) אף לפי דברי הר"ן, שביום השני אין סכנה, קשה: מצות ביקור חולים היא גם לגבי חולה שאינו מסוכן<sup>9</sup>, ואם כך, מדוע<sup>10</sup> לא ביקר הקדוש-ברוך-הוא את אברהם ביום השני<sup>11</sup>?

ג.

"אין מבקרין... אלא מיום שלישי"

בעל "אור החיים" הקדוש משייב, שהקדוש-ברוך-הוא דחה את ביקור החולים אצל אברהם עד ליום השלישי כי

הקב"ה לבקר את החולה". ובסיום פירושו: "ואולי כי הסוכרים כן (שאינן הפרש בין יום א' ליום ב') גורסים כגירסת הטור". וצ"ע, שהרי גם רש"י ס"ל שאין הפרש כו' (כמצויין בהערה הקודמת), ובכ"ז מדגיש בפירושו לאחר שכתב לבקר סתם: "א"ר חמא ב"ח יום שלישי כו'".<sup>3</sup>  
<sup>4</sup> כמובן מפשטות סוגיית הש"ס (נדרים לט, סע"ב ואילך), ברמב"ם הל' אבל פי"ד ובטושו"ע י"ד סס"ה... ולהעיר אשר בכלל, חולי המילה וסכנה שבוה סוג בפ"ע הוא וכדמוכח מהא דחייבו תורה לימול, ממרו"ל דעד אלישע לא ה" חולה שנתרפא (ב"מ פז, א) ועוד.  
<sup>5</sup> 10 ובפרט, שהמצוה דביקור חולים למדו רז"ל (סוטה יד, א) ממה שהקב"ה ביקר את אברהם.  
<sup>6</sup> 11 בחדא"ג מהרש"א ל"ב שם, דמכיון שגם להשיטות שביום א' וב' יש יותר סכנה 'ביום ג' החולשה גוברת יותר" (ראה וישלח לד, כה ובת"א שם. וראה גם ר"ן שם) – לכן בא הקב"ה לביקר ביום ג', כי אז "הוא עיקר מצות הביקור". עיי"ש. אבל אינו מובן שהרי פשוט שגם בבי' ימים הראשונים ישנה המצוה, ולמה לא ביקרו הקב"ה גם בימים אלו?\*

א.

"וירא" ב"יום שלישי של מילה"

על הפסוק "וירא אליו ה'..." נאמר בגמרא<sup>1</sup> – ורש"י מביא זאת, בניסוח שונה, בפירושו על התורה, לאחר שהוא מבאר את הכוונה של "וירא" באופן כללי, אשר היתה "לבקר את החולה" – "אותו היום יום שלישי של מילה של אברהם היה, ובה הקדוש-ברוך-הוא לשאול באברהם".

על כך שואלים: מנין מסיקה הגמרא ש"וירא אליו..." היה ב"יום שלישי של מילה"?

והקושי גדול יותר: אכן, מדוע המתין הקדוש-ברוך-הוא כביקור חולים אצל אברהם עד ליום השלישי, ולא ביקרו לפני כן?

לגבי היום הראשון אפשר לומר, שכאשר היה הקדוש-ברוך-הוא אצל אברהם לסייעו למול את עצמו – כדברי רש"י בפרשה הקודמת<sup>2</sup> "שלח (הקדוש-ברוך-הוא) ידו ואחו עמו" – הוא גם ביקר בכך את החולה. וכיון שמלשון הפסוק "וירא אליו" מובן, שזוהי ראייה חדשה, שהקדוש-ברוך-הוא בא במיוחד לבקר חולים אצל אברהם – "בא הקדוש-ברוך-הוא לשאול באברהם" – הרי מכך מובן, ש"וירא אליו" לא היה ביום הראשון.

אך עדיין נותרה השאלה: מנין מסיקה הגמרא ש"וירא אליו" לא היה ביום השני, ומדוע, אכן, לא ביקרו הקדוש-ברוך-הוא ביום השני?

1) ב"מ פז, ב.  
 2) לך יז, כד (ברש"י ישן). והוא מב"ר פמ"ט, ב. ילקו"ש נחמ"י רמז תתרעא.  
 3) שבת קלד, ב (ד"ה הלכה כראב"ע). ושם, שכ"ה דעת הר"ף, והרמב"ם הל' מילה פ"ב ה"ח (וראה גם מ"מ הל' שבת פ"ב הי"ד). וראה גם שו"ע אדה"ו סס"א ס"א.  
 4) ר"א"ם כאן.  
 5) וצ"ע שהרי (בפשטות הכתובים) אברהם נימול לאחרונה לאחר מילת כל אלו (ראה רמב"ן וראב"ע). ואולי י"ל דה"י אברהם טרוד בביקור חולה אצל כאו"א כו'. או שס"ל להרא"ם דאברהם נימול בתחלה וע"פ נימוקי האוה"ח כאן. ולפענ"ד (בנוגע ליום ראשון) – כנ"ל סעיף א' י"ל בפשטות דביקור.  
 6) רמב"ן ורשב"א, הובאו במ"מ שם.  
 7) שבת שם (הובא ברא"ם כאן). וראה גם רש"י שם פז, א ד"ה מנין שמרחיצין: דאף ביום ג' מסוכן הוא.  
 8) באוה"ח כאן: "וראייתו בגירסת הטור שלא כ' יום ג' אלא מלמד שבא

(\* ואין שייך לתרג' בזה שבפירושו עה"ת, מכיון שהוא בדרך הפשט. ס"ל דלא כפירושו לש"ס – כי (א) הרי זה (מתי הסכנה היא יותר) ענין של מציאות. (ב) פירושו זה מביא רש"י בסס"ר חמא בר' חנינא.

\*\* בחדא"ג שם "וכן אמרו דאין מבקרין החולה עד אחר ג' ימים". אבל ראה לקמן סעיף ג', שאי"ז שייך לנדר"ד.

אך כיון שהמצוות שקיימו האבות היו בעיקר ברוחניות, ולא "חדרו" כל כך<sup>21</sup> לדברים הגשמיים שבהם הן התבצעו, ואשר משום כך, כאשר חפץ אברהם להשביע בנקיטת חפץ<sup>22</sup>, לא היתה לו ברירה אלא "שים<sup>23</sup> נא ידך תחת ירכי<sup>24</sup>" – בשונה מהמצוות שלאחר מתן תורה, כאשר קדושת המצוות נקבעת בדברים הגשמיים שבהם מקיימים אותן, כך שהקדושה נשאת בהם בפנימיות ובגלוי גם לאחר קיום המצוה,

לכן, כדי שיהא קשר בין המצוות של האבות לבין המצוות שלאחר מתן תורה, צריכה היתה להיות אצל האבות לפחות מצוה אחת הדומה למצוות שלאחר מתן תורה. וזוהי מצות מילה<sup>25</sup>

– אשר קדושתה של מצוה זו נשארה, גם לפני מתן תורה<sup>26</sup>, בדבר הגשמי אף לאחר קיום המצוה –

והיא קישרה את שאר כל המצוות של האבות עם המצוות שלאחר מתן תורה, ש"מעשה אבות" יהיה "סימן לבנים".

מכך מובן, שקיום מצות מילה על ידי אברהם אבינו, לפני מתן תורה, צריך היה להיות באופן זהה לקיום המצוות לאחר מתן תורה.

## ה.

**המצוות, וכן ההכנות והתוצאות, בדרך הטבע**  
אחד הפרטים בקיום המצוות לאחר מתן תורה הוא

כח לבנים, הרי בהכרח שיהי' בהם דוגמא עכ"פ לכמו שזוהו אחרי מ"ת – בכ"ז, קדושת המצוה או לא נקבעה בהגשמי באופן שתישאר בו בפנימיות ובגלוי גם אחרי קיום המצוה.

– ואולי י"ל שזוהו פנימיות הטעמים שהי' לן באכסניות שלן בהם בהליכתו (הובאר בפרש"י לך יג, ג).

(22) ראה רש"י ח"ש כד, ב. וראה גם שבועות לה, ב.

(23) אף שלכאורה הוא היפך הצניעות – כי לפני מ"ת לא היו מצות אחרות שנשארה בהן קדושתן לאחר קיום המצוה – כדלעיל בפנים.

(24) ח"ש שם.

(25) זהו אחד הטעמים (בפנימיות הענינים\* מה שאברהם לא מל א"ע קודם שנצטווה – אף שקיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה יומא כח, ב. קידושין פב, א) – כי קיום מצוה זו הוצרכה להיות מצד ציווי הקב"ה בדוגמת\*\* המצוות שלאחרי מ"ת, כמבואר בארוכה בלקו"ש ח"א שם. ח"ג [המתורגם] ע' 14.

(26) אלא שמ"מ, מכיון שלפני מ"ת לא בטלה עדיין הגזירה דעליונים לא ירדו למטה – גם הקדושה דמצות מילה [נוסף לזה שהיתה רק בגוף מקיים המצוה\*\*\*], ולא בגשם העולם (שנודרך רק ע"י כור הברזל דמצרים – תו"א עד, א), לא נקבעה בהגשמי (גם של גוף מקיים המצוה) ממש כמו המצוות שלאחרי מ"ת (ראה לקו"ש ח"ה שם הערה 24).

"אין מבקרין את החולה אלא מיום שלישי והלאה"<sup>12</sup>. אמנם, "קרובים נכנסים מיד לבקריו"<sup>13</sup>, והרי הקדוש-ברוך הוא "קרוב" לישראל, כנאמר<sup>14</sup> "מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו", אך למרות זאת לא בא הקדוש-ברוך הוא לבקריו עד היום השלישי, כי הסיבה לכך שקרובים נכנסים מיד היא, שביקורם לא יגרום לפרסום מחלתו של האדם<sup>15</sup>, בעוד אשר ביקורם של רחוקים יפרסם זאת – "אוושא מילתא"<sup>16</sup>. וסיבה זו אינה מתאימה לגבי הקדוש-ברוך הוא, אשר למרות היותו קרוב, הרי ביקור זה הוא "בפרסום<sup>16</sup> כל העולמות".

אך תירוץ זה אינו מובן, כי<sup>17</sup> (א) הקדוש-ברוך הוא יכול היה לבקריו שלא בפרסום, (ב) גם "וירא אליו ה'" לא היה בפרסום, שהרי היה זה "כחום היום", כאשר אין עוברים ושבים<sup>18</sup>. ומכך שלמטה לא היה הביקור בפרסום, הרי זאת הוכחה שגם מלמעלה לא היה לכך פרסום, וממילא נמנע "אוושא מילתא" גם למעלה מחשש המקטרגים, שהרי כיון שכל הענינים שלמטה משתלשלים מהענינים שלמעלה, הרי מובן שיש ביניהם דמיון.

## ד.

**מצות מילה דומה למצוות שלאחר מתן תורה**

כדי להבין זאת יש להקדים ולציין את הנאמר פעמים רבות<sup>19</sup>, שכוחם של ישראל לקיים מצוות לאחר מתן תורה נובע מהמצוות שקיימו האבות לפני מתן תורה – "מעשה אבות סימן לבנים"<sup>20</sup>.

(12) רמב"ם שם ה"ה. ובירושמי פאה פ"ג ה"ז, וטושו"ע שם – אחר ג' ימים.

באוה"ח שם כתב (ע"פ מרז"ל נדרים מ, א: יומא קדמאה כו) שרק ביום א' אין מבקרין, ולכן תירץ זה לדעת הר"ן שבימים ב' ליכא סכנה. אך לפי מ"ש הרמב"ם, תירוץ הוא גם לדעת רש"י.

(13) ירושלמי שם. טושו"ע שם (וידועה התמ"ע על שלא הביא הרמב"ם דין זה).

(14) ואתחנן ד, ז.

(15) ב"ח ביו"ד שם.

(16) לשון האוה"ח שם.

(17) וגם: מכיון שמילת אברהם היתה בפרסום (ראה ב"ר פמ"ז, ט. רש"י לך ז, כג), הרי ממילא ידעו שהוא חולה. וא"כ ה"ז דוגמת מי שהוטל עליו שם חולה, שגם הרחוקים מבקרין אותו מיד (כמ"ש הב"ח שם).

(18) ב"מ שם. ב"ר פמ"ח, ט. רש"י ריש פרשתנו.

(19) ראה גם לקו"ש ח"ה שיחה לכ' מרחשון סיפ"ד ובהנסמן שם.

(20) ראה תו"ח לך פג, סע"ג ואילך. לקו"ש ח"א [המתורגם] ע' 35. ח"ג [המתורגם] ע' 11. ועד"ו – ראה רמב"ן לך יב, ו. וראה גם ב"ר פ"מ, ו.

(21) אף שבדאי גם מצות האבות פעלו במקצת בדברים הגשמיים בהם נעשו המצות (גם לאחרי קיום המצוה) – כי מכיון שמעשה אבות סימן ונתנית

(\* ראה ביאר אדח"ו בתו"א ס"פ לך. הביאר ע"פ דרך הפשט – ראה לקו"ש ח"ה ע' 147.

(\*\* אבל לא ממש – כי הציווי או לא ה' מבחי' "אנכי הו' אלקיך". וראה הערה הבאה ולקו"ש ח"ה שיחה לכ' מרחשון ע' 90 הערות 22-3.

(\*\*\* ואולי י"ל, שזוהו הטעם שדוקא מצות מילה נבחרה שתהי' דוגמת המצוות שלאחרי מ"ת (וראה לעיל הערה 25) – כי היא המצוה היחידה שענינה הוא לפעול בגוף האדם. כמ"ש [לך יג, ו.] "והיתה בריתי בבשרכם גו". ולנהיגי ממנחות מג, ב.



”בריקנייא ובמגנא“ (=ריקם ובחנים), כי אז אין נמשכת על ידי המצוה ”רוחא דקודשא“, שזהו סדר עבודה של ”מצרים“, כנאמר<sup>31</sup> ”אשר נאכל במצרים חנם“ – אלא צריך ”לאשתדלה ביה כדקא יאות כפום חיליה“ (=להשתדל בה כראוי כפי כוחו), ו”באגר שלים“ (=בשכר מלא).

וכן מסופר על האריז<sup>32</sup>, שלא התמקח על מחירה של מצוה, אלא שילם עבורה ככל שנדרש.

ז.

**אין להסיר קשיים, גם מגורמים צדדיים**

הנהגה זו של האריז<sup>33</sup> נרמזת, ככל עניני פנימיות התורה, גם בנגלה שבתורה: מסופר בגמרא<sup>34</sup> על רבן גמליאל, אשר קנה אתרוג<sup>35</sup> באלף זוז, ”להודיעך כמה חביבות מצוות<sup>36</sup> עליהן“.

אכן, בסיפור שבגמרא יש חידוש נפלא יותר מאשר בהנהגתו של האריז<sup>37</sup>, שהוזכרה לעיל:

הרי מובן, שהדרישה מרבן גמליאל לשלם אלף זוז עבור אתרוג, היתה מסיבה צדדית<sup>38</sup>, שהרי, לא ייתכן, שללא סיבות צדדיות, יידרש עבור אתרוג תשלום של אלף זוז<sup>39</sup>. מכך שגם במקרה כזה שילם רבן גמליאל את מלוא הסכום שנדרש לשלם עבור האתרוג, רואים, שאף כאשר הקשיים בקיום המצוה נובעים מסיבות צדדיות – גם אז אין להשתדל להסירם<sup>40</sup>.

ח.

**הריפוי על ידי המלאך רפאל הוא טבעי**

לכאורה, יש לשאול על כך: כיון שבקיום המצוות אין

ההשתדלות שהמצוות תקיימנה בדרך הטבע, ולא על ידי נס<sup>27</sup>. כיון שהמצוות, שלאחר מתן תורה, צריכות לגרום לזיכוכ, ולהביא קדושה לתוך הדברים הגשמיים שבעולם הטבעי, עליהן להתבצע בדרך הטבע – כדי שגם טבעו של העולם לא יתבטל, אלא יזדכך.

יותר מכך: לא רק המצוה עצמה, אלא אפילו ההכנה למצוה צריכה להיות בדרך הטבע. כפי שידוע<sup>28</sup> הסיפור על אדמו”ר הזקן, שהמתין בקיום ברכת קידוש לבנה, עד אשר השפיע על הפקיד שהלה יעצור את הסירה, למרות שלפני כן עצר אותה אדמו”ר הזקן בדרך נס. וזאת, משום<sup>29</sup> שהוא חפץ שגם ההכנה למצוה תהיה בדרך הטבע.

כשם שקיים ענין זה לגבי ההכנות למצוה, כך גם, מאותה סיבה, לגבי התוצאות של המצוה – שלא יהיה צורך בנס כדי להגיע לענינים שצריכים לבוא כתוצאה מהמצוה בדרך הטבע, כי אז תיפגם שלמות קיום המצוה.

ו.

**אין לבטל קשיים בקיום המצוה**

מכך מובן, שכאשר לפי הטבע, יש קשיים בקיום המצוה (בקיום המצוה עצמה, או בהכנה, או בתוצאות של המצוה), אין להסירם או לגרום להקלה בהם באופן בלתי טבעי – כי אז נפגמת שלמות המצוה.

אין הכוונה לומר, שיש לחפש קשיים. אך כאשר ישנם קשיים בדרך הטבע, אין להשתמש בדרכים בלתי טבעיות כדי להימנע מהם.

כנאמר בזהר<sup>30</sup>, שהמצוות אינן צריכות להיות

36 מדברי התוס' שם משמע, שר"ג לא מצא אתרוג כזו יותר. והחידוש שקנה באלף זוז הוא – כי מצד הדין לא הי' מחוייב לבזבז כ"כ בשביל קיום המצוה\* [ולפ"ז, אין מזה ראי' לענינינו]. אבל רחוק לומר שא"א הי' בשום אופן להוריד המחיר דאלף זוז, שהיא שלא בערך כלל. וגם: אם זהו מקרה יוצא מן הכלל לגמרי, הרי בכלל "אין למדין מחידוש" – ולכן י"ל, שמש"ש התוס' שם "חשיב לי' רבותא דר"ג כו" קאי אכזלות הדין ד"אין צריך לבזבז כו", ולא א"אפילו לא ימצא בפחות".

37 כמו שני בצורת וכיו"ב – דאף שאז זהו מחירו של האתרוג, הי' בא מצד סיבה צדדית (בדוגמת החוליה דאברהם מצד שהי' גדול חקן – ראה לקמן הערה 39).

38 גם י"ל, שגם מצד סיבה צדדית לא הי' האתרוג יקר כ"כ, ורק שהמוכרים רצו עבורו יותר – ובכ"ז קנה ר"ג בהמחיר שבקשו, ע"ד (קדושין לא, סע"א) "אם אני מבקש מכס כל ממון שבעולם אתם נותנין לי" – הוה הנהגה ה'ב' דהאריז"ל (מובא בטעהמ"צ שם): "ולפעמים הי' מניח לפניהם הכיס עם המעות, והי' אומר להם שיקחו (המוכרים) מה שירצו".

39 השייכות שב"חידוש" זה לנדוד (שאינן להביא מלאך רפאל לרפאות

27 מלבד בדאי אפשר, או שנעשה הנס במיוחד בשביל זה, וכמו נס השמן דתנוכה, וכמו שאכלו את המן, אף שאין נהנים ממעשה ניסים. וצע"ק מתוד"ה חטין (מנחות סט, ב) ואכ"מ.

28 לקו"ד ח"ד תשנב, ב.

29 כמבואר שם תשנא, א.

30 ח"ב קבא, א.

31 בהעלותך יא, ה. וראה ספרי ורש"י שם.

32 בטעהמ"צ פ' ראה מצות הצדקה. והעלוי בהנהגת האריז"ל לגבי הנהגת כאו"א בזה ע"פ הזהר – שאפילו ע"י פעולות שבטבע (משא ומתן וכיו"ב) לא רצה לבטל או למעט כו'.

33 סוכה מא, ב.

34 כ"ה בתוס' ורא"ש ב"ק ט, ריש ע"ב. סמ"ג מ"ע מד – הובא בב"י אור"ח סתרנ"ו. (ולמעשה מזהה"מ לזהר שם: כשקונים אתרוג כו').

35 ומזה ראי' שזהו ענין כללי באופן קיום המצוות ואינו שייך לתוכן המצוה פרטית (דנטילת ד' מינים), ולכן נלמד מזה בפשיטות לכל המצוות. (ולמעשה מיש"ש (הובא במג"א אור"ח שם סק"ב) לענין שליש בהידור מצוה).

(\* לכאורה אפשר להקשות: מכיון שמצד הדין לא הי' מחוייב בזה, נמצא שלא נצטווה ע"ז. וא"כ על מה חלה החביבות שלו כשאין עליו ציווי (היינו – שאין עליו מצוה). – (ולמעשה משו"ע אדה"ז אור"ח ס"ט צג ור"ס קח. אהרן דאורייתא כלל ג).

– וי"ל (הסתברו בזה – דגם כשאין החיוב שבמצוה (שהו רק כעצמותה עליו), ישנה המצוה מצד מציאות האתרוג (וכח העש"ש שלו) שלולא מניעה חיצונית "ארי" דרביע עליו (ולא על האתרוג כו') – יכולים לעשות ענין שבו תתקיים המצוה – פעולה בהאתרוג (שבמצות שלאחרי מ"ת זהו ענין עיקרי במצות) – והוה כמה חביבות כו'.

ובפשטות יותר י"ל: כיון שלאחרי שיקנה (אף שפטור הוא) יקיים מצוה הי' חביבה עליו.



“וירא אליו הוי”’, הכרחי לומר שגם “וירא אליו” היה ביום השלישי.

י

### ביקורו של הקב"ה דוקא ביום השלישי

כל האמור לעיל הוא הסבר לדברי הגמרא ש"וירא אליו" היה ביום השלישי של מילת אברהם. אך עדיין קשה: מדוע דחה הקדוש-ברוך-הוא את ביקור החולים אצל אברהם עד ליום השלישי, ולא עשה זאת בשני הימים הראשונים?

בפשטות ניתן היה לומר, שגם בשני הימים הראשונים ביקר הקדוש-ברוך-הוא אצל אברהם ביקור חולים. התורה מספרת רק על הביקור של היום השלישי, מפני שהיא מספרת על ענינים נוספים שהתרחשו באותו יום, ולכן היא מספרת על "וירא אליו" של אותו יום<sup>45</sup>, ומכך כבר ילמדו על שני הימים הראשונים, שגם אז בא הקדוש-ברוך-הוא לביקור – כי אין סיבה להבדיל בין היום השלישי לבין שני הימים הראשונים, ולהיפך: בשני הימים הראשונים הסכנה גדולה יותר וביקור החולים נחוץ יותר.

אך מדברי הגמרא "אותו היום יום שלישי... ובא הקדוש-ברוך-הוא לשאול באברהם" מובן, ש"בא הקדוש-ברוך-הוא לשאול באברהם" דוקא משום ש"אותו היום יום שלישי של מילה של אברהם היה".

יא

### ביקורו של הקב"ה מרפא לחלוטין

הדברים יובנו לפי מאמר חז"ל<sup>46</sup>, שעל ידי ביקור חולים מביאים רפואה לחולה. אמנם, לגבי ביקור חולים בכלל נאמר<sup>47</sup> שהוא "נוטל (רק) אחד ממששים בחליו", אך לגבי "וירא אליו הוי"’" אומר הרמב"ן<sup>48</sup> "שהיה לו במראה השכינה ריפוי למחלת המילה", ומשמעות הביטוי "ריפוי" היא שאברהם נרפא לחלוטין.

אין בכך סתירה לנאמר, ורש"י מביא זאת מיד לאחר מכן בפסוק, שהמלאך רפאל ריפאו – כי רפואה זו עצמה נבעה מהרפואה שנעשתה בשורש ובהעלם על ידי "וירא

להסיר את הקשיים הכרוכים לפי הטבע בקיומן, וכך היה צריך להיות במצות המילה על ידי אברהם אבינו, כדלעיל בסעיף ד'<sup>40</sup>, כיצד ייתכן שהמלאך רפאל בא לאברהם אבינו כדי לרפאו<sup>41</sup>: רפואה על ידי מלאך אינה, לכאורה, דרך טבעית – ומדוע ישלח הקדוש-ברוך-הוא מלאך להסיר מאברהם קשיים הכרוכים לפי הטבע במצות מילה?

הדבר יובן לפי דברי הרמב"ם<sup>42</sup>, שגם כוחות טבעיים נקראים לפעמים בשם "מלאכים".

ההסבר לכך הוא: לכל ענין למטה יש שורש למעלה, כדברי חז"ל<sup>43</sup> "אין לך עשב למטה שאין לו מזל מלמעלה, המכה בו ואומר לו גדל". וכיון שהכוחות הטבעיים משתלשלים מהמלאכים, הם נקראים לפעמים על שם שורשם – מלאכים.

לפי זה מובן, שכל רפואה בדרך הטבע נובעת מהמלאך רפאל, הממונה על הרפואות<sup>44</sup>, אך היא משתלשלת בהשתלשלויות רבות, עד שהיא "מתלבשת" בלבוש טבעי, בפרט זה. בדרך כלל ניכר רק הלבוש הטבעי, ואילו אצל אברהם האיר השורש בגלוי, הוא ראה את המלאך רפאל – "וירא והנה שלשה...".

לפי זה מובן, שכאשר המלאך רפאל בא "לרפאות את אברהם" הוא לא עשה דבר שמעל לטבע – כי אברהם אבינו היה מתרפא כך, גם לפי הטבע.

ט

### ריפוי טבעי רק ביום השלישי

לפי האמור לעיל, יובן הנאמר בגמרא, ש"וירא אליו הוי"’" היה רק ביום השלישי של המילה:

לפי המוסבר לעיל, בסעיף ח', הכרחי לומר, שהמלאך רפאל ריפא את אברהם אבינו רק ביום השלישי, כי אילו היה מרפאו לפני כן – כאשר בדרך הטבע הנימול עדיין חולה – היה יוצא, שהקדוש-ברוך-הוא שלח מלאך כדי להסיר מאברהם קשיים הנובעים מקיום המצוה,

וכיון ש"שלשה אנשים" באו לאברהם באותו יום שבו

את אברהם קודם בוא הזמן בטבע – ראה לקמן סעיף ח'): החולי דאברהם הי' לא רק מצד סכנת המילה עצמה, אלא גם מצד שהי' גדול "דלא סליק בשרא" – שבת קלד, בן חזקן [שלכן הוצרך להיות "וכרות עמו הברית" – מקומות שבהערה 2] – ובכ"ז, אין לרפאותו גם מחולי זה קודם בוא הזמן בטבע.

40) להעיר מב"ר פמ"ז, ט: הרגיש ונצטער כדי שיכפול לו הקב"ה שכרו. וע"פ מ"ש לעיל בפנים, יומתק מה שבמדרש שם מקשה כ"כ בחריפות על המ"ד שלא נצטער – כי זהו יסוד עיקרי במצות מילה דאברהם, שהוצרכה להיות דוגמת המצות שלאחר מ"ת.

ועפ"ז תתורץ בפשיטות גם קושיית המהרש"א (בחדא"ג) ב"ב טז, ב – מה שאברהם לא ריפא את עצמו באבן טובה שהיתה תלוי' בצוארו.

41) ב"מ פז, ב. פרש"י פרשתנו יח, ב.

42) מו"נ ח"ב פ"י.

43) ב"ר פ"י, ו. זח"א רנא, א.

44) מדרש כונן, י"ד בראשית. ולהעיר מוזח"א כו, ב.

45) ובפרט שמוה למדים (שבת קכז, א. רש"י פרשתנו יח, א) שגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה.

46) נדרים לט, ב. ב"מ ל, ב.

ואף שבגמרא שם "ובכן גילו" – הרי הקב"ה הוא "תאומתו" של ישראל (ראה שהש"ר פ"ה, ב (ב)). ולהעיר ממה שלמדו (סוטה יד, א) מ"וירא אליו" הדין דביקור חולים – וי"ל דענין פרטי ד"ביקור חולים" (שאינו נכלל בגמ"ח) הוא מה שנוטל כו' בחליו (ב"מ שם).

47) נדרים שם. ב"מ שם.

48) רמב"ן פרשתנו יח, ב – קרוב לסופו (הובא ונתבאר באוה"ת ריש

פרשתנו).

אליו הוי' באלוני ממרא, אף אתה בקר חולים". ולכן נאמר בתורה "וירא אליו הוי'" – ולא "אל אברהם". אילו היה נאמר "אל אברהם", ניתן היה לחשוב שביקור זה הוא מפני מעלתו של אברהם אבינו, ואי אפשר להסיק מכך שיש לבקר ביקור חולים אצל כל יהודי. לכן אין מזכירה כאן התורה את המילה "אברהם", כדי להשמיענו, שביקור זה אינו מפני מעלתו המיוחדת של "אברהם"<sup>51</sup>.

אך מדוע עלינו לדעת שהיה זה ביום השלישי? זאת, כדי ללמדנו, שקיום המצוות, כולל ההכנות למצוה ותוצאותיה, צריך להיעשות בדרכים טבעיות – כדי להפוך את הטבע עצמו להיות "כלי" לאלקות.

(משוחות ש"פ וירא תשכ"ה)

אליו": ה"ריפוי למחלת המילה" שהתרחש על ידי "מראה השכינה", נמשך למטה בגלוי בשלמות על ידי המלאך רפאל.

לפי זה יש לומר, שבשני הימים הראשונים אכן לא ביקר הקדוש-ברוך-הוא אצל אברהם, כדי לא להסיר ממנו קשיים הנובעים לפי הטבע מקיום המצוה<sup>49</sup>.

יב.

### ההוראה: הפיכת הטבע עצמו לאלקות

לפי האמור לעיל מובנת ההוראה שמלמדת אותנו התורה בסיפור ש"וירא אליו" היה ביום השלישי:

ההוראה הכללית מהסיפור "וירא אליו" היא, כנאמר בגמרא<sup>50</sup> "הקדוש-ברוך-הוא ביקר חולים שנאמר וירא

יתרפא?

ולכן מזכיר רש"י שם בעל המאמר רחב"ח – המ"ד בסוטה (שם) הלך אחר מדותיו כו' הק' ביקר חולים כו', דוהו מדתו של הקב"ה כו'. והנה ע"פ הג"ל תתורץ הקושיא בסוטה: מנ"ל דכא"א עליו לבקר חולים (ורובם אינם בני גילו דנוטלין אחד מס' בחליו) ושאני הקב"ה דודאי ביקורו פועל כבן גילו. – ועפ"ז מובן ג"כ דמסיים רש"י כאן "ובא הקב"ה ושאל בשלומו" דלכאורה מיותר – אלא דמדגיש דרך "לשאל בשלומו" בא. ולכן חיוב דבקר"ח הוא גם על שאינו בן גילו. וק"ל.

(50) סוטה שם.

(51) וראה ש"ח כאן, שזהו גם הטעם מה שרש"י מדייק "לבקר את החולה" – אף שהי' יכול לכתוב (בקיצור) "לבקרו" – בכדי להשמיענו\*\*, שזהו מצד הענין דביקור חולים – אפילו באם הי' זה מישהו אחר.

(49) ע"פ מ"ש בפנים, אפשר להסביר (בה"ינה של תורה" שבפרש"י) לשון רש"י "לבקר את החולה. אמר ר' חמא בר' חנינא יום שלישי למילתו כו'" – שמפרש כאן ב' ענינים:

(א) שהטעם ד"וירא אליו ה'" הוא "לבקר את החולה" – ומצד הענין דביקור חולים אין הוכחה שזה הי' ביום השלישי (כי המצוה דביקור חולים היא גם בב' ימים הראשונים, כנ"ל סעיף ב').

(ב) "יום שלישי למילתו הי' כו'" – ומצד הענין דמילה, מוכח שזה הי' ביום השלישי. כי מכיון שעי' "וירא אליו" ואח"כ ביאת רפאל ריפא את אברהם (פרש"י יח, ב) לגמרי – כדמוכח מפשטות הכתובים: וימחר אברהם גו' רק אברהם גו' – ולא רק אחד מס' בחליו שזה הוטבע בטבע (ראה הערה 46) – הרי אין להסיר את החולי שמצד המצוה קודם בוא הזמן בטבע.

הנה ע"פ הג"ל שהי' ביום ג' ולכן נתרפא לגמרי (בבוא רפאל) – תלמיד ממוחל יקשה מה צורך לבקר את החולה מקודם לזה, הרי בלאה"כ\* ותנו"י

(\* דודאי גם אם לא הצטער אברהם על שאין אורחים הי' בא רפאל לרפאו (וכן היו מהפכים סדום) – אלא שאו הי' בא כמלאך. וק"ל. (\*\* בפשטות ר"ל, שכותב כן בכדי לבאר למה ביקר הקב"ה את אברהם.)

## אגרות קודש

ב"ה, ט' מ"ח, תשט"ז

ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מבדר"ח חשון, ומוכן שמה שכותב אשר השאור שבעיסת איי מעכב.

הנה ידוע פסק רז"ל, אשר ארץ ישראל אוירה טהור וגושה טהור, ואם נמצא שאור, הנה אין זה בעיסת ארץ ישראל וד"ל, ופסק רז"ל לפום גמלא שיחנא נאמר גם בנוגע לדרי אה"ק ת"ו וגם לאנ"ש החסידים והתמימים, והאריכות בדבר הפשוט אך למותר...

יום ראשון ט' מרחשון

והמשכיל יבין ענין פלא גדול מזה מאד, מה נעשה בשמים ומפעל על ידי עיון וברור הלכה פסוקה מן הנמרא ופוסקים<sup>45</sup> ראשונים ואחרונים, מה שהיה בהעלם דבר קדם העיון הלו, – לפני שהתעמק בלימוד הגמרא, היתה ההלכה הפסוקה מוסתרת ולא ידועה, פי על ידי זה – על ידי התעמקותו בזה וברורו את ההלכה, מעלה הלכה זו מהקלפות שהיו מעלימים ומכסים אותה שלא היתה ידועה כלל או שלא מובנת היטב בטעמה שהטעם הוא סוד הספי' חכמה עילאה שנפלו ממנה ניצוצי' בקליפות בשבה"כ והם שם בבחי' גלות שהקליפות שולטים עליהם ומעלימי' חכמת התורה מעליונים ותחתונים וי"ש בר"מ שהקושי' היא מסמרא דרע.

הרע, מקליפות שהן רע והן מסתירות על החכמה של תורה.

אגרת הקדש

והמשכיל יבין ענין פלא גדול מזה מאד מה נעשה בשמים ממעל ע"י עיון וברור הלכה פסוקה מן הגמרא ופוסקים ראשונים ואחרונים מה שהיה בהעלם דבר קודם העיון הלו כי ע"י זה מעלה הלכה זו מהקליפות שהיו מעלימים ומכסים אותה שלא היתה ידועה כלל או שלא מובנת היטב בטעמה שהטעם הוא סוד הספי' חכמה עילאה שנפלו ממנה ניצוצי' בקליפות בשבה"כ והם שם בבחי' גלות שהקליפות שולטים עליהם ומעלימי' חכמת התורה מעליונים ותחתונים וי"ש בר"מ שהקושי' היא מסמרא דרע.

והמשכיל יבין ענין פלא גדול מזה מאד, מה נעשה בשמים ומפעל על ידי עיון וברור הלכה פסוקה מן הנמרא ופוסקים<sup>45</sup> ראשונים ואחרונים, מה שהיה בהעלם דבר קדם העיון הלו, – לפני שהתעמק בלימוד הגמרא, היתה ההלכה הפסוקה מוסתרת ולא ידועה, פי על ידי זה – על ידי התעמקותו בזה וברורו את ההלכה, מעלה הלכה זו מהקלפות שהיו מעלימים ומכסים אותה, – את ההלכה, שלא היתה ידועה כלל, או שלא היתה מובנת היטב בטעמה<sup>46</sup>, – לא הבינו היטב טעם ההלכה – ועל ידי עיונו וברורו מבינים כעת את הטעם,

יום שני י' מרחשון

הנשמות והמלאכים הנמצאים בעולמות העליונים יותר, אין בהם כח לברר ולהעלות מהקליפות, יש בהן כוח להעלות חכמת התורה שהקליפות מסתירות. ולכן באים העליונים – הנשמות שבעולמות העליונים, לשמע חידושי תורה מהתחתונים<sup>50</sup>, – מה שהנשמות כאן למטה מחדשות, מה שמחדשים ומגלים תעלומות החכמה שהיו כבושים בגולה עד עתה. – עד שהנשמה שבגוף חידשה ובררה את ההלכה או את טעמה וחידושה בתורה, וכל איש ישראל יוכל לגלות תעלומות חכמה (לגלות) ולחדש שכל חרש, הן בהלכות, הן באגדות, – בחלק האגדה שבתורה, הן בגולה, – של תורה, הן בנסתרות<sup>51</sup>, – של תורה; כפי בחינת שרש נשמתו, – בכל אחד מחלקי התורה האמורים. ומחייב בדרך, – לחדש חידושי תורה ולגלות תעלומות חכמה, להשלים נשמתו בהעלאת כל הניצוצות שנפלו לחלקה ולגורלה, – שנשמה זו תעלה ניצוצות אלה, בגודע<sup>52</sup>. (ובל דברי תורה,

הנשמות והמלאכים הנמצאים בעולמות העליונים יותר, אין בהם כח לברר ולהעלות מהקליפות – הניצוצות שבעולמות הנמצאות למטה בעולם זה בגוף – יש בהם כוח לברר הניצוצות, לפי שהם מלכשים בגוף המרי – הנקרא "משכא דתווא" – עור של נחש, מקלפת גנה, – כמובא בפרק ל"א בחלק הראשון של ספר ה'תניא' (מהזוהר<sup>48</sup>), וכפי שביארנו שם, ש"חויא" (נחש) נקראים "שלש הקליפות הטמאות", והגוף שהוא קליפת נוגה נקרא "משכא דחויא", העור והלבוש של הנחש. וכפי שענין זה מוסבר בפרוטרוט במאמר דיבור המתחיל "ותפקנדה" מכ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" ב"ספר החקירה" עמוד 136, והם – הנשמות שבגופים כאן למטה, מתישים בכה – של הקליפה, בשבירת התאוות, ואתכפיא – ונכנעת סמרא אחרא, ו'תפרדו כל פועלי און'. – כלשון הפסוק בתהלים<sup>49</sup>. ולכן, דוקא הן –

אגרת הקדש

והנה העליונים אין בהם כח לברר ולהעלות מהשבירה שבקליפת נוגה אלא התחתונים לכד לפי שהם מלובשים בגוף חומרי משכא דחויא מקליפת נוגה והם מתישים כחה בשבירת התאוות ואתכפיא ס"א ויתפרדו כל פועלי און. ולכן באים העליונים לשמוע חידושי תורה מהתחתונים מה שמחדשים ומגלים תעלומות החכמה שהיו כבושים בגולה עד עתה וכל איש ישראל יוכל לגלות תעלומות חכמה (לגלות) ולחדש שכל חדש הן בהלכות הן באגדות הן בנגלה הן בנסתרות כפי בחי' שרש נשמתו ומחוייב בדרך להשלים נשמתו בהעלאת כל הניצוצות שנפלו לחלקה ולגורלה כנודע (וכל

45. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ובכ"ז שייך בירור הטעם – כדלקמן". 46. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אף שהייתה ידועה – בכמה הלכות בגמרא ובפרט בפוסקים". 47. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ביאור גודל הגלות (והגאולה), אף שההלכה עצמה ידועה – אינה בגלות". 48. תקו"ז תכ"א (מח, ב). 49. צב, י. 50. ראה זח"ג קעג, א. 51. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. "בכהנ"ל – ובכא"ו מעלה". 52. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה ה' ת"ת לאדה"ז פ"א סוס"ד (וש"נ – בהמ"מ בהוצאת קה"ת)".

מתוך הקליפה. וְהוּוּ שְׁאִמְרוּ בְּגִמְרָא<sup>54</sup>: "כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה, אִמְרוּ הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא: מַעֲלָה אֲנִי עָלָיו כְּאִלּוּ פְּדָאֵנִי וְאֵת בְּנֵי מִבְּיַן הָאֲמוֹת הָעוֹלָם". - שכן, על ידי עסק התורה פודים

ניצוצות השכינה (של "דבר ה'") מגלות הקליפות. וזהו המצב כעת, כשהשכינה היא בגלות בקליפת "נוגה" הרי עסק התורה הוא לברר בירורים ולהעלות ניצוצות השכינה מהקליפות, שלכן הרי כאמור, עיקר עסק

התורה הוא בהלכות איסור והיתר, כשר ופסול וכו',

ובפרט דבר הלכה, היא ניצוץ מהשכינה, שהיא היא דבר ה', כְּדֹאִיתָא - כמובא בְּגִמְרָא<sup>55</sup>: "דְּבַר ה' - זו הַלְכָה", סוד מַלְכוּת

דְּאִצִּילוֹת הַמַּלְבָּשֶׁת לְחֻמְקָה דְּאִצִּילוֹת, וּמְלַבְּשִׁים דְּיִצְיָרָה, וְיִרְדּוּ בְּקִלְפַת נֹגַהּ בְּשִׁבְרֵית הַבְּלִים). - הרי שדברי תורה בכלל, ו"דבר ה'", הלכה, בפרט, הם בגלות בקליפה (המסתירה עליהם), והאדם המחדש חידוש בתורה או מתרץ

קושיא ומברר את ההלכה לאשורה - מברר ומעלה ניצוץ השכינה

## אגרת הקדש

דברי תורה ובפרט דבר הלכה היא ניצוץ מהשכינה שהיא היא דבר ה' כדאיתא בגמרא דבר ה' זו הלכה סוד מלכות דאצילות המלכשת לחכמה דאצילות ומלובשים במלכות דיצירה וירדו בקליפת נוגה בשבירת הכלים). ו"ש בגמרא כל העוסק בתורה אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאלו פדאני ואת בני מבין האומות עו"ג.

## יום שלישי י"א מרחשון

בְּרוּךְ-הוּא - שלמעלה מ"אצילות". (ומה שְׁאִמְרוּ ר"ל<sup>56</sup> ד"מִצְוֹת בְּטִילוֹת לְעֵתִיד לְבֹא", הֵינּוּ ב' - זמן שאחרי תחית המתים, אָבֵל לְמִיּוֹת הַמְּשִׁיחַ קִדְּם תְּחִיתַת הַמֵּתִים - אֵין בְּטִילוֹת) - ויצטיינו בהמשכת המשכות גבוהות יותר מאשר ההמשכות הנמשכות כעת

על ידי המצוות, וְלִכֵּן יִהְיֶה גַם עֶקֶר עֶסֶק הַתּוֹרָה גַם כֵּן בְּפִנְיֵי מִיּוֹת הַמְּשִׁיחַ וְיִצְעֲמֵיהֶם הַנְּסֻתִים. - ביחודים העליונים הנעשים על ידי המצוות, ובטעמים מדוע על ידי אופן זה דוקא של קיום המצוות ממשיכים אורות עליונים ויחודים עליונים. אָבֵל הַנְּגָלוֹת - הענינים של נגלה דתורה, יְהִי גְלוּיִם וְיִדְוְעִים לְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בִּידְעָה בְּתַחֲלָה - מבלי שיצטרכו להתייגע להגיע לאותה ידיעה, בְּלִי שְׂכָחָה, וְאֵין צְרִיךְ - ולא יצטרך האיש הישראלי לְעֶסֶק בְּהֵם, אֵלָּא לְעֶרֶב רֵב שְׁלֹא יִזְכּוּ

לְמַטְעֵם מְאִילְנָא דְחַיִּי, - לטעום מעץ החיים, שְׁהוּא פְּנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה וְהַמְצוּוֹת, - וכיוון שהם לא יזכו לטעום מפנימיות התורה - לכן וצְרִיכִים - ויצטרכו לְעֶסֶק [בְּתוֹרָה] כְּפִשְׁנָה, - כדי, לְתַתִּישׁ

אָבֵל בְּצִאת הַשְּׂכִינָה מִקְּלִיפַת נֹגַהּ [נְסֻח אַחֵר: מְהַקְּלִיפּוֹת] אַחֵר שְׁיִשְׁלַם בְּרוּר הַנִּיצוּצוֹת, וְיִפְרֵד הָרַע - של הקליפות, מִהַטּוֹב - של קדושה, וְיִתְפַּרְדּוּ כָּל פּוֹעֲלֵי אֹנָן, וְלֹא שְׁלֵמָא אִילְנָא דְטוֹב וְרַע - ולא ישלוט "עץ הדעת טוב ורע", שהוא, כאמור לעיל, קליפת

"נוגה" השולטת בזמן הגלות, בְּצִאת הַטּוֹב מִמְּנָה - שכן, השליטה שיש לה כיום, היא מצד החלק הטוב שבה, ואילו כשחלק הטוב יצא ויתברר ממנה - לא תהיה השליטה בידה יותר, אֵין לֹא יִהְיֶה עֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמְצוּוֹת לְבָרֵךְ בְּרוּרֵיהּ, - כפי שהדבר עתה, כִּי אִם לְיַחַד יְחֻדִים עֲלִיוֹנִים יוֹתֵר, - למעלה מהיחודים הנעשים על ידי לימוד תורה וקיום מצוות כעת, לְמַטְעֵן אֲזוֹת עֲלִיוֹנִים יוֹתֵר מִהַאֲצִילוֹת<sup>57</sup>, כְּמוֹ שְׂכָתַב הָאֲר"י ז"ל. וְהַכֵּל - כל האמור ייעשה, עַל יְדֵי פְּנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה, - חלק הנסתר שבתורה, לְקַנְּם הַמְצוּוֹת בְּכוֹנֵנוֹת עֲלִיוֹנוֹת שְׂמִיכּוֹנּוֹת לְאֲזוֹת עֲלִיוֹנִים כו', - הכוונות באות כדי להמשיך אורות עליונים ביותר, כִּי שְׂרַשׁ הַמְצוּוֹת הוּא לְמַעֲלָה מְעֻלָּה בְּאֵין-סוּף

## אגרת הקדש

אבל בצאת השכינה מקליפת נוגה [י"א מהקליפות] אחר שיושלם ברור הניצוצות ויופרד הרע מהטוב ויתפרדו כל פועלי און ולא שלמא אילנא דטוב ורע בצאת הטוב ממנה אזי לא יהיה עסק התורה והמצוות לברר בירורין כ"א ליחד יחודים עליונים יותר להמשיך אורות עליונים יותר מהאצילות כמ"ש האר"י ז"ל והכל ע"י פנימיות התורה לקיים המצוות בכוונות עליונות שמכונות לאורות עליונים כו' כי שרש המצוות הוא למעלה מעלה בא"ס ב"ה (ומ"ש רז"ל דמצוות בטילות לע"ל היינו בתחיית המתים אבל לימות המשיח קודם תחה"מ אין בטלים) ולכן יהי' גם עיקר עסק התורה גם כן בפנימיות המצוות ומעמיהם הנסותרים. אבל הנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם אלא לערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה והמצוה וצריכים לעסוק [בתורה]

לְמַטְעֵם מְאִילְנָא דְחַיִּי, - לטעום מעץ החיים, שְׁהוּא פְּנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה וְהַמְצוּוֹת, - וכיוון שהם לא יזכו לטעום מפנימיות התורה - לכן וצְרִיכִים - ויצטרכו לְעֶסֶק [בְּתוֹרָה] כְּפִשְׁנָה, - כדי, לְתַתִּישׁ

53. שבת קלח, ב. 54. ברכות ח, א. 55. בתניא שלפנינו ליתא תיבת "שלמעלה", אבל ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל "שלמעלה מהאצילות". 56. נדה סא, ב. 57. מה שרבנו הזקן מביא כאן, שמצוות תבטלנה לעתיד לבוא, והוא מחלק שזה יהי' אחרי תחיית המתים ולא בימות המשיח שלפני תחיית המתים - הרי זה לפי שיטת התוס' שם. שהתוס' מפרשים מה שהגמרא אומרת שממה שבתכריכי מת יכול להיות ענין של כלאים - ראי' שהמצוות תבטלנה לעתיד לבוא - מפרשים התוס' שהראי' היא מכך, שלמרורת שבשעה שיקומו בתחיית המתים הרי יהיו לבושים בלבושים אלה, אף על פי כן אין אנו חוששים לכלאים שבהם - שכן המצוות תבטלנה לעתיד לבוא ולא יהיה אז האיסור של כלאים; הרשב"א, המובא בחידושי הר"ן שם על הגמרא, מפרש אחרת, שהכוונה היא על הזמן שהמתים הם עדיין מתים, אז

כל עניני התורה מפנימיות התורה, וכך ידעו זאת כל ישראל בזמן המשחה. וְלִכְּנֵן אֵין צְרִיכִים – לא יצטרכו, לְעֶסֶק בְּהֵם – בהלכות איסור והיתר, טומאה וטהרה, כְּלָל. מַה שְּׂאֵין כֵּן בְּזִמְנֵי בֵּית שְׁנֵי – למרות שלא התפרנסו מעמי הארץ, שכן היה להם משלהם שדות

וחטאים, בכל זאת הָיוּ צְרִיכִים לְעֶסֶק – בדינים אלה, גַּם כִּי – למרות שהעסק בזה היה לא בְּשִׁבִיל – לדעת הלכה לְמַעֲשֵׂה בְּלִבְךָ, אֲלֵא שְׂהוּ עֵקֶר עֲבוּדָה לְהַתִּישׁ בַּח הַסְּמִרָא אַחְרָא, וְלַהֲעֵלוֹת נִיצוּצֵי הַקְּדוּשָׁה עַל יְדֵי הַתּוֹרָה וְהַעֲבוּדָה, כְּמוֹ שְׁתַּבְּאָר בְּמִקּוֹם אַחֲרָי.<sup>60</sup> וְאַחַר הַדְּבָרִים וְהָאֲמַת, יוֹכֵן הֵיטֵב בְּתוֹסֶפֶת בְּאוּר הַרְעִיא מְחִימָנָא דְלַעִיל, בְּמַה שְּׂאֵמֵר "אֵילְנָא דְטוֹב וְרַע כּוּ", – שזה איסור והיתר וכו', רוֹצֵה לזַמֵּר קְלִיפַת נְגַה, שְׂהוּא עוֹלָם

הַזֶּה הָעֵקֶר, – ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר" (בסוף ספר ה"תניא") מציין הרבי, שצריך לומר "עיקר עולם הזה", או "עולם הזה בעיקר", כלומר, שקליפת "נוגה" היא העיקר של עולם הזה, כפי שעולם זה הוא לפני ביאת המשחה, שאז שולטת קליפת "נוגה", זו השליטה של "עץ הדעת טוב ורע", ואילו לאחר ביאת המשחה, תבטל שליטתה של קליפת "נוגה", והעבודה אז לא תהיה בירור הניצוצות, כי אם הענין של יחודים עליונים. כְּמוֹ שְׂתַבְּאָר בְּעֵין חַיִּים, וְרִי לְמַבִּין:

בַּח הַסְּמִרָא אַחְרָא הַדְּבוּק בְּהֵם (עַל יְדֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה (בכתב יד ליתא)), – הם יצטרכו להחליש את הכוח של סטרא אחרא, שְׂלֵא תִשְׁלַט בְּהֵם לְהַחְטִיאֵם, כְּדָבָרֵינוּ: – כמו שכתוב<sup>58</sup>: "וְהַחֲטָאָה כֵּן מֵאֵה שְׁנֵה יִקְלָל, שִׁתְּהִיו חוֹטְאִים מְעַרְב רַב. – הרי שגם אז יהיו חוטאים, והם ה"ערב רב"

שסטרא אחרא דבוקה בהם, ולכן יהיו הם זקוקים לאמצעים להחלשת הסטרא אחרא שלא תביא אותם לידי חטא. ולא רק כדי להחליש את הסטרא אחרא יהיו צריכים להודקק בנגלה דתורה, כי אם – וְגַם לְמַעֲשֵׂה יְהִיו צְרִיכִים לְפָרְטֵי הַלְּבוּת אִסוּר וְטוֹמָאָה יוֹתֵר מִיִּשְׂרָאֵל, שְׂלֵא יֵאָרַע לָהֶם – לבני ישראל, פְּסוּל וְטוֹמָאָה וְאִסוּר, "כִּי לֹא יֵאָנֶה כּוּ". – לצדיק כל און<sup>59</sup> – וכך יהיו אז כל ישראל בגלוי ובפועל במודריגת צדיק, וְגַם אִפְשָׁר וְקָרוֹב הַדְּבָר – לומר, שִׁידְעוּ מְפַנְימִיּוֹת הַתּוֹרָה כֹּל גּוֹפֵי הַתּוֹרָה הַנִּגְלִית, כְּמוֹ אַבְרָהָם אֲבִינוּ עָלֵינוּ שְׂשֵׁלוֹם, – שידע מפנימיות התורה כל הענינים של נגלה דתורה, שכן, הגמרא<sup>60</sup> הרי אומרת שאברהם אבינו קיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה, והרי ישנם ענינים בתורה ובמצוות שלא היה שייך שיהיו אז בגשמיות, כמו למשל תפילין שכתוב בהם ענין יציאת (מגלות) מצרים וכדומה, אלא, קיום המצוות של אברהם אבינו היה בפנימיות וברוחניות (כפי שמסביר רבנו הזקן ב"תורה אור"<sup>61</sup> וב"לקוטי תורה"<sup>62</sup>) – הרי שידע

### אגרת הקדש

במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם (ע"י עסק התורה. בכ"י ליתא) שלא תשלוט בהם להחטאים כדכתיב והחוטא בן מאה שנה יקולל שיהיו חוטאים מערב רב וגם למעשה יהיו צריכים לפרטי הלכות אסור וטומאה יותר מישראל שלא יארע להם פסול וטומאה ואסור כי לא יאונה כו' וגם אפשר וקרוב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל. מה שאין כן בזמן בית שני היו צריכים לעסוק גם כי לא בשביל הלכה למעשה בלבד אלא שזהו עיקר עבודה להתיש כח הס"א ולהעלות ניצוצי הקדושה ע"י התורה והעבודה כמ"ש במ"א. ואחר הדברים והאמת יובן היטב בתוס' ביאור הר"מ דלעיל במה שאמר אילנא דטוב ורע כו' ר"ל קליפת נוגה שהוא עולם הזה העיקר כמ"ש בע"ח וד"ל:

הַזֶּה הָעֵקֶר, – ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר" (בסוף ספר ה"תניא") מציין הרבי, שצריך לומר "עיקר עולם הזה", או "עולם הזה בעיקר", כלומר, שקליפת "נוגה" היא העיקר של עולם הזה, כפי שעולם זה הוא לפני ביאת המשחה, שאז שולטת קליפת "נוגה", זו השליטה של "עץ הדעת טוב ורע", ואילו לאחר ביאת המשחה, תבטל שליטתה של קליפת "נוגה", והעבודה אז לא תהיה בירור הניצוצות, כי אם הענין של יחודים עליונים. כְּמוֹ שְׂתַבְּאָר בְּעֵין חַיִּים, וְרִי לְמַבִּין:

המצוות בטלות לגביהם, שכן "כיון שמת נעשה חפשי מן המצוות"; בהתאם לרשב"א זה (המובא גם בספר "סדרי טהרה" על נדה שם) לא תתבטלנה המצוות בתחיית המתים. בכך מתרץ הרבי מה שלכאורה קשה מההגה"ה בפרק ל"ו בתניא, שרבונו הזקן אומר שם, שעיקר קבלת שכר יהי' באלף השביעי שמזה יוצא שבתחיית המתים שלפני אלף השביעי הוא עדיין הזמן של עבודת המצוות, הרי שאי אפשר לומר שמיד אחרי תחיית המתים תתבטלנה המצוות? – אלא שם מדבר רבנו הזקן לפי שיטת הרשב"א. אך גם מה שרבונו הזקן מביא במאמר והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול שב"לקוטי תורה" שמצוות לא תתבטלנה לעתיד לבוא – הוא גם כן בהתאם לשיטת הרשב"א. בהבדל זה שרבונו הזקן מדייק כאן בין זמן ביאת המשיח לבין תחיית המתים (שרק בתחיית המתים תתבטלנה המצוות ולא בזמן ביאת משיח שלפני תחיית המתים) – אומר הרבי – יתורצו רבים מהמקומות שמהר"ץ חיות מביא בהגותיו על הגמרא בנדה שם (באותם מקומות יוצא שהמצוות לא תתבטלנה לעתיד לבוא) – שכן שם מדובר על הלעתיד לבוא של זמן המשיח שלפני תחיית המתים, ומה שהגמרא אומרת שם שהמצוות תתבטלנה לעתיד לבוא – הרי זה בזמן שאחרי תחיית המתים (בהתאם לשיטת התוס'). הרבי מציין לעיני ב"שדי חמד" כללים מ' ס"ק ריח (חלק ג') תקס"א, ג ואילך, בהוצאת קה"ת; וב"דברי חכמים" סימן נ"ג (א' תקס"ב, סע"ב ואילך) שם מסומנים המקומות בהם דנים בענין זה. 58. ישע"י סה, כ. 59. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דרך בזמה"ז פלוגתת תוס' (ורש"י) דדוקא במידי דאכילה (חולין ה, ב) 'דזיל תבר טעמא דלעת'ל שלילימות כל העולם כו'". 60. יומא כח, ב. קידושין פב, א. 61. לך לך יא, ד. 62. שמיני יח, ג. 63. ראה לקוטי תורה בהעלותך לב, ד.



יום רביעי י"ב מרחשון

לְדַבֵּר עַל לֵב נְדָבָאִים הַנִּנְאָנְחִים וְהַנִּנְאָנְקִים, – מתוך צער על הסתלקות הצדיק רבי מענדעלע, וְלִנְחָמָם כְּכַפְלִים לְתוֹשִׁיָה, אֲשֶׁר שָׁמְעָה אֹזְנִי – מזה ששמע רבנו הזקן מאחרים, וְתָבֵן לָהּ, עַל מֵאֵמֶר רַבִּי לֵ"ל דְּ"שִׁבְקָא חַיִּים לְכָל חַיִּים, – שהשאיר חיים לכל החיים, כשצדיק מסתלק אומרים עליו שהשאיר חיים לכל החיים.

שבפשוט הכוונה היא, שאחרים נשאר בחיים כשהוא עזב את העולם, ברם, לא ברור, לפי זה, הלשון "שבק", שהרי את החיים של האחרים לא הוא זה שהשאיר להם?! יסביר רבנו הזקן להלן, שלשון חכמינו ז"ל מדוייקת, שכן הכוונה היא אכן שהוא השאיר מחייו לאחרים, שהרי מזה הם החיים של צדיק – אין הם חיים בשריים, כי אם חיים רוחניים של אמונה, יראת א' ואהבת ה', בהן כתוב הלשון "חיים", ובשעה שצדיק עזב את

העולם הוא משאיר מאמונתו, יראתו ואהבתו, לכל מקושריו, שיכולים לקבל יותר מאשר כשנשמתו היתה בגוף, כִּי "צְדִיק כְּאֵמוֹנָתוֹ יִחְיֶה", – הרי שלגבי אמונה משתמשים בלשון "חיים", וְכִי־יִרְאֶת ה' – כתוב: "לְחַיִּים", – שיראת ה' נותנת חיים, וְכִי־שָׁפִי אֵשׁ שְׁלֵהֶבֶת אֶהְבֶּתוּ – להקדוש ברוך הוא, שזה יותר מאשר מְחַיִּים, לְכָל בָּהֶן – להכניס בהם חַיִּי רוחו [נְשַׁמְתוֹ] – שהוא מכניס בהם לא רק רוחו כי אם גם נשמתו, "רוח" יש לה יותר שייכות לתלמידים המקבלים מרוחו, כפי שיאמר רבנו הזקן להלן, אלא כפי המובא ב"לקוטי הגהות" שמן הסתם בן הרי המועבר אליו כולל גם נשמה, למרות שבתלמיד אחר הרי זה רוח בלבד, כִּל יְמֵי חַלְדוֹ, – הוא מכניס את רוחו בענינים של אמונה, יראה ואהבה, וְיִהְיֶה כְּהַעֲלוֹת ה' רוחו, – בשעת הסתלקותו של הצדיק, וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו – אל הקדוש ברוך הוא, וְיַעֲבֹרָה בְּעֵלְוֵי אַחַר עֵלְוֵי עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת – שִׁבְקָא – הוא משאיר אז, חַיִּי רוחו, "הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר עֵבֵד כָּהֵן" לְפָנִים כִּי־שָׂאֵל, – שהשפיע בהם ברוחו הענינים של אמונה, יראת ה' ואהבת ה'. "לפנים" יכולה

כז. כפי המציין בהקדמה לאגרת הקודש (סימן כז), כתב רבנו הזקן אגרת זו אל חסידים אחרי הסתלקות רבי מענדעלע מויטבסק (מהורודוק) זכרונו לברכה, בתור "אגרת תנחומים" לנחם את החסידים, וסיים את האגרת בקריאה של התעוררות אל החסידים אודות צדקה בכלל ואודות החזקה משפחת רבי מענדעלע מויטבסק בפרט.

באגרת זו מנחם רבנו הזקן את החסידים שקבלו מהצדיק, גם ברוחניות, בענינים של תורה ועבודה, וגם בגשמיות, על ידי ברכותיו ועצותיו – שצדיק אחרי הסתלקותו נמצא עדיין בעולם זה (והוא מביא מהזוהר, שזה עוד יותר מאשר לפני זה כשהיה בחיים חיותו בעולם זה), וביכולת התלמידים לקבל ממנו ברוחניות בענינים של תורה ועבודה – יותר מאשר לפני הסתלקותו; וכן גם בגשמיות מנינים הצדיקים על העולם הזה אחרי הסתלקותם יותר מאשר לפני הסתלקותם.

מֵה שִׁבְקָתָב – רבנו הזקן ל' – חסידים, וְיִשְׁבִּי אֶרְצֵי חַקְדָּשׁ תִּכְנֶה וְתִכְוֶנֶן כְּמַהֲרָה כִּי־מִיָּנִי אֲמִן, לְנַחֲמָם כְּכַפְלִים לְתוֹשִׁיָה, עַל פְּטִירַת הַרֵב הַנֶּאֱוֵן וְהַמְפָּרֵס אִישׁ אֶלְקִים קְדוֹשׁ, נֵר יִשְׂרָאֵל עֲמוּד תִּמְנִי פְּטִישׁ הַחֻקָּא, מוֹרְנוּ הַרֵב מְנַחֵם מְנַדֵּל נִשְׁמָתוֹ עָרֵן. אַהֲבִי אַחִי וְרַעִי אֲשֶׁר – יקרים לי כנפשי כו', – בהתאם למובא ב"לקוטי הגהות" על "תניא", הכוונה ב"אהובי" – על דרך לשון המדרש: "לא זו מחבבה עד שקראה בתי", כבת החביבה על אביה במיוחד, "אחיי" – על דרך "לא זו מחבבה עד שקראת אחותי", אהבה שהיא אחוואית, "רעיי" – על דרך "לא זו מחבבה עד שקראה אחותי", כאהבתה של אם, ו"אשר כנפשי" – על דרך "קראה בשמור" – האהבה כפי שהיא נפש העצמית, ו"כו" הכוונה יותר מאשר הנפש העצמית, המוסב על יחידה שבנפש, ה' עֲלֵיהֶם יְהִי, חַיִּים עַד הָעוֹלָם, – בהתאם לפירוש האומר ב"לקוטי הגהות" מוסב "ה' עליהם יחיו" על מקיפים – עליהם, ו"חיים עד העולם" היינו המשכת המקיף בפנימי, וְצִאֲצִיאֵיהֶם אֲתָם וְרַע אֲמַת פְּרוּכֵי ה' הֵמָּה מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם. אַחֲרֵי רִישֵׁת שְׁלוֹמָם כְּמִשְׁפַּט לְאוֹהֲבֵי שְׁמוֹ, כְּאֲרִי

1. בלוח התיקון מציין כ"ק אדמו"ר שליט"א, שאגרת זו נכתבה לחסידים שבחוף לארץ, ומ"ש כאן שנכתב "ליושבי אה"ק תובב"א" הוא ט"ס כיון שבסוף אגה"ק זה – נדפס בס' גנוזי נסתרות – אור רב פ"ו – מדובר ע"ד שלא למעט "חיו מכל כסף הקדשים אשר יקדישו לה' מדי שנה בשנה (כצ"ל)..לרבותינו שבא"י תובב"א", וממשיך שמבקש שיהי הכסף מוכן לשלחו בהקדם לאה"ק. הוספה לאח"ז: "מובן הדוחק גדול בכנה"ל שהרי כותרת זו נמצאת בכל הדפוסים והייתה לעיני רבותינו נשיאינו מתחיל מ"בני המחבר" והצ"צ. ולכן נלפענ"ד לומר דתרווייהו איתנהו: חלק המתאים (והוא הנדפס, ובהשמטת השורה ע"ד "המוכיז" – שמה ג"כ מובן שהגיהו אגה"ק זה) נכתב לאה"ק וכולה – ל"הנדכאים כו' שבמדינתנו". ובלאה"כ מסתבר לומר שכתב אדה"ז אגרת תנחומין להנדכאים כו' שבאה"ק". 2. ע"ד ל' הכתוב – איוב יא, ו. 3. ע"ד ל' הכתוב – מלכים ב' ד, ט. 4. ע"ד ל' חז"ל – ברכות כה, ב. 5. שמור"ד ס"פ פקודי. ועוד. 6. זח"א קנד, ב. 7. ע"ד ל' הכתוב – יחזקאל ט, ד. 8. הובא בכמה שו"ת. (הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א): "וברמב"ם הלכות יבום ספ"ד בנוסח גט חליצה וכן בכתובת יבמין יחיי לרבנן ולכל ישראל שבק". 9. חבוקב, ב, ד. 10. משלי יט, כג. 11. ל' הכתוב – איוב לד, יד.

וְכוּי", – לב האדם לאדם<sup>14</sup>, כשיש לו אהבה לצדיק, הרי זה משתקף ויוצר אהבה מהצדיק אליו, וְרוּחַ – רוח האהבה שיש לו לצדיק, אֵינִי – מביאה רוּחַ – אל הצדיק, וְאִמְשִׁיךְ – וממשיכה רוּחִי<sup>15</sup>, – שהיא גבוהה בהרבה, וְרוּחוֹ – של הצדיק, עוֹמֶרֶת בְּקִרְבְּנוּ מִפְּשֵׁי – רוחו של הצדיק עומדת ומשפיעה בפנימיות בנו – מקושריו, כִּי בְּרֵאוֹתָו יִלְדִיו – תלמידים נקראים "בנים"<sup>16</sup>, מַעֲשֵׂה יְדָיו בְּקִרְבּוֹ יִקְדִישׁוּ שְׁמוֹ וְתִכְרַח, אֲשֶׁר יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ, כְּאֲשֶׁר יִלְךְ בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הוֹרְנוּ מִדְּרָכָיו, וְנִלְכָּה בְּאוֹרְחוֹתָיו נֵצַח סְלָה וְעַד. – הרבי מציין, בקשר ל"הורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו", לעיין בוודר חלק ב' (רטו, א) ובוודר

חלק ג' (ס"פ קדושים), שם דן הוודר בהבדל שבין "דרך" ל"אורח", ש"דרך" היינו דרך סלולה שכבר סלל הצדיק שכולם יכולים ללכת בה, ו"אורח" היינו דרכים חדשות ונתיבים הנוצרים כעת, מותאמים לפי אופן עבודתו של כל אחד, וכן – לעיין ב"לקוטי תורה" שיר השירים (יב, ב). ומה שרבונו הזקן מדבר בענין חיי הצדיק בשלשה ענינים אלה, אמונה, יראה ואהבה, דוקא – הוא מפני (כפי שהוא מביא ב"אגרת הקודש" סימן א') שהן ה"זרועות" המחזיקות את כל הגוף, הרי שהן היסוד והעיקר בעבודת ה'.

## יום חמישי י"ג מרחשון

שנפטר במדה מרובה יותר, ובתלמידים שעליהם השפיע ומשפיע, הכוונה היא, שגם בעולם המעשה שלהם, לא רק בעבודתם הרוחנית של אמונה, יראה ואהבה, נמצא הצדיק והשפעתו במדה מרובה יותר מאשר לפני פטירתו, אלא גם בעולם המעשה שלהם, בענינים של מעשה –

תשובה ומעשים טובים – הוא נמצא במדה מרובה יותר, שהם מקבלים יותר השפעה, כִּי הַמַּעֲשֵׂה – של תלמידיו ומקושריו, (גְּדוּל) [גְּדוּל] וְהוֹלֵךְ, גְּדוּלֵי גְּדוּלֵי, מִן "אוֹר זְרוּעַ לְצַדִּיק"<sup>20</sup>

ב"שְׂדֵה אֲשֶׁר בָּרְכוּ ה'", – על דרך הנאמר בספר בראשית<sup>21</sup>, שהכוונה היא על גן עדן. בהתאם לביאור שלהלן על אגרת זו, הכוונה היא לאור הנמשך ומאיר ב"מלכות דאצילות", הנקראת "שדה אשר ברכו ה'", שבה נמשך מ"ז"א דאצילות" המשכת יתר

להיות משמעותה גם הפנימיות, מה שהשפיע בהם ענינים אלה בפנימיות, פְּעֻלַת צַדִּיק לְחַיִּים<sup>12</sup> – שעבודת הצדיק היא בשביל החיים, לתת להם חיים, הרי הוא משאיר זאת לְכָל חֵי, הוּא נִפְשׁ כָּל חֵי – בחיים של תורה ומצוות, תְּקַשְׁרָה בְּנַפְשׁוֹ בְּחַבְלֵי עֲבוֹתוֹת אֲהַבָה רַבָּה וְאֲהַבַת עוֹלָם, – אהבה גדולה ואהבת נצח, כָּל תְּמוֹט לְנֵצַח, אֲשֶׁר מִי הָאִישׁ הַחַפֵּץ חַיִּים, – המחפש לְדַבְּקָה בַּה' חַיִּים – פְּעוּבֹדְתוֹ – של הצדיק, תִּדְבַּק נַפְשׁוֹ, וְהִיתָה – ותהיה צְרוּרָה בְּצִדוֹר הַחַיִּים אֵת ה', בְּחַיֵי רוּחַ אֲפָנוּ – כמו האויר שאדם שואף על ידי נחיריו, שעל ידי זה הוא חי, אֲשֶׁר אֲמַרְנוּ בְּצִלוֹ נְחִיָה בְּגוּיִים<sup>13</sup>, – כלומר, בחינת חי' שבנשמה

שלמעלה מבחינת נשמה, וזה נותן חיות עליונה יותר בבחינת מקיף, שבחיות זו יכולים לעבור את הקשיים של הענינים הלא-יהודיים (ענינים שאינם קדושה), אֲשֶׁר שָׁבַק לָנוּ, בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי בְּחִינַת הַתְּקַשְׁרוֹתָו בְּאֵמַת, – לצדיק, וְאֲהַבְתוֹ, – לצדיק, אֲהַבַת אֵמַת הַמְּהוּרָה, – אהבה אמיתית טהורה, מְקַרְב אִישׁ לְכָל עַמֵּק, – בהתאם לכך, הרי כפי מדת התקשרותו אל הצדיק וכפי מדת האמת והטהרה של אהבתו לצדיק, משאיר לו הצדיק מרוחו והשפעה בענינים של אמונה, יראה ואהבה, כִּי "כְּמִים הַפְּנִים

וזה נותן חיות עליונה יותר בבחינת מקיף, שבחיות זו יכולים לעבור את הקשיים של הענינים הלא-יהודיים (ענינים שאינם קדושה), אֲשֶׁר שָׁבַק לָנוּ, בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי בְּחִינַת הַתְּקַשְׁרוֹתָו בְּאֵמַת, – לצדיק, וְאֲהַבְתוֹ, – לצדיק, אֲהַבַת אֵמַת הַמְּהוּרָה, – אהבה אמיתית טהורה, מְקַרְב אִישׁ לְכָל עַמֵּק, – בהתאם לכך, הרי כפי מדת התקשרותו אל הצדיק וכפי מדת האמת והטהרה של אהבתו לצדיק, משאיר לו הצדיק מרוחו והשפעה בענינים של אמונה, יראה ואהבה, כִּי "כְּמִים הַפְּנִים

## אגרת הקדש

זו"ש בווה"ק דצדיקא

דאתפטר אשתכח בכלהו עלמין יתיר מבחיוהי דהיינו שגם בזה העולם המעשה היום לעשותם אשתכח יתיר כי המעשה (גדול) [גדל] והולך גידולי גידולין מן אור זרוע לצדיק בשדה אשר ברכו ה' המאיר

זוה שכתוב בזהר הקדוש<sup>17</sup> דצדיקא דאתפטר אשתכח בכלהו עלמין יתיר מבחיוהי, – צדיק שנפטר נמצא בכל העולמות יותר מאשר בחייו, שלכאורה, נכון הדבר רק בעולמות עליונים, שם הוא נמצא יותר כשהוא עולה לשם, אך, בעולם התחתון הזה – כיצד הוא נמצא שם יותר אחרי פטירתו והסתלקותו? – דְּחִינֵי שְׁגַם בְּזֶה הָעוֹלָם הַמַּעֲשֵׂה – "הַיּוֹם לְעִשׂוֹתָם"<sup>18</sup> – ש"היום בעולם הזה, הוא עיקר ענין המעשה – קיום המצוות בפועל, כפי שהגמרא<sup>19</sup>

אומרת: "היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם", שבעולם הזה הוא עיקר ענין המעשה, ואילו הענינים של קיבול שכר או כמו קיבול שכר – הם "למחר", בעולם הבא. על כל פנים העולם הזה הוא עולם המעשה – הרי גם בעולם המעשה אֲשֶׁתְּכַח יְתִיר, – נמצא הצדיק

12. משלי י, טז. 13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ל' הכתוב איכה ד, כ"י. 14. משלי כז, יט. 15. זח"ב קסו, ב. ועוד. 16. ספרי (הובא בפרש"י) עה"פ ואתחנן ו, ז. 17. ח"ג עא, ב. 18. ואתחנן ז, יא. 19. עירובין כב, א. 20. תהלים צז, יא. 21. תולדות כז, כז.



ממשיך, פְּרוּשׁ אֶתְמַר - נאמר במפורש בְּזֶהֱרַךְ הַקְדוּשִׁי<sup>23</sup>, דְּצִדִּיקָא מְגִינִין עַל עֲלָמָא, - שהצדיקים מגינים על העולם, וּבְמִיתְתָּהוֹן יְתִיר מִבְּחִיּוּהוֹן, - ואחרי הסתלקותם - במדה מרובה יותר מאשר בחייהם בעולם זה, וְאַלְמָלָא צְלוּתָא דְצִדִּיקָא בְּהוּא עֲלָמָא - ולולא תפלתם של הצדיקים בעולם ההוא, לֹא אֶתְקִיָּם עֲלָמָא וְרַעָא קְדָא. - לא היה העולם הזה מתקיים אפילו רגע אחד, הרי שהצדיקים מגינים על העולם הזה בענינים הגשמיים, אחרי הסתלקותם, במדה מרובה יותר מאשר בחייהם בעולם זה, וְכָל הַקְדוּשִׁי קְרוּב קְרוּב אֶל מְשַׁכֵּן ה' - להצדיק, בְּחַיּוֹ - קוֹדֵם לְבִרְכָּהּ: - הבאה על ידי ומן הצדיק.

מצד עליית התורה והעבודה של הצדיק, ומכך באים הרהורי התשובה והמעשים טובים בתלמידים, וזה נקרא "גידולי גידולין", הַמְאִיר לְאֶרֶץ וְחוּצוֹת, - בארץ ישראל ובחוץ לארץ, וְגַם אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פַּה הַיּוֹם בְּלִנּוּ חַיִּים בְּרַדְיָיו - "דְרָךְ הַקְדוּשִׁי וְקָרָא לָהּ"<sup>22</sup>.

### אגרת הקדש

לְאֶרֶץ וְחוּצוֹת וְגַם אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פַּה הַיּוֹם כּוֹלְנוּ חַיִּים בְּרַדְיָיו דְרָךְ הַקְדוּשִׁי וְקָרָא לָהּ. זֹאת בַּעֲבוּרַת ה' וּבְמִילֵי דְשְׁמַיָא. וּבְמִילֵי דְעֲלָמָא בְּפִירוּשׁ אֶתְמַר בְּזוּה"ק דְצִדִּיקָא מְגִינִין עַל עֲלָמָא וּבְמִיתְתָּהוֹן יְתִיר מִבְּחִיּוּהוֹן וְאַלְמָלָא צְלוּתָא דְצִדִּיקָא בְּהוּא עֲלָמָא לֹא אֶתְקִיָּם עֲלָמָא רַגְעָא הָדָא וְכָל הַקְדוּשִׁי קְרוּב קְרוּב אֶל מְשַׁכֵּן ה' בְּחַיּוֹ קוֹדֵם לְבִרְכָּהּ:

- לא רק דרך של קדושה, כי אם דרך של "קדש" שלמעלה מ"קדוש" בוי"ו. על כל פנים יוצא שהצדיק והשפעתו נמצאים אחרי הסתלקותו גם בעולם המעשה ובמדה מרובה יותר. זֹאת בַּעֲבוּרַת ה' בְּמִילֵי דְשְׁמַיָא; - בענינים רוחניים, שהתלמידים יכולים לקבל מהצדיק אחרי הסתלקותו יותר מאשר לפני הסתלקותו. וּבְמִילֵי דְעֲלָמָא - בענינים והשפעות גשמיים שהצדיק

### יום שישי י"ד מרחשון

אֲמוּנָה וְיִרְאָה וְאַהֲבָה, - אמונת ה', יראת ה' ואהבת ה' שיש לו עצמו והוא משפיע אותן לתלמידיו ומקושריו, שלש אלו מוגדרות בפסוקים בשם "חיים", כִּי בְּאֲמוּנָה פְּתִיב: - כתוב: "וְצִדִּיק בְּאֲמוּנָתוֹ יִתְיַחַד", וּבְיִרְאָה פְּתִיב: - כתוב: "וְיִרְאָה ה' לְחַיִּים", וּבְאַהֲבָה פְּתִיב: כתוב<sup>25</sup>: "דוֹרְךָ צִדְקָה וְחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים", וְחֶסֶד הוּא אַהֲבָה. - אהבה היא פנימיות החסד, הרי כשאומרים על חסד "חיים" הרי שאהבה היא ענין של חיים, וכל השלש: אמונה, יראה ואהבה, הרי מוגדרות בשם "חיים". וְשְׁלֹשָׁה מִדּוֹת אֵלּוּ - אמונה, יראה ואהבה, הֵם כְּכֹל עוֹלָם וְעוֹלָם עַד רוּם הַמַּעְלוֹת, - והמדריגות שבעולמות.

באור על הנ"ל: רבנו הזקן מסביר בעצמו משמעותה העמוקה יותר של אגרת זו (סימן כ"ז): אֵיתָא בְּזֶהֱרַךְ הַקְדוּשִׁי, דְצִדִּיקָא דְאֶתְפַּטֵּר - אֲשֶׁתַּפַּח בְּכֹלְהוּ עֲלָמִין יְתִיר מִבְּחִיּוּהוּ כּוּ. - כתוב בזהר הקדוש, צדיק שנפטר נמצא בכל העולמות יותר מאשר בחייו. וְצִדִּיק לְהִבְיָן, תִּינַח בְּעוֹלְמוֹת עֲלִיוֹנִים אֲשֶׁתַּפַּח יְתִיר בְּעוֹלוֹתוֹ שְׁמַתָּה, - מובן הדבר שבעולמות העליונים הוא נמצא אחרי הסתלקותו במדה מרובה יותר כאשר נשמתו עולה למעלה, אֲבָל בְּעוֹלָם הָאֵרֶץ אֵיךְ אֲשֶׁתַּפַּח יְתִיר? - כיצד הוא נמצא שם במדה מרובה יותר? וְיֵשׁ לוֹמַר, עַל דְרָךְ מַה שְׁקַבְּלֵתִי עַל מְאִמַר חו"ל דְ"שֶׁבַק

### אגרת הקדש

ביאור על הנ"ל:

אֵיתָא בְּזוּה"ק דְצִדִּיקָא דְאֶתְפַּטֵּר אֲשֶׁתַּכַּח בְּכֹלְהוּ עֲלָמִין יְתִיר מִבְּחִיּוּהוּ כּוּ וְצִדִּיק לְהִבְיָן תִּינַח בְּעוֹלְמוֹת עֲלִיוֹנִים אֲשֶׁתַּכַּח יְתִיר בְּעוֹלוֹתוֹ שְׁמַתָּה אֲבָל בְּעוֹה"ז אֵיךְ אֲשֶׁתַּכַּח יְתִיר. וְי"ל ע"ד מַה שְׁקַבְּלֵתִי עַל מְאִמַר חו"ל דְשֶׁבַק חַיִּים לְכָל חַי כְּגוֹדַע שְׁחַי הַצִּדִּיק אֵינָם חַיִּים בְּשֵׂרִים כ"א חַיִּים רוּחָנִיִּים שֶׁהֵם אֲמוּנָה וְיִרְאָה וְאַהֲבָה כִּי בְּאֲמוּנָה כְּתִיב וְצִדִּיק בְּאֲמוּנָתוֹ יִחַד וּבִירְאָה כְּתִיב וְיִרְאָה ה' לְחַיִּים וּבְאַהֲבָה כְּתִיב רוּדְךָ צִדְקָה וְחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים וְחֶסֶד הוּא אַהֲבָה וְשְׁלֹשָׁה מִדּוֹת אֵלּוּ הֵם כְּכֹל עוֹלָם וְעוֹלָם עַד רוּם הַמַּעְלוֹת הַכֹּל לְפִי עֵרֶךְ בְּחַי' מַעְלוֹת הַעוֹלְמוֹת זַע"ז בְּרַדְךָ עֵילָה וְעוֹלוֹל כְּגוֹדַע.

- השאיר, חַיִּים לְכָל חַי, - שבשעת הסתלקותו של צדיק אומרים שהוא השאיר חיים לכל החיים, וכנזכר לעיל, שבפשטות הלשון קשה, אם הכוונה היא רק לומר שהוא עזב את העולם ואחרים נשארו בחיים, הרי שלא השאיר את חייו הוא, לא מחזיו הם חיים, אלא, לפי ההסבר שקיבל רבנו הזקן הכוונה היא אכן שהוא השאיר מחזיו הוא - לכל החיים, בְּגוֹדַע - כִּידוּעַ, שְׁחַי הַצִּדִּיק אֵינָם חַיִּים בְּשֵׂרִים<sup>24</sup> כִּי אִם חַיִּים רוּחָנִיִּים, שֶׁהֵם

22. ע"ד ל' הכתוב - ישע"י לה, ח. 23. ח"ג עא, ב. 24. "כנראה צ"ל "בשריים" (ב' יודין), כמו "רוחניים", שבהמשכו" (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בלקוטי שיחות חכ"ב ע' 138 הערה 8 בשולי הגליון). 25. משלי כא, כא.

## שבת קודש ט"ו מרחשון

ובמקום גשמי, אלא הם נמצאים בגן עדן הקיים גם בעולם הזה, נקל מאד – קל מאד, לתלמידיו לקבל חלקם מבחינת רוח רבם העצמית, שהם אמונתו ויראתו ואהבתו אשר עבר בהם את ה', ולא יזים – והארתם בלבד המאיר חוץ לכלי, – כפי שהיה בחיים חיותו של הצדיק, כשהם קיבלו זיו בלבד על ידי מחשבותיו ודיבוריו הקדושים. לפי שפחיתות רוחו העצמית – אמונתו, יראתו ואהבתו העצמיות, השייכות אליו בלבד ולא לתלמידיו, מתעלה בעליו אחר עליו, להכליל בבחינת נשמתו שפגן עדן העליון שבעולמות העליונים, ונודע<sup>25</sup> שכל דבר שבקדשה אינו נעקר לגמרי מכל וכל ממקומו ומדרגתו הראשונה, גם לאחר שנתעלה למעלה למעלה, – גם אז אין הוא נעקר לגמרי ממקומו ומדרגתו הראשונים, אלא נשאר שם רושם, וקנינה זו – מרוחו של צדיק, הראשונה שנשארה למטה בגן עדן המתהוה – שהרי בחינת גן עדן ישנה בכל עולם, גם למטה בעשיה ישנה בחינת גן עדן התחתון, הרי בחינה זו שנשארה למטה בגן עדן, במקומו ומדרגתו הראשונה, היא המתפשטת בתלמידיו, – שכן, בחינה זו הרי נפרדה

מרוחו העצמית של הרבי, וכל ענינה הוא מה שהיא מתפשטת בתלמידים, כל אחד כפי בחינת התקשרותו וקנינתו אליו – אל הצדיק, בתויו ובמותו, באהבה רבה, – כל אחד לפי מדרגת חיותו מקושר לרבו באהבה רבה – באותה מדה הוא מקבל מהתפשטות רוחו של הרבי, כי המשכת כל רוחניות אינה אלא על ידי אהבה רבה, – וכשישנה האהבה רבה, נמשכות המדות הרוחניות של אמונה, יראה ואהבה, כמו שפתיב פתח הקדוש<sup>30</sup> דרוח דרעותא דלפא אמשיף רוח מלעילא, – הרוח של הרצון הפנימי של הלב ממשיך רוח מלמעלה, הרי שהרעותא דלכא" (הרצון

והנה, בהיות הצדיק חי על פני האדמה, – בעולם הזה, היו שלשה מדות אלו – אמונה, יראה ואהבה, בתוך כלי ולבוש שלהם בבחינת מקום גשמי, שהיא בחינת נפש הקשורה בגופו, וכל תלמידיו אינם מקבלים רק הארת מדות אלו וזיון, המאיר חוץ לכלי זה –

מחוץ לכלי האמור, על ידי דבוריו ומחשבותיו הקדושים, – אותיות הדיבור והמחשבה מגלות הרי הארה בלבד. ולכן אמרו רז"ל<sup>26</sup> שאין אדם עומד על דעת רבו וכו'. – עד ארבעים שנה. אבל לאחר פטירתו, – של הצדיק, לפי שמתפרדים בחינת הנפש שנשארה קמו בבקר מבחינת הרוח ש–אחרי ההסתלקות היא בגן עדן, שהן שלש מדות חללו, – אמונה, יראה ואהבה, הרי שאין שלש מדות אלו מוגבלות יותר בלבוש ובכלי שלהן שבגוף, אלא הן בגן עדן שהוא מקום רוחני ואיורו מתפשט בעולם מסביב לכל אדם, כפי שיסביר להלן, לפיכך יכול כל הקרוב אליו – המקושר אל הצדיק, לקבל חלק מבחינת רוחו שפגן עדן, – חלק מעצם המדות ולא הארה חיו מהן בלבד, הואיל ו–בחינת הרוח של הצדיק, אינה בתוך כלי ולא בבחינת מקום גשמי,

– כי אם בגן עדן, שגם הוא, כפי שיסביר להלן, בעולם זה, פגודע מאמר רז"ל<sup>27</sup> על יעקב אבינו עליו השלום שפגנס עמו זן עדן, – כשנכנס אל יצחק לקבל את הברכות, הרי שגן עדן נמצא בעולם הזה, וכן כתב בספר עשרה מאמרות<sup>28</sup> שאויר זן עדן מתפשט סביב כל אדם, ונרשמים באויר זה – של גן עדן, כל מחשבותיו ודבוריו הטובים בתורה ועבודת ה' (וכן להפך חס ושלום – כשארם חושב ומדבר דברים שבניגוד לתורה ועבודת ה', נרשמים באויר המתפשט מניהם סביב כל אדם). הלכך, – כיוון שכוחו של הצדיק, אמונתו, יראתו ואהבתו, אינם מוגבלים בכלי ולבוש

## אגרת הקדש

והנה בהיות הצדיק חי על פני האדמה היו שלשה מדות אלו בתוך כלי ולבוש שלהם בבחי' מקום גשמי שהיא בחי' נפש הקשורה בגופו וכל תלמידיו אינם מקבלים רק הארת מדות אלו וזיון המאיר חוץ לכלי זה ע"י דבוריו ומחשבותיו הקדושים. ולכן ארו"ל שאין אדם רבו וכו' אבל לאחר פטירתו לפי שמתפרדים בחי' הנפש שנשארה בקבר מבחי' הרוח שבג"ע שהן שלש מדות הללו לפיכך יכול כל הקרוב אליו לקבל חלק בבחי' רוחו שבג"ע הואיל ואינה בתוך כלי ולא מקום גשמי כנודע מארו"ל על יעקב אבינו ע"ה שנכנס עמו ג"ע וכ"כ בספר עשרה מאמרות שאויר ג"ע מתפשט סביב כל אדם ונרשמים באויר זה כל מחשבותיו ודבוריו הטובים בתורה ועבודת ה' (וכן להפך ח"ו נרשמים באויר המתפשט מניהם סביב כל אדם) הלכך נקל מאד לתלמידיו לקבל חלקם מבחי' רוח רבם העצמית שהם אמונתו ויראתו ואהבתו אשר עבר בהם את ה' ולא זיווים בלבד המאיר חוץ לכלי לפי שבחי' רוחו העצמית מתעלה בעליו אחר עליו להכליל בבחי' נשמתו שבג"ע העליון שבעולמות העליונים ונודע שכל דבר שבקדושה אינו נעקר לגמרי מכל וכל ממקומו ומדרגתו הראשונה גם לאחר שנתעלה למעלה למעלה ונודע שכל דבר שבקדושה אינו נעקר לגמרי מכל וכל ממקומו ומדרגתו הראשונה היא המתפשטת בתלמידיו כל אחד כפי בחי' התקשרותו וקנינתו אליו בחייו וכמותו באהבה רבה כי המשכת כל רוחניות אינה אלא ע"י אהבה רבה כמו"ש בזה"ק דרוח דרעותא דלכא אמשיך רוח

26. עבודה זרה ה, ב. פרש"י עה"פ נצבים כט, ו. 27. ב"ר פס"ה, כ"ב. זח"ג פד, א. 28. מאמר הקויד ח"ב פ"ב. 29. פרדס שער י"ד פרק א'. ע"ח שער ל"ד פרק ג'. ובכ"מ. 30. ראה זח"ב קסב, ב. ועוד.

בערך נעלה יותר מאשר הקבלה הקודמת מהרוח שנשארה בגן עדן התחתון בלבד, אלא, כפי שהוא מסיים שם, זה מאיר עליהם בבחינת "מקיף" בלבד, אך מקיף זה מעניק כוח בגידולי הגידולין שגם בהם יהיה ענין הצמיחה עד אין שיעור. באותו מאמר אומר הרבי (אחרי

שהוא מביא חלק גדול מלשון אגרת הקדש זו, ובשייכות למה שהוא אומר על ההכנה הרבה והיגיעה העצומה לקבלת שלש

המדות, אמונה, יראה ואהבה) – שעל ידי עבודה ויגיעה בדרך שהרבי לימד, הוא מוריד ומביא את החיים הרוחניים של הרבי באמונה יראה ואהבה בחיים בשריים של כל עניני העבודה בלימוד התורה וקיום המצוות בפועל ממש, על ידי כך נעשה ההתקשרות של גידולי הגידולין (אודותם ידון להלן באגרת זו) עם שרשם ומקורם, שהוא הרוח העצמית של הרב המתעלה בעילוי אחר עילוי להיכלל בנשמתו שבגן עדן העליון שבעולמות העליונים, אלא זה מאיר עליהם בבחינת "מקיף", אך "מקיף" זה מעניק כוח בגידולי הגידולין, שגם בהם יהיה כוח הצמיחה בתוספת ובריבוי עד אין שיעור, כלומר (לפי המובא שם ב"קיצור") שהתלמידים שהם גידולי גידולין של הצדיק, מתקשרים, על ידי עבודתם, ברוח ובנשמה של הצדיק שבגן עדן העליון.

הפנימי של הלב) והאהבה של התלמיד לרבו, ממשיכים שיתפשט ממדותיו של הרבי לתלמיד, רק אם יבנו לקראת אלהיו<sup>31</sup> בהכנה רבה ויגיעה עצומה, – לפי פירושו של חסיד קשיש, מובא ב"לקוטי הגהות" על "תניא", הכוונה ב"הכנה רבה" היא – ההכנה של הנשמה ו"יגיעה עצומה" –

יגיעת הגוף, "יגיעת בשר", לקבל שלש מדות הללו, – אמונה, יראה ואהבה, בדרך שהורה רבו, וכמאמר ר' יצחק וּמְצִאתָ – תֵּאֱמִין. בהתאם לפירושו של

כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ<sup>32</sup> על "רק אם יכון לקראת אלקיו בהכנה רבה ויגיעה עצומה כו" – הכוונה היא, שהעבודה והיגיעה היא להכניס האמונה, היראה והאהבה בחיים בשריים של קיום התורה והמצוות, וכפי שמוכן ממה שהוא מסיים שם, מסתבר (למרות שהדברים לא נאמרו במפורש) ש"יגיעת ומצאת תאמין" הכוונה היא שימצא הרבה יותר מאשר יגיעתו, ענין של "מצאיה". וכפי שאומר שם בפירושו, שעל ידי היגיעה מתהווה התקשרות של גידולי הגידולין עם שרשם ומקורם שהוא "עצמות רוחו של הרב המתעלה בעילוי אחר עילוי להיכלל בבחינת נשמתו שבגן עדן העליון", הרי שלא זו בלבד שיש לתלמידים מרוחו שנשארה בגן עדן התחתון, אלא גם מרוחו העצמית הנכללת בנשמה שבגן עדן העליון, הרי זו "מצאיה" שלא

31. ע"פ ל' הכתוב – עמוס ד, יב. 32. מגילה ו, ב. 33. ד"ה פזר נתן לאביונים, תרצ"ב.

## אגרות קודש

ב"ה, י' מ"ח, תשט"ז

ברוקלין.

שלום וברכה!

נתקבל מכתבו מבי חשון עם הפ"י המוסגרים בו, וכבקשתו יקראו בעת רצון על הציון הקי של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נב"מ ז"ע. וכיון שכל ישראל ערבים זה בזה, ונוספה על זה גם השייכות המשפחתית, הנה ככל שיוסיף הוא בלימוד בהתמדה ובשקידה בעבודת התפלה ובקיום המצוות בהידור, יתוסף בברכת השי"ת בעניינים אודותם כותב בהפ"י הנ"ל, ויזכהו השי"ת ויצליחו לבשר טוב בזה...

זה עתה נתקבל מכתבו מט"ז מ"ח עם ד' פ"י שיקראו בעת רצון על הציון הקי. ומה שכותב במכתבו ע"ד מצב רוחו - כבר מילתו אמורה, ובביאור, בתניא קדישא פכ"ו כ"ז ואילך. והרי רואה במוחש, אשר מחשבותיו ע"ד עצמו מביאות אותו לביטול תורה ולקס"ד מופרך שיעזוב את הישיבה, שמוזה ברור אשר מיצה"ר באות מחשבות אלו, אשר כל ענינו להלחם נגד אשרו של האדם הרוחני והגשמי בהסברות שאין להם יסוד בשכל הבריאה, וכל מציאותן הוא כי מנסה הויי אתכם וגוי, וכשמתאמץ ועומד בנסיון - רואה גם האדם עצמו איך שבטלה כל מציאותן המדומה. - ויסיח דעתו מכל מח' אלו - (מבלי להכנס אפילו בשקו"ט עדיז, כ"א ע"י מח' אור, שאפילו מעט אור דוחה הרבה חושך) - ויבקש את הר"מ ור"י שלו לסדר לימודיו כדבעי וכהוראתם יעשה, והשי"ת יצליחו.

יום ראשון	ט חשון	ה'תש"ד
יום ראשון תהלים: מפרק: מט עד גד	שיעורים. חומש: וירא, פרשה ראשונה עם פירש"י. תהלים: מט-נד. תניא: והנה העליונים . . . "קמה" עו"ג.	היות אאמו"ר בן ד או ה שנים נכנס אל זקנו הצ"צ בש"ק פ' וירא והתחיל לבכות, באמרו: מפני מה נראה ה' אל אברהם אבינו ולנו אינו נראה. ויענהו הצ"צ: אז א איד א צדיק, צו ניין און ניינציג יאָר איז מחליט אז ער דארף זיך מל זיין, איז ער ווערט אז דער אויבערשטער זאָל זיך באווייזען צו אים [כשיהודי צדיק בגיל תשעים ותשע שנים, מחליט שעליו למול את עצמו, ראוי הוא שהקב"ה יתגלה אליו].

יום שני	י חשון	ה'תש"ד
יום שני תהלים: מפרק: נה עד נט	שיעורים. חומש: וירא, שני עם פירש"י. תהלים: נה-נט. תניא: אבל במצאת . . . בע"ח וד"ל.	דער רבי (רבנו הזקן) פלעגט זאָגען אויף אצילות "אויבען". מען דערציילט אז אין כתב פלעגט ער פון התרגשות, מער ווי "אצי" ניט קענען אָנשרייבען.  תרגום חפשי הרבי (רבינו הזקן) ה' מכה את [עולם] ה'אצילות' – "למעלה". מספרים, שלכתוב יותר מאשר 'אצי', לא ה' מסוגל מרוב התרגשות.

יום שלישי	יא חשון	ה'תש"ד
יום שלישי תהלים: מפרק: ס עד פרק: סה	שיעורים. חומש: וירא, שלישי עם פירש"י. תהלים: ס-סה. תניא: כז. אהובי . . . "קמו" נס"ו.	בתו"א ד"ה פתח אלי' (פ' וירא) בסעיף המתחיל והנה הצמצום: "שבחי' עינים היא מקור בחי' כלים", צ"ל "שהם בחי' עינים ומקור בחי' כלים". שם ד"ה ארדה נא בסעיף המתחיל והנה בזהר: "דפי' משוטטים", צ"ל "דפי' משוטטות". לד"ה פתח אלי' ישנם הגהות מאאמו"ר שהתחיל לכתבם בחורף רנ"ב.

יום רביעי	יב חשון	ה'תש"ד
יום רביעי תהלים: מפרק: סו עד פרק: סז	שיעורים. חומש: וירא, רביעי עם פירש"י. תהלים: סו-סז. תניא: וז"ש . . . קודם לברכה.	אחת מתורות הראשונות של רבינו הזקן – ונקראו אז בשם "ווערטער": ["פתגמים":] שמע ישראל – א איד דערהערט [יהודי "קולט"] – הוי' אלקינו – אז כתנו וחיותינו איז דאָס למעלה מן הטבע, און – הוי' אחד [שכוחנו וחיותינו הם למעלה מהטבע, ואשר – הוי' אחד].

## יום חמישי

תהלים:

מפרק: טט  
עד פרק: עא

יום חמישי יג חשון ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וירא, חמישי עם פירש"י.

תהלים: טט-עא.

תניא: איתא . . . "292" ועלול כנודע.

דער בעש"ט פלעגט לערנען מיט זיינע תלמידים א שיעור גמרא. דער אופן פון דעם לערנען איז געווען מיט גרויס חריפות און גאונות, און מ'האָט געלערענט דעם רמב"ם אלפס רא"ש און אנדערע מפרשים פון די ראשונים וועלכע זיינען שייך געווען צו דער גמרא וואָס מ'האָט געלערענט. דער בעש"ט פלעגט אָפטייטשען די ווערטער אין אידיש. אז מ'האָט געלערענט ערכין און געקומען צום מארו"ל (טו ב) לשון תליתאי קטיל תליתאי, האָט דער בעש"ט דאָס אויסגעטייטשט: לשון הרע הרג'ט אלע דריי: דעם אויסטראכטער דעם דערציילער און דעם צוהערער, נאָר דאָס איז אין לבושים רוחנים, וואָס דאָס איז שווערער, ווי רציחה אין גשמיות.

תרגום חפשי

הבעל-שם-טוב נהג ללמוד עם תלמידיו שיעור בגמרא. אופן הלימוד היה בחריפות וגאונות גדולה, ולמדו את הרמב"ם, אלפס, רא"ש ושאר מפרשים מהראשונים שהיו שייכים לגמרא הנלמדת. הבעל-שם-טוב תירגם את המילים לאידיש. כשלמדו מסכת ערכין והגיעו למארו"ל (טו, ב): "לשון תליתאי קטיל תליתאי", פירשו הבעל-שם-טוב: "לשון הרע קוטלת כל השלושה: הנאמר עליו, האומר והמקבל. אך זהו בלבושים הרוחניים, שזה קשה יותר מרציחה בגשמיות".

## יום שישי

תהלים:

מפרק: עב  
עד פרק: עז

יום שישי יד חשון ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וירא, ששי עם פירש"י.

תהלים: עב-עז.

תניא: והנה בהיות . . . "קמז" תאמין.

מה' מצעדי גבר כוננו, לכל אחד מישראל יש לו תעודה רוחנית בחיים, והוא להתעסק בעבודת הבנין לעשות דירה לו ית'. וכל אחד באשר הוא ובכל מקום שהוא צריך להתענין בכל מאמצי כוחו לחפש בחפש מחופש למצוא איזה פרנסה רוחנית כמו שהוא מחפש אחר פרנסה גשמית. והוא לפי שדרכו - של הקב"ה - יחפץ, כדכתיב באברהם כי ידעתיו גו' ושמרו דרך ה', כי יש שני דרכים: דרך הטבע ושלמעלה מן הטבע, העולם בראו הקב"ה להיות נראה כמו שהוא בדרך הטבע - בעיני בשר - והוא דרך אלקים. תורה ומצות הם דרך הוי' והוא המשכה שלמעלה מן הטבע בטבע, אשר בגלל זאת הנה הקב"ה משפיע לישראל למעלה מן הטבע בטבע.

## שבת קודש

תהלים:

מפרק: עז  
עד פרק: עח

שבת טו חשון ה'תש"ד

הפטורה: ואשה - בנה ותצא.

שיעורים. חומש: וירא, שביעי עם פירש"י.

תהלים: עז-עח.

תניא: והנה יש . . . כוכבים.

די נשמה ווארט אויבען אויף דעם זמן, ווען זי וועט זוכה זיין אראָפגעהן אין א גוף, ווייל די נשמה פילט, וואָס זי קען אויפּטאָן זייענדיק דאָ למטה. זי קען קומען צו דעם להתענג על הוי'. איז אויף ווען לייגט מען עס אָפּ?

תרגום חפשי

הנשמה מצפה למעלה לזמן בו תזכה לרדת לגוף, כי הנשמה חשה מה היא מסוגלת לפעול בהיותה כאן למטה. היא מסוגלת להגיע ל"להתענג על הוי'". אם-כן, למתי דוחים זאת?

האם למרוט את הנוצות?

יום ראשון

שור' מצריך שכל הסכין היא מגולה, ואם חלק קטן ממנו מכוסה, אפילו 'כחוט השערה' – השחיטה פסולה (כד, יג).  
ומה עושים כאשר על הצואר צומח צמר המסתיר את מקום השחיטה?  
בבהמות: הרמ"א כותב (יו"ד כד, ה) שאם לכבש יש צמר צפוף בצואר, אין מנוס מלתלוש את הצמר, כדי שלא לבוא לידי פסול 'חלדה'.  
בעופות: אף שיש הסוברים שגם אצלם צריך למרוט את הנוצות מהצואר (מרדכי) – לדעת אחד הראשונים, אם אפשר לשחוט מבלי למרוט את הנוצה, עדיף לשחוט כך. זאת, כדי להמנע מצער בעלי חיים (ד"מ סו"ס כ"ג).

הלכות שחיטה פרק ג, הלכה י: שְחַט תַּחַת הַמַּטְלִית – הוֹאֵל וְאֵין הַסְכִּין נְלוּיָהּ, הָרִי זֶה סֶפֶק נְבִלָה.  
המושג 'חלדה' נלקח מהמילה 'חולדה'. כשם שחולדה מסתרת, אף חלדה משמעותה שהסכין או מקום השחיטה מכוסים, דבר הפוסל את השחיטה.  
בפירוש הפסול קיימים דיונים רבים בין הפוסקים: הרמב"ם מחדש כאן, שגם כיוסי חד פעמי על הסכין פוסל את השחיטה. דעתו מנוגדת לרוב הראשונים, הסבורים שפסול 'חלדה' אמור רק בכיוסי קבוע (כסף משנה).  
מן הראוי להזכיר את דברי ה'צמח צדק', הפוסק כי די בכך שרוב הסכין מגולה (שו"ת יו"ד יח). מה שאין כן בעל ה'תבואות

תרנגולת חסרת לב

יום שני

לב בתרנגולת, אין הם נאמנים להכחיש את המציאות, ואנו אומרים שהם משקרים (שו"ת חכם צבי עד, עז).  
תשובה זו עוררה פולמוס גדול באותה תקופה. רבי יהונתן אייבשיץ הצטרף לדעת החולקים, וכתב שכאשר אין שום הסבר להעלמות הלב, יש להטריף את התרנגולת. ובפרט אם באים שני עדים, עדותם נאמנת אפילו נגד חוקי הטבע (כרת ופתי מ).  
בנו של החכם צבי, הגאון יעב"ץ, נחלץ להגנת אביו. הוא הסביר, שאף אביו לא התכוון להתיר באכילה תרנגולת שהעידו עליה עדים שלא מצאו בה לב, אלא אם כן יש תלות בחתולים וכדומה (שאלת יעב"ץ א, קכא).

הלכות שחיטה פרק ו, הלכה כ: כֵּל אֶבֶר שֶׁאֲמַרְנוּ בּוֹ שֶׁאֵם נִקְבַּב בְּמַשְׁחָהוּ מְרַפָּה - בָּהּ אֵם נִטְלָה בְּלֹא מְרַפָּה.  
מעשה באשה שפתחה את בטן התרנגולת לאחר השחיטה, ולא מצאה בפנים לב. האם התרנגולת טריפה?  
שאלה זו הובאה בפני ה'חכם צבי', והוא פסק להיתר. נימוקו התבסס על כך שמצד טבע העולם תרנגולת אינה יכולה להתקיים בלי לב, ולכן ברור שהיה לה לב. יתכן שהלב נפל תוך כדי הפתיחה, וחתולים אכלוהו מבלי שהאשה תבחין בכך.  
יתר על כן: אפילו אם יבואו שני עדים ויאמרו שלא מצאו

כמה מסוכן הבור?

יום שלישי

והדבר נכלל בלשון הרמב"ם "שגובהו עשרה טפחים". וכן נפסק להלכה בטור ובשולחן ערוך (יו"ד נח, א), שאם יש עשרה טפחים מכריסה עד מקום הנפילה – נאסרה.  
הבעיה היא, שהטור עצמו כותב בדין נזקי בור, שגובה רגלי הבהמה אינו נכלל במנין עשרה טפחים (ח"מ תי). וצריך להבין: מה טעם ההבדל, לדעתו, בין טריפות לבור?  
עונה על כך המהרש"ל: בהמה שנפלה לבור עמוק ששה טפחים בלבד – אין הדבר מצוי כל כך שתמות, ולכן אף אם בפועל מתה, בעל הבור פטור. אבל לענין טריפה, מצוי שבנפילה לגובה זה יתרוסק אחד מאבריה, ולכן חוששים לה (מובא בט"ז יו"ד שם).

הלכות שחיטה פרק ט, הלכה ח: נְפִילָה בְּיַצֵּד? הָרִי שֶׁנִּפְלָה הַבְּהֵמָה מִמְּקוֹם נְבוּיָהּ שֶׁנִּבְחָהוּ עֲשָׂרָה טַפְחִים אִו יֵתֵר, וְנִתְרַפַּק אֶבֶר מֵאֲבָרֶיהָ - הָרִי זֶה מְרַפָּה.  
מקרה מקביל של נפילת בהמה לבור מופיע בדיני נזיקין. הגמרא אומרת שם דבר מעניין: עשרת הטפחים מתחילים מכרס הבהמה, ומאחר שגובה רגליה ארבעה טפחים, אם נפלה לבור עמוק ששה טפחים ומתה – חייב בעל הבור לשלם (ב"ק נב).  
שואל ה'כסף משנה': מדוע כאן, בדיני טרפות, הרמב"ם כותב בצורה סתמית שגובה הנפילה "עשרה טפחים", ואינו מפרט מהיכן מונים את הגובה?  
ומתוך: למעשה, גם בטריפה מונים את גובה רגלי הבהמה,

רחמנות על בעלי החיים או חינוך האדם

יום רביעי

אגב דבריו אנו זוכים לשיעור מאלף על איסור 'צער בעלי חיים': "אין הפרש בין צער האדם עליו וצער שאר בעלי חיים. כי אהבת האם ורחמיה על הולד אינו נמשך אחר השכל, רק אחר פועל כוח המדמה, הנמצא ברוב בעלי חיים כמו שנמצא באדם".  
אלא שהסבר זה אינו מתיישב עם הדעה (ברכות ג) שמצוות התורה אינן רחמים אלא גזירות, שלכן משתיקים את מי שאומר

הלכות שחיטה פרק יב, הלכה א: שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵתוּ וְאֵת בְּנֵי לֵא וְתִשְׁחָטוּ בְּיוֹם אֶחָד"  
אודות טעם המצוה, קיים פולמוס מעניין בין גדולי ישראל. הרמב"ם, בספרו 'מורה נבוכים' (ג, מה), טוען שהמצוה נועדה למנוע מצב בו הבן יישחט לעיני אביו, דבר שסיב לה צער רב. זהו גם טעם מצות שילוח הקן – שהאם לא תצטער בלקיחת גוזליה.



## הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ מג

"על קן ציפור יגיעו רחמין".

וכך הוא מסביר את דברי המדרש "לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות" – כשם שצורף עושה את הכסף צרוף ומזוקק מפסולת, אף המצוות ניתנו אך ורק כדי לזכך ולזקק את האדם מתכונות רעות והשקפות פסולות.

בעקבות זאת מגיע הרמב"ן למסקנה אחרת (דברים כב). אין זה שהתורה חסה על צער בעלי החיים, אלא מטרת מצוות אלו להדריך את האדם ולעקור מליבו את מידת האכזריות.

יום חמישי

הצום הארוך ביותר

"מרום שמתתו במה שהשיג, לחם לא אכל ומים לא שתה, כי התחזק השכל עד שנתבטל כל כח עב שבגופו".

זאת אומרת: במקרים יוצאים מן הכלל, יכול הגוף להמנע מאכילה ושתייה גם על פי הטבע. אך ההלכה נקבעה לפי רוב בני האדם, ולגביהם זו אכן הנהגה בלתי אפשרית.

במדרש מוסבר בצורה אחרת (קה"ר ג, יד). בשעת עליית משה למרום, נעשה נס ייחודי וחד פעמי – הוא נהפך למלאך, וכידוע, מלאך אינו זקוק לאכילה ושתייה.

אפשרות נוספת: גופו נשאר בטבעו הגשמי, ובכל זאת התרחש נס מתמשך במשך כל ימי שהותו בהר אשר איפשר לו להתקיים בלי צרכיו הטבעיים.

הלכות שבועות פרק א, הלכות ד-ז: **שְׁבֻעַת שָׁוָא . . שְׁנֵשְׁבַע עַל דָּבָר שֶׁאֵין כָּח בּוֹ לְעֲשׂוֹתוֹ . . שְׁלֹא יִמְעוּם בְּלוֹם שְׁבֻעָה יָמִים רְצוּפִים.**

התורה מספרת, שמשם רבינו עלה למרום לאחר מתן תורה "וידי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכל ומים לא שתה" (תשא לז, כח).

וצריך להבין: הרי ההלכה קובעת מפורשות שאדם אינו יכול להתקיים בלי מזון יותר משבעה ימים, שלכן שבועה מסוג כזה מוגדרת כ'שבועת שוא'?

ניתן לענות על כך מכיוונים שונים:

ב'מורה נבוכים' (ג, נא) מוסבר, שכאשר אדם מרוכז כולו בעניני אלוקות, אין הוא חש בצרכי הגוף. לדרגה זו הגיע משה,

[לשון שיחות, כרך לו עמוד 172]

יום שישי

שתי שבועות יחד או לחוד?

לכהן הדיוט – האיסור השני חל אף הוא.

ובענייננו: אילו השבועה השניה היתה שלא לאכול את הכיכר באותו יום – מובן שהיא לא חלה, כי לא הוסיפה דבר; אך היות שהשבועה הראשונה הוגבלה ליום אחד, והשניה הוסיפה שלא לאכול מהכיכר לעולם, מדוע שלא תחול?

התשובה על כך:

איסור יכול לחול על איסור קיים רק כאשר יש בו תוספת על האיסור הראשון. אבל במקרה זה – כיון שביום הראשון הכיכר ממילא אסורה מפני השבועה הראשונה, נמצא שהשבועה השניה מקבלת תוקף רק לאחר שהשבועה הראשונה כבר פגה ואיננה תוספת עליה, ולכן פסק הרמב"ם ש"אינו חייב אלא אחת" (דרכ"י).

הלכות שבועות פרק ד, הלכה י: **שְׁבֻעָה שְׁלֹא אֵכֹל הַיּוֹם, וְחֹדֶר וְנִשְׁבַע עַל חֶבְרָא שְׁלֹא יֵאֲכַלְנָהּ, וְאֵכֹלָהּ בְּלֵה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם – אֵינוֹ חַיֵּב אֲלֵא אַחַת.**

הרמב"ם מלמדנו כי למרות שלכאורה מדובר בהפרה של שתי שבועות – שלא לאכול היום, ושלא לאכול את הכיכר – אינו חייב אלא אחת, כי שבועה אינה יכולה לחול על שבועה אחרת.

שואל הראב"ד:

קיים כלל דומה האומר ש"אין איסור חל על איסור". לדוגמה: גרושה שנעשתה אלמנה – איסור האלמנה אינו חל, שכן אין הוא מוסיף דבר.

ואולם, אם הסדר היה הפוך: בתחילה נתאלמנה, ונאסרה רק לכהן גדול, ולאחר מכן נעשתה גרושה, ובכך נוסף בה איסור

שבת-קודש

ורוממתנו מכל הלשונות

מגילה – בקריאה ב'לשון הקודש' הבנת המלים אינה מעכבת. בשאר השפות, יוצא בה רק "המכיר אותו לשון" (ש"ע תרצ, ט).

בכמה מצוות קיים הבדל בין 'לשון הקודש' לשפות אחרות: בשאר השפות ניתן להשתמש רק כאשר הן מובנות, ואילו בלשון הקודש אין חובה להבין.

ההסבר לכך: לשון הקודש הינה 'לשון' מעצם מהותה, כי בה נברא העולם ובה ניתנה תורה, ולכן השימוש בה, אף כשאינו מובן, הריהו 'דיבור'. מה שאין כן שפת לעז אינה שפה עצמית אלא מהווה תרגום ופירוש ל'לשון הקודש'. לכן דיבור בשפה כזו ללא הבנה – כמוהו כ"צפצוף עוף בעלמא" (חלקת יראב

מהר"ת א).

הלכות שבועות פרק ז, הלכה ז: **אֵינוֹ חַיֵּב בְּשֻׁבֻעַת הַפְּקֻדוֹן, עַד שִׁישְׁבִיעוּ בְּלִשׁוֹן שֶׁהוּא מְבִירָה.**

במצוות שבדיבור אין כלל אחיד: יש הנאמרות רק ב'לשון הקודש' ויש שבכל השפות (סוטה לב); יש שהבנת המלים מעכבת ויש שלא.

להלן דוגמאות נפוצות:

קריאת שמע – נקראת בכל לשון. ולענין הבנת המלים – את הפסוק הראשון חובה להבין, וביתר הפסוקים אין ההבנה מעכבת.

ברכת המזון – נאמרת בכל שפה, וצריך להבין את הנאמר. ויש דעה שבלשון הקודש ההבנה אינה מעכבת.

הלל – נקרא בכל לשון, וההבנה אינה מעכבת (שוע"ר קפה, א-ב).

## שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום - ט"ו ט"ו מרחשון ה'תשס"ח

### יום ראשון

#### הלכות שחיטה פ"ק ג

א. חמשה דברים מפסידין את השחיטה, ועקר הלכות שחיטה להזהר מפל אחת מהן; ואלו הן: שהיה, חלדה, דרסה, הגרמה, ועקור.

ב. שהיה כיצד? הרי שהתחיל לשחט, והגביה ידו קדם שיגמר השחיטה, ושהה, בין בשוגג בין במזיד, בין באנס בין בריצון, וחסור הוא או אחר וגמר את השחיטה - אם שהה כדי שיגביה את הבהמה וירביצנה וישחט, שחיטתו פסולה; ואם שהה פחות מכדי זה, שחיטתו כשרה.

ג. היתה בהמה דקה, שעור שהיה כדי שיגביה בהמה דקה וירביצנה וישחט; ואם היתה גסה, כדי שיגביהנה וירביצנה וישחט. ובעוף, כדי שיגביה בהמה דקה וירביצנה וישחט.

ד. שחט מעט ושהה מעט, וחסור ושחט מעט ושהה מעט, עד שגמר השחיטה, ולא שהה בפעם אחת שעור שהיה, אבל כשתחשב כל זמן שהיה יצטרף מכלן שעור שהיה - הרי זו ספק נבלה. וכן אם שהה כדי שיגביהנה וירביצנה וכדי שישחט כמו מעוט הסימנין בלבד, לא כדי שישחט שחיטה גמורה - הרי זו ספק נבלה.

ה. שחט רב אחד בעוף, או רב השנים בבהמה - אף על פי ששהה חצי היום, וחסור וגמר חתיכת הסימנין - הרי זו מתרת; מאחר שגשחט בה בשעור, הרי זה כמתחף בשר השחוטה.

ו. שחט בקנה לבדו חציו או מעוטו, ושהה זמן מרבה - הרי זה חסור וגומר השחיטה, ואין בקנה כלום. אבל אם שחט רב הקנה, או שנקב בושט כל שהוא, ושהה בשעור - בין שחסור וגמר השחיטה שהתחיל, בין ששחט שחיטה גמורה במקום אחר - הרי זו פסולה; מפני שהעוף או הבהמה שגפסק רב הקנה שלה, או שנקב הושט במשהו - נבלה, ואין השחיטה מועלת בה כמו שיתבאר.

ז. הנה נתבאר לך, שאין שהיה בקנה בעוף כלל - שאם שחט רב הקנה ושהה, כבר נגמרה שחיטתו, וכשחסור וגמר, מתחף בשר הוא; ואם שחט מעוט הקנה ושהה, הרי זה חסור ושחט כל זמן שירצה, שאינה נאסרת משום נבלה עד שיפסק רב הקנה.

ח. שחט העוף ושהה בו, ואינו יודע אם נקב הושט או לא נקב - חסור ושחט הקנה לבדו במקום אחר, ומניחו עד שימות, ובדק הושט מבפנים: אם לא נמצאת בו טפת דם, בידיע שלא נקב, וכשרה.

ט. חלדה [הסכין מסתרת כחולדה] כיצד? כגון שהכניס הספיין בין סימן לסימן - בין שפסק הסימן העליון

למעלה, בין ששחט התחתון למטה שהוא דרף שחיטה - הרי זו פסולה.

י. הכניס את הספיין תחת העור, ושחט שני הסימנין כדרך, או שהחליד את הספיין תחת צמר מסבף, או שפרס מטלית על הספיין ועל הצנאר ושחט תחת המטלית - הואיל ואין הספיין גלויה, הרי זו ספק נבלה; וכן אם שחט מעוט הסימנין בהחלדה, וגמר השחיטה שלא בהחלדה - הרי זו ספק נבלה.

יא. דרסה [הפעלת לחץ] כיצד? כגון שהכה בספיין על הצנאר כדרך שמפיין בסיף, וחתף הסימנין בכת אחת בלא הולכה והכאה, או שהניח הספיין על הצנאר, ודחק למטה כחותף צנן או קשות עד שחתף הסימנין - הרי זו פסולה.

יב. הגרמה [הסטה] כיצד? זה השוחט בקנה למעלה, במקום שאינו ראוי לשחיטה; וכמו שני חטין לש בסוף הקנה למעלה בטבעת גדולה. שחט בתוף החטין - אם שיר מהן כל שהוא למעלה, הרי זו כשרה, שהרי שחט משפוי כובע ולמטה, והוא מן המקום הראוי לשחיטה; ואם לא שיר מהן כלום אלא שחט למעלה מהן, הרי זו מגרמת ופסולה.

יג. שחט רב האחד או רב השנים, והשלים בדרסה או בהגרמה - הרי זו כשרה, שהרי נשחט השעור כראוי. הגרים בתחלה שליש, ושחט שני שלישים - הרי זו כשרה; שחט שליש, והגרים שליש, וחסור ושחט שליש האחרון - כשרה. הגרים שליש, ושחט שליש, וחסור והגרים שליש האחרון - הרי זו פסולה. ואם דרס או החליד, בין בשליש הראשון בין בשליש האמצעי - הרי זו פסולה.

יד. עקור כיצד? כגון שנועקה הגרגרת, והיא הקנה, או הושט, ונשמת אחד מהן או שניהן קדם גמר שחיטה - הרי זו נבלה; אבל אם שחט אחד בעוף או רבו, ואחר קף נשמת הסימן השני - שחיטתו כשרה.

טו. נשמת אחד מהן, ואחר קף שחט את השני - שחיטתו פסולה; שחט אחד מהן, ונמצא השני שמוט, ואין ידוע אם קדם שחיטה נשמת, או אחר שחיטה - הרי זו ספק נבלה.

טז. נמצא הסימן השחוט שמוט - הרי זו כשרה, שודאי אחר שחיטה נעקר; שאילו נעקר קדם שחיטה, הנה מדלדל ולא לשחט.

יז. במה דברים אמורים? בשלא תפס הסימנין בידו כששחט; אבל אם תפסן ושחט, אפשר שתשחט אחר העקור, ולפיכך אם נמצאת שמוטה ושחוטה, הרי זו ספק נבלה.

יח. כל מקום שאמרנו בשחיטה 'פסולה' - הרי זו נבלה,

אחרים. והרי זו קרובה לספק נבלה; והאוכל ממנה פזית, מכין אותו מכת מרדות.

**ב.** ואפלו שחט בפנינו ארבעה וחמשה פעמים שחיטה כשרה, והרי שחיטה זו ששחט בינו לבין עצמו נכונה וגמורה - אסור לאכל ממנה; הואיל ואינו יודע דברים המפסידין, אפשר שפסיד השחיטה והוא אינו יודע, כגון שישהה או ידרס או ישחט בסכין פגומה וכיוצא באלו, בלא פונתו.

**ג.** ישראל שיודע הלכות שחיטה - הרי זה לא ישחט בינו לבין עצמו לכתחלה, עד שישחט בפני חכם פעמים רבות עד שיהיה רגיל ונרזי; ואם שחט תחלה בינו לבין עצמו, שחיטתו כשרה.

**ד.** היודע הלכות שחיטה, ושחט בפני חכם עד שנעשה רגיל - הוא הנקרא 'ממחה'; וכל הממחין שוחטין לכתחלה. ואפלו נשים ועבדים - אם היו ממחין, הרי אלו שוחטין לכתחלה.

**ה.** חרש שוטה וקטן ושכור שנתבבלה דעתו ששחטו - שחיטתו פסול; מפני שאין בהן דעת, שמא יקלקלו בשחיטתן; לפיכך אם שחטו בפני היודע, נראה אותן ששחטו בהגן - שחיטתן כשרה.

**ו.** מי שאינו יודע אצלנו ששחט בינו לבין עצמו - שואלין אותו; אם נמצא יודע עקרי הלכות שחיטה, שחיטתו כשרה.

**ז.** הרי שראינו ישראלי מרחוק ששחט והלף לו, ולא ידענו אם יודע או אינו יודע - הרי זו מתרת; וכן האומר לשלוחו: 'צא ושחט לי', ומצא בהמה שחוטתה, ואין יודע אם שלוחו שחטה או אחר - הרי זו מתרת; שרב המצויין אצל שחיטה, ממחין הן.

**ח.** אבד לו גדי או תרנגול, ומצאו שחוט - בפזית - מתר, שרב המצויין אצל שחיטה, ממחין הן; מצאו בשוק - אסור, שמא נתבבל ולפיכך השלף. וכן אם מצאו באשפה שבפזית, אסור.

**ט.** ממחה שנספתק, והרי הוא מבין ושומע, ודעתו נכונה - הרי זה שוחט לכתחלה; וכן מי שאינו שומע, הרי זה שוחט.

**י.** הסומה - לא ישחט לכתחלה, אלא אם פן אחרים רואין אותו; ואם שחט, שחיטתו כשרה.

**יא.** נכרי ששחט - אף על פי ששחט בפני ישראל בסכין יפה, ואפלו היה קטן - שחיטתו נבלה; ולוקה על אכילתה מן התורה, שנאמר: 'ונקרא לך, ונאכלת מזבחו'; מאחר שהזהיר שמא יאכל מזבחו, אתה למד שזבחו אסור; ואינו דומה לישראל שאינו יודע הלכות שחיטה.

**יב.** ונדר גדול ונדר בדבר - שאפלו גוי שאינו עובד עבודה זרה, שחיטתו נבלה.

**יג.** התחיל הגוי לשחט מעוט הסימנין, ונמר ישראל, או שהתחיל ישראל, ונמר הגוי - פסולה; ישנה לשחיטה

ואם אכל ממנה פזית, לוקה משום אוכל נבלה; שאין מוציא מידי נבלה אלא שחיטה כשרה באשר צנה, כמו שבארנו. וכל ספק שישתפק בשחיטה, הרי הוא ספק נבלה; והאוכל ממנה, מכין אותו מכת מרדות.

**יט.** בהמה שנטל ירף שלה וחללה עמה, עד שתראה חסרה כשתרביץ - הרי זו נבלה כמי שנתפך חצינה ונחלקה לשני גופות, ואין השחיטה מועלת בה. וכן אם נשברה מפרקת ורב בשר עמה, או שנקרעה מגבה כדג, או שנפסק רב הקנה, או שנקב הושט בכל שהוא במקום הראוי לשחיטה - הרי זו נבלה מחיים, ואין השחיטה מועלת בה. ואחד הבהמה ואחד העוף, בכל הדברים האלו.

**כ.** שני עורות יש לו לושט - החיצון אדם, והפנימי לבן; נקב האחד מהן בלבד, כשרה. נקבו שניהן בכל שהוא במקום הראוי לשחיטה, הרי זו נבלה; ובין שנשחטה במקום הנקב, בין שנשחטה במקום אחר - אין השחיטה מועלת בה; נקבו שניהן זה שלא כנגד זה, נבלה.

**כא.** נקב הושט, ועלה בו קרום וסתמו - אין הקרום כלום, והרי הוא נקוב כשהיה. נמצא קוץ עומד בושט - הרי זה ספק נבלה, שמא נקב הושט ועלה קרום במקום הנקב, ואינו נראה; אבל אם נמצא קוץ לארכו בושט - אין חוששין לו, שרב הבהמות המדבריות אוכלות הקוצים תמיד.

**כב.** ושט אין לו בדיקה מבחוץ, אלא מבפנים. כיצד? הופכו ובודק: אם נמצא עליו טפת דם, בידוע שהיה נקוב.

**כג.** גרגרת שנפסק רב חללה במקום הראוי לשחיטה, הרי זו נבלה; וכן אם נקבה פאסר. נקבה נקבים קטנים - אם נקבים שאין בהן חסרון, הן מצטרפין לרבה; ואם נקבים שיש בהן חסרון, הן מצטרפין לכאסר. וכן אם נטלה ממנה רצועה, מצטרפת לכאסר. ובעוף - כל שאלו מקפלי הרצועה או הנקבים שיש בהן חסרון, ומניחן על פי הקנה - אם חופה את רבו, נבלה; ואם לאו, כשרה.

**כד.** נקבה הגרגרת נקב מפלש משני צדדיה כדי שיפגס אסר לרחבו - נבלה; נסדקה לארפה - אפלו לא נשתר מן המקום הראוי בה לשחיטה אלא משהו למעלה ומשהו למטה, כשרה.

**כה.** גרגרת שנקבה, ואין ידוע אם קדם שחיטה נקבה או אחר שחיטה - נוקבין אותה עתה במקום אחר, ומדמין הנקב לנקב: אם נדמה לו, מתרת. ואין מדמין אלא מחליה גדולה לחליה גדולה, או מקטנה לקטנה; אבל לא מקטנה לגדולה ולא מגדולה לקטנה; שכל הקנה חליות חליות הוא, ובין כל חליה וחליה חליה אחת קטנה משתייהן ורבה.

## הלכות שחיטה פרק ד

**א.** ישראלי שאינו יודע חמשה דברים המפסידין את השחיטה וכיוצא בהן מהלכות שחיטה שבארנו, ושחט בינו לבין עצמו - אסור לאכל משחיטתו, לא הוא ולא

אסור; ושאר שבועה מיני טרפות, יש בהן ספקות מתרין, כמו שיתבאר.

ד. הדרוסה - הוא שיתרף הארי וכיוצא בו בהמה וידרס עליה בידו, או ידרס הגן והגֵּשֶׁר וכיוצא בהן על העוף. ואין דריסה בבהמה גסה ובחיה גסה, אלא לארי בלבד; ובבהמה דקה ובחיה דקה, מן הזאב ולמעלה. ובגדיים וטלאים - אפלו חתול ושוועל ונמיה וכיוצא בהן, יש להן דריסה.

ה. הגץ - יש לו דריסה, ואפלו בעוף גדול; אבל שאר עופות הדורסים - יש לו דריסה בעוף שפמוהו, ואין לו דריסה בעוף שהוא גדול ממנו.

ו. ויש לחלדה דריסה בעופות; וכלב - אין לו דריסה כל עקר, לא בעוף ולא בבהמה וחייה. והגץ - יש לו דריסה בגדיים וטלאים, והוא שיקב בצפרניו לבית החלל.

ז. אין דריסה אלא ביד הטורף, אבל בגליו - אין חוששין לו. ואין דריסה אלא בצפרן, אבל בשן - אין חוששין לו, אלא אם פן נקב עד בית החלל; ובדוקן שמה נקב אחד מן האברים שנטרפת בנקבתו. ואין דריסה אלא בכונת הטורף, אבל אם נפל הדרס ונשפצעו צפרניו בנטרף, אין זו דריסה. ואין דריסה אלא מחיים, אבל אם דרס ונהרג ועדין ידו בדרוסה, ולא שמת צפרניו ממנה אלא אחר מותו - אין חוששין לו.

ח. וכיצד דין הדרוסה? כל מקום שאמרנו 'חוששין לה' - שוחטין את הנטרף, ובדוקין כל החלל שלו מפך הטרף עד הקרקע; אם נמצאת פלה שלמה מכל מיני טרפות, ולא נמצא בה רשם הדרוסה - הרי זו מתרת; ואם נמצא בה רשם הדרוסה - הרי זו טרפה, ואסורה מן התורה.

ט. אינה הוא רשם הדרוסה? הוא שיאדים הבשר כנגד בני מעים; ואם נמוק הבשר כנגד בני מעים, עד שנעשה כבשר שהרופא גורדו מן החבורה - רואין אותו הבשר כאלו חסר, וטרפה.

י. ואם דרס בסימניו, משיאדימו - טרפה; ודריסתו במשהו: בין שהאדים בהן כל שהוא מחמת דריסה, טרפה. יא. ספק דרוסה אסורה עד שתבדק, כדרוסה ודאית. כיצד? ארי שנכנס לבין שורים, ונמצא צפרן בגבו של אחד מהן - חוששין שמה ארי דרסו, ואין אומרין: 'שמה בפתל נתחפף'. וכן שועל או נמיה שנכנס לבין העופות, והוא שותק והם מקרקרין - חוששין שמה דרס; אבל אם היה הוא נוהם והן מקרקרין, מיראתן ומנהימתו הן מקרקרין. וכן אם קטע ראש אחד מהן, הנה נח רגזו; וכן אם שתק הוא והן, אין חוששין; שאילו הדיק, היו מקרקרין.

יב. ספק שנכנס לכאן טורף או לא נכנס לכאן, או שראינוהו שנכנס ולא נודע אם זה מן הטורפין או אינו מן הטורפין - אין חוששין לו; וכן עוף שנכנס לבין העצים, או לבין הקנים, ויצא וראשו מנטוף דם, או צנארו - אין חוששין לו שמה נטרף, אלא אומרין: 'שמה בעצים נזק'.

מתחלה ועד סוף. אבל שחט הגוי דבר שאינו עושה אותה נבלה, כגון ששחט חצי הגורגרת בלבד, ונמר ישראל - הרי זו כשרה.

יד. ישראל משמד לעברה מן העברות, שהיה ממחה - הרי זה שוחט לכתחלה; וצריך ישראל כשר לכתחלה את הספין, ואחר כך יתנגה למשמד זה לשחט בה - מפני שחוקתו שאינו טורח לכתחלה. ואם היה משמד לעבודה זרה, או מחלל שבת בפרהסיא, או מין, והוא הכופר בתורה ובמשה רבנו כמו שבארנו בהלכות תשובה - הרי הוא כגוי, ושחיטתו נבלה.

טו. מי שהוא פסול לעדות בעברה מן העברות של תורה - הרי זה שוחט בינו לבין עצמו, אם היה ממחה; שאינו מניח דבר מתר ואוכל דבר אסור - שזו חזקה היא על כל ישראל, ואפלו הרשעים מהן.

טז. אלו הצדוקין והפיתוסין (כיתות שייסדו המתיונים שכופרים בתושבע"פ) ותלמידיהן, וכל הטועין אחריהן שאינן מאמינין בתורה שבעל פה - שחיטתן אסורה. ואם שחטו בפנינו, הרי זו מתרת; שאין אסור שחיטתן אלא שמה יקלקלו בשחיטתן, והן אינן מאמינין בתורת שחיטה; לפיכך אינן נאמנין לומר 'לא קלקלנו'.

יז. כשהיו ישראל במדבר, לא נצטוו בשחיטת החלין, אלא היו נותרין [קורעים בידיים] או שוחטין ואוכלין, כשאר הגויים. ונצטוו במדבר, שכל הרוצה לשחט, לא ישחט אלא שלמים, שנאמר: "איש איש מבית ישראל, אשר ישחט שור וגו' ואל פתח אהל מועד וגו', למען אשר יביאו וגו' וזבחו זבחי שלמים לה'" וגו'; אבל הרוצה לנחר ולאכל במדבר, היה נחר ואוכל.

יח. ומצה זו אינה נוהגת לדורות, אלא במדבר בלבד בעת החר הנחרה. ונצטוו שם, שכשיפנסו לארץ, תאסר עליהם הנחרה, ולא יאכלו חלין אלא בשחיטה; ושחטו בכל מקום לעולם חוץ לעזרה, שנאמר: "כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו', וזבחת מבקרך ומצאנך אשר נתן ה' לך" וגו'. וזו היא המצה הנוהגת לדורות, לשחט ואחר כך יאכל.

### הלכות שחיטה פרק ה

א. כבר בארנו בהלכות אסורי מאכלות, שהטרפה האמורה בתורה היא הנוטה למות; ולא נאמר "טרפה", אלא שדבר הכתוב בהנה - כגון שטרפה ארי וכיוצא בו ושברה, ועדין לא מתה.

ב. ויש שם חלאים אחרים, שאם יארכו לה תחשב טרפה, והן הלכה למשה מסיני; ושמונה מיני טרפות נאמרו לו למשה בסיני, ואלו הן: דרוסה, נקובה, חסרה, נטולה, פסוקה, קרועה, נפולה, ושבורה.

ג. אף על פי שכלן הלכה, הואיל ואין לה בפרוש בתורה אלא דרוסה, החמירו בה, וכל ספק שישתפק בדרוסה -

יום שני

הלכות שחיטה פרק ו

א. נקובה ביצד? אחד עשר אברים הן, שאם נקב אחד מהן לבית חללו במשהו - טרפה; ואלו הן: תרפץ הושט, וקרומ של מח הראש, והלב עם הקנה שלו, והמרה, וקני הכבד, והקבה, והפרס, והמסוס [חלקי הכרס], ובית הכוסות, והדקין, והראה עם הקנה שלה.

ב. תרפץ הושט - ככר בארנו שעורו, ושהוא המקום מן הושט שאינו ראוי לשחיטה למעלה; אם נקב לחללו במשהו, טרפה.

ג. שני קרומות יש למח שבראש, אם נקב העליון הסמוך לעצם בלבד - הרי זו מתרת; ואם נקב התחתון הסמוך למח - טרפה. ומשיתחיל המוח להמשיך לשדרה, והוא מחויץ לפולין שהם תחלת הערף - יהיה לקרומו דין אחר; ואם נקב חויץ לפולין, מתר.

ד. המח עצמו שנקב או נחמץ, והקרומ קנים - כשרה; ואם נשפף כמים או כדונג, טרפה.

ה. הלב שנקב לבית חללו, בין לחלל גדול שבשמאל בין לחלל קטן שבימין - טרפה; אבל אם נקב בשר הלב ולא הגיע לחללו - מתר. וקנה הלב, והוא המזרק הגדול שיוצא ממנו לראה - הרי הוא פלב, אם נקב לחללו במשהו - טרפה.

ו. מרה שנקבה, וכבד סותמתה - מתרת; ואם לא נסתם הנקב - אף על פי שהוא סמוך לכבד, טרפה.

ז. נזיה [גריד] שנמצאת במרה - אם היתה כמו גרעינה של תמרה שאין ראשה חד, מתרת; ואם היתה ראשה חד כגרעינת הזית, אסורה; שהרי נקבה אותה כשנכנסה; וזה שלא יראה הנקב, מפני שהגדל פי המכה.

ח. קני הכבד, והן המזרקים שבהן הדם מתבשל - אם נקב אחד מהם במשהו, טרפה; לפיכך, מחט שנמצאת בחתוף הכבד - אם היתה מחט גדולה והיה הקצה חד של הקנה, כידוע שנקבה כשנכנסה; ואם היתה הראש העגל לפנים - אומרים: 'דרך סמפונות הלכה', ומתרת.

ט. היתה מחט קטנה, הרי היא טרפה - מפני ששני ראשיה חדין, ונדאי נקבה; ואם נמצאת בסמפון הגדול שבכבד, והוא הקנה הרחב שבאמצעו שבו נכנס המאכל לכבד - הרי זו מתרת; ובשר כבד שהחליע, מתרת.

י. קבה שנקבה, וחלב טהור סתם את הנקב - מתרת. וכן כל נקב שהבשר או החלב המתר באכילה סתם אותו, הרי זה מתר; חויץ מחלב הלב, והפיס שעל הלב פלו, והמחיצה שבאמצע הבטן המבדלת בין אברי המאכל ואברי הנשימה, והיא שקורעין אותה ואחר כך תראה הראה, והיא הנקראת 'טרפש הכבד', והוא המקום הלכן שבאמצעה וחלב המעי האחרון - שאברים אלו אין מגנין, לפי שהן קשין; ונקב שנסתם באחד מהן, אינו כסתום. וחלב תיה שפנגדו בבהמה אסור - אינו סתם, אף על פי שהוא מתר.

יא. פרש שנקב - טרפה, ואין לו דבר שיסתם אותו, שהרי החלב שעליו אסור. וכן המסוס ובית הכוסות שנקב אחד מהן לחויץ - טרפה; ואם נקב אחד מהן לתוף חלל חברו, מתרת.

יב. מחט שנמצאת בעבי בית הכוסות, כשרה. ואם נקבה נקב מפלש [מצד לצד] לתוף חלל בית הכוסות, ונמצאת טפת דם במקום הנקב - טרפה, שודאי קדם שחיטה נקב; אבל אם אין דם במקום הנקב, הרי זו מתרת - שמה אחר השחיטה דחקה המחט, ונקבה.

יג. בהמה שהלעיטה דבר שנוקב בגי מעיה, כגון קרט של חלתית [שרף של סוג צמח חריף] וכיוצא בו - טרפה, שודאי נוקב; ואם היה ספק נוקב ספק אינו נוקב, תפדק. כל אחד מבני המעים שפסלת המאכל סוככת בהן, והן הנקראין 'דקין', שנקב - טרפה. ויש מהם מלפפין ומקפין זו לפנים מזו וזו לפנים מזו כעגול, כמו נחש שנוכרף, ואלו הן הנקראין 'הדר הפנה' [צינורות המעיים] - אם נקב אחד מהן לחבירו [לעבר מעי הסמוך לו], כשרה, שהרי חבירו מגן עליו.

יד. ומעים שנקבו ולחה סותמתן - טרפה, שאין זו סתימה עומדת. בגי מעים שפא זאב או פלב או גוי וכיוצא בהן ונטלן, והרי הן נקובין אחר שהניחן - תולין בו ומתרת, ואין אומרים: 'שמה במקום נקב נקב'. נמצאו נקובין, ולא נודע אם קדם שחיטה נקבו או אחר שחיטה - נוקבין בהן נקב אחר, ומדמין לו: אם היה הנקב הראשון פמות, כשרה; ואם היה ביניהן שנוי, קדם שחיטה נקב, וטרפה. ואם משמשו הידים בנקב הספק - כך צריך למשמש בנקב שמדמין לו, ואחר כך עורכין.

טו. בגי מעים שיוצאו לחויץ, ולא נקבו - מתרת. ואם נתהפכו, אף על פי שלא נקבו - טרפה; שאי אפשר שיחזרו כמות שהיו אחר שנתהפכו, ואינה תיה.

טז. המעי האחרון שהוא שוה ואין בו עקום, והוא שהרעי יוצא בו מן הערוה, והוא דבוק בין עקרי הירכיים, הוא הנקרא 'חלחלת' - אם נקב במשהו, טרפה כשאר המעים. במה דברים אמורים? שנקב לחלל הבטן. אבל אם נקב במקום הדבוק בירכיים, מתר; ואפלו נטל ממנו מקום הדבק פלו - מתר, והוא שישתיר מארכו בשור, כמו ארבע אצבעות.

יז. העוף - אין לו לא פרש, ולא מסוס, ולא בית הכוסות; אבל יש לו כנגדן זפק וקרקבן. וכל הטרפות שוות הן, בבהמה תיה ועוף. וזפק שנקב גגו במשהו, טרפה; ואיזה הוא גגו של זפק? זה שימתח עם הושט כשיאריך העוף צוארו. אבל שאר הזפק שנקב, מתר.

יח. שני כיסין יש בקרקבן - החיצון אדם כמו בשר, והפנימי לכן כמו עור. נקב זה בלא זה - מתר, עד שינקבו שניהן במשהו; ואם נקבו שניהן זה שלא כנגד זה, מתר. יט. הטחול, אינו מן האברים שנוקבתן במשהו; ולפיכך לא מנו אותו חכמים בכללן, אלא יש לנקב שלו שעור שאינו שוה בכלו. ביצד? הטחול, ראשו האחד עבה והשני



שם הרוח. ואם לא נמצאת בו לחה - נותנין עליו מעט רק או תבן או פנף וכיוצא בהן, ונופחין אותה: אם נתנדנד - כשרה; ואם לאו - טרפה, שאין הרוח נכנסת לשם.

ז. ראה שתשמע בה הכרה כשנופחין אותה - אם נפר המקום שממנו תשמע ההכרה, מושיבין עליו רק או תבן וכיוצא בו: אם נתנדנד - בידוע שהיא נקובה, וטרפה. ואם לא נפר המקום - מושיבין אותה במים פושרין, ונופחין אותה: אם בקבוק המים, טרפה; אם לאו, בידוע שקרום התחתון בלבד שנוקב, והרוח תנהג [חודרת] בין שני הקרומות, ומפני זה ישמע בה קול דממה בשעת נפיתיה.

ח. זה עקר גדול יהיה בידך: שכל ראה שנופחין אותה בפושרין, ולא יבקבוק המים - הרי היא שלמה מכל נקב.

ט. ראה שנושפכה בקיתון, וקרום העליון שלה קנים שלם בלא נקב - אם הסמפונות עומדין במקומן ולא נמוחו, כשרה; ואם נמוחו אפלו סמפון אחד, טרפה. כיצד עושין? נוקבין אותה, ושופכין אותה בכלי שהוא שוע באבר [מצופה במתכת חלקה] וכיוצא בו: אם נראה בה חוטין לבנים - בידוע שגמקו הסמפונות, וטרפה; ואם לאו - בשר הראה בלבד הוא שגמוק, וכשרה.

י. ראה שגמקאו בה אכעבועות אכעבועות - אם היו מלאים רוח, או מים ופים, או לחה הנמשכת כדבש וכיוצא בו, או לחה יבשה וקשה אפלו כאבן - הרי זו מתרת; ואם נמצאת בהן לחה סרוחה, או מים סרוחין או עכורין - הרי זו טרפה. וכשמוציא הלחה ובוזק אותה, צריך לבדק הסמפון שתחתיה; אם נמצא נקוב, טרפה.

יא. ראה שגמקאו בה שני אכעבועות סמוכות זו לזו - טרפה; שהדבר קרוב הרבה שיש נקב ביניהן, ואין להן דרוך בדיקה. היתה אחת ונראית כשתיים - נוקבין האחת: אם שפכה לה האחרת, אחת היא ומתרת; ואם לאו, טרפה.

יב. הראה שנתמסמסה, טרפה. כיצד? גגון שגמקאת שלמה, וכשתולין אותה, תחתך ותפל חתיכות חתיכות. ראה שגמקאת נקובה במקום שיד הטבח מממששת, מתרת; ותולין בידו ואומרין: 'מיד הטבח נקבה אחר השחיטה'. נמצא הנקב במקום אחר, ואין ידוע אם קדם שחיטה נקב או אחר שחיטה - נוקבין בה נקב אחר ומדמין [משווים ביניהם], כשם שעושין בכני מעים.

יג. ואין מדמין מראה של בהמה דקה לראה של בהמה גסה, אלא מדקה לדקה ומגסה לגסה. נמצא נקב באחד מן האכעבועות, הרי זו טרפה; ואין אומרין: 'נקב אכעבוע אחר ונערף', שאין הדבר נפר.

יד. מחט שגמקאת בראה, נופחין אותה: אם לא יצא ממנה רוח - בידוע שזאת המחט דרוך סמפונות נכנסה, ולא נקבה. ואם נתחבבה הראה קדם נפיתיה, ונמצא בה המחט - הרי זו אסורה, שהדבר קרוב שנקבה כשנכנסה.

טו. תולעת שהיתה בראה, ונקבה ויצאה, והרי הראה נקובה בתולעת - הרי זו מתרת; חזקתה שאמר השחיטה תקב ותצא. יש שם [במציאות] מראות, שאם נשתנה מראה

דק, בכרית הלשון. אם נקב בראש העבה נקב מפלש, וטרפה. ואם נקב נקב שאינו מפלש - אם נשאר תחתיו כעבי דינר של זהב, מתר; פחות מזה, הרי הוא כמפלש וטרפה, אבל אם נקב הדק כשרה.

כ. כל אבר שאמרנו בו שאם נקב במשהו טרפה - כף אם נטל בלו, טרפה; בין שנטל בחלי או ביד, בין שנברא חסר. וכן אם נברא בשני אברים מאותו אבר - טרפה, שכל היתר פנטול הוא חשוב. כיצד? נטל אחד מן המעים או הפרה וכיוצא בהן, בין בעוף בין בבהמה - טרפה; וכן אם נמצא בהן שתי מרות או שני בני מעים - טרפה. וכן כל כיוצא בהן. אבל אם נטל הטחול, או שגמקאו שנים - מתרת, שאינו מקלל המנויין.

כא. המעי היתר שתטרף בו הבהמה - הוא היתר מתחלתו ועד סופו, עד שגמקאו שני בני מעים זה בצד זה מתחלה ועד סוף, כמעי העוף; או שהיה המעי יוצא כענף מן הפד, והרי הוא מברל, בין בעוף בין בבהמה. אבל אם חזר ונתערב עם המעי, ונעשה אחד משני ראשיו, והרי שניהן מברלין באמצע - הרי זו מתרת, ואין כאן יתר.

### הלכות שחיטה פרק ז

א. שני קרומות יש על הראה, אם נקב זה בלא זה, מתרת; ואם נקבו שניהן, טרפה. אפלו נגלד הקרום העליון בלו והלך לו, מתרת. והקנה שנקב מן החוזה ולמטה במשהו - טרפה, והוא המקום שאינו ראוי לשחיטה, בקנה למטה.

ב. התחיל בשחיטה ושחט כל הקנה, ואחר כך נקבה הראה, ואחר כך גמר השחיטה - הרי זו טרפה, הואיל ונקבה קדם גמר שחיטה; וכן כל כיוצא בזה.

ג. אחד מסמפוני ראה שנקב, אפלו לחברו - טרפה; וראה שנקבה, ועלה קרום במפה ונסתם הנקב - אינו כלום. נקבה האום של ראה - אף על פי שדפן סותמתה, טרפה; ואם נקבה במקום חתוף האונות שלה, והוא המקום שרוכצת עליו - כשרה.

ד. במה דברים אמורים? בשפתם מקום הנקב שבאונות, בשר; אבל אם נסמד הנקב לעצם, אינו מגן; ואם היה נקב האונות דבוק בעצם ויכבשר, מתרת.

ה. האום של ראה שגמקאת סמוכה לדפן, בין שהעלת צמחים [פטריות] בין שלא העלת צמחים - חוששין לה שמה נקבה. וכיצד עושין בה? מפרקין אותה מן הדפן, ונזהרין בה שלא תנקב. ואם נמצאת נקובה, ונמצא בדפן מפה במקום הנקב - תולין במפה ואומרין: 'אחר שחיטה נקבה, כשנפרקה מן המפה'; ואם אין מפה בדפן - בידוע שנקב זה בראה היה קדם שחיטה, וטרפה.

ו. הראה שגמקאת בה מקום אטום כל שהוא, שאין הרוח נכנסת בו ואינו נתפח - הרי זו כנקובה, וטרפה. וכיצד בודקין אותה? קורעין המקום שלא נתפח בשעת נפיתיה: אם נמצאת בו לחה - מתרת, שמחמת הלחה לא נכנסה



א. אף על פי שהכיס שלה סותם את הנקב, הרי זו טרפה.  
 ב. חסר מנין האונות, ונמצאת אחת מן השמאל או שתיים מן הימין - טרפה; ואם נמצאו בימין שתיים וזאת הנרדה, הרי זו מתרת.

ג. נתחלפו האונות, ונמצאו שלש מן השמאל ושתיים מן הימין בלא ורד, או שהיתה הנרדה עם השלש בצד שמאל - הרי זו טרפה; שהרי חסרה מצד הימין.

ד. נתוספו האונות במנינם, אם היתה האין היתה בצד האונות, או מלפני הראה שהיא לעצמת הלב - מתרת. ואם היתה על גבה שהיא לעצמת הצלעות - הרי זו טרפה, שהיתה כחסר; והוא שהיתה כמו עלה של הדס, אבל פחות מזה - אינה אן, ומתרת.

ה. אין שנמצאת דבוקה בחברתה הסמוכה לה, מתרת; ואם נסמכו שלא על הסדר, כגון שנסמכה ראשונה לשלישית - טרפה.

ו. נמצאו שתי האונות כאונה אחת, ואין נראות לשתיים דבוקות - אם היה ביניהן כמו עלה של הדס, בין בעקרון, בין באמצען, בין בסופן, כדי שיכיר שהן דבוקות - מתרת; ואם לאו - הרי זו חסרה, וטרפה.

ז. נמצאת כלה שתי ערוגות, ואין לה חתוף אננים - טרפה. וכן אם חסר גוף הראה, אף על פי שלא נקבה - הרי זו כמי שחסר מנין האונות, וטרפה. לפיכך, אם נמצא ממנה מקום יבש, עד שיפרך [יתפורר] בצפרן - הרי זה כחסר וטרפה, ואפלו היה כל שהוא.

ח. ראה שנמצאת נפוחה כמו עקר חריות של דקל - אוסרין אותה מספק; שזו תוספת משנה בגופה, ושפא התוספת בגוף כחסרון, כמו שאמרו במנין.

ט. הבהמה שפחדה ויראה, עד שצמקה הראה שלה וקרבה להיות יבשה - אם פחדה בידי שמים, כגון ששמעה קול רעם או ראת זיקים וכיוצא בזה - מתרת; ואם פחדה בידי אדם, כגון ששחטו לפניו בהמה אחרת וכיוצא בזה - הרי זו כחסרה, וטרפה.

י. כיצד בודקין אותה? מושיבין את הראה במים מעת לעת; אם היה זמן הקר, מושיבין אותה במים פושרין ובכלי שאין המים מתמצין מגבו ונזולים כדי שלא יצונו במהרה, ואם היה זמן החם, מושיבין אותה במים צונן ובכלי שהמים מתמצין מגבו כדי שישארו קרים. אם חזרה לבריחה - הרי זו בידי שמים, ומתרת; ואם לא חזרה - בידי אדם היא, וטרפה.

יא. בהמה שהיתה חסרה רגל מתחלת בריחה, טרפה; וכן אם היתה יתרה רגל, שכל היתר כחסר הוא. אבל אם היו לה שלש ידים, או יד אחת - מתרת; לפיכך אם נחתף היד שלה, מתרת. נחתף הרגל - מן הארפקה [חיבור העצמות] ולמעלה, טרפה; מן הארפקה ולמטה, מתרת. באיזו ארפקה אמרו? בארפקה שהיא סוף הדרך הסמוך לגוף.

יב. נשבר העצם למעלה מן הארפקה - אם יצא כלו או רבו לחוץ, הרי זה כמי שנחתף ונפל, וטרפה; ואם היה

האבר לאותו המראה הרע - הרי הוא כנקוב; שאותו הכשר שנשתנה מראיו למראה זה, כמת הוא חשוב, וכאלו אותו הכשר הנהפך עינו אינו מצוי. וכן הוא אומר: "וימתית בשר חי בשאת", "וביזום הראות בו בשר חי" - מכלל, ששאר הכשר שנשתנה, אינו חי.

טז. ראה שנשתנו מראיה, בין מראה כלה בין מקצתה - אם נשתנית למראה המת, אפלו נשתנית כלה, מתרת. ואם נשתנית למראה האסור - אפלו כל שהוא, טרפה; שהמראה האסור כנקב הוא חשוב, כמו שבארנו.

יז. וקמש מראות אסורות יש בראה, ואלו הן: שחרה כדיו, או ירקה [ירוק] בלשון תלמוד כולל גוונים שונים] כעין הפשות, או כעין חלמון ביצה, או כעין חריע [כרוס], או כמראה הכשר. וחריע - הוא הצמח שצובעין בו הבגדים, והוא דומה לשערות אדמות מעט ונוטות לירוקה.

יח. נמצאת כעין חריות [ענפים] של דקל - אוסרין אותה מספק, שזה קרוב למראה האסור. וכל המראות האלו - אין אוסרין בהן, עד שנופקין אותה וממסר בה כדיו; אם נשתנית למראה המת, מתרת; ואם עמדה בעינה, אסורה. יט. ארבע מראות מתרות יש בה, ואלו הן: שחרה ככחל, או ירקה כחציר, או אדמה, או כמראה הכבד. ואפלו היתה הראה כלה טלאים טלאים, נקדות נקדות, מארבע מראות אלו - הרי זו מתרת.

כ. עוף שנפל לאור [לאש], והוריק לבו או כבדו או קרקבנו, או האדימו המעים שלו, בכל שהוא - הרי זו טרפה: שכל הירקים שהאדימו, והאדמים שהוריקו, מחמת האור, בעוף - הרי הן כמי שנשטלו, וטרפה. והוא שיעמדו במראה זה אחר ששולקין אותן מעט, וממסרין [משפשים] בהן.

כא. כל עוף שנמצאת כבד שלו כמראה בני מעיו, או שנשתנו שאר בני מעיו, ועמדו בשניין אחר שליקה ומריסה, כמו שבארנו - בידוע שנפל לאור ונחמרו בני מעיו, וטרפה. ולא עוד, אלא בני מעים של עוף שלא נמצא בהם שנוי, וכשנשלקו נשתנו והוריקו האדמים - בידוע שנפל לאור ונחמרו בני מעיו, וטרפה. וכן הושט שנמצא העור החיצון שלו לכן והפנימי אדם, בין בעוף בין בבמה - הרי זה כאלו אינו, וטרפה.

## הלכות שחיטה פ"ק ח

א. חסרה כיצד? שני אברים הן, שאם חסר מנינם, טרפה; ואלו הן: הראה, והרגלים. וקמש אונות [אוחניים] יש לה לראה - כשיתלה אותה אדם בידו ופני ראה כנגד פניו, שלש מן הימין ושתיים מן השמאל. וכצד ימין ממנה כמו אין קטנה, ואינה בצד האונות, ויש לה כמו כיס בפני עצמה, והיא בתוף הכיס; ואין זו הקטנה - היא הנקראת 'נרדה', מפני שהיא דומה לנרד, ואינה מן המנין. לפיכך, אם לא נמצאת הנרד - מתרת, שכך היא ורפה; יש בהמות תמצא בהן, ויש בהמות לא תמצא בהן. ואם נמצאת נקובה

נאסרת אלא אם נחתך אותו אכר; אכל אם נבראת חסרה אותו אכר, הרי זו מתרת; שאם לא תאמר כן, נמצאת החסרה והנטולה אחת היא. וכל אכר שנאמר בו שאם נטל מתרת - קל וחומר אם חסר מתחלת בריתו ולא נברא, שיהיא מתרת.

**כה.** בהמה שנטלה האם שלה, והוא בית הרחם, או שנטלו הפליות - הרי זו מתרת. לפיכך, אם נבראת בכליה אחת או בשלש פליות, מתרת; וכן אם נקבה הפליה, מתרת.

**כו.** אף על פי שהפליה שנטלה או שחסרה מתרת, אם נמצאת קטנה ביותר, והקטינה בדקה עד כפול, ובגסה עד כענבה - טרפה. וכן אם לקתה הפליה, והוא שיעשה בשורה כבשר המת שהכאיש אחר ימים, שאם תאחז במקצתו, יתמסמס ויפל, והגיע חלי זה עד הלכך שבתוך הפליה - הרי זו טרפה. וכן אם נמצאת בפליה לחה, אף על פי שאינה סרוחה, או שנמצאו בה מים עכורין או סרוכין - הרי זו טרפה; אכל אם נמצאו בה מים זכים, הרי זו מתרת.

**יום שלישי**

**הלכות שחיטה פ"ק ט**

**א.** פסוקה ביצד? חוט השדרה שנפסק העור החופה את המוח - טרפה, ובלבד שיפסק רב הקפו; אכל אם נסדק העור לארכו, או נקב - מתרת. וכן אם נשברה השדרה, ולא נפסק החוט שלה, או נתמעף המוח שבתוך החוט, ונתנדנד - הואיל ועורו קיים, הרי זו מתרת.

**ב.** המרד המוח ונשפף במים או פדונג שנמוס, עד שימצא החוט כשמצמידו אינו עומד - הרי זו טרפה; ואם אינו יכול לעמד מפני כבדו, הרי זו ספק אסורה.

**ג.** עד היכן הוא חוט השדרה? תחלתו מחוץ לפולין שבתחלת הערף, עד סוף פרשה שניה, שלא ישאר אחריה אלא פרשה שלישית הסמוכה לתחלת האליה.

**ד.** ושלש פרשיות אלו, הן שלשה עצמות דבוקין זה בזה למטה מחליות של שדרה; וחוט השדרה בעוף, עד בין האגפים. אכל למטה ממקומות אלו - אין משגיחין על החוט הנמשך לשם, בין שנפסק עורו בין שנמרד המוח.

**ה.** קרועה ביצד? בשר החופה את רב הכרש, והוא המקום מן הבטן שאם יקרע יצא הכרש - אם נקרע בשר זה, טרפה; אף על פי שלא הגיע הקרע לכרש עד שנראית, אלא בין שנקרע רב עכי הכרש הזה, או נטל - טרפה.

וכמה שעור הקרע בארכו? ארף טפח; ואם הייתה בהמה קטנה ונקרע רב ארף הכרש החופה את הכרש - אף על פי שאין בארף הקרע טפח - טרפה, הואיל ונקרע רבה.

**ו.** נקדר [נחתך] הכרש הזה בעגול, או בארף - אם היה יתר מקסלע, והוא כדי שיפגס בו שלשה גרעיני תמרה זו בצד זו בדחק - הרי זו טרפה; שאם ימתח קרע זה, יעמד על טפח.

הכרש או העור חופה רב עכיו ורב הקפו של עצם שנשפך - הרי זו מתרת, ואפלו נפל מקצת העצם שנשפך והלך לו. וגידים הרפים, אינן חשויין כבשר.

**יג.** צמת [מקום חיבור] הגידין, הן בבהמה ובחיה למעלה מן העקב במקום שתולין בו הטבחים בהמה; והן שלשה גידים לבנים - אחד עבה, ושנים דקים. ומקום שיתחילו והן קשים ולבנים, עד שישור הלכך מהן ונתחילו להתאדם ולהתרפף - היא צמת הגידים, והיא כארף שש עשרה אצבעות בשור.

**יד.** ומגזן גידים אלו בעוף, ששה עשר גידים; תחלתן מן הענב שלמטה מאצבע יתרה, עד סוף הרגל שהוא קשקשים קשקשים.

**טו.** בהמה שנחתכו רגליה במקום צמת הגידים, טרפה; ואל תתמה ותאמר: 'ביצד תחתך למעלה מצמת הגידים והיא מתרת, עד שתחתך למעלה מן הארכבה העליונה, כמו שבארנו, ואם תחתך למטה בצמת הגידים, אסורה?' - שבטרפות תחתך מכאן ותחיה, ומכאן ותמות; לא נאסרה בהמה זו מפני שהיא חתוכת רגל במקום זה, אלא מפני שנחתכו הגידים, שחתיקתן מפלל הטרפות, כמו שיתבאר. **טז.** נטולה ביצד? שלשה אברים הן, שאם נטלו טרפה, ואף על פי שאין בהן דין נקב ולא דין חסרון; ואלו הם: צמת הגידים, והכבד, ולחי העליון.

**יז.** וכבר בארנו, שהבהמה שנחתכו רגליה, וכן העוף, במקום צמת הגידים - לא נעשו טרפה אלא מפני שנחתכו הגידים; לפיכך, אם נחתכו הגידים לבדם, והרגל קימת - טרפה, שהרי נטלה צמת הגידים.

**יח.** נחתך בבהמה האחד העבה לבדו - מתרת, שהרי נשארו שנים; נחתכו שנים הדקין - מתרת, שהרי האחד העבה גדול משניהם, והרי לא נטלה כל הצמה, אלא מעוטתה. נחתך רבו של כל אחד מהן, טרפה; ואין צריך לומר שנחתכו בלן, או נטלו בלן.

**יט.** ובעוף - אפלו נחתך רבו של אחד מן הששה עשר, טרפה.

**כ.** ועוף שנשתברו גפיו - מתר, בבהמה שנחתכו גדיה.

**כא.** כבד שננטלה בלה, טרפה; ואם נשתיר ממנה פזית במקום שהיא תלויה בו, וכזית במקום מרה - הרי זו מתרת. ונדלדלה הכבד, והרי היא מערה בטרפף [בהסתעפות] שלה - מתרת; ונטל ממנה מקום שהיא תלויה בו, ומקום המרה - אף על פי שישאר קיים כמות שהוא, טרפה.

**כב.** נשאר בה פזית במקום מרה, וכזית במקום שהיא תלויה בו, אכל הנה מפזר מעט בכאן ומעט בכאן, או שהיה מרדד [רקוע], או שהיה ארף כרצועה - הרי זה ספק; ויראה לי שהיא אסורה.

**כג.** לחי העליון שנטל, טרפה; אכל אם נטל התחתון - כגון שנגמם עד מקום הסימין, ולא נעקרו - הרי זו מתרת.

**כד.** וכל אכר שנאמר בו שאם היה חסר טרפה - כן אם נטל, טרפה. אכל אכר שנאמר בו אם נטל טרפה - אינה

ממעלה למטה עם הלוף המים - חוששין לו, שמא המים הן המוליכין אותו; ואם קדם לתבן או לקש שמהלכין על גבי המים - הרי זה שט מחמת עצמו, ואין חוששין לו. יז. כל מקום שאמרנו 'אין חוששין לה' - מתר לשחט מיד, ואינו צריך לבדק שמא נתרסק אבר. וכל מקום שאמרנו 'חוששין לה' - אם שחטה, צריך לבדק בנגד כל החלל בלו מקדקד הראש עד הירך: אם מצא בה טרפה מן הטרפות שמנינו, או שנתרסק אבר מן האברים שבפנים ונפסדה צורתו - הרי זו טרפה. אפלו נתרסק אבר מן האברים שאם נטלו כשרה, כגון טחול וכליות - הרי זו טרפה; חוץ מבית הרחם - שאם נתרסק, הרי זו מתרת. יח. והסימנין (והט וקנה) אינן צריכין בדיקה בכאן, שאין הנפילה ממעכת אותן.

יט. נפלה מן הגג ולא עמדה - אסור לשחט אותה, עד שתשקה מעת לעת; ואם שחטה בתוך זמן זה, הרי זו טרפה. וכששחט אותה אחר מעת לעת, צריכה בדיקה כמו שבארנו.

כ. וכן מי שדרס ברגלו על העוף, או שדרסתו בהמה, או שטרפו לכתל, והרי הוא מפרס - משהין אותו מעת לעת; ואחר כך שוחטין אותו, ובודקין אותו בדרך שבארנו.

כא. סימנין שנגדלדלו רבן - טרפה, ואפלו שלא מחמת נפילה; וכן אם נתקפלו, שהרי אינן ראוין לשחיטה. אבל אם נפרק רב תרביץ הנושט מן הלחי - הרי זו מתרת; שאין התרביץ ראוי לשחיטה, כמו שבארנו.

### הלכות שחיטה פרק י

א. שבויה ביצד? הוא שישתפרו רב צלעותיה; וצלעות הבהמה, הן אחת עשרה מכאן ואחת עשרה מכאן. נשתפרו שש מכאן ושש מכאן, או אחת עשרה מכאן ואחת מכאן - טרפה; והוא שישתפרו מחצין של מול השדרה.

ב. נשתפרו שש מכאן ושש מכאן - אם היו צלעות גדולות שיש בהן מת, טרפה; ואם לאו, אף על פי שהן רב, ואף על פי שנתפרו כלפי השדרה - מתרת. וכן אם נעקרו רב צלעותיה, טרפה; ואם נעקרה אפלו צלע אחת, וחצי חליתה עמה שהצלע תקועה בה - הרי זו טרפה. וכן אם נעקרה מן השדרה חליה אחת - אפלו היתה מן החליות שלמטה מן הכסלים שאין בהן צלעות, הרי זו טרפה.

ג. בהמה שנשמט הדרך שלה מעקרו, ויצא מן הכף - אם נתאכלו ניביו, והן היתרות שבפעם הפך שיוצאות על העצם הנזכר ואותיות אותו - הרי זו טרפה; ואם לא נתאכלו, מתרת.

ד. וכן בעוף, אם נשמט ירכו - טרפה. נשמט כנפו מעקרו - חוששין שמא נקבה הראה שלו; ולפיכך בודקין אותה, ואחר כך יאכל. ובהמה שנשמטה ידה מעקרה - מתרת, ואין חוששין לה.

ה. גלגלת בהמה או חיה שנטל ממנה כסלע - אף על פי שלא נקב הקרום, טרפה; ואם נקבה נקבים שיש בהן חסרון, כגון מצטרפין לכסלע.

ז. בהמה שנפשט העור שעליה בלו, בין שנקרע ביד או בחלי, ונמצא בשר בלא עור - הרי זו טרפה, וזו היא הנקראת 'גלויה'. ואם נשאר מן העור רחב סלע על פני כל השדרה, ורחב סלע על הטבור, ורחב סלע על ראשי אבריה - הרי זו מתרת; ואם נטל כרחב סלע מעל כל פני השדרה, או מעל הטבור, או מעל ראשי אבריה, ושאר כל העור קים - הרי זה ספק, ויראה לי שמתירין אותה.

ח. נפולה ביצד? הרי שנפלה הבהמה ממקום גבוה שגבהו עשרה טפחים או יותר, ונתרסק אבר מאבריה - הרי זו טרפה. וכיצד הוא הרסוק? שיתרוצץ האבר ויהלם מחמת הנפילה, עד שתפסד צורתו ותארו - אף על פי שלא נקב, ולא נסדק, ולא נשבר - הרי זו טרפה. וכן אם הפה אותה באבן או במטה, ורצץ אבר מאבריה - טרפה. באיזה אברים אמרו? באברים שבחלל הגוף.

ט. בהמה שנפלה מן הגג - אם הלכה, אין חוששין לה; ואם עמדה ולא הלכה, חוששין לה. קפצה מחמת עצמה, אין חוששין לה; הניחה למעלה, ומצאה למטה - אין חוששין לה שמא נפלה.

י. זכרים המנגחים זה את זה, אין חוששין להן; נפלו לארץ, חוששין להן. וכן בהמה שהיתה מגררת רגליה - אין חוששין לה שמא נתרסקו אבריה, או שמא נפסק החוט של שדרה.

יא. גנבים שגונבין הטלאים ומשליכין אותן לאחורי הדיר - אין חוששין להן משום רסוק אברים, מפני שאין משליכין אותן אלא בכונה שלא ישתפרו. ואם החזירום והשליכום לדיר - מחמת יראה, חוששין להן; מחמת תשובה, אין חוששין להן; מפני שמתפנין להחזירן שלמים, ויזהרו בהשלקתן.

יב. שור שהרביצוהו (שהפילו אותו) לשחיטה - אף על פי שנפל נפילה גדולה שיש לה קול בעת שמפילין אותו, אין חוששין לו; מפני שנועץ צפרניו בקרקע, ומתחזק עד שמגיע לארץ.

יג. הפה הבהמה על ראשה והלכה לה המכה כלפי זנבה, או על זנבה והלכה לה כלפי ראשה, ואפלו הפה אותה במטה על כל השדרה - אין חוששין לה; ואם יש במטה חליות חליות - חוששין לה; ואם הגיע ראש המטה למקצת השדרה - חוששין לה. וכן אם הפה לרחב השדרה - חוששין לה.

יד. עוף שנחבט על גבי דבר קשה, כגון כרי של חטים או קפה של שקדים וכיוצא בהן - חוששין לרסוק אברים; ואם נחבט על גבי דבר רך, כגון כסות כפולה והתבן והאפר וכיוצא בהן - אין חוששין לו.

טו. נדבקו כנפיו בדבק בשעת צידה, ונתחבט - אם בכנף אחד גאחו, אין חוששין לו; ואם גאחו בשתי כנפיו ונתחבט בגופו, חוששין לו.

טז. נחבט על פני המים - אם שט מלא קומתו ממטה למעלה לעמת המים, אין חוששין לו. אבל אם שט

שְׁעָלִיהֶ; (סב) נְתַרְסְקוּ אַבְרִיָהּ מִנְפִילָה; (סג) נִדְלְדְלוּ הַסִּימָנִין; (סד) נִשְׁתַּבְּרוּ רַב צִלְעוֹתֵיהֶ; (סה) נִעְקְרוּ רַב צִלְעוֹתֵיהֶ; (סו) נִעְקְרָה צֶלַע אַחַת בְּחִלְתָּהּ; (סז) נִעְקְרָה חִלְתָּהּ אַחַת; (סח) נִשְׁמַט הַגֶּרֶף מֵעַקְרוֹ; (סט) חִסְרָה הַגְּלִגְלַת כְּסָלַע; (ע) נִחְבַּס רַב הַגְּלִגְלַת, וְנִתְרוּצֵץ.

י. אֵלֹו הַשְּׁבָעִים חֲלִי שְׁאוּסְרִין אֶת הַבְּהֵמָה וְאֶת הַחִיָּה מִשׁוּם טְרֵפָה, כְּכֹר נִתְבָּאָר כֹּל אֶחָד מֵהֶן וּמִשְׁפָּטֵיו. וְכֹל שְׁאִפְשָׁר מֵהֶן שְׂמִימָצָא בְּעוֹף בְּאִבְרִין הַמְּצוּיִין לְעוֹף כְּבֵהֵמָה, דִּינוֹ בְּבֵהֵמָה וּבְעוֹף אֶחָד הוּא - חוּץ מִטְרַפּוֹת שְׂבִכְלִיָּה, וְשִׁבְטָחוֹל, וְשִׁבְאֹנוֹת הַרְאָה; מִפְּנֵי שֶׁהַעוֹף אֵין לוֹ חֲתוּף אוֹנוֹת כְּבֵהֵמָה; וְאִם יִמְצָא, אֵין לוֹ מִנְיָן יְדוּעַ. וְטָחוֹל הַעוֹף עָגַל כְּמוֹ עֵנָב, וְאֵינוֹ כְּטָחוֹל בְּהֵמָה; וּטְרַפּוֹת שְׂבִכְלִיָּה וְשִׁבְטָחוֹל - לֹא מִנוֹ אוֹתָן חֲכָמִים בְּבֵהֵמָה כְּדִי שִׁיְהִיָּה כְּגִגְדָן בְּעוֹף, וּלְפִיכֹף לֹא נִתְּנוּ לְכִלְיָה שֶׁהִקְטִינָה שְׁעוֹר בְּעוֹף. וְכֵן כֹּל פִּיּוּצָא בְּזָה.

יא. וְשִׁתִּי טְרַפּוֹת יֵשׁ בְּעוֹף, יֵתֵר עַל הַבְּהֵמָה, וְאֵף עַל פִּי שֵׁיֵשׁ לָהּ אוֹתָן הָאֲבָרִים; וְאֵלֹו הֵן: עוֹף שֶׁנִּשְׁתַּנְּנוּ מִרְאֵי כְּנֵי מַעֲוִי מַחֲמַת הָאוֹר, וְעוֹף הַמַּיִם שֶׁנִּשְׁבַּח עֲצָם רֹאשׁוֹ.

יב. וְאֵין לְהוֹסִיף עַל טְרַפּוֹת אֵלֹו כֹּל; שֶׁכֹּל שִׁיֵּאָרַע לְבֵהֵמָה אוֹ לְחִיָּה אוֹ לְעוֹף חוּץ מֵאֵלֹו שֶׁמִּנּוּ חֲכָמֵי הַדּוֹרוֹת הַרִאשׁוֹנִים, וְהִסְכִּימוּ עֲלֵיהֶן בְּתֵי דִינֵי יִשְׂרָאֵל - אֶפְשָׁר שִׁתְּחִיָּה, וְאֶפְלוּ נוֹדַע לָנוּ מִדְּרַךְ הַרְפוּאָה שֶׁאֵין סוּפָה לְחִיּוֹת.

יג. וְכֵן אֵלֹו שֶׁמִּנּוּ וְאֶמְרוּ שֶׁהֵן טְרֵפָה, וְאֵף עַל פִּי שִׁיְרָאָה מִדְּרַכֵּי הַרְפוּאָה שֶׁבִּדְרֵינוּ שֶׁמִּקְצָתָן אֵין מִמֵּיתֵי, וְאֶפְשָׁר שִׁתְּחִיָּה מֵהֶן - אֵין לָךְ אֲלָא מֵה שֶׁמִּנּוּ חֲכָמִים, שֶׁנִּשְׁאָמַר: "עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרֹד".

יד. כֹּל טֵבַח שִׁיּוֹדַע הַטְּרַפּוֹת הָאֵלֹו, וְהָרִי הוּא בְּחֻזְקַת כְּשִׁרוֹת - מִתֵּר לוֹ לְשַׁחֵט וּלְבַדֵּק לְעַצְמוֹ וּלְמַכְר, וְאֵין בְּזָה חֲשֵׁשׁ; שֶׁעַד אֶחָד נֶאֱמַר בְּאִסּוּרֵין, בֵּין יֵשׁ לוֹ הִנְיָה בְּעִדּוֹתָו בֵּין אֵין לוֹ. וְכֵכֶר בְּאֶרְנוֹ, שֶׁאֵין לוֹקְחִין בְּשֵׁר מִטֵּבַח שִׁשׁוּחַט וּבִדּוּק לְעַצְמוֹ כְּחוּצָה לְאֶרֶץ, אוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּזִמְן הַזֶּה, אֲלָא אִם כֵּן הִיָּה מִמְּחָה. וְאִם יִצְאָת טְרֵפָה מִתַּחַת יָדוֹ - מְנַדִּין אוֹתוֹ, וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ; וְאֵינוֹ חוֹזֵר לְכִשְׁרוֹתָו עַד שֶׁיִּלְךָ לְמִקּוֹם שֶׁאֵין מִפְּרִין אוֹתוֹ, וְיִתְחַזֵּר אֲבִדָּה בְּדַבָּר חָשׁוּב, אוֹ יוּצִיא טְרֵפָה לְעַצְמוֹ בְּמִמּוֹן חָשׁוּב.

### הַלְכוֹת שְׁחִיטָה פָּרָק י"א

א. כֹּל בְּהֵמָה אוֹ חִיָּה אוֹ עוֹף שֶׁנּוֹלַד בְּהֵן סִפְק טְרֵפָה מִטְרַפּוֹת אֵלֹו - כְּגוֹן בְּהֵמָה שֶׁנִּפְלָה וְלֹא הִלְכָה, אוֹ שֶׁנִּטְרַפָּה בְּיַד חִיָּה וְאֵין יְדוּעַ אִם הָאֲדָיִם הַבְּשָׂר כְּגִדָּר כְּנֵי מַעֲוִים אוֹ לֹא הָאֲדָיִם, אוֹ שֶׁנִּחְבְּסָה גְּלִגְלַתָּהּ וְאֵין יְדוּעַ אִם רַבָּה אוֹ מְעוּטָה, וְכִיּוּצָא בְּדָבָרִים אֵלֹו - אִם הִיָּה זָכָר וְשִׁיָּה שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי חֲדָשׁ, הָרִי זֹו בְּחֻזְקַת שְׁלֵמָה כְּשֶׁאָר כֹּל הַבְּהֵמוֹת; וְאִם הִיָּתָה נִקְבָּה, עַד שֶׁתִּלְד. וּבְעוֹף - בְּזָכָר, שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי חֲדָשׁ; וּבְנִקְבָּה, עַד שֶׁתִּלְד כֹּל הַבְּעִיזִים שֶׁל טְעִינָה הַרִאשׁוֹנָה, וְתִטְעֵן טְעִינָה שְׁנִיָּה וְחִלְד.

ב. וְאִסּוּר לְמַכְר סִפְק טְרֵפָה זֹו לְגוֹי בְּתוֹף זִמְן זֶה, שֶׁמֵּא יִמְכְּרָנָה לְיִשְׂרָאֵל.

ו. וְכֵן גְּלִגְלַת שֶׁנִּחְבַּס [נִמְעַר] רַב גְּבֵהָ רַב הַקְּפָה - טְרֵפָה, אֵף עַל פִּי שֶׁהִקְרוּם שְׁלֵם וְלֹא חִסַּר מִמֶּנָּה כְּלוּם. נִחְבַּס רַב גְּבֵהָ וְהָרִי רַב הַקְּפָה קָיָם, אוֹ שֶׁנִּחְבַּס רַב הַקְּפָה וְהָרִי רַב גְּבֵהָ קָיָם - הָרִי זֹו סִפְק; וְיִרְאָה לִי שְׁאוּסְרִין אוֹתָהּ.

ז. עוֹף שֶׁל מַיִם, כְּגוֹן אֲוִיָן - אִם נִקַּב עֲצָם גְּלִגְלַתוֹ, אֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִקַּב קְרוּם שֶׁל מַח, טְרֵפָה; מִפְּנֵי שֶׁקְרוּמוֹ רַף. עוֹף הַיְּבֵשָׁה שֶׁהִתְנוּ חִלְדָּה עַל רֹאשׁוֹ, אוֹ שֶׁנִּגְפָּה בְּאִבְךָן אוֹ בְּעֵץ - מִנִּיחַ יָדוֹ בְּצַד הַנִּקַּב וְנוֹעֵץ, אוֹ מִכְּנִיס יָדוֹ לְתוֹף פִּי וְדוּחַק לְמַעְלָה: אִם יִצָּא הַמַּח מִן הַנִּקַּב - בְּיְדוּעַ שֶׁנִּקַּב הַקְּרוּם, וּטְרֵפָה; וְאִם לֹא, מִתֵּר.

ח. בְּהֵמָה שֶׁאֲחֻזָּה דָם, אוֹ שֶׁהִיָּתָה מְעֻשָּׁנָת, אוֹ מִצְנָנָת, אוֹ שֶׁאֲכָלָה סֶם שֶׁהוֹרַג אֶת הַבְּהֵמָה, אוֹ שֶׁשָּׁתָה מִיַּם הַרְעִים - הָרִי זֹו מִתֵּר; אֲכָלָה סֶם שֶׁהוֹרַג אֶת הָאָדָם, אוֹ שֶׁנִּשְׁכַּח נִחַשׁ וְכִיּוּצָא בּוֹ - מִתֵּר מִשׁוּם טְרֵפָה, וְאִסּוּרָה מִשׁוּם סְכִינַת נְפְשׁוֹת.

ט. נִמְצָאוּ כֹּל הַטְּרַפּוֹת הַמְּנוּיּוֹת בְּשִׁיפְרָטוֹ, וְאֶפְשָׁר שִׁיִּמְצָאוּ בְּבֵהֵמָה וְחִיָּה - שְׁבָעִים; וְאֵלֹו הֵן, עַל סֵדֵר שֶׁנִּתְבָּאָרוּ בְּחִבּוּר זֶה: (א) דְּרוּסָה; (ב) נִקַּב תְּרַבִּץ הַיּוֹשֵׁט; (ג) נִקַּב קְרוּם שֶׁל מַח; (ד) נִתְמַסְמַס הַמַּח עֲצָמוֹ; (ה) נִקַּב הַלֵּב לְבֵית חִלְלוֹ; (ו) נִקַּב קִנְיָה הַלֵּב; (ז) נִקַּב הַמְּרָה; (ח) נִקַּב קִנְיָה הַכְּבֵד; (ט) נִקַּב הַקֶּבֶד; (י) נִקַּב הַכְּרֵשׁ; (יא) נִקַּב הַמְּסוּס; (יב) נִקַּב בֵּית הַכּוֹסוֹת; (יג) נִקַּב מַעֲיָה; (יד) יִצָּאוּ הַמַּעֲוִים לְחוּץ, וְנִהַפְּכוּ; (טו) נִקַּב הַטָּחוֹל בְּעֵבְיוֹ; (טז) חִסְרָה הַמְּרָה; (יז) נִמְצָאוּ שְׁתֵּי מְרֹרוֹת; (יח) חִסְרָה הַקֶּבֶד; (יט) נִמְצָאוּ שְׁתֵּי קְבוֹת; (כ) חִסַּר הַכְּרֵשׁ; (כא) נִמְצָאוּ שְׁנֵי כְּרֵשִׁים; (כב) חִסַּר הַמְּסוּס; (כג) נִמְצָאוּ שְׁנֵי מְסוּסִים; (כד) חִסַּר בֵּית הַכּוֹסוֹת; (כה) נִמְצָאוּ שְׁנֵי בְּתֵי כּוֹסוֹת; (כו) חִסַּר אֶחָד מִן הַמַּעֲוִים; (כז) נִמְצָאוּ שְׁנֵי כְּנֵי מַעֲוִים; (כח) נִקַּב הַרְאָה; (כט) נִקַּב הַקִּנְיָה לְמִטָּה, בְּמִקּוֹם שֶׁאֵינוֹ רְאוּי לְשְׁחִיטָה; (ל) נִקַּב סִמְפוֹן מִסְּמִפּוֹנֵי רְאָה, אֶפְלוּ לְחִבְרוֹ; (לא) נֶאֱטַם מְקוֹם מִן הַרְאָה; (לב) נִמּוּק סִמְפוֹן מִסְּמִפּוֹנֵי הַרְאָה; (לג) נִמְצָאָת לְחָה סְרוּחָה בְּרָאָה; (לד) נִמְצָאוּ כֹּה מַיִם סְרוּחִין; (לה) נִמְצָאוּ כֹּה מַיִם עֲכוּרִין; (לו) נִתְמַסְמַסָּה הַרְאָה; (לז) נִשְׁתַּנּוּ מִרְאֵיָּה; (לח) נִהַפְּף הַיּוֹשֵׁט בְּמִרְאָיו; (לט) חִסְרָה הַרְאָה מִמִּנְיָן הָאוֹנוֹת; (מ) נִתְחַלְפוּ הָאוֹנוֹת; (מא) הוֹתִירוּ הָאוֹנוֹת מִגְּבָה; (מב) נִסְרְכָה אוֹנָה לְאוֹנָה שֶׁלֹּא כְּסִדְרָן; (מג) נִמְצָאָת הַרְאָה בְּלֹא חֲתוּף אֲוִיָּים; (מד) חִסַּר מְקַצַּת הַרְאָה; (מה) יָבֵשׁ מְקַצַּת גּוּפָה; (מו) נִמְצָאָת הַרְאָה נְפוּחָה וְעוֹמֶדֶת; (מז) צְמָקָה הַרְאָה מִפְּחַד אָדָם; (מח) חִסְרָה רִגְלֵי, בֵּין מִתְחַלֵּת בְּרִיתָהּ בֵּין שְׁנֹחֲתֶיהָ; (מט) אוֹ שֶׁהִיָּתָה יִתְרָה רִגְלֵי; (נ) נִטְלָה צִמַּת הַגִּידִים; (נא) נִטְלָה הַכְּבֵד; (נב) נִטְלָה לְחֵי הַעֲלִיּוֹן; (נג) כִּלְיָה שֶׁהִקְטִינָה בְּיוֹתֵר; (נד) כִּלְיָה שֶׁלְקַתָּה; (נה) כִּלְיָה שֶׁנִּמְצָאָת כֹּה לְחָה; (נו) כִּלְיָה שֶׁנִּמְצָאוּ כֹּה מַיִם עֲכוּרִין, אֵף עַל פִּי שֶׁאֵינָם סְרוּחִין; (נז) כִּלְיָה שֶׁנִּמְצָאוּ כֹּה מַיִם סְרוּחִין; (נח) נִפְסַק חוּט הַשְּׁדָרָה; (נט) נִמְרַף מַח חוּט הַשְּׁדָרָה, וְנִתְמַסְמַס; (ס) נִקְרַע רַב הַבְּשָׂר הַחוּפָּה אֶת הַכְּרֵשׁ; (סא) נִגְלַד הַעוֹר



ורב המקומות אין נופחין, שְׁהָרִי לֹא נוֹלַד דְּכָר שְׁגוֹרִם לְחֻשׁ. ומעולם לא נפחנו ראה בספרד ובמערב, אלא אם נולד לנו דְּכָר שְׁחוֹשְׁשִׁין לוֹ.

**יב.** ודברים אלו בלן - אינן על פי הדין, אלא על פי המנהג, כמו שבארנו. ומעולם לא שמענו במי שבדק עוף, אלא אם נולד לו חשש.

**יג.** מי ששחט את הבהמה, וקרע את הבטן, וקדם שיבדק את הראה בא פלב או גוי, ונטל את הראה והלך לו - הרי זה מתרת; ואין אומרים: 'שמא נקובה היתה הראה, או שמא דבוקה היתה' - שאין מחזיקין אסור; אלא הרי זו בחזקת התר, עד שיודע כמה נטרפה. וכשם שאין חוששין לקרום מח ולשדרה וכיוצא בהן, כך לא נחוש לראה שאבדה. ואין בזה מנהג; שדבר שאינו מצוי, אין בו מנהג.

**יד.** בא הגוי או הישראלי והוציא את הראה קדם שמתבדק, והרי היא קימת - נופחין אותה, ואף על פי שאין אנו יודעין אם היו שם צמחים או לא היו; מפני פשוט המנהג.

**טו.** יש מקומות, שאם ימצאו סרכות מדלדלות מן הראה - אף על פי שאינן דבוקות לא לדפן ולא למקום - אוסרין אותה. ודבר זה הפסד גדול הוא, ואבוד לממונם של ישראל. ומעולם לא נהגו זה בצרפת ולא בספרד, ולא נשמע זה במערב. ואין ראוי לנהג במנהג זה, אלא נופחין אותה בלבד - אם נמצאת שלמה מן הנקב, הרי זו מתרת.

**יום רביעי**

**הלכות שחיטה פרק יב**

**א.** השוחט אותו ואת בנו ביום אחד - הכשר מתר באכילה, והשוחט לוקה, שנאמר: "אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד". ואינו לוקה אלא על שחיטת האחרון; לפיכך אם שחט אחד משניהן, ובא חברו ושחט את השני - חברו לוקה.

**ב.** אסור אותו ואת בנו - נוהג בכל מקום ובכל זמן, בחלין ובמקדשין, בין מקדשין הנאכלין בין מקדשין שאינן נאכלין; לפיכך, הראשון ששחט בעצרה והשני בחוץ, או הראשון בחוץ והשני בעצרה - בין שהיו שניהן חלין או שניהן קדשים, בין שהיה אחד מהן חלין ואחד קדשים - זה ששחט אחרון, לוקה משום אותו ואת בנו.

**ג.** אין אסור אותו ואת בנו נוהג אלא בשחיטה בלבד, שנאמר: "לא תשחטו" - בשחיטת שניהן הוא האסור; אבל אם נחר הראשון או נתנבל בידו, מתר לשחט השני. וכן אם שחט הראשון ונחר השני, או נתנבל בידו - פטור.

**ד.** חרש שוטה וקטן ששחטו בינו לבין עצמן את הראשון - מתר לשחט את השני אחריהן, שאין שחיטתן שחיטה.

**ה.** השוחט את הראשון, והרי הוא ספק נבלה - אסור לשחט השני; ואם שחט, אינו לוקה;

**ו.** שחיטה שאינה ראויה לאכילה, שמה שחיטה. לפיכך, ראשון ששחט חלין בעצרה או טרפה או שור הנסקל;

**ג.** כל בהמה חיה ועוף בחזקת בריאין הן, ואין חוששין להן שמא יש בהן טרפה. לפיכך, כששחטו שחיטה כשרה, אינן צריכין בדיקה שמא יש בהן אחת מן הטרפות, אלא הרי הן בחזקת התר - עד שיולד להן דבר שחוששין לו, ואחר כך בודקין על אותו דבר בלבד.

**ד.** כיצד? כגון שנשמט הגף של עוף, בודקין את הראה שמא נקבה; נפלה הבהמה, בודקין אותה שמא נתרסקו אבריה; נתרוצץ עצם הראש, בודקין שמא נקב קרום של מח; הפה אותה קוץ או נזק בה חץ או רמח וכיוצא בהן ונכנס לחללה, חוששין לה, וצריכה בדיקה כנגד כל החלל, שמא נקב אחד מן האברים שתטרף בנקיבתה. וכן כל כיוצא בזה.

**ה.** לפיכך, ראה שהעלת צמחין, או שנמצאו סרכות, כמו חוטין תלויין ממנה ולדפן, או שהיו ללב או לטרפשו הפכד - חוששין לה שמא נקבה וצריכה בדיקה; וכן אם נמצא בה אבבעבוע מלא לחה - חוששין שמא נקב סמפון שתחתיו, וצריך בדיקה.

**ו.** מן הדין היה על דרך זו, שאם נמצאת הראה תלויה בסרכות כמו חוטין - אם היו מן האם של ראה ולדפן, או שהיו ללב או לטרפשו הפכד - שחותרין את הסרכה, ומוציאים את הראה, ונופחין אותה בפושרין; אם נמצאת נקובה, טרפה; ואם לא נתבעבע המים, הרי היא שלמה, ומתרת, וסרכא זו לא היתה במקום נקב, או שמא נקב קרום העליון בלבד. ומעולם לא ראינו מי שהורה כך, ולא שמענו מקום שעושין בו כך.

**ז.** ואף על פי שאלו הן הדברים הנראין מדברי חכמי תלמוד, המנהג הפשוט בישראל כך הוא - כששוחטין את הבהמה או את החיה, קורעין את הטרפשו של פכד, ובודקין את הראה במקומה; אם לא נמצאת תלויה בסרכא, או שנמצאת סרכא מאן מאוני ראה ולבשר במקום רביצתה, בין בשר שבין העלעות בין בשר שבחזה, או שנמצאת סרכא מאן לאזן על הסדר, או מן האם לאזן הסמוכה לה - הרי אלו מתירין אותה.

**ח.** ואם נמצא חוט יוצא מן האם של ראה לאיזה מקום שימשוף, ואפלו היה כחוט השערה - אוסרין אותה.

**ט.** וכן אם היה מן הראה חוט משוף ללב, או לטרפשו הפכד, או לכיס הלב, או לורדה - בין שהיה החוט מן האם של ראה, בין שהיה מן האזן, ואפלו היה כחוט השערה - אוסרין אותה. וכן ורדה שנמצאת דבוקה בכיסה, או חוט יוצא ממנה לכיסה - אוסרין אותה. וחוט היוצא מאן לאזן שלא על הסדר, אוסרין אותה.

**י.** יש מקומות, שמנהגם אם מצאו סרכא מן האזן לבשר ולעצם שבצלעות, והסרכא דבוקה בשתייהן - אוסרין אותה. ואבא מרי זצ"ל, מן האוסרין; ואני, מן המתירין. ומעוט מקומות מתירין אפלו נדבקה בעצם לבדו; ואני אוסר.

**יא.** ויש מקומות שנופחין את הראה, שמא יש בה נקב;

ישחט השני עד תחלת ליל חמישי; וכן אם שחט הראשון בסוף יום רביעי קדם בין השמשות, שחט השני בתחלת ליל חמישי. שחט ראשון בין השמשות של ליל חמישי, לא ישחט השני עד ליל ששי; ואם שחט ביום חמישי, אינו לוקה.

### הלכות שחיטה פֶּרֶק יג

**א.** הלוקח אם על הבנים, ושחטן - הכשר מתר באכילה; ולוקה על שחיטת האם, שנאמר: "לא תקח האם על הבנים". וכן אם מתה קדם שישלחנה, לוקה. ואם שלחה אחר שלקחה, פטור.

**ב.** וכן כל מצות לא תעשה שנתקה לעשה - חיב לקיים עשה שבה; ואם לא קימו, לוקה.

**ג.** בא אחד וחסף האם מידו ושלחה, או שברחה מתחת ידו שלא מדעתו - לוקה, שנאמר: "שלח תשלח" - עד שישלח מעצמו, והרי לא קיים עשה שבה.

**ד.** נוטל אם על הבנים, וקצץ אגפיה כדי שלא תעוף, ושלחה - מכין אותו מכת מרדות; ומשהה אותה אצלו עד שיגדלו כנפיה, ומשלחה. ואם מתה קדם לזה, או ברחיה ואבדה - לוקה, שהרי לא קיים עשה שבה.

**ה.** וכיצד משלח האם? אוהו בכנפיה ומפריחה. שלחה וחררה ושלחה וחררה, אפלו ארבעה וחמשה פעמים - חיב לשלח, שנאמר: "שלח תשלח".

**ו.** האומר: 'הריני נוטל את האם ומשלח את הבנים' - חיב לשלח האם, שנאמר: "שלח תשלח את האם".

**ז.** לקח את הבנים והחזירן לקן, ואחר כך חזרה האם עליהן - פטור מלשלח. שלח את האם, וחרר וצד אותה - הרי זה מתר; לא אסרה תורה אלא לצוד אותה והיא אינה יכולה לפרח, בשביל הבנים שהיא מרחפת עליהן שלא ילקחו - שנאמר: "והאם רכצת על האפרוחים"; אבל אם הוציאה מתחת ידו, וחרר וצדה - מתר.

**ח.** שלוח האם אינו נוהג אלא בעוף טהור שאינו מזומן, כגון יוני שוכף ועליה ועופות שקננו בפרדס - שנאמר: "כי יקרא קן צפור לפניך"; אבל המזומן, כגון אונן ותרגולין ויונים שקננו בבית - אינו חיב לשלח.

**ט.** היו אפרוחין מפריחין שאינן צריכין לאמן, או ביצים מונרות [שאינן אפרוח בוקע מהם בגלל חריגות או קילקול] - אינו חיב לשלח; היו האפרוחין טרפות - הרי אלו כביצים מונרות, ופטור מלשלח.

**י.** זכר שמצאו רובץ על הקן, פטור מלשלח; עוף טמא רובץ על ביצי עוף טהור, או עוף טהור רובץ על ביצי עוף טמא - פטור מלשלח.

**יא.** היתה רוכצת על ביצים שאינן מינה, והן טהורין - הרי זה משלח; ואם לא שלח, אינו לוקה. היתה האם טרפה, חיב לשלחה.

**יב.** שחט מקצת סימני בתוך הקן קדם שיקחנה, חיב לשלח; ואם לא שלח, אינו לוקה.

ועגלה ערופה ופרה אדמה, או ששחט לעבודה זרה, וכא האחרון ושחט את השני - הרי זה לוקה. וכן אם שחט הראשון את האחד, וכא האחרון ושחט השני, והרי הן חלין בעזרה או שור הנסקל ועגלה ערופה או פרה אדמה - הרי זה לוקה.

**ז.** שחטו לעבודה זרה - פטור משום אותו ואת בנו, שהרי נתחייב בנפשו; ואם התרו בו משום אותו ואת בנו ולא התרו בו משום עבודה זרה - לוקה.

**ח.** אין אסור אותו ואת בנו נוהג אלא בבמה טהורה בלבד, שנאמר: "ושור או שיה" - אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד". ונוהג בכלאים. כיצד? צבי שבא על העז, ושחט העז ובנה - לוקה. אבל עז הבא על הצביה - אסור לשחט אותה ואת בנה, ואם שחט אינו לוקה; פרה ובנה אסרה תורה, לא צביה ובנה.

**ט.** היתה בת הצביה הזאת נקבה, וילדה בן, ושחט את הנקבה בת הצביה ואת בנה - לוקה; וכן כלאים הבא ממין כבש וממין עז, בין מכבש עם העז, בין מעז עם הכבשה - לוקה משום אותו ואת בנו.

**י.** מתר לשחט את המעברת - עבר, אכר מאמו הוא. ואם יצא העבר חי אחר שחיטתה, והפריס [נעמד] על הקרקע - אין שוחטין אותו ביום אחד; ואם שחט, אינו לוקה.

**יא.** אסור אותו ואת בנו נוהג בנקבות, שנה בנה ודאי. ואם נודע שנה הוא אביו ודאי - אין שוחטין שניהן ביום אחד; ואם שחט - אינו לוקה, שהדבר ספק אם נוהג בזכרים או אינו נוהג.

**יב.** השוחט את הפרה, ואחר כך שחט שני בניה - לוקה שתי מלקיות; שחט שני בניה, ואחר כך שחטה - לוקה אחת; שחטה ואת בתה ואת בן בתה - לוקה שתיים; שחטה ואת בן בתה, ואחר כך שחט את הבת - לוקה אחת; בין הוא בין אחר.

**יג.** שנים שלקחו שתי בהמות, זה האם וזה הבת, ובאו לדין - זה שלקח ראשון, ישחט ראשון; והשני ימתין למחר. ואם קדם השני ושחט, זכה; וימתין הראשון עד למחר.

**יד.** ובארבעה פרקים בשנה, המוכר בהמה לחברו צריך להודיעו ולומר לו: 'כבר מכרתי בתה או אמה לאחד שישחטנה' - כדי שימתין זה האחרון, ולא ישחט עד למחר; ואלו הן: ערב יום טוב האחרון של חג, וערב יום טוב הראשון של פסח, וערב עצרת, וערב ראש השנה.

**טו.** במה דברים אמורים? בשראה זה שלקח באחרונה נחפו לקנות, והיה בסוף היום - שחזקתו שהוא שוחט עתה; אבל אם היה רוח ביום, אינו צריך להודיעו - שמא לא ישחט אלא למחר.

**טז.** והמוכר את האם לחתן, ואת הבת לכלה - צריך להודיעו, שנדאי ביום אחד שוחטין. וכן כל פיוצא בזה.

**יז.** יום אחד האמור באותו ואת בנו, היום הולך אחר הלילה. כיצד? הרי ששחט ראשון בתחלת ליל רביעי, לא



ג. היתה מעפעת - אם כנפיה נוגעות בקן, חייב לשלם; ואם לאו היו נוגעות, פטור מלשלם. היתה מטלית או כנפים חוצצות בין כנפיה ובין הקן, הרי זה משלם; ואם לא שלם, אינו לוקה.

ה. השוחט עופות ומיני חיה במקום אחד - מכרף ברכה אחת, וכסוי אחד לכלן.

ו. דם שנתערב במים - אם יש בו מראה דם, חייב לכסות; ואם לאו, פטור מלכסות. נתערב בין או בדם בהמה, רואין אותו כאלו הן מים: אם אפשר שיראה מראה הדם שחייב לכסותו כשעור זה אלו הנה מים, חייב לכסות הכל; ואם לאו, פטור מלכסות.

ז. כסוהו ונתגלה - אינו חייב לכסותו פעם שניה. כסתו הרוח, אינו צריך לכסות; חזר ונתגלה אחר שפסתו הרוח, חייב לכסות.

ח. דם הנותז ושעל הספין - אם אין שם דם אלא הוא, חייב לכסותו.

ט. שחט ונבלע הדם בקרקע - אם רשמו נפר, חייב לכסות; ואם אין רשמו נפר - הרי זה כמי שפסתו הרוח, ופטור מלכסות.

י. אין חייב בכסוי אלא על דם שחיטה הראויה לאכילה, שנגמר: "אשר יאכל"; לפיכך, השוחט ונמצאת טרפה, או השוחט חלין בעזרה, או השוחט חיה או עוף שנגמר דינו לסקילה, והשוחט ונתגבלה בידו - פטור מלכסות. וכן חרש שוטה וקטן ששחטו בינו לבין עצמן, אינן חייבין לכסות דם שחיטתן.

יא. במה מכסין? מכסין בעפר, בסיד, ובגבס, בזבל דק, ובחול דק שאין היצר צריך לכתשו, ובשחיקת אבנים וחרשים, ובנערת של פשתן דקה, ובנסרת חרשים [נגרים] דקה, ובלבנה וחרסית [טיט] ומגופה שכתשה; שכל אלו מין עפר הן. אבל אם כפה עליו כלי, או כסוהו באבנים - אין זה כסוי, שנגמר: "בעפר".

יב. לפיכך אין מכסין בזבל גס, ובחול גס, וקמח וסובין ומורסן, ושחיקת כלי מתכות - לפי שאין אלו מין עפר; חוץ משחיקת הזהב בלבד שמכסין בה, מפני שנקרא 'עפר', שנגמר: "ועפרת זהב לו", ונגמר: "עד אשר דק לעפר".

יג. מכסין בשיחור, והוא פית הכבשן, ובכחל [צבע איפור], ובנקרת הפסילים [פסולת ריחיים], ובאפר, בין אפר עצים בין אפר בגדים, אפלו אפר בשר שנסרף - שהרי נגמר: "מעפר שרפת החטאת"; ומתיר לכסות בעפר עיר הנדחת.

יד. השוחט צריך שימתן עפר למטה, ואחר כך ישחט, ואחר כך יכסה בעפר; אבל לא ישחט בכלי וכסה בעפר. טו. ומי ששחט - הוא שייכסה, שנגמר: "ושפף וכסה"; ואם לא כסוהו, וראהו אחר - חייב לכסותו; שזו מצוה בפני עצמה, ואינה תלויה בשוחט לבדו.

טז. וכשמכסה, לא יכסה ברגלו, אלא בידו, או בספין או בכלי - כדי שלא ינהג מנהג בזיון במצוות, ויהיו בזויות עליו; שאין הכבוד לעצמן של מצוות, אלא למי שצוה

יד. היו שני סדרי ביצים, וכנפיה נוגעות בסדר העליון, או שהיתה רובצת על ביצים מותרות, ותחתיהן ביצים יפות, או שהיתה אם על גבי אם, או שהיה הזכר על הקן והאם רובצת על הזכר - הרי זה לא יקח; ואם לקח, ישלם; ואם לא שלם, אינו לוקה.

טז. היתה יושבת בין האפרוחים או בין הביצים, ואינה נוגעת בקן - פטור מלשלם; וכן אם היתה בצד הקן, וכנפיה נוגעות בקן מצדו - פטור מלשלם.

טז. היתה על שני בדי אילן, והקן ביניהן - רואין: כל שאילו ינטלו הבדין תפל על הקן, חייב לשלם.

יז. היתה רובצת על אפרוח אחד, או על ביצה אחת - חייב לשלם. המוצא קן על פני המים, או על גבי בעלי חיים - חייב לשלם; לא נאמר "אפרוחים או ביצים" ולא נאמר "בכל עץ או על הארץ", אלא שדבר הכתוב בהנה.

יח. אסור לזכות בביצים כל זמן שהאם רובצת עליהן; לפיכך, אפלו היתה רובצת על הביצים או על האפרוחים בעצמתו ושובכו - אינן מזמנין, ולא קנתה לו חצרו; כשם שאינו יכול לזכות בקן לאחרים, כך לא תזכה לו חצרו בקן; ולפיכך חייב לשלם.

יט. אסור לטל אם על הבנים, ואפלו לטהר בקן את המצרע שהיא מצוה. ואם לקח, חייב לשלם; ואם לא שלם, לוקה - שאין עשה דוחה את לא תעשה ועשה, ולא עשה דוחה עשה.

כ. המקדיש עוף לברך הבית, ופרח מידו והרי הוא מפירו, ומצאו רובץ על האפרוחים או על הביצים - לוקח הכל, ומביאן לידי גזבר; שאין שלוח האם נוהג במקדשין, שנגמר: "ואת הבנים תקח לך", ואין אלו שלו.

כא. עוף שהרג את הנפש - פטור מלשלם, מפני שהוא מצוה להביאו לבית דין לדון אותו.

### הלכות שחיטה פרק יד

א. מצות עשה לכסות דם שחיתת חיה טהורה ועוף טהור, שנגמר: "אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל, ושפף את דמו, וכסוהו בעפר"; לפיכך חייב לברך קדם שייכסה: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו, וצונו על כסוי הדם'.

ב. כסוי הדם נוהג בזמן ובשאינו מזמן; לא נאמר "אשר יצוד" אלא בהנה. ונוהג בחלין ואינו נוהג במקדשין, בין קדשי מזבח בין קדשי בדיק הבית; ואם עבר ושחטן, אינו חייב לכסות.

ג. שחט חיה או עוף ואחר כך הקדישן או הקדיש את הדם - חייב לכסות.

ד. כלאים הבא מבהמה וחיה, וכן בריה שהיא ספק

ה. השנייה, שנשבע על דבר ידוע שאין בו ספק לאדם בעולם שהוא כן. כגון שנשבע על השמים שהיא שמים, ועל האבן זו שהיא אבן, ועל שנים שהן שנים; וכן כל פיוצא בזה, שהו דבר שאין בו ספק לאדם שלם כדי לצדק הדבר בשבועה.

ו. שלישית, שנשבע לבטל את המצוה. כיצד? כגון שנשבע שלא יתעטף בציצית, ושלא ילבש תפלין, ושלא ישב בספה בחג ולא יאכל מצה בלילי הפסח, או שיתענה בשבתות וימים טובים; וכן כל פיוצא בזה.

ז. רביעית, שנשבע על דבר שאין כח בו לעשותו. כיצד? כגון שנשבע שלא יישן שלשה ימים לילה ויום רצופים, וכן כל פיוצא בזה. כל הנשבע שבועת שוא מארבע שבועות אלו - עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא"; אם היה מזיד, לוקה; ואם היה שוגג, פטור מכלום.

ח. שבועת הפקדון כיצד? כל מי שיש ממון חברו בידו, בין פקדון, בין מלוה, או שגזלו, או עשקו (לשכיר, שלא שילם לו שכרו), או מצא לו אבדה ולא החזירה, וכיוצא בזה, ותבע ממנו ממון שיש לו בידו, וכפר בו - הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תחשו", זו אזהרה לכפירת ממון; ואין לוקין על לאו זה. ואם נשבע לו על שקר, על ממון שכפר בו - הרי זה עובר בלאו אחר; ועל זה נאמר: "ולא תשקרו איש בעמיתו", זו אזהרה לנשבע על כפירת ממון. ושבועה זו, היא הנקראת 'שבועת הפקדון'.

ט. ומה הוא חוב על שבועת הפקדון ששקר בה? משלם הקרן שכפר בו, עם תוספת חמש; ומקריב אשם ודאי, בין שהיה מזיד בין שהיה שוגג, שנאמר: "וכחש בעמיתו בפקדון, או בתשומת יד וכו' והיה כי יחטא ואשם" - ולא נאמר בו "ונעלם", לחיוב שוגג כמזיד;

י. והוא שיזיד בפקדון או בממון שנתחייב בו, וידע בו בשעת שבועה; אבל אם שגג ושכח שיש לו אצלו ממון וכפר ונשבע, ואחר כך ידע - הרי זה אנוס, ופטור מכלום. וכן אם לא ידע שאסור לשבע לשקר על כפירת ממון, הרי זה אנוס ופטור.

יא. אם כן, היאך היא שגגת שבועת הפקדון? כגון שנעלם ממנו אם חביב עליה קרוב או לאו, וידע שהיא אסורה ושיש לו אצלו ממון - זו היא שגגתה; וידונה, שיידע שחביבין עליה קרובין.

יב. שבועת העדות כיצד? העדים שידעו עדות ממון, ותבעם בעל העדות להעיד לו, וכפרו בעדותן ולא העידו, ונשבעו לו שאינן יודעין לו עדות - זו היא הנקראת 'שבועת העדות'; וחביבין על שבועה זו קרובין עולה ויורד, בין שהיו מזידין בין שהיו שוגגין, שנאמר: "ונפש כי תחטא, ושמצה קול אלה, והוא עד או ראה וכו', ולא נאמר בה 'ונעלם' - לחיוב על הודון כשגגה.

יג. כיצד שגגת שבועת העדות? כגון שנעלם ממנו

כהן ברוך הוא, והצילנו מלמשש בחשך, וצריך אותם גר לישאל לישר המעשים, ואור להורות נתיבות הישר; וכן הוא אומר: "גר לרגלי דברך, ואור לנתיבותי".

ברוך ורחמנא דיציען. נגמר ספר חמישי, בעזרת שדי. ומגן פרקים של ספר זה, שלשה וחמשים: הלכות אסורי ביאה, שנים ועשרים פרקים; הלכות מאכלות אסורות, שבועה עשר פרקים; הלכות שחיטה, ארבעה עשר פרקים.

**יום חמישי**

בשם ה' אל עולם.

נדבות פי רצה נא ה', ומשפטיך למדני.

**ספר ששי והוא ספר הפלאה**

**הלכות שבועות**

יש בכללן חמש מצוות - אחת מצות עשה, וארבע מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) שלא לשבע בשמו לשקר; (ב) שלא לשא את שמו לשוא; (ג) שלא לכפר בפקדון; (ד) שלא לשבע על כפירת ממון; (ה) לשבע בשמו באמת. ובאר מצוות אלו - בפרקים אלו.

**הלכות שבועות פרק א**

א. ארבעה מיני שבועות הן - שבועת בטוי, ושבועת שוא, ושבועת הפקדון, ושבועת העדות. שבועת בטוי, היא שנאמרה בתורה: "או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להטיב"; והיא נחלקת לארבעה חלקים - שתיים להבא, ושתיים לשעבר, כגון שנשבע על דבר שעבר שנעשה או שלא נעשה, ועל דבר שעתידי להיות שיעשה ושלא יעשה.

ב. ואין שבועת בטוי נוהגת אלא בדברים שאפשר לו לעשותן, בין להבא בין לשעבר. כיצד לשעבר? 'שאכלתי', או 'שזרקתי אבן לים', או 'שדבר פלוני עם פלוני', או 'שלא אכלתי', או 'שלא זרקתי אבן לים', או 'שלא דבר פלוני עם פלוני'; וכיצד להבא? 'שאכל', או 'שאזרק אבן לים', או 'שלא אכל', או 'שלא אזרק אבן לים'; הרי אלו שתיים לשעבר ושתיים להבא.

ג. נשבע על אחת מארבע מחלקות אלו והחליף - כגון שנשבע שלא יאכל ואכל, או 'שאכלתי' והוא לא אכל - הרי זו שבועת שקר; ועל זה וכיוצא בו נאמר: "לא תשבעו בשמי לשקר". ואם נשבע לשקר - כמזיד, לוקה; כשוגג, מביא קרבן עולה ויורד, שנאמר: "ונעלם ממנו, והוא ידע ואשם".

ד. שבועת שוא נחלקת לארבע מחלקות: האחת, שנשבע על דבר הידוע שאינו כן. כיצד? כגון שנשבע על האיש שהוא אשה, ועל האשה שהוא איש, ועל עמוד של שיש שהוא זהב; וכן כל פיוצא בזה.

ט. וכן אם נשבע שלא אכל בשר זה, ויחזר ואמר: ויהי הפת הזה כבשר הזה - הרי זה פטור על הפת, שהרי לא הוציא שבועה עליה אלא התפיסה; ואף על פי שהוא פטור מן המלקות ומן הקרבן, אסור לו לאכל אותה הפת שהתפיסה בשבועה.

י. מי שנתכונן לשבועה, וגמר בלבו שלא יאכל היום או שלא ישתה, וישדכר זה אסור עליו בשבועה, ולא הוציא בשפתיו - הרי זה מתר, שנאמר: "לכטא בשפתים" - אין הנשבע חיב, עד שיוציא ענין שבועה בשפתיו.

יא. וכן אם גמר בלבו להשבע, וטעה והוציא בשפתיו דבר שלא היה בלבו - הרי זה מתר. כיצד? המתכונן להשבע שלא יאכל אצל ראובן, וכשכא להוציא שבועה נשבע שלא יאכל אצל שמעון - הרי זה מתר לאכל עם ראובן, שהרי לא הוציא בשפתיו, ועם שמעון, שהרי לא היה שמעון בלבו.

יב. וכן שאר מיני שבועות, אינו חיב עד שיהיה פיו ולבו שוין. לפיכך, אם נשבע אחד בפנינו שלא יאכל היום, ואכל, והתרו בו, ואמר: 'אני לא היה בלבי אלא שלא אצא היום, וטעה לשוני והוציא אכילה שלא היה בלבי' - הרי זה אינו לוקה, עד שיודה בפני עדים קדם שיאכל שכל אכילה נשבע, או שקבל התראה ולא טען שטעה בעת התראה, אף על פי שטען אחר כך, אין שומעין לו. וכן אם התרו בו, ואמר: 'מעולם לא נשבעתי', או 'לא נדרתי על דבר זה', ואחר שהעידו עליו שנשבע או שגדר, אמר: 'כן היה, אבל לא היה פי ולפי שוין', או 'תנאי היה בלבי על הנדר' - אין שומעין לו, ולוקה.

יג. פיוצא בו, אמרו לו: 'אשתך נדרה', ואמר: 'בלבי היה להפר לה, והפרתי' - שומעין לו; אמרו לו: 'נדרה', והוא אומר: 'לא נדרה', וכיין שראה אותם העידו עליו, אמר: 'בלבי היה להפר לה' - אין שומעין לו.

יד. גמר בלבו שלא לאכל פת חטין, ונשבע שלא לאכל פת סתם - אסור בפת חטים, שפת חטים 'פת' שמה.

טו. מי שנשבע ואמר: 'שבועה שלא אכל היום, ועל דעתכם אני נשבע' - אין זה יכול לומר: 'כך וכך היה בלבי'; שלא נשבע זה על דעתו, אלא על דעת אחרים; וכיין שהיה פיו ולבם של אחרים שוין שנשבע על דעתם, חיב - לבם של אלו, במקום לבו קם. וכן בשאר מיני שבועות.

טז. לפיכך, כשמשביעין הדנין את הנשבע, אומרים לו: 'לא על דעתך אנו משביעין אותך, אלא על דעתנו'.

יז. מי שנשבע והיה פיו ולבו שוין בשבועה, ואחר שנאסר חזר בו מיד בתוך כדי דבור, והוא כפי שיאמר תלמיד לרב: 'שלום עליך רבי', ואמר: 'אין זו שבועה', או 'נתמתי', או 'חזרתי בי', וכיוצא בדברים אלו שענינם שהתיר מה שאסר - הרי זה מתר, ונעקרה השבועה; שזה דומה לטועה.

יח. וכן אם אמרו לו אחרים: 'חזר בך', או 'מתר לך',

שחיבין עליה קרבן, וידע ששבועה זו אסורה, ושהיא שקר; וידונה, שידע שחיבין עליה קרבן. אבל אם לא ידע שהיא אסורה, או ששכחו העדות ונשבעו, ואחר כך נודע להם שהן יודעין לו עדות ושנשבעו על שקר - הרי אלו אנוסין, ופטורין אף מן הקרבן.

## הלכות שבועות פרק ב

א. אחד הנשבע אחת מארבע מיני שבועות אלו מפי עצמו, ואחד הנשבע מפי אחרים וענה 'אמן'. אפלו השביעו גוי או קטן, וענה 'אמן' - חיב; שכל העונה 'אמן' אחר שבועה, כמוציא שבועה מפיו. ואחד העונה 'אמן', או האומר דבר שענינו בענין אמן - כגון שאמר: 'הן', או 'מחיב אני בשבועה זו', או 'קבלתי עלי שבועה זו', וכל פיוצא בזה בכל לשון - הרי זה כנשבע לכל דבר, בין לחיבו מלקות בין לחיבו קרבן.

ב. אחד הנשבע או שהשביעו אחד בשם המיוחד, או באחד מן הפנויין - כגון שנשבע במי ששמו חנון, ובמי ששמו רחום, ובמי ששמו ארף אפים, וכיוצא בהן בכל לשון - הרי זו שבועה גמורה. וכן אלה וארור, הרי הן שבועה - והוא, שיזכר שם מן השמות או כנוי מן הפנויין. כיצד? כגון שאמר: 'באלה', או 'ארור לה', או 'למי ששמו חנון', 'מי שיאכל דבר פלוני', ואכלו - הרי זה נשבע על שקר; וכן בשאר מיני שבועות.

ג. וכן האומר: 'שבועה בה', או 'במי ששמו חנון', 'שלא אכל', ו'אכל', 'שזו אשה', והוא איש, 'שאין לך בנדי כלום', ו'יש לו', 'שאני יודע לך עדות', והוא יודע - הרי זה חיב.

ד. אמר 'אלה' או 'ארור' או 'שבועה', ולא הזכיר שם ולא כנוי - הרי זה אסור בדבר שנשבע עליו; אבל אינו לוקה ולא מביא קרבן אם עבר על שבועתו, עד שיהיה בה שם מן השמות המיוחדין, או כנוי מן הפנויין, כמו שבארנו.

ה. ולא השבועה בלבד, אלא כל כנוי שבועה בשבועה; כגון, שהיו אנשי אותו המקום עלגים, והיו קוראים לשבועה 'שבוטה' או 'שקוקה', או שהיו ארמיים שלשון שבועה בלשונם 'מומתא', והיו העלגים מכניין אותה 'מוהא' - בין שאמר לשון שמשמעו וענינו שבועה, הרי זה חיב כמו שהוציא לשון שבועה.

ו. וכן האומר: 'לאו, לאו' שני פעמים דרך שבועה, או: 'הן, הן', והזכיר שם או כנוי - הרי זה כנשבע; וכן 'ימין' שבועה ו'שמאל' שבועה, שנאמר: "נשבע ה' בימינו, ויברוע עזו". וכן האומר: 'מכטא שלא אעשה כך וכך', והזכיר שם או כנוי - הרי זה שבועה.

ז. אמר: 'אסר לה' או 'למי ששמו חנון שלא אעשה', או 'שאעשה' - הואיל והוציא בלשון שבועה, הרי הוא כשבועה.

ח. שמע חברו נשבע, ואמר: 'ואני כמותך' - הואיל ולא הוציא שבועה מפיו ולא השביעו חברו, הרי זה פטור; וזהו מתפיס בשבועה, שהוא פטור.

פת חטין ואכלה, שזו נעלמה ממנו השבועה היאף היתה, והרי הוא זוכר החפץ שנשבע עליו - זו היא שגגת שבועת בטוי להבא שחייבין עליה קרבן.

ט. אכל אם נשבע שלא יאכל פת חטין, ואכל פת חטין על דעת שהיא פת שעורים - הרי זה אנוס, ופטור; שהרי לא נעלמה ממנו שבועה, ולא נעלם ממנו אלא חפץ שנשבע עליו.

י. נעלמה ממנו שבועה היאף היתה, ונעלם ממנו חפץ שנשבע עליו - הרי זה פטור מן הקרבן. ביצד? כגון שנשבע שלא לאכל פת חטים, ודמה שנשבע שיאכל פת חטים, ואכל פת חטים, על דעת שהוא פת שעורים - שהרי העלם שבועה וחפץ בידו, והרי זה כפאנוס ופטור. יא. נשבע על כפר שלא יאכלנה, ונצטרע עליה (היה רעב ולא היה לו מה לאכול) ואכלה מפני הצער (הרעב), והוא שוגג, שהרי דמה שמתר לו לאכלה מפני הצער - הרי זה פטור מן הקרבן; לפי שאינו שוב מידעתו אלא ידע שאסורה היא, ואכלה בטעות.

### יום שישי

#### הלכות שבועות פרק ד

א. מי שנשבע שלא יאכל היום, ואכל פחות מכוזבת - פטור; שאין אכילה פחותה מכוזבת, והרי הוא כאוכל חצי שעור מנבלות וטרפות וכיוצא בהן. ואם אמר: 'שבועה שלא אכל דבר זה', ואכלו - חיב, ואפלו היה דבר שנשבע עליו ורע חרדל אחד או פחות ממנו.

ב. נשבע שלא יטעם כלום, ואכל כל שהוא - חיב.

ג. מי שנשבע שלא יאכל היום, ושתה - חיב, ששתיה בכלל אכילה. לפיכך אם אכל ושתה - אינו חיב אלא מלקות אחת, אם היה מזיד; או חטאת אחת, אם היה שוגג.

ד. נשבע שלא ישתה היום - הרי זה מתר לאכל, שאין אכילה בכלל שתיה. וכמה ישתה ויהיה חיב? גראה לי שאינו חיב עד שישתה רביעית, כשאר האסורין.

ה. 'שבועה שלא אכל היום', ואכל מינין הרבה, או 'שבועה שלא אשתה היום', ושתה מיני משקין הרבה - אינו חיב אלא אחת. ואפלו אמר: 'שבועה שלא אכל היום בשר ופת וקטנית', ואכל הכל - אינו חיב אלא אחת; וכלן מצטרפין לכוזבת.

ו. 'שבועה שלא אכל ושלא אשתה', ואכל ושתה - חיב שתיים; שהשתיה בכלל אכילה, והואיל ופרש ואמר 'ושלא אשתה', גלה דעתו שלא כלל השתיה בכלל האכילה - ונמצא כנשבע על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו, ולפיכך חיב שתיים.

ז. וכן האומר: 'שבועה שלא אכל פת חטין ופת שעורים ופת בסמין', ואכלן - חיב על כל אחת ואחת; שלא אמר 'פת ופת ופת', אלא לחלק ולחיב על כל אחת.

ח. היה חברו מסרב [מפציר] בו לאכל אצלו, ואמר לו: 'בוא ושתה עמי יין וחלב ודבש', ואמר: 'שבועה שאיני

וכיוצא בדברים אלו, וקבל מהן בתוך כדי דבור ואמר 'הן', או 'תזיתי בן', וכיוצא בזה - הרי זה מתר; ואם אמר כדי דבור, אינו יכול לחזור בו.

יט. נשבע וחזר בו בתוך כדי דבור בלבד, אין זה כלום; וכן אם אמרו לו אחרים: 'חזר בד', או 'מתר לד', או 'מחול לד', וקבל דבריהם בלבד בתוך כדי דבור - אין זה כלום; עד שיוציא החזרה בפיו, כמו השבועה.

#### הלכות שבועות פרק ג

א. כל הנשבע שבועה מארבע מיני שבועות אלו באנס, הרי זה פטור מכלום. ואחד הנשבע מתחלתו באנס כמו שבארנו, או שנשבע ונאנס ולא הניחיהו לקיים שבועתו, או שהשביעו אנס; לפיכך נשבעין לתרמין [גזלנים] ולהורגין ולמוכסין.

ב. באיזה מוכס אמרו? במוכס העומד מאליו, שלוקח ממון שלא ברשות מלך המדינה; או שלוקח ברשות המלך, אבל מוסיף לעצמו על הדבר הקצוב, כמו שיתבאר בהלכות גזלה.

ג. וצריך הנשבע באנס להיות פונתו בלבד בעת השבועה, לדבר הפטור; ואף על פי שדברים אלו שבלב אינן דברים, הואיל ואינו יכול להוציא בשפתיו מפני האנס, הרי זה סומך על דברים שבלבו.

ד. ביצד? כגון שנשבע לאנס שלא יאכל בשר סתם, וקבלו שלא יאכל היום, או שלא יאכל בשר חזיר - הרי זה מתר; וכן כל כיוצא בזה.

ה. וכן שבועות של הבאי [גזוחה] ושל שגגה, פטור עליהן. שבועות של הבאי ביצד? כגון שרצה חילות גדולים וחומה גבוהה, ונשבע 'שראיתי חיל פלוני המלך, והם כיוצאי מצרים', ו'שראיתי חומת עיר פלונית גבוהה עד לרקיע', וכיוצא בדברים אלו - שזה לא גמר בלבד שהדבר כך בלא פחות ולא יתר, ולא נתפון אלא לספר גכה החומה או רב העם.

ו. שבועה של שגגות ביצד? אם שבועת העדות או הפקדון היא, כגון ששגג בפקדון ובעדות שהוא פטור מכלום כמו שבארנו; ואם שבועת שווא היא, כגון שנשבע שלא ילבש תפלין ולא ידע שהתפלין מצוה; ואם שבועת שקר היא, כגון שנשבע שלא אכל ונזכר שאכל, או שנשבע שלא יאכל ושכח ואכל, או שלא תהנה אשתו לו מפני שגנבה כיוס ושהכת את בנו, ונודע שלא גנבה ושללא הכת. וכן כל כיוצא בזה.

ז. אם פן, איזו היא שגגת שבועת בטוי שחייבין עליה קרבן עולה ויורד לשעבר? כגון שנשבע שלא אכל, והוא יודע שאכל ושבועת שקר זו שנשבע אסורה, אבל לא ידע שחייבין עליה קרבן - זו היא השגגה שחייבין עליה קרבן עולה ויורד בשבועת בטוי לשעבר.

ח. וכיצד היא השגגה שחייבין עליה קרבן להבא? כגון שנשבע שלא יאכל פת חטין, ושגג ודמה שנשבע שיאכל



בשנגה, פטור; שתייהן במזיד, בין שאכל הגדולה בתחלה בין באחרונה - ח'ב.

**יח.** וכן אם תלך ז' ב'זו, ונשבע ואמר: 'שבועה שלא אכל אחת מהן, אם אכלתי האחרת', ושכח התנאי ואכל אחת מהן, ואכל השניה ב'דון - ח'ב;

**יט.** הראשונה ב'דון, והשניה בשנגה - פטור; שתייהן בשנגה, פטור; שתייהן ב'דון, ח'ב.

**כ.** 'שבועה שאכל כפר זו היום', ועבר היום ולא אכלה - בשנגה, מביא קרבן עולה ו'יורד; במזיד, אינו לוקה - שהרי לא עשה מעשה, ואף על פי שעבר על שבועת שקר.

**כא.** ומפני מה לוקה אם נשבע שאכל והוא לא אכל, או שלא אכל והוא אכל, ואף על פי שלא עשה מעשה? מפני שמעט שבועתו נשבע לשקר; אכל אם נשבע שיעשה ולא עשה, אינה שבועת שקר משעת שבועה.

**כב.** מי שאמר לחברו: 'שבועה שלא אכל לך', או 'שבועה שאכל לך', או שהיה מסרב [מפציר] בו לאכל אצלו והוא נמנע, ונשבע ואמר: 'שבועה שאכל לך', וכן האומר: 'לא שבועה לא אכל לך' - כל אלו אסורין, והרי נשבע שלא יאכל אצלו; ואם אמר כל הלשונות האלו, ועבר ואכל - אינו ח'ב אלא אחת.

### הלכות שבועות פרק ה

**א.** מי שנשבע שזרק איש פלוני צרור [אבו] לים, והוא לא זרק, או שלא זרק, והוא זרק - הרי זה ח'ב בשבועת בטוי; ואף על פי שאינו בל'הכא, שהרי אינו יכול להשבע שזרק ושלא זרק איש פלוני. וכל מי שנשבע על אחרים שיעשו כן וכך, או שלא יעשו - ונאפלו היו בניו או אשתו - אינו ח'ב בשבועת בטוי, שהרי אין ב'ידו לא לקים ולא לבטל; ומפני אותו מפת מ'רדות [עונש מלקות מדרבנן] - שהרי אין ב'ידו לקים שבועה זו, ונמצא גורם לשבועת שוא.

**ב.** ולמה אינו לוקה משום שבועת שוא? שהרי אפ'שר לאותן אחרים שישמעו ממנו ותתקיים שבועתו, ונמצא כשמתרין בו בעת שנשבע התראת ספק, שאין לוקין על'יה אלא אם היה לאו שבה מפרש, כמו ש'יתבאר בהלכות סנהדרין. ואין אותן אחרים נזקקין [מחוייבים] לקים דברי זה הנשבע, אלא אם כן ענו 'אמן', כמו ש'בארנו.

**ג.** ואם קימו דבריו - הרי אלו משבחין, שלא הרגילו להוציא שבועה לשוא.

**ד.** במה דברים אמורים? ב'שנשבע על דבר שאינו ברשותו, כגון שנשבע ראובן על שמעון שלא ילך בסחורה או שלא יאכל ב'שר, וכיוצא בזה; אכל אם נשבע ראובן שלא יכנס שמעון בביתו, ושלא יהנה מנכסיו, ועבר שמעון ונכנס לביתו של ראובן, ונהנה מנכסיו שלא מדעת ראובן - ראובן פטור, שהרי הוא אנוס; ושמעון ח'ב, שעבר על דבר האסור לו לעשותו - שלא נשבע זה אלא על דבר שהוא ברשותו. וכן כל כיוצא בזה.

**ה.** 'שבועה שלא אכל', ואכל אכלין שאינן ראויין

שוטה יין וחלב ודבש' - ח'ב על כל אחד ואחד בפני עצמו; שהיה לו לומר: 'שבועה שאיני שוטה כלום', או 'מה שאמרת'; ומשחזר ופרט, גלה דעתו שח'ב עצמו שבועה על כל מין ומין בפני עצמו. לפיכך, אין מצטרפין זה עם זה, ואינו ח'ב עד שיאכל כשעור ממין אחד; הואיל והן חלוקין לחטאות, הרי הן כחלב ודם, שאינן מצטרפין לכזית, כמו שנתבאר בהלכות מאכלות אסורות.

**ט.** 'שבועה שלא אכל כפר זו', או 'שלא אכל אותה' - בין שאכל ממנה כזית, ח'ב; 'שבועה שלא אכלנה', אינו ח'ב עד שיאכל את כלה. אומר: 'שבועה שלא אכל כפר זו, שבועה שלא אכלנה', ואכלה - אינו ח'ב אלא אחת.

**י.** וכן אם אמר: 'שבועה שלא אכל היום', וחזר ונשבע על הכפר שלא יאכלנה, ואכלה כלה באותו היום - אינו ח'ב אלא אחת. וכן כל כיוצא בזה, שאין שבועה חלה על שבועה. אכל אם נשבע על הכפר שלא יאכלנה, וחזר ונשבע שניה שלא יאכל כלום, או שלא יאכל כפר זו, ואכלה כלה - ח'ב שתיים; ש'שעשה ש'נשבע בתחלה שלא יאכלנה, אינו ח'ב עד שיאכל כלה; וכשחזר ונשבע שלא יאכל, או שלא יאכל אותה - מ'שיאכל ממנה כזית יתח'ב, וכ'שיאכל כלה יתח'ב בשבועה ראשונה.

**יא.** 'שבועה שלא אכל תאנים', וחזר ונשבע על התאנים ועל הענבים - ח'ב על התאנים שתיים; שהרי כלל התאנים שנאסרו בשבועה ראשונה עם הענבים שהיו מתרין, ומתו'ך שחלה שבועה שניה על הענבים חלה על התאנים, ונתח'ב בשתי שבועות, כמו ש'בארנו בהלכות מאכלות אסורות.

**יב.** 'שבועה שלא אכל שמונה תאנים, לחמל; ושוב נשבט', שבועה שלא אכל תשעה, שבועה שלא אכל עשרה' - בין שאכל שמונה, בין שאכל תשעה, בין שאכל עשרה - אינו ח'ב אלא אחת.

**יג.** 'שבועה שלא אכל עשרה, שבועה שלא אכל תשעה, שבועה שלא אכל שמונה' - אם אכל עשרה - ח'ב שלש, על כל שבועה ושבועה אחת. וכן אם אכל תשעה, ח'ב שתיים; אכל שמונה, ח'ב אחת.

**יד.** 'שבועה שלא אכל תאנים', וחזר ונשבע שלא יאכל תאנים וענבים כ'אחד, ושגג ואכל תאנים, והפריש קרבן, ואחר כך שגג ואכל ענבים - אינו ח'ב על הענבים; מפני שהן כ'חצי שעור, ואין מביאין קרבן על חצי שעור.

**טו.** וכן הנשבע שלא יאכל ע'ש, וחזר ונשבע שלא יאכל ע'ש ותשע, ואכל ע'ש והפריש קרבן, וחזר ושגג ואכל תשע - הרי זה כ'חצי שעור, ואין מביאין קרבן על חצי שעור; ש'עננין שבועה אחרונה, שלא יאכל תשע עשרה.

**טז.** 'שבועה שלא אכל כפר זו הגדולה, אם אכלתי כפר זו הקטנה', ושכח תנאי זה בעת שאכל הקטנה, ואכל אחר כך הגדולה במזיד - ח'ב;

**יז.** אכל את הקטנה והוא זוכר את התנאי, ו'ודע ש'באכילתה תאסר הגדולה, ושכח ואכל את הגדולה, וכ'דמה לו ש'עדין לא נאסרה - פטור. אכל שתייהן

תפלין, ושלל יתן צדקה. וכן הנשבע לחברו: 'שלא אעיד לך עדות זו שאני יודעה', או 'שלא אעיד לך אם אדע לך עדות' - הרי זה לוקה משום שבועת שוא, מפני שהוא מצוה להעיד; וכן האומר לחברו: 'שבועה שלא אדע לך עדות' - הרי זה שבועת שוא, שאין בידו שלא ידע לו עדות. וכן כל פיוצא בזה.

**טז.** נשבע לקיים את המצוה, ולא קיים - פטור משבועת בטוי. כיצד? כגון שנשבע שיפשה לולב או ספה, או שיתן צדקה לעני, או שיעיד לו אם ידע לו עדות, ולא עשה ולא נתן - הרי זה פטור משום שבועת בטוי; שאין שבועת בטוי חלה אלא על דברי הרשות, שאם רצה עושה ואם רצה אינו עושה, שנאמר: "להרע או להיטיב". לפיכך, כל הנשבע להרע לאחרים, פטור משבועת בטוי; כגון שנשבע שיפשה פלוני, או יקללנו, או יגדל ממונו, או ימסרנו ביד אנס [גזלן] - מפני שהוא מצוה שלא לעשות. ויראה לי, שהוא לוקה משום שבועת שוא.

**יז.** נשבע להרע לעצמו, כגון שנשבע שיחבל בעצמו - אף על פי שאינו רשאי, שבועה חלה עליו; ואם לא הרע, חייב משום שבועת בטוי. נשבע להיטיב לאחרים הטבה שבידו לעשותה - כגון שידבר עליו לשלטון, או יכבדנו - שבועה חלה עליו; ואם עבר ולא עשה, חייב משום שבועת בטוי.

**יח.** נשבע שלא יאכל מצה שנה או שתיים, הרי זה אסור לאכול מצה בלילי הפסח; ואם אכל, חייב משום שבועת בטוי. ואין זו שבועת שוא - שהרי לא נשבע שלא יאכל מצה בלילי הפסח, אלא כלל עתים שאכילת מצה בהם רשות עם עת שאכילת מצה בו מצוה, ומתוך שחלה שבועה על שאר הימים, חלה על לילי הפסח. וכן כל פיוצא בזה, כגון שנשבע שלא ישב בצל ספה לעולם, או שלא יעלה עליו בנד שנה או שתיים.

**יט.** נשבע שהניח תפלין היום, או לא הניח, שנתעטף פלוני בציצית, או לא נתעטף - הרי זה שבועת בטוי לשעבר; שנה מגיד דבר שנעשה, ולא נשבע על המצוה לא לקימה ולא לבטלה.

**כ.** נשבע שלא יישן שלשה ימים, או שלא יאכל כלום שבועת ימים, וכיוצא בזה, שהיא שבועת שוא - אין אומרים: 'יעור זה עד שיצטער, ויצום זה עד שיצטער, ולא יהיה בו פח לסבל, ואחר כך יאכל או יישן'; אלא מלקין אותו מיד משום שבועת שוא, ויישן ויאכל בכל עת שירצה.

**כא.** נשבע שראה גמל פורח באויר - אמרו לו: 'היאף נשבעת לשוא? ואמר: 'עוף גדול ראיתי, ומגדלו קראתיו גמל, וכך היה בדעתי' - אין זה כלום; שאין כל אדם קוראין 'גמל' אלא לגמל, ובטלה דעתו אצל כל אדם; ולוקה. וכן כל פיוצא בזה.

**כב.** דבר ידוע אצל התכמים בעלי שכל ומדע, שהשמש גדולה מן הארץ מאה ושבעים פעמים. נשבע אחר מן

לאכילה, ושטה משקין שאינן ראויין לשתייה - פטור; אכל דברים האסורין מן התורה באכילה, כגון שאכל פזית נבלות וטרפות שקצים ורמשים - פטור משום שבועת בטוי. 'שבועה שאכל', ואכל אכלין שאינן ראויין לאכילה, ושטה משקין שאינן ראויין לשתייה, או שאכל נבלות וטרפות וכיוצא בהן - פטור משבועת בטוי, שהרי יצא ידי אכילה; מאחר שהן חשובין אצלו, אכילתן שמה אכילה. ו'שבועה שלא אכלתי', והוא אכל דברים שאינן ראויין לאכילה, או נבלות וטרפות - חייב, שאכילתן שמה אכילה; שכבר חשובין הן אצלו, שהרי אכלן. אכל להבא, שנשבע שלא יאכל, ונקרה נקרה [מקרה] ואכלם - אינה אכילה, כמו שבארנו.

**ז.** 'שבועה שלא אכל כל שהוא מנבלות וטרפות', ואכל פחות מפזית - חייב בשבועה, שהרי אינו משבע על חצי שעור מהר סיני.

**ח.** 'שבועה שאכל פחות מפזית נבלה וטרפה', חייב בשבועה. 'שבועה שלא אכל עפר' וכיוצא בו מדברים שאינן ראויין לאכילה - אם אכל פזית, חייב; אכל פחות מפזית, הרי זה ספק - שמה יתחייב בכל שהוא, מפני שאין זה דרפו לאכילה כדי להצריכו שיעור.

**ט.** וכן הנשבע שלא לאכל חרצן [גרעין ענבים], ואכל ממנו פחות מפזית - הרי זה ספק. היה הנשבע נזיר שהוא אסור בחרצן בפזית, ואכל ממנו פחות מפזית - אינו חייב בשבועת בטוי; שאין דעתו בשבועתו אלא על פזית שהוא משבע עליו, ואין שבועה חלה עליו. לפיכך, אם פרש ואמר: 'שבועה שלא אכל חרצן אחד', ואכלו - חייב.

**י.** 'שבועה שלא אכל תמרים ונבלות וטרפות', ואכל פזית נבלה או טרפה - חייב אף משום שבועת בטוי; שהרי כלל דברים האסורין עם דברים המתירין, ומתוך שחלה שבועה על התמרים, חלה על דברים האסורים, כמו שבארנו.

**יא.** אכל אם נשבע שלא יאכל נבלה וטרפה וכיוצא בהן, בין אכל בין לא אכל - אין כאן חייב שבועה כלל, לא שבועת בטוי ולא שבועת שוא.

**יב.** נשבע שיאכל נבלה וטרפה וכיוצא בהן מאסורין תורה - הרי זה לוקה משום שבועת שוא, בין אכל בין לא אכל.

**יג.** 'שבועה שאכל כפר זה, שבועה שלא אכלנה' - השניה שבועת שוא, שהרי מצוה עליו לאכלה; ולוקה על שבועה שניה, בין אכל בין לא אכל. ואם לא אכלה, חייב אף בשבועת בטוי.

**יד.** 'שבועה שלא אכל כפר זה, שבועה שאכלנה' - השניה שבועת שוא, שהרי זה אסורה עליו לאכלה; ולוקה על שבועה שניה זו, בין אכלה בין לא אכלה. אם אכלה, לוקה אף משום שבועת בטוי. וכן כל הנשבע לבטל את המצוה, ולא בטל - פטור משבועת בטוי, ולוקה משום שבועת שוא, ועושה המצוה שנשבע לבטלה.

**טו.** כיצד? כגון שנשבע שלא יעשה ספה, ושלל ילפש



אומר לו: 'ובכר נחמת?' והוא אומר: 'הן'; חוזר ואומר: 'שרוי לך', או 'מתר לך', או 'מחול לך', וכן כל פיוצא בענין זה בכל לשון. אכל אם אומר לו: 'מופר לך', או 'נעקרה שבועתך', וכל פיוצא בענין זה - לא אומר כלום; שאין מפר [אף גלא טיבה] אלא הבעל או האב, אכל החכם אינו אומר אלא לשון התר ומחילה [המבוטט על חרסת הנודד].

ו. הקרובים פשרים להתיר נדרים ושבועות. ומתירין בלילה ומעמד [המתירים יכולים לעמוד] - שאין התר הזה דין [שדנים דווקא ביום ומיושב והקרובים פסולים לדיו, אלא התרת נדרים דומה להוראת איסור והיתר שאין בה כל אלו]. לפיכך [שאינו זה דיו], נשאלין [להתיר] לשבועות ונדרים בשבת, אם היו לצרף השבת, כגון שיתירו לו שבועתו כדי שיאכל וישתה היום; ואפלו היה לו פנאי להתיר שבועתו או נדרו מערב שבת, הרי זה מתיר בשבת, הואיל והוא לצרף השבת.

ז. ראובן שהשביע לשמעון וענה 'אמן', או קבל השבועה, ונחם שמעון על שבועתו, ונשאל עליה - אין מתירין לו אלא בפני ראובן שהשביעו. וכן אם נשבע ראובן או נדר שלא ינהג בשמעון, או שלא ינהג שמעון בו, ונחם, ונשאל לחכם - אין מתירין לו אלא בפני שמעון שגדר ממנו בהנאה; ואפלו היה שמעון קטן או גוי, אין מתירין לו אלא בפניו - כדי שידע הנדר שהתיר זה נדרו או שבועתו, ולפיכך ינהג לו [או ינהג ממנו].

ח. אחד הנשבע בינו לבין עצמו, ואחד הנשבע ברבים, ואפלו נשבע בשם המיוחד, בה' אלהי ישראל, ונחם - הרי זה נשאל על שבועתו, ומתירין לו; נשבע על דעת רבים, או שגדר על דעת רבים - אין מתירין לו לעולם, אלא לחבר מצוה.

ט. ביצד? נשבע וחלה שבועתו בדעת רבים שלא ינהג בפלוני לעולם, והצרכו בני אותה העיר ללמד תורה, או למי שימול את בניהם, או שיזבח [שישחט] להם, ולא נמצא אלא זה בלבד - הרי זה נשאל לחכם או לשלשה הדייטות, ומתירין לו שבועתו, ועושה להן מצוות אלו, ונוטל שכרו מאותם האנשים שנשבע שלא ינהג מהם.

י. מי שנשבע, לא נחם על שבועתו, וכא לבית דין [בהכרה ששבועתו אינה ברת התרה ובדעתו] לקים שבועתו [למרות זאת] - אם ראו הדיינים שהתיר שבועה זו גורם למצוה ולשלום בין איש לאשתו, בין אדם לחברו, ושקיים שבועה זו גורם לעברה ולקטטה - פותחין לו פתח [לחרטה], ונושאין ונותנין עמו בדבר, ומודיעין לו דברים שגורמת שבועתו, עד שיתנחם; אם נחם בדבריהם, מתירין לו; ואם לא נחם ועמד במריו [=בסרובו], הרי זה קים שבועתו.

יא. ביצד? נשבע שיגרש את אשתו, או שלא ינהג ישראל מנוכסיו, או שלא יאכל בשר ולא ישתה זין שלשים יום, וכיוצא בזה - אומרין לו: 'בני, אם תגרש את אשתך,

העם שהשמש גדולה מן הארץ, אינו לוקה משום שבועת שוא - שאף על פי שהדבר פן הוא, אין דבר זה גלוי וידוע לכל העם אלא לגדולי הנבונים בלבד; ואינו חייב אלא אם נשבע על דבר שגלוי וידוע לשלשה בני אדם משאר העם, כגון איש שהוא איש ואכן שהוא אכן.

כג. וכן אם נשבע שהשמש קטנה מן הארץ - אינו לוקה, ואף על פי שאין הדבר פן; מפני שאין זה דבר ידוע לכל אדם. ואינו כמי שנשבע על האיש שהוא אשה - שהרי לא נשבע אלא על ראית עיניו, שהרי הוא רואה אותה קטנה. וכן כל פיוצא בזה מדברי חשבון תקופות [הקפת השמש והירח את כדור הארץ] ומזלות [י"ב המזלות] וגימטריות [=גיאומטריה], וכיוצא בהן מדברי חכמה שאינם נפרין אלא לאנשים אחרים [בודדים].

## הלכות שבועות פרק ו

א. מי שנשבע שבועת בטוי, ונחם [התחרט] על שבועתו, וראה שהוא מצטער [יעיק עליו] אם קים שבועה זו, ונהפכה דעתו לדעת אחרת, או שנוולד [נתחדש] לו דבר שלא היה בדעתו בשעת השבועה, ונחם [התחרט] בגללו - הרי זה נשאל לחכם אחד, או לשלשה הדייטות [אנשים פשוטים] במקום שאין שם חכם, ומתירין לו שבועתו; ויהיה מתר לעשות דבר שנשבע שלא לעשותו, או שלא לעשות דבר שנשבע לעשותו. וזה הוא הנקרא 'התר שבועות'.

ב. ודבר זה, אין לו עקר [מקור מפורש] כלל בתורה שפכתב, אלא כף למדו ממש רבנו מפי הקבלה [תורה שבעל פה], שזה שכתוב "לא יחל דברו" - שלא יחל דברו הוא בעצמו, דרך קלות ראש בשאט בנפש [בדרך זלזול], בענין שגאמר: "וחללת את שם אלהיך"; אכל אם נחם וחרט בו, חכם מתיר לו.

ג. ואין אדם יכול להתיר שבועת עצמו. ואין אדם רשאי להתיר שבועה או נדר במקום שיש בו גדול ממנו בחכמה; ובמקום שיש בו רבו, אסור לו להתיר אלא מדעת רבו.

ד. זה שנשבע - הוא שכיבא לפני החכם להתיר לו, בין איש בין אשה; ואינו עושה שליח להשאל [לבקש התרה] לו על נדרו. והבעל נעשה שליח לחרסת אשתו, ומתירין לה - ובלבד שיהיו שלשה מקבצים; אכל לא יקבץ אותם להתיר לה לכתחלה, ואינו נעשה שליח להתיר נדר לאשתו [כלומר אינו יכול להיות חלק מהמתירים, ואפילו לא להתיר בשמם].

ה. ביצד מתירין? יבוא הנשבע לחכם המכהק [=מומחה], או לשלשה הדייטות אם אין שם מומחה, ואומר: 'אני נשבעתי על כך וכך, ונחמתי; ואלו הייתי יודע שאני מצטער בדבר זה עד פה [=כדי-כן] או עד שיארע לי כך וכך, לא הייתי נשבע; ואלו הייתה דעתי בעת השבועה כמו עתה, לא הייתי נשבע'. והחכם או גדול השלשה

או מן המלקות. ולא עוד, אלא אפלו כפתוהו ללקות, ונשאל והתירו לו קדם שיתחילו להלקותו - הרי זה פטור.

**שבת קודש**

**הלכות שבועות פרק ז**

**א.** התובע חברו במקומו שאם הודה בו יהיה חייב לשלם, וכפר ונשבע, או שהשביעו התובע, וכפר - הרי זה הנתבע חייב בשבועת הפקדון, אף על פי שלא ענה 'אמן'; שבשבועת הפקדון, אחד הנשבע מפי עצמו, ואחד שהשביעו אחר וכפר, אף על פי שלא ענה 'אמן' - חייב; שכפירתו אחר שהשביעו התובע, כענינת 'אמן'.

**ב.** תבעו במקומו שאם יודה לו ויאמר 'כן הדבר' לא יהיה חייב לשלם, כגון שתבעו בקנס, שאין אדם משלם קנס על פי עצמו, וכפר ונשבע - הרי זה פטור משבועת הפקדון, וחייב משום שבועת בטוי.

**ג.** וכן אם תבעו בקרקע או בעבד או בשטר, וכפר ונשבע - פטור משבועת הפקדון; וחייב בשבועת בטוי, שהרי נשבע על שקר.

**ד.** ולמה נפטור משבועת הפקדון, והרי זה אלו הודה היה משלם מה שפפר? לפי שגאמר: "בפקדון, או בתשומת יד [שנתנו בידו כסף או סחורה לעסק], או בגזל, או עשק את עמיתו, או מצא אבדה", הכל מטלטלין שאם יודה בהם יוציא ממון מפתח ידו; וצאו קרקעות שאינן מטלטלין, והרי הן לפני בעצליהן ובחזקתן; וצאו עבדים, שהקשו [הוסמכו והושוו בפסוקים] לקרקעות, וצאו שטרות, שאין גופן ממון [ממשי].

**ה.** אחד הנשבע אחר שתבעו בעל המזון, או הנשבע מעצמו אף על פי שלא תבעו. כיצד? כגון שקדם ואמר: 'למה אתה הולך אחרי, כלום [סבור אתה ש] יש לך בדי ממון? שבועה שאין לך בדי ממון" - הרי זה חייב בשבועת הפקדון, הואיל וכפר ונשבע, אף על פי שלא תבעו זה.

**ו.** אחד הנשבע לבעל המזון עצמו, או לשלוחו הפא בהרשאתו - לשלוחו של אדם כמותו.

**ז.** ואינו חייב בשבועת הפקדון, עד שישביעו בלשון שהיא מפירה.

**ח.** הנשבע שבועת הפקדון במזיד - אף על פי שנשבע לשקר, והתרו בו עדים בשעת שבועתו - אינו לוקה, אלא מביא אשמו בלבד; שהרי הכתוב הוציא מכלל חייבי מלקות, וחייבו אשם בין בודון בין בשגגה, כמו שבארנו.

**ט.** כפר ונשבע ארבעה או חמשה פעמים, או שהשביעו התובע ארבעה וחמשה פעמים, והוא כופר על כל אחת ואחת, בין בבית דין בין שלא בבית דין - הרי זה חייב קרבן אשם על כל שבועה ושבועה; שאילו הודה אחר שפפר - היה חייב לשלם, אף על פי שפפר בבית דין, ונמצא פוטר עצמו בכל כפירה וכפירה מן התשלומוין, ולפיכך חייב על כל שבועה ושבועה.

אתה מוציא לעז [שם רע] על בניך, ואומרין העם: מפני מה נתגדשה אמן של אלו? ולמחר קוראין להם בני גרושה; ושמה תנשא לאחר, ואי אתה יכול להחזירה [אף לאחר שתצא מהשני]; וכיוצא בדברים אלו. 'וכן זה שנשבעת שלא יהנה ישראל מנכסדי - למחר יצטרף זה, ותהיה עובר על "וחי אחיך עמך", "והחזקת בו", או "פתח תפתח", וכיוצא בהן. וזה שנשבעת שלא תאכל בשר ולא תשתה יין שלשים יום - הרי אתה פוגע ברגל, ומבטל שמחת יום טוב וענג שבת'. אם אמר: 'אלו הייתי יודע זה, לא הייתי נשבע' - מתירין לו; ואם אמר: 'אף על פי כן לא נחמתי, ורוצה אני בכל זה' - אין מתירין לו.

**יב.** אין פותחין בגולד [דבר שנתחדש אחר שנשבע]. כיצד? נשבע שלא יהנה בפלוני, ונעשה סופר העיר - הואיל ולא נחם על שבועתו, אין פותחין לו בדבר זה; ואפלו אמר הוא מעצמו: 'אלו הייתי יודע, לא הייתי נשבע' - אין מתירין לו, הואיל ועדין לא נחם, אלא רצונו שלא יהנה לו, ושלא יעשה זה סופר. אבל אם נחם הוא מעצמו מפני הגולד, ונהפכה דעתו - מתירין לו. וכן כל כיוצא בזה.

**יג.** מי שנשבע על דבר, ונשבע שלא יתיר שבועה זו, ונחם - הרי זה נשאל על השבועה האחרונה תחלה, שנשבע שלא יתיר, ואחר כך ישאל על הראשונה.

**יד.** נשבע שלא ידבר עם פלוני, ונשבע אחר כך שאם ישאל על שבועה זו ויתירה, יהיה אסור לשנות יין לעולם, ונחם - הרי זה נשאל על השבועה הראשונה, ויתירה, ואחר כך ישאל על השנייה; שאין מתירין נדר או שבועה שעדין לא חלו. לפיכך, אם היה עומד בניסן, ונשבע שלא יאכל בשר שלשים יום מראש תדש איר, ונחם - אינו נשאל עד שיפגס איר.

**טו.** נשבע שלא יהנה לפלוני, ושלא יהנה לחכם שישאל לו על שבועה זו - נשאל על שבועה הראשונה, ואחר כך ישאל על השנייה.

**טז.** נשבע שלא יהנה לפלוני, והרי הוא נזיר אם נשאל על שבועה זו - ישאל על שבועתו תחלה, ואחר כך על נזירותו. וכן כל כיוצא בזה.

**יז.** 'שבועה שלא אכל היום, שבועה שלא אכל היום, שבועה שלא אכל היום', או שאמר על כפר זו: 'שבועה שלא אכלנה, שבועה שלא אכלנה, ונשאל על שבועה ראשונה והתרה - הרי זה חייב משום שבועה שנייה; וכן אם נשאל על השנייה, חייב משום שלישית. נשאל על השלישית בלבד, חייב משום ראשונה ושנייה; נשאל על השנייה, חייב משום ראשונה. אם כן, מפני מה אמרו: 'אין שבועה חלה על שבועה'? שאם לא נשאל ואכלה - אינו חייב אלא אחת, כמו שבארנו.

**יח.** מי שנשבע שבועת בטוי להפא, ושקר בשבועתו, כגון שנשבע שלא יאכל פת זו ואכלה, ואחר שאכלה קדם שביא קרבנו אם היה שוגג, או קדם שילקה אם היה מזיד, נחם ונשאל לחכם, והתירה לו - הרי זה פטור מן הקרבן

אֶנְסֵת או פְּתִית בְּתִי, והוא אומר: 'לא אֶנְסֵתִי וְלֹא פְּתִיתִי', וְנִשְׁבַּע - חֵזֵב בְּשִׁבְעַת הַפְּקָדוֹן; שָׂאֵף עַל פִּי שְׂאִינוֹ מִשְׁלֵם קָנֶס עַל פִּי עֲצָמוֹ, אִלּוּ הוּדָה לוֹ - הִיָּה מִשְׁלֵם בְּשֵׁת וּפְגָם יִרִידַת עֵרָךְ עַל פִּי עֲצָמוֹ. וְכֵן הָאֹמֵר לְחִבְרוֹ: 'גִּנְבַת שׁוּרִי', והוא אומר: 'לא גִּנְבַתִּי, וְנִשְׁבַּע - חֵזֵב בְּשִׁבְעַת הַפְּקָדוֹן; שָׂאֵף עַל פִּי שְׂאִינוֹ מִשְׁלֵם כְּפָל בְּהוֹדָאתוֹ, מִשְׁלֵם הוּא אֶת הַקָּרָן בְּהוֹדָאתוֹ.

ד. הָאֹמֵר לְחִבְרוֹ: 'עֲשִׂיתָ בִּי חֲבוּרָה', והוא אומר: 'לא עֲשִׂיתָ'; 'הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת שׁוּרִי', והוא אומר: 'לא הֵמִית, וְנִשְׁבַּע - חֵזֵב בְּשִׁבְעַת הַפְּקָדוֹן; שָׂאֵלוֹ הוּדָה לוֹ, הִיָּה חֵזֵב לְשֵׁלֶם.

ה. נִתֵּן שׁוּרוֹ לְשׁוּמֵר חֲנֹם, וּמֵת הַשׁוּר - תִּבְעוּ וְאָמַר לוֹ: 'הֵיכָן שׁוּרִי שֶׁהִפְקַדְתִּי אֶצְלֶךָ? אָמַר לוֹ: 'לא הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי כְּלוּם, אוֹ שָׂאֵמַר לוֹ: 'הִפְקַדְתָּ וְנִגְנַב', אוֹ 'אָבַד', וְנִשְׁבַּע - הִרִי זֶה פְּטוּר מִשְׁבֻּעַת הַפְּקָדוֹן; שָׂאֵלוֹ הוּדָה וְאָמַר הִדְּבַר כְּשֶׁהִיָּה - לֹא הִיָּה חֵזֵב לְשֵׁלֶם מִמּוֹן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שׁוּמֵר חֲנֹם. אֲבָל חֵזֵב הוּא מִשׁוּם שְׁבֻעַת בְּטוּי, שֶׁהִרִי נִשְׁבַּע עַל שְׁקָר. וְכֵן כֹּל כִּיּוֹצֵא בְּזָה.

ו. הַשְּׂאִיל שׁוּרוֹ לְחִבְרוֹ, וּתְבַעוּ וְאָמַר לוֹ: 'הֵיכָן שׁוּרִי שֶׁשָּׂאֵלְתָּ מִמֶּנִּי? וְהִרִי הַשׁוּר מֵת, וְאָמַר לוֹ הַשׁוֹאֵל: 'נִגְנַב' אוֹ 'אָבַד', וְנִשְׁבַּע עַל זֶה - הִרִי זֶה פְּטוּר מִשְׁבֻּעַת הַפְּקָדוֹן; שֶׁהִרִי לֹא פְּטוּר עֲצָמוֹ מִן הַתְּשֻׁלוּמִין בְּכִפְיֵירוֹ, וּמִכָּל מְקוֹם חֵזֵב הוּא לְשֵׁלֶם, בֵּין שִׁמַּת אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד אוֹ נִשְׁבָּה - מִפְּנֵי שֶׁהוּא שׁוֹאֵל, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר בְּמִקְוֵמוֹ. אֲבָל חֵזֵב הוּא מִשׁוּם שְׁבֻעַת בְּטוּי, שֶׁהִרִי נִשְׁבַּע עַל שְׁקָר. וְכֵן כֹּל כִּיּוֹצֵא בְּזָה.

ז. זֶה הַקָּלָל: כֹּל שְׂאִינוֹ פּוֹטֵר עֲצָמוֹ מִן הַתְּשֻׁלוּמִין אֲלָא בְּכִפְיֵירָה זוֹ, וְנִשְׁבַּע - בֵּין מִפִּי עֲצָמוֹ, בֵּין שֶׁהִשְׁבִּיעוּ הַתּוֹבֵעַ וְכֹפֵר - הִרִי זֶה חֵזֵב בְּשִׁבְעַת הַפְּקָדוֹן, אֵף עַל פִּי שְׂאֵל עֲנָה 'אֲמַן' וְלֹא הוֹצִיא שְׁבֻעָה מִפִּיו.

ח. הַגּוֹנֵב שׁוּר חֲבֵרוֹ, וּתְבַעוּ וְאָמַר לוֹ: 'גִּנְבַת שׁוּרִי', והוא אומר: 'לא גִּנְבַתִּי', 'מָה טִיבוֹ [=כִּיצַד זֶה] אֶצְלֶךָ? אֵתָּה הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי, וְנִשְׁבַּע - חֵזֵב בְּשִׁבְעַת הַפְּקָדוֹן; שָׂאֵלוֹ הוּדָה שֶׁגִּנְבוֹ, הִיָּה חֵזֵב לְשֵׁלֶם דְּמֵי הַשׁוּר מִכָּל מְקוֹם, וְעִכְשָׁו שָׂאֵמַר 'פְּקָדוֹן הוּא', הִרִי פְּטוּר עֲצָמוֹ בְּכִפְיֵירָה זוֹ מִן הַגִּנְבָה וּמִן הָאָבֵדָה, שָׂאֵם נִגְנַב הַשׁוּר אוֹ אָבַד אַחַר הוּדָאָה זוֹ, הִיָּה פְּטוּר מִלְּשֵׁלֶם.

ט. וְכֵן אִם טֵעַן שֶׁשָּׁכְרוּ, וְנִשְׁבַּע - חֵזֵב בְּשִׁבְעַת הַפְּקָדוֹן; שֶׁהִרִי פְּטוּר עֲצָמוֹ מִן הַשְּׁבוּרָה וּמִן הַמֵּתָה. וְכֵן אִם טֵעַן וְאָמַר: 'הַשְּׂאֵלְתָּהוּ לִי', וְנִשְׁבַּע - חֵזֵב בְּשִׁבְעַת הַפְּקָדוֹן; שֶׁהִרִי פְּטוּר עֲצָמוֹ מִן הַמֵּתָה בְּשַׁעַת מְלֹאכָה, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר בְּהַלְכוֹת שְׂאֵלָה.

י. לְפִיכָף, אִם אָמַר לוֹ: 'לא גִּנְבַתִּי, אֲלָא אֵתָּה הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי', אוֹ 'שִׁכַּרְתָּנִי לְשִׁמְרוֹ', אוֹ 'הַשְּׂאֵלְתָּהוּ לִי, וְהִרִי שׁוֹרְךָ לְפָנָי, קַחְהוּ, וְנִשְׁבַּע עַל זֶה - הִרִי זֶה פְּטוּר מִשְׁבֻּעַת הַפְּקָדוֹן; שֶׁהִרִי הוּדָה בְּקָרָן, וְלֹא פְּטוּר עֲצָמוֹ בְּכִפְיֵירָה זוֹ מִכְּלוּם.

יא. וְכֵן אִם אָמַר לוֹ: 'אֵתָּה מְכַרְתּוֹ לִי, וְעֵדִין לֹא נִתְּתִי

י. הִיָּה חֲמִשָּׁה תּוֹבְעִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִין לוֹ: 'תֵּן לָנוּ פְּקָדוֹן שְׂיֵשׁ לָנוּ בְּיָדְךָ', 'שְׁבֻעָה שְׂאִין לְכֶם בְּיָדֵי' - אִינוֹ חֵזֵב אֲלָא קָרָבָן אַחַד; 'שְׁבֻעָה שְׂאִין לְךָ בְּיָדֵי, לֹא לְךָ, וְלֹא לְךָ, וְלֹא לְךָ, וְלֹא לְךָ' - חֵזֵב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.

יא. אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ: 'תֵּן לִי פְּקָדוֹן וְתִשׁוּמַת יָד וְגוֹל וְאֲבָדָה שְׂיֵשׁ לִי בְּיָדְךָ', 'שְׁבֻעָה שְׂאִין לְךָ בְּיָדֵי' - אִינוֹ חֵזֵב אֲלָא אַחַת; וְאִפְלוּ הִיָּה לוֹ בְּיָדוֹ פְּרוּטָה אַחַת מִכָּלָן, הִרִי אִלּוּ מִצְטָרְפִין וְחֵזֵב.

יב. 'שְׁבֻעָה שְׂאִין לְךָ בְּיָדֵי פְּקָדוֹן וְתִשׁוּמַת יָד וְגוֹל וְאֲבָדָה', חֵזֵב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.

יג. 'תֵּן לִי חֲטִין וְשִׁעוּרִין וְכִסְמִין שְׂיֵשׁ לִי בְּיָדְךָ', 'שְׁבֻעָה שְׂאִין לְךָ בְּיָדֵי' - אִינוֹ חֵזֵב אֲלָא אַחַת; 'שְׁבֻעָה שְׂאִין לְךָ בְּיָדֵי חֲטִין וְשִׁעוּרִין וְכִסְמִין' - חֵזֵב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.

יד. הִיָּה חֲמִשָּׁה תּוֹבְעִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִין לוֹ: 'תֵּן לָנוּ פְּקָדוֹן גּוֹל וְאֲבָדָה וְתִשׁוּמַת יָד שְׂיֵשׁ לָנוּ בְּיָדְךָ, וְאָמַר לְאַחַד מֵהֶן: 'שְׁבֻעָה שְׂאִין לְךָ בְּיָדֵי פְּקָדוֹן וְגוֹל וְאֲבָדָה וְתִשׁוּמַת יָד, וְלֹא לְךָ, וְלֹא לְךָ, וְלֹא לְךָ' - הִרִי זֶה חֵזֵב עַל כָּל טַעֲנָה וְטַעֲנָה, לְכָל אַחַד וְאַחַד; וְנִמְצָא זֶה חֵזֵב עֲשָׂרִים אֲשָׁם.

טו. טֵעַן שָׂאֵבַד הַפְּקָדוֹן, אוֹ כֹפֵר בוֹ, וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כֵּף הוּדָה, וְחִזּוּר וְטֵעַן שָׂאֵבַד וְנִשְׁבַּע, וְחִזּוּר וְהוּדָה - מִשְׁלֵם הַקָּרָן הִרְאִישׁוֹן, וְחִמְשׁ אַחַד עַל כָּל שְׁבֻעָה וְשְׁבֻעָה, שְׁנֵאָמַר: "וְחִמְשִׁיתוּ", הַתּוֹרָה רִבְתָּה חֲמִשִּׁין הַרְבֵּה עַל קָרָן אַחַת. כִּיצַד? הִיָּה הַקָּרָן אֲרִבְעָה וְכֹפֵר וְנִשְׁבַּע וְהוּדָה, וְחִזּוּר וְטֵעַן שָׂאֵבַד וְנִשְׁבַּע וְהוּדָה, וְחִזּוּר וְטֵעַן שָׂאֵבַד וְנִשְׁבַּע וְהוּדָה, וְחִזּוּר וְטֵעַן שָׂאֵבַד וְנִשְׁבַּע וְהוּדָה - מִשְׁלֵם שְׁבַעָה. וְכֵן כֹּל כִּיּוֹצֵא בְּזָה.

טז. פְּחוֹת מְפֻרוּטָה, אִינוֹ מִמּוֹן; לְפִיכָף, הַתּוֹבֵעַ חֲבֵרוֹ בְּפָחוֹת מְפֻרוּטָה, אוֹ בְּפָחוֹת מְשׁוּה פְּרוּטָה, וְכֹפֵר וְנִשְׁבַּע - פְּטוּר מִשְׁבֻּעַת הַפְּקָדוֹן, וְחֵזֵב בְּשִׁבְעַת בְּטוּי.

## הַלְכוֹת שְׁבֻעוֹת פְּרָק ח

א. הַגּוֹנֵב שׁוּרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וְטִבְחוֹ אוֹ מְכָרוֹ, וּתְבַעוּ בְּעַל הַשׁוּר וְאָמַר לוֹ: 'גִּנְבַת שׁוּרִי וְטִבְחָתָה אוֹ מְכַרְתָּ', והוא אומר: 'גִּנְבַתִּי, אֲבָל לֹא טִבְחָתִי וְלֹא מְכַרְתִּי, וְנִשְׁבַּע - הִרִי זֶה פְּטוּר מִשְׁבֻּעַת הַפְּקָדוֹן; שָׂאֵלוֹ הוּדָה מִעֲצָמוֹ שֶׁטִּבְחָה אוֹ מְכָר - לֹא הִיָּה מִשְׁלֵם תְּשֻׁלוּמוֹ אֲרִבְעָה וְחִמְשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָנֶס, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר בְּהַלְכוֹת גִּנְבָה. וְנִמְצָא זֶה כְּמִי שְׂאֵל כֹּפֵר מִמּוֹן, וּלְפִיכָף פְּטוּר מִשְׁבֻּעַת הַפְּקָדוֹן; וְחֵזֵב בְּשִׁבְעַת בְּטוּי - שֶׁהִרִי נִשְׁבַּע עַל שְׁקָר שְׂאֵל טִבְחָה, וְהוּא טִבְחָה.

ב. וְכֵן הָאֹמֵר לְחִבְרוֹ: 'הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת עַבְדִּי, וְכֹפֵר וְנִשְׁבַּע, וְהִעֲבַד שְׁתַּבַּע רַבּוֹ וְאָמַר לוֹ: 'הִפְלַת שְׁנֵי וְסִמִּית עֵינַי, וְכֹפֵר וְנִשְׁבַּע - פְּטוּר מִשְׁבֻּעַת הַפְּקָדוֹן; שָׂאֵלוֹ הוּדָה - לֹא הִיָּה מִשְׁלֵם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָנֶס. אֲבָל חֵזֵב בְּשִׁבְעַת בְּטוּי. וְכֵן כֹּל כִּיּוֹצֵא בְּזָה.

ג. הַתּוֹבֵעַ אֶת חֲבֵרוֹ בְּדָבָר שְׂיֵשׁ בוֹ קָנֶס, שְׂאִינוֹ מִשְׁלֵם אוֹתוֹ עַל פִּי עֲצָמוֹ כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ, וְיֵשׁ בוֹ מִמּוֹן שֶׁהוּא מִשְׁלֵם אוֹתוֹ עַל פִּי עֲצָמוֹ, וְכֹפֵר בְּכָל הִדְּבָר וְנִשְׁבַּע - הִרִי זֶה חֵזֵב מִשׁוּם שְׁבֻעַת הַפְּקָדוֹן. כִּיצַד? תְּבַעוּ וְאָמַר לוֹ:

כפירת הנתבע היא המחיכת אותו; והואיל ואם הודה, לא תועיל עדותך - אם כפרו בה ונשבעו, פטורין.

ה. 'משביעכם אני שתבואו ותעידו לי שיש לי ביד פלוני תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה', וכפרו - חיבין בשבועת העדות, מפני הקרן שהוא ממון, לא מפני הכפל שהוא קנס. וכן אם השביען שיעידו לו שאנס פלוני או פתה בתו, וכפרו - חיבין בשבועת העדות, מפני הבשעת והפגם, שאם הודה בהן הנתבע משלם, לא מפני הקנס. וכן כל פיוצא בזה.

ו. אין העדים חיבין בשבועת העדות, עד שיקפרו וישבעו אחר תביעת בעל הדין עצמו או שלוחו; אבל אם קדמו ונשבעו קדם שיתבעם, פטורין משבועת העדות.

ז. ביצד? ראו התובע הולך אחריהן, אמרו לו: 'למה אתה בא אחרינו? שבועה שאין אנו יודעין לך עדות' - הרי אלו פטורין משבועת העדות; מפני שלא תבען התובע, אלא הן קדמו ונשבעו בתביעת עצמם. וכן אם השביען הנתבע, שאם תדעו לזה שתובע אותי עדות, שתבואו ותעידו לי, וכפרו - הרי אלו פטורין משבועת העדות, עד שישביעם התובע. ואין צריך לומר אם השביעם שיבואו ויעידו שיש לפלוני ביד פלוני ממון, וכפרו - שהם פטורין, שאין זה תובע דין [של] עצמו. וכן אם קדמה שבועה לעדות - הרי אלו פטורין משבועת העדות, שנאמר: 'ושמעה קול אלה, והוא עד' - [מכבר] - שקדמה עדות לשבועה, לא שקדמה שבועה לעדות.

ח. ביצד? 'משביע אני עליכם, כשתדעון לי עדות שתבואו ותעידוני', ואמרו 'אמן', וידעו לו עדות אחרי כן, ותבעם להעיד וכפרו בו - הרי אלו פטורין משבועת העדות.

ט. אין העדים חיבין בשבועת העדות, עד שייחד אותם התובע וישביעם או ישבעו. ביצד? עמד בבית הפנסת ואמר: 'משביע אני, כל מי שיבוע לי עדות שיבוא ויעיד לי, וענו כלם 'אמן', ועדיו בכללם, ואחר כך תבע עדיו, וכפרו בו - הרי אלו פטורין משבועת העדות, מפני שלא יחד עדיו בשבועה בפני עצמם. אבל אם אמר: 'משביע אני כל העומדים כאן, שאם ידעו לי עדות שיבואו ויעידו לי, והיו עדיו בכללם, וכפרו - הרי אלו חיבין בשבועת העדות, שהרי יחדן בכלל אחרים.

י. וכן אם אמר לעדים: 'בואו והעידו לי שיש לי מנה ביד פלוני', ואחר כך עמד בבית הפנסת והשביע: 'כל מי שיבוע לי עדות יבוא ויעיד', ולא באו ולא העידו - הרי אלו חיבין, שהרי תבען תחלה; והוא, שהיה שם בבית הפנסת, ויהיה שם בית דין. אבל אם לא היו בפני בית דין - אם ענו 'אמן', חיבין בשבועת העדות כשיקפרו בעדותן בבית דין; ואם לא ענו 'אמן', אינן חיבין.

יא. אחד המשביע עדיו בשבועה, או שאמר להם: 'מצוה אני עליכם בשבועה', אוסרכם אני בשבועה - הרי אלו חיבין; והוא שישביעם בשם או בכנוי, כמו שבארנו.

דמיו - אם תרצה קח דמיו, או הרי שורך לפניך; או שאמר לו: 'אתה נתת לי בשכר מלאכה שאעשה לך - אם תרצה שאעשה לך, או קחנו ונלך'; 'תועה בדרך מצאתיו, ולא ידעתי שהוא שלך, עכשו שידעתי, קחנו ונלך', או שאמר: 'אחר פירתי רץ, והרי הוא לפניך', ונשבע על כל טענה מאלו - פטור משבועת הפקדון, שהרי לא פטר עצמו מכלום; וחיב בשבועת בטוי, שהרי נשבע על שקר. יב. מי שהיה חיב ממון לשני שתפין, ותבעו אחד מהן, וכפר בו, ונשבע - חיב בשבועת הפקדון, שהרי כפר ממון. תבעוהו שניהם, והודה בכל לאחד מהן ואמר: 'לא לוייתי אלא מזה לבד', ונשבע - פטור משבועת הפקדון, שהרי לא פטר עצמו מכלום; אבל חיב בשבועת בטוי.

יג. וכן מי שהיתה עליו מלוה בשטר, וכפר בה ונשבע - פטור משבועת הפקדון; שהרי בשטר נשתעבד הקרקע, ונמצא זה ככופר בקרקע, וכבר בארנו שהכופר בקרקע פטור משבועת הפקדון, וחיב בשבועת בטוי, שהרי נשבע על שקר.

יד. היתה עליו מלוה בעדים בלבד, וכפר ונשבע - חיב בשבועת הפקדון, שהרי פטר עצמו בכפירתו מלשלם עתה. ואף על פי שפשיבואו העדים, יתחיב לשלם, ונמצא שלא הועילה לו כפירתו - הרי הועילה בעתה; ושמה לא יבואו עדים, או יבואו ולא תתקיים עדותן [בחקירות הדיינים], או יפסלו, ולפיכך חיב.

### הלכות שבועות פרק ט

א. התובע עדיו להעיד לו עדות שיתחיב הנתבע בעדותן לבדה לתן לתובע זה ממון המטלטל, וכפרו בעדותן ונשבעו - בין שנשבעו בבית דין, בין שנשבעו חוץ לבית דין - הרי אלו חיבין משום שבועת העדות, שהרי הפסידוהו ממון בכפירתן. וכן אם השביען התובע, וכפרו בו - אף על פי שלא נשבעו הן, ולא ענו 'אמן' אחר שבועתו - פיון שכפרו, הרי אלו חיבין; והוא, שישביעם בבית דין.

ב. אין העדים חיבין בשבועת העדות עד שיקפרו בעדותן בבית דין; בין שנשבעו או השביען בבית דין, בין שנשבעו או השביען חוץ לבית דין [וענו אמון] - הפפירה בבית דין בלבד, שנאמר: "אם לא יגיד, ונשא עונו" - מקום שייגיד ויועיל, הוא שאם לא יגיד שם יתחיב.

ג. תבען בעדות שאינה מחיכת ממון, או בעדות קרקעות, או עבדים, או שטרות, וכפרו ונשבעו - פטורין משבועת העדות; שאינן חיבין אלא על כפירת עדות ממון שדומה לפקדון ותשומת יד וגול ואבדה שפרטן הכתוב בפרשה, שהן מטלטלין שגופן ממון; וכשיעידו לזה, יתן זה.

ד. וכן המשביע עדי קנס, וכפרו - פטורין משבועת העדות; מפני שאם קדם הנתבע והודה בקנס - יפטר מלשלם, ואף על פי שבאו העדים אחר פן והעידו. נמצאו העדים שלא חיבו זה בעדותן לבדה, אלא עדותן עם



שאינן אנו יודעין לך עדות' - אינן תיבין אלא אחת; 'שבועה שאין אנו יודעין לך עדות שיש לך ביד פלוני פקדון ותשומת יד גזל ואבדה', תיבין על כל אחת ואחת. טז. 'משביע אני עליכם, אם לא תבואו ותעידו לי, שיש לי ביד פלוני חטין ושעורין וכסמין', 'שבועה שאין אנו יודעין לך עדות' - אינן תיבין אלא אחת; 'שבועה שאין אנו יודעין לך עדות שיש לך ביד פלוני חטין ושעורין וכסמין', תיבין על כל אחת ואחת.

יז. וכן אם תבעו אותם רבים להעיד להם, ואמרו: 'שבועה שאין אנו יודעין לכם עדות' - אינן תיבין אלא אחת; 'לא לך, ולא לך, ולא לך' - תיבין על כל אחת ואחת, כדרך שבאנו בשבועת הפקדון.

יח. הנשבע לחברו שהוא יודע לו עדות, ונמצא שאינו יודע לו עדות - הרי זה פטור, ואין כאן לא שבועת העדות ולא שבועת בטוי; מפני שבועת בטוי אינה אלא כדרך שיש בו לאו והן, ואם יאמר: 'שבועה שאיני יודע לך עדות', אין זו שבועת בטוי אלא שבועת העדות; והואיל ולא זו שיש בה אינה שבועת בטוי, כך הן שבה, שהוא הנשבע שיודע לו עדות, אינה שבועת בטוי.

יט. דבר ברור הוא, שהנשבע לחברו שהעיד לו, והוא לא העיד לו, או שלא העיד לו, והוא העיד - הרי זה תיב משום שבועת בטוי, ואין כאן שבועת עדות כלל.

יב. ואין העדים תיבין, עד שישביעם בלשון שהן מפירין אותה.

יג. הנה למדת, שאין העדים תיבין בשבועת העדות, אלא על פי עשרה דברים; ואלו הן: שיתביעם התובע, ושתהיה עדות ממוז, ושהיה ממוז המטלטל, ושתתיב הנתבע לשלם בעדותן לכדה אם העידו, ושיכפרו אחר שתבען התובע, ושיכפרו בבית דין, ושתהיה שם שבועה בשם או בכנוי, ושתקדם ידיעת העדות לשבועה, ושייחד עדיו בעת השבועה או בעת התביעה, ושתהיה השבועה בלשון שהן מפירין אותה.

יד. כל מקום שאמרנו 'פטור' - משבועת העדות; אבל [= עם זאת] תיב בשבועת בטוי. והוא שנשבע, או שענה 'אמן' אם השביעו אחר, שהרי נשבע על שקר. אבל המתיב בשבועת העדות - אף על פי שהוא נשבע על שקר, ואף על פי שהוא מזיד - אינו תיב משום שבועת בטוי, אלא משום שבועת העדות בלבד; שהרי הכתוב הוציא שבועת העדות מכלל שבועת בטוי, לחיב המזיד בה כשוגג בקרבן, לא במלקות, שנאמר: "לאחת מאלה" - במין אחד ממניי שבועות אלה מתיב הנשבע, ואין אלה מתיבו בשני מנין, עד [כדי] שיהיה תיב בדין שבועת העדות ובדין שבועת בטוי.

טו. 'משביע אני עליכם, אם לא תבואו ותעידו לי, שיש לי ביד פלוני פקדון ותשומת יד גזל ואבדה', 'שבועה

## שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - ט' ט"ו מרחשון ה'תשס"ח

### יום ראשון

### הלכות שמטה ויובל פקדון

ערי ישראל - אין עושין שדה מגרש, ולא מגרש שדה, ולא מגרש עיר, ולא עיר מגרש;

ו. ולא יסתור אדם את ביתו לעשותו גנה, ולא ישע את חרבתו גנה; שלא תריכו ארץ ישראל.

ז. כהנים ולוים שמכרו שדה משדות עריהם, או בית מבתי ערי חומה שלקח - אין גואלין פסדר הזה, אלא מוכרין השדות ואפלו סמוך ליובל, וגואלין מיד; ואם הקדישו שדה, גואלין מיד ההקדש לאחר היובל; וגואלין בתי ערי חומה כל זמן שיצאו, אפלו אחר כמה שנים - שנאמר: "גאלת עולם תהיה ללוים".

ח. ישראל שירש את אבי אמו לוי - הרי זה גואל פלוים, אף על פי שאינו לוי; והואיל והערים או השדות של לויים, גואל לעולם; שדין זה תלוי במקומות אלו, לא בפעלים. ט. ולוי שירש את אבי אמו ישראל - אינו גואל פלוים, אלא פנישאל; שלא נאמר "גאלת עולם תהיה ללוים", אלא בערי הלויים.

י. כל שכט לוי, מזהרין שלא ינחלו בארץ כנען. וכן הן מזהרין, שלא ישלו חלק בבזה בשעה שכובשין את הערים - שנאמר: "לא יהיה לכהנים הלויים כל שכט לוי, חלק ונחלה עם ישראל", "חלק בבזה, ו"נחלה" בארץ; וכן הוא אומר: "בארצם לא תנחל, וחלק לא יהיה לך

א. שכט לוי - אף על פי שאין להם חלק בארץ, כבר נצטוו ישראל לתן להם ערים לשבת ומגדשיהן; והערים - הן שש ערי המקלט, ועליהן ארבעים ושנים עיר; וכשמוסיפין ערי מקלט אחרות בימות המשחה, הכל ללוים.

ב. מגרשי הערים, כבר נתפרשו בתורה שהן שלשת אלפים אמה סביב - שנאמר: "מקיר העיר וחוצה, אלה אמה סביב", וילהלן הוא אומר: "ומדתם מחוץ לעיר, את פאת קדמה אלפים באמה וגו'" - אלה הראשונות מגרש, ואלפים שמודין חוץ למגרש לשדות וכרמים.

ג. ונותנין לכל עיר, בית קבורה חוץ לתחום זה - שאין קוברין מתיקה בתחום עריהם, שנאמר: "ומגדשיהם יהיו לכהמתם ולרכשם, ולכל חיתם" - לחיים נתנו, לא לקבורה.

ד. אין עושין בערי הלויים עיר מגרש, ולא מגרש עיר, ולא מגרש שדה, ולא שדה מגרש - שנאמר: "ושדה מגרש עריהם, לא ימכר";

ה. ומפי השמועה [מסורת ממש רבינו] למדו, שזה שנאמר: "לא ימכר", לא ישנה - אלא השדה והמגרש והעיר, כל אחד משלשתן כמות שהוא לעולם. וכן בשאר

**הלכות בית הבחירה פרק א**

**א.** מצות עשה לעשות בית לה, מוכן להיות מקריבין בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה - שנאמר: "ועשו לי מקדש". וכבר נתפרש בתורה משפן שעשה משה רבנו, ויהיה לפי שעה - שנאמר: "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה".

**ב.** כיון שנקנסו לארץ, העמידו המשפן בגלגל ארבע עשרה שנה שפכשו ושחלקו. ומשם באו לשילה, וכנו שם בית של אבנים; ופרשו וריעות המשפן עליו, ולא היה שם תקרה. ושלש מאות וששים ותשע שנה עמד מקדש שילה. וכשמת עלי - חרב, ובאו לנב וכנו שם מקדש; וכשמת שמואל - חרב, ובאו לגבעון וכנו שם מקדש. ומגבעון באו לבית העולמים. וימי נב וגבעון - שבע וחמשים שנה.

**ג.** כיון שבנה המקדש בירושלים - נאסרו כל המקומות פלן לבנות בהן בית לה, ולהקריב בהן קרבן; ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד, ובהר המזריחה שבה - שנאמר: "ויאמר דוד: זה הוא בית ה' האלהים, וזה מזבח לעולה לישראל", ואומר: "זאת מנוחתי עדי עד".

**ד.** בנין שבנה שלמה, כבר מפרש במלכים; וכן בנין העתיד לבנות - אף על פי שהוא כתוב ביחזקאל, אינו מפרש ומבאר. ואנשי בית שני - כשבנו בימי עזרא - בנוהו כבנין שלמה, ומעין דברים המפרשים ביחזקאל.

**ה.** ואלו הם הדברים שהן עקר בבנין הבית: עושין בו קדש, וקדש הקדשים, ויהיה לפני הקדש מקום אחד והוא הנקרא 'אולם'; ושלשפן נקראין 'היכל'. ועושין מחצה אחרת סביב להיכל, רחוקה ממנו כעין קלעי החצר שהיו במדבר; וכל המקף במחצה זו שהוא כעין חצר אהל מועד, הוא הנקרא 'עזרה'. והפל נקרא 'מקדש'.

**ו.** ועושין במקדש שכעה כלים: מזבח לעולה ולשאר הקרבנות; וככש שעולין בו למזבח, ומקומו לפני האולם, משוף לדרום; וכיור וכנו, לקדש ממנו הפהנים ודיהם ורגליהם לעבודה, ומקומו בין האולם ולמזבח, משוף לדרום שהוא שמאל הנכנס למקדש. ומזבח לקטרת, ומנוחה, ושלחן; ושלשפם בתוף הקדש, לפני קדש הקדשים.

**ז.** המנוחה בדרום משמאל הנכנס, ושלחן מימין שעליו לחם הפנים; ושניהם בצד קדש הקדשים מבחוץ. ומזבח הקטרת משוף מבין שניהם לחוץ. ועושין בתוף העזרה גבולין - 'עד כאן לישראל', 'עד כאן לפהנים'; ובונים בה בתים לשאר צרכי המקדש, כל בית מהם נקרא 'לשפה'.

**ח.** כשבונים ההיכל והעזרה, בונים באבנים גדולות; ואם לא מצאו אבנים, בונים בלבנים. ואין מפצלין את אבני הבנין בהר הבית, אלא מפצלין אותן ומסתתין אותן מבחוץ, ואחר כך מכניסין אותן לבנין, שנאמר: "אבנים גדולות אבנים קרות ליסד הבית, אבני גזית", ואומר: "ומקבות והגרונן כל פלי ברזל, לא נשמע בבית בהבנתו".

בתוכם, בבונה. וכן לוי או כהן שנטל חלק בבונה, לוקה; ואם נטל נחלה בארץ, מעבירין אותה ממנו.

**יא.** יראה לי, שאין הדברים האלו אמורים, אלא בארץ שנקרת עליה ברית לאברהם ליצחק וליעקב, וירשוה בנייהם ונתחלקה להם; אבל שאר כל הארצות שפוכש מלך ממלכי ישראל - הרי הפהנים והלוים באותן הארצות ויבנותן, ככל ישראל.

**יב.** ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ויבנתה עם אחיו? מפני שהבדל לעבד את ה' ולשרתו, ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים - שנאמר: "וירו משפטיו ליעקב, ותורתך לישראל". ולפיכך, הבדלו מדרכי העולם - לא עורכין מלחמה בשאר ישראל, ולא נוחלין, ולא זוכין לעצמן בכח גופן; אלא הם חיל ה', שנאמר: "ברך ה' חילו", והוא ברוך הוא זוכה להם, שנאמר: "אני חלקך ונחלתך".

**יג.** ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו, ויבנינו מדעו להבדל לעמד לפני ה' ולשרתו ולעבדו לדעת את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלהים, ופרק מעל צוארו על החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם - הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים; ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו, כמו שזכה לכהנים וללוים. הרי דוד אומר: "ה' מנת חלקי וכוסי - אתה תומיף גודלי".

ברוך רחמנא דסיעין.

נגמר ספר שביעי, בעזרת שדי. ומנין פרקים של ספר זה, חמשה ושמונים: הלכות פלאים, עשרה פרקים; הלכות מתנות עניים, עשרה פרקים; הלכות תרומות, חמשה עשר פרקים; הלכות מעשרות, ארבעה עשר פרקים; הלכות מעשר שני ונטע רבעי, אחד עשר פרקים; הלכות פפורים ושאר מתנות כהנה שפגבולין, שנים עשר פרקים; הלכות שמיטה ויובל, שלשה עשר פרקים.

**יום שני**

בשם ה' אל עולם

שאלו שלום ירושלים, ישליו אהבך

**ספר שמיני והוא ספר עבודה**

**הלכות בית הבחירה**

יש בכללן שש מצוות - שלש מצוות עשה, ושלש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) לבנות מקדש; (ב) שלא לבנות המזבח גזית; (ג) שלא לעלות עליו במעלות; (ד) ליראה מן המקדש; (ה) לשמר את המקדש סביב; (ו) שלא להשבית שמירת המקדש. ובאור מצוות אלו - בפרקים אלו.



**יח.** המנוחה וכליה, והשלחן וכליו, ומזבח הקטרת וכל כלי השרת - אין עושין אותן אלא מן המתכת בלבד; ואם עשו אותן של עץ או עצם או אבן או של זכוכית, פסולין.

**יט.** היו הקהל עניים, עושין אותן אפלו של בדיל; ואם העשירו, עושין אותן של זהב. אפלו המזקרות והשפודין והמגרפות של מזבח העולה, והמדות - אם בצבור, עושין אותן של זהב. אפלו שערי העזרה - מחפין אותן זהב, אם מצאה ידם.

**כ.** אין עושין כל הכלים מתחלתן, אלא לשם הקדש; ואם נעשו מתחלתן להדיוט, אין עושין אותן לגבוה. וכלי גבוה - עד שלא נשתמש בהן גבוה, רשאי להשתמש בהן הדיוט; ומשישתמש בהן גבוה, אסורין להדיוט. אבנים וקורות שחצצן לשם בית הפנסות, אין בונין אותן בהר הבית.

**יום שלישי**

**הלכות בית הבחירה פרק ב**

**א.** המזבח, מקומו מבנין ביותר; ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנאמר: "וזה מזבח לעלה לישראל". ובמזבח נעקד יצחק אבינו, שנאמר: "ולך לך אל ארץ המריה", ונאמר: "ויבן שלמה את הבית בהר המורי".

**ב.** ומסרת ביד הכל, שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגרן ארונה - הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התבה, והוא המזבח שעלי הקריב קין והבל, וכו' הקריב אדם הראשון לשניברא קרבן, ומשם נברא; אמרו חכמים: 'אדם ממקום פנרתו נברא'.

**ג.** מדות המזבח מכונות הרבה, וצורתו ידועה איש מאיש. ומזבח שפגנו בני הגולה, פעין מזבח שעתידי להבנות עשוהו; ואין להוסיף על מדתו, ולא לגרע ממנה. **ד.** ושלישה נביאים עלו עמה מן הגולה - אחד העיד להם על מקום המזבח, ואחד העיד להם על מדותיו, ואחד העיד להם שמקריבין על המזבח הנה כל הקרבנות אף על פי שאין שם בית.

**ה.** מזבח שעשה משה, ושעשה שלמה, ושעשו בני הגולה, ושעתידי לעשות - כלן עשר אמות גבה כל אחד מהן; וזה שכתוב בתורה: "שלוש אמות קמתו" - מקום המערכה בלבד. ומזבח שעשו בני הגולה, וכן העתידי להבנות - מדת ארפו ורחבו, שלשים ושתיים אמות על שלשים ושתיים אמות.

**ו.** עשר אמות של גבה המזבח - מהן באמה בת חמשה טפחים, ומהן באמה בת ששה טפחים; ושאר כל אמות הבנין, בת ששה טפחים. וגבה כל המזבח, שמונה וחמשים טפח.

**ז.** וכך היתה מדתו וצורתו: עלה חמשה טפחים, וכנס חמשה טפחים - זה הוא יסוד; נמצא רחב שלשים אמה ושני טפחים, על רחב שלשים אמה ושני טפחים. עלה שלשים טפח, וכנס חמשה טפחים - זה הוא סוכב; נמצא

**ט.** ואין בונין בו עץ בולט קלל, אלא או באבנים או בלבנים וסיד; ואין עושין אכסריות של עץ בכל העזרה, אלא של אבנים או לבנים.

**י.** ומרצפין כל העזרה באבנים יקרות. ואם נעקרה אבן - אף על פי שהיא עומדת במקומה - הואיל ונתקלקלה, פסולה; ואסור לכהן העובד לעמד עליה בשעת העבודה, עד שתקבע בארץ.

**יא.** ומצוה מן המבחר לחזק הבנין ולהגביהו כפי כח הצבור, שנאמר: "(ו)לרומם את בית אלהינו. ומפארינן אותו ומזפין כפי כחן; ואם יכולין לטוה אותו כלו בזהב ולהגדיל במעשיו - הרי זו מצוה.

**יב.** אין בונין את המקדש בלילה, שנאמר: "וביום הקים את המשכן" - ביום מקימין, לא בלילה; ועוסקין בפנין מעלות השחר עד צאת הכוכבים. והכל חביב לבנות ולסעד בעצמם ובממונם, אנשים ונשים, פמקדש המדבר; ואין מבטלין תינוקות של בית רבן לבנין. ואין בנין מקדש דוחה יום טוב.

**יג.** המזבח, אין עושין אותו אלא בנין אבנים. וזה שנאמר בתורה: "מזבח אדמה תעשה לי" - שיהיה מחבר באדמה; שלא יבנהו לא על גבי כפין, ולא על גבי מחלות; וזה שנאמר: "ואם מזבח אבנים" - מפי השמועה למדו שאינו רשות אלא חובה.

**יד.** כל אבן שנופגמה כדי שתחגר בה הצפרן, כסכין של שחיטה - הרי זו פסולה לכבש ולמזבח, שנאמר: "אבנים שלמות תבנה את מזבח ה'". ומהיכן היו מביאין אבני מזבח? מבתולת הקרקע - חופרין עד שמגיעין למקום הנפר שאינו מקום עבודה ובנין, ומוציאין ממנו האבנים, או מן הים הגדול, ובונין בהן. וכן אבני ההיכל והעזרות שלמות היו.

**טו.** ואבני היכל ועזרות שנופגמו או שנגממו - פסולות; ואין להן פדיון, אלא נגזזין. כל אבן שנגע בה הפרזל - אף על פי שלא נפגמה - פסולה לבנין המזבח ובנין הפכש, שנאמר: "כי חרבך הנפת עליה, ותחללה". והבונה אבן שנגע בה פרזל במזבח או בפכש - לוקה, שנאמר: "לא תבנה אתהן גזית"; והבונה אבן פגום, עובר בעשה. **טז.** אבן שנופגמה או שנגע בה הפרזל אחר שובגית במזבח - אותה האבן פסולה, והשאר פשרות. ומלבנין את המזבח פעמים בשנה, בפסח ובקור; וכשולבנין אותו, מלבנין אותו במפה, אבל לא בכפיים של פרזל, שמה יגע באבן ויפסל.

**יז.** אין עושין מדרגות למזבח, שנאמר: "ולא תעלה במעלות על מזבחי"; אלא בונין כמו תל בדרומו של מזבח, מתמעט ויורד מראש המזבח עד הארץ; והוא הנקרא 'כבש'. והעולה במעלות על המזבח, לוקה. וכן הנותן אבן אחת מן המזבח או מכל ההיכל או מבין האולם ולמזבח, דרף השחתה - לוקה, שנאמר: "ונתצתם את מזבחתם.... לא תעשון כן לה' אלהיכם".

ומדת קומתו - אינן מעכבין; והוא שלא יפחות מאמה על אמה ברום שלש אמות, כשעור מקום המערכה של מזבח מדבר.

יח. מזבח שנופגם מבנינו - אם נפגם מבנינו טפח, פסול; פחות מטפח, כשר; והוא שלא יהא בנושאר אבן פגומה.

### יום רביעי

#### הלכות בית הבחירה פרק ג

א. המנורה, מפרשת צורתה בתורה. וארבעה גביעים ושני כפתורים ושני פרחים היו בקנה המנורה, שנאמר: "ובמנורה ארבעה גבעים, משקדים, כפתריה ופרחיה"; ועוד פרח שלישי היה סמוך לירכה של מנורה, שנאמר: "עד ירכה עד פרתה".

ב. ושלש רגלים היו לה. ושלשה כפתורים אחרים היו בקנה המנורה, שמהן יוצאין ששת הקנים, שלשה מצד זה, ושלשה מצד זה; ובכל קנה וקנה מהן, שלשה גביעים וכפתור ופרח, והכל משקדים כמו שקדים שקדים בעשייתן. ג. נמצאו כל הגביעים שנים ועשרים, והפרחים תשעה, והכפתורים אחד עשר. וכלן מעכבין זה את זה; אפלו אחד מן השנים וארבעים, מעכב את כלן.

ד. במה דברים אמורים? בשעשויה זהב; אבל של שאר מיני מתכות, אין עושין בה גביעים כפתורים ופרחים. וכן מנורה הבאה זהב - תהיה כלה כבר עם גרותיה, ותהיה כלה מקשה מן העשותות. ושל שאר מיני מתכות - אין מקפידין על משקלה, ואם היתה חלולה כשרה.

ה. ואין עושין אותה לעולם מן הגרוטאות - בין שהיתה של זהב, בין שהיתה של שאר מיני מתכות.

ו. המלקחים והמתכות וכלי השמן, אינן מקלל הכפר; שהרי נאמר במנורה: "זהב טהור", וחזר ואמר: "ומלקחיה ומחתתיה זהב טהור"; ולא נאמר גרותיה זהב טהור, מפני שהגרות קבועין במנורה והן מקלל הכפר. ז. שבעת קני המנורה מעכבין זה את זה, ושבעה גרותיה מעכבין זה את זה - בין שהיתה של זהב, בין שהיתה של שאר מיני מתכות. וכל הגרות קבועים בכנים.

ח. ששת הגרות הקבועין בששת הקנים היוצאין מן המנורה, כלן פניהם לנר האמצעי שעל קנה המנורה. וזה הנר האמצעי, פניו כנגד קדש הקדשים; והוא הנקרא 'נר מערכה'.

ט. הגביעים דומין לכוסות אלכסנדריה, שפיהן רחב ושוליהן קצר; והכפתורים כמין תפוחים בירותיים, שהן ארפין מעט כביצה ששני ראשיה כדון; והפרחים כמו פרחי העמודים, שהם כמו קצרה ושפתה כפולה לחוץ.

י. גבה המנורה היה שמונה עשר טפח: הרגלים והפרח שלשה, ושני טפחים חלק, וטפח שבו גביע כפתור ופרח, וטפחים חלק; וטפח כפתור, ושני קנים יוצאין ממנו - אחד הילך ואחד הילך, ונמשכין ועולין כנגד גבה המנורה; וטפח חלק; וטפח כפתור, ושני קנים יוצאין ממנו - אחד

רחבו שמונה ועשרים אמה וארבעה טפחים, על שמונה ועשרים אמה וארבעה טפחים. ומקום הקרנות, אמה מזה ואמה מזה סביב; וכן מקום רגלי הכהנים, אמה סביב; נמצא מקום המערכה, רחב ארבע ועשרים אמה וארבעה טפחים, על ארבע ועשרים אמה וארבעה טפחים.

יא. גבה כל קרן וקרן, חמשה טפחים; ורובע כל קרן, אמה על אמה. וארבע הקרנות חלולין היו מתוכן. וגבה מקום המערכה, שמונה עשר טפח. נמצא חצי גבה המזבח, כששה טפחים מסוף הסוכה ולמטה.

יב. וחוט של סקרא היה חגור באמצע המזבח, להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים: ונמצא גבהו מן הארץ עד מקום המערכה, תשע אמות פחות טפח;

יג. יסוד המזבח לא היה מקיף מארבע רוחותיו כמו הסוכה, אלא היה היסוד משוף כנגד כל רוח צפון ומערב, ואוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת; וקרן דרומית מנוחית לא היה לה יסוד.

יד. ובקרן מערבית דרומית היו שני נקבים כמין שני חטמין ודיקין; והן הנקראין 'שיתין': שהדמים יורדין בהן ומתערבין באמה, ויוצאין לנחל קדרון.

יז. ולמטה ברצפה באותה הקרן - היה מקום אמה על אמה, וטבלה של שיש וטבעת קבועה בה, שבו יורדין לשית ומנקין אותה:

יח. וכבש היה בנוי לדומו של מזבח - ארפו שלשים ושתיים, על רחב שש עשרה אמה; והיה אוכל בארץ שלשים אמה מצד המזבח, ופורת ממנו אמה על היסוד ואמה על הסוכה. ואויר מעט היה מפסיק בין הכבש למזבח, כדי לתן את האברים בזריקה. וגבה הכבש תשע אמות פחות שתות, עד כנגד המערכה.

יט. ושני כבשים קטנים יוצאים ממנו, שבהן פונין ליסוד ולסוכה, ומבדילין מן המזבח כמלא נימא. וחלון היתה במערבו של כבש, אמה על אמה, ו'רבוכה' היתה נקראת, שבה נותנין פסולי חטאת העוף, עד שתעבר צורתה ותצא לבית השרפה.

כ. ושני שלחנות היו במערב הכבש - אחד של שיש, שנותנין עליו את האברים; ואחד של כסף, שנותנין עליו כלי השרת.

כא. כשבונין המזבח, בונין אותו פלו אטום כמין עמוד, ואין עושין בו חלל כלל; אלא מביא אבנים שלמות גדולות וקטנות, ומביא סיד וזפת וקוניא, וממחה ושופך לתוך מלבן גדול כמדתו, ובונה ועולה. ונותן בתוך הבגן גוף של עץ או אבן בקרן דרומית מזרחית, כמדת היסוד; וכן נותן בתוך כל קרן וקרן, עד שישלמים הבגן ויסיר הגופים שבתוך הבגן; כדי שתשאר קרן דרומית מזרחית בלא יסוד, וישארו הקרנות חלולין.

כב. ארבע קרנות של מזבח, ויסודו, ורובעו - מעכבין; וכל מזבח שאין לו קרן, ויסוד, וכבש, ורובע - הרי הוא פסול, שארבעתן מעכבין. אבל מדת ארפו, ומדת רחבו,

הארון למטה, במטמוניות עמקות ועקלקלות; ויאשיהו המלך צנה, ונגזו אותן במקום שבנה שלמה, שנאמר: "ויאמר ללויים המבינים לכל ישראל הקדושים לה: תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל, אין לכם משא בפתח. עתה עבדו את ה' אלהיכם וגו'". ונגזו עמו מטה אהרן וצנצנת המן ושמן המשחה; וכל אלו לא חזרו בבית שני. ואף אורים ותמים שהיו בבית שני - לא היו משיבין ברוח הקדש, ולא היו נשאלין בהן, שנאמר: "עד עמד כהן לאורים ו [7] תמים"; ולא היו עושין אותן אלא כדי להשלים בהן שמונה בגדים לכהן גדול, כדי שלא יהיה מחסר [שמונה] בגדים.

**ב.** בבית ראשון היה כהלל מבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים, עביו אמה. וכיון שכונו בית שני, נסתפק להם אם עבי הכהל היה ממדת [שטח] הקדש; לפיכך עשו קדש הקדשים עשרים אמה תמימות, ועשו הקדש ארבעים אמה תמימות, והניחו אמה יתרה בין הקדש ובין קדש הקדשים. ולא כנו כהלל בבית שני, אלא עשו שתי פרוכות אחד מצד קדש הקדשים, ואחד מצד הקדש, וביניהן אמה, כנגד [במקום] עבי הכהל שהיה בראשון; אבל במקדש ראשון, לא היה שם אלא פרכת אחת בלבד - שנאמר: "והבדילה הפרכת לכם וגו'".

**ג.** ההיכל שכונו בני הגולה, היה מאה על מאה על רום [גובה] מאה; וכך היתה מדת רומו [גובהו]: כנו גבה שש אמות אטום, כמו יסוד [בסיס] לו; ורום כתלי הבית ארבעים אמה, ורום הפיור [הציור] שבתקרה אמה; ועל גביו גבה שתי אמות [חלל] פנוי, שיכנס בו הדלף [גשם], והוא הנקרא 'בית דלפא'; ועבי התקרה שעל גבי בית דלפא אמה, ומעזיבה [טיח] גבה אמה. ועליה [עלית גג] בנויה על גביו, גבה כתליה ארבעים; ובגגה גבה אמה פיור, ואמתים גבה בית דלפא, ואמה תקרה, ואמה מעזיבה. וגבה המעקה שלש; וטס של פרזל כמו סף [חרב], גבהו אמה, על גבי המעקה סביב, כדי שלא יגוחו עליו העופות - והוא הנקרא 'פלה עורב'. [- מכלה עורבים] הרי הפל מאה אמה.

**ד.** מן המערב למזרח, מאה אמה; וזה הוא חשבונן: ארבעה כתלים זה לפנים [אחד] מזה, וביניהן שלשה מקומות פנויים - בין הכהל המערבי ובין הכהל שלפנים ממנו חמש אמות, ובין כהל שני ושלשי שש אמות, ובין כהל שלשי ורביעי שש; ואלו המדות הן של עבי הכהל עם המקום הפנוי שבין שני הכתלים. וארץ קדש הקדשים עשרים אמה, ובין שתי הפרוכות המבדילות בינו ובין הקדש אמה, וארץ הקדש ארבעים אמה, ועבי הכהל המזרחי שבו השער שש אמות; והאולם אחת עשרה אמה, ורחב כהל האולם חמש אמות. נמצא הפל מאה אמה.

**ה.** מן הצפון לדרום, מאה אמה: עבי כהל האולם חמש אמות, ומכהל האולם עד כהל הקדש עשר אמות. וכתלי הקדש ששה כתלים זה לפנים מזה, וביניהם חמשה

הילך ואחד הילך, ונמשכין ועולין כנגד גבה המנורה; וטפח חלק; וטפח פפתור, ושני קנים יוצאין ממנו - אחד הילך ואחד הילך, ונמשכין ועולין כנגד גבה המנורה; וטפחים חלק; ונשתירו שלשה טפחים, שבהן שלשה גביעים, פפתור ופרח:

**יא.** ואכן היתה לפני המנורה, ובה שלש מעלות, שעליה כהן עומד ומטיב את הנרות, ומניח עליה כלי שמנה ומלקחיה ומחתותיה בשעת הטבה.

**יב.** השלחן - היה ארכו שנים עשר טפח, ורחבו ששה טפחים; והיה מנח ארכו לארץ הבית ורחבו לרחב הבית. וכן שאר כל הכלים שבמקדש, ארץ לארץ; חוץ מן הארון, שהיה ארכו לרחב הבית; וכן גרות המנורה היו כנגד רחב הבית, בין הצפון והדרום.

**יג.** ארבעה צניפין של זהב היו לשלחן, מפצלין מראשיהן, שהיו סומכין בהם שתי המערכות של לחם הפנים, שנים מסדר זה ושנים מסדר זה; והם הנאמרים בתורה: "וקשוטיהו".

**יד.** ועשרים ושמונה קנים של זהב, כל אחד מהן כחצי קנה חלול, היו לו - ארבעה עשר לסדר זה, וארבעה עשר לסדר זה; והן הנקראין "מנקיאותיו". ושני הבזיכין שמיניחין בהן הלבונה על השלחן בצד המערכות, הן הנקראין "כפותיו". והדפוסין שעושין בהן לחם הפנים, הם הנקראין "קערותיו".

**טו.** אלו הארבעה עשר קנים - נותן החלה הראשונה על עצמו של שלחן, ונותן בין ראשונה ושניה שלשה קנים, ובין כל חלה וחלה שלשה קנים, ובין ששית וחמישית שני קנים בלבד, לפי שאין על הששית אחרת; נמצאו ארבעה עשר בכל מערכה.

**טז.** ושני שלחנות היו באולם מבפנים על פתח הבית - אחד של שיש, נותנין עליו לחם הפנים בכניסתו, ואחד של זהב, שנותנין עליו הלחם הפנים ביציאתו; שמעלין בקדש ולא מורדיין.

**יז.** מזבח הקטרת היה מרבע, אמה על אמה; והוא נתון בהיכל, מכון בין הצפון לדרום, משוף מבין השלחן והמנורה לחוץ. ושלשתן היו מנחין משליש ההיכל ולפנים, כנגד הפרכת שמבדלת בין הקדש ובין קדש הקדשים.

**יח.** הפיור - היו לו שנים עשר דד, כדי שיהיו כל הפנהים המתעסקין בתמיד מקדשין ממנו כאחד. ומוכני עשו לו, שיהיו בה המים תמיד; והיא חל, כדי שלא יהיו המים שבה נפסלין בלינה; שהפיור מפלי הקדש, ומקדש; וכל דבר שיתקדש בכלי קדש - אם לן, נפסל.

**יום חמישי**

**הלכות בית הבחירה פרק ד**

**א.** אכן היתה בקדש הקדשים במערבו, ועליה היה הארון מנח, ולפניו צנצנת המן ומטה אהרן. ובעת שבנה שלמה את הבית, וידע שסופו לחרב, בנה מקום לגזו בו

**יא.** שלשה פתחים היה לכל אחד ואחד מן התאים - אחד לתא מן הימין, ואחד לתא מן השמאל, ואחד לתא שעל גביו; ובקרן מזרחית צפונית בתא שבדייטא האמצעית, היו חמשה פתחים - אחד לתא מימין, ואחד לתא שעל גביו, ואחד למסכה [מעבר בין התאים], ואחד לתא שישי בו הפשפש [לפתח ההיכל], ואחד להיכל.

**יב.** ומסכה היתה עולה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית, שבה היו עולין לגגות התאים: היה עולה במסכה, ופניו למערב; הלה את כל פני הצפון, עד שהוא מגיע למערב; הגיע למערב, הפך פניו לדרום; הלה את כל פני המערב, עד שהוא מגיע לדרום; הגיע לדרום, הפך פניו למזרח, והיה מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתחה של עליה [לגג], שפתחה של עליה היה פתוח לדרום.

**יג.** ובפתחה של עליה היו שתי כלונסיות של ארו [מדרגות] שבהן עולין לגגה של עליה. וראשי ספספין היו מכדילין בעליה בין גג הקדש לגג קדש הקדשים. ולולין [פתחי קטנים] היו פתוחין בעליה לבית קדש הקדשים, שבהן משלשלין את האמנין בתבות, כדי שלא יזונו [יביטו] את עיניהם מבית קדש הקדשים; ופעם אחת בשנה מלבנין [צובעים] את ההיכל, מפסח לפסח.

### יום שישי

#### הלכות בית הבחירה פרק ה

**א.** הר הבית, והוא הר המזרקה - היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה, והיה מקף חומה; וכפיין [כירות] על גבי כפיין היו בנויות מתחתיו, מפני אהל השמאה [-] שלא תעלה. וכלו היה מקרה סטו [-] על גבי עמודים [לפנים מסטו] [-] התקרה הקיפה את ההר מבפנים.

**ב.** וחמשה שערים היו לו - אחד מן המערב, ואחד מן המזרח, ואחד מן הצפון, ושנים מן הדרום. רחב כל שער עשר אמות, וגבהו עשרים; ויש להן דלתות.

**ג.** לפנים ממנו סורג [גדר] מקיף סביב, גבהו עשרה טפחים. ולפנים מן הסורג - החיל [חומה], גבהו עשר אמות; ועליו הוא אומר בקינות: "ויאכל חל וחומה, יחדו"; "וחומה" - זו חומת העזרה.

**ד.** לפנים מן החיל - העזרה; וכל העזרה היתה ארף מאה ושמונים ושבע, על רחב מאה ושלשים וחמש. ושבעה שערים היו לה - שלשה מן הצפון סמוכין למערב, ושלשה מן הדרום סמוכין למערב, ואחד במזרח מכון כנגד בית קדש הקדשים באמצע.

**ה.** כל שער מהן היה רחבו עשר אמות, וגבהו עשרים אמה; והיו לו דלתות מקפות [מצופות] וקב - חוץ משער מזרחי שהיה נחשת דומה לזהב, ושער זה הוא הנקרא 'שער עליון', והוא שער ניקנור.

**ו.** העזרה לא היתה מכונת באמצע הר הבית, אלא רחוקה מדרום הר הבית יתר מפל הרוחות [הצדדים], וקרובה למערבו יתר מפל הרוחות; ובינה ובין הצפון

מקומות פנויים - בין כהל חיצון ובין השני חמש אמות, ובין שני ושלשי שלש אמות, ובין שלישי ורביעי חמש, ובין רביעי וחמישי שש, ובין חמישי וכתל הפנימי שש. נמצא הכל ארבעים אמה מצד זה, וארבעים אמה מצד זה שפנגודו, ורחב הבית מבפנים עשרים - הרי מאה אמה.

**ו.** הפשפש הוא השער הקטן; ושני פשפושין היו להיכל מצדי השער הגדול שבאמצעו [-] בין הפשפושין - אחד בצפון, ואחד בדרום. שבדרום, לא נכנס בו אדם מעולם; ועליו הוא מפרש על ידי יחזקאל: "השער הזה סגור יהיה, לא יפתח" ושבצפון, בו נכנסין. ומהלך [הנכנס] בין שני הכתלים, [-] בתוך קיר ההיכל] עד שמגיע למקום פתוח לקדש משמאלו, ונכנס לתוך ההיכל; ומהלך עד שער הגדול, ופותחו.

**ז.** השער הגדול - היה רחבו עשר אמות, וגבהו עשרים אמה. וארבע דלתות היו לו - שתיים [מ:] בפנים, ושתיים מבחוץ. החיצונות נפתחות לתוף [לכיוון] הפתח לכסות עביו של כתל, והפנימיות נפתחות לתוף הבית [-] ההיכל [לכסות [הקיר] ש] אחורי הדלתות.

**ח.** פתחו של אולם היה גבוה ארבעים אמה, ורחב עשרים; ולא היו לו שערים. וחמש מלתריות של מילא [-] קורות מצוירות] היו על גבי פתחו מלמעלה - התחתונה עורפת [בולטת מ:] על [רוחב] הפתח אמה מזה ואמה מזה, וכל אחת מתמשפת עורפת על שלמשה ממנה אמה מזה ואמה מזה; נמצאת העליונה שלשים אמה. ונדבף של אבנים היה בין כל אחת ואחת. וזו היא צורת המלתריות: **ט.** וזו היא צורת ההיכל, לפי מדת ארכו ורחבו: ההיכל - היה בנינו רחב מלפניו [ממזרח] וצר מאחוריו [ממערב], כמו ארי. ויציעים [קורות אבן] היו מקפין לבית בלו מסביב, [מ] חוץ לכתל המסכה [המעבר הפנימי]. היציע התחתונה חמש אמות, ורכב [-] רוחב הקומה ש:] על גבה שש; והיציע האמצעית שש, ורכב על גבה שבע; והעליונה שבע, שגאמר: "היציע התחתונה". וכן היו השלש יציעים מקיפים לבית משלש רוחותיו [צדדיו]. וכן סביב לכתלי האולם מלמטה עד למעלה, כך היו: אמה אחת חלק, ורכב שלש אמות, ואמה חלק, ורכב שלש אמות - עד למעלה. ונמצאו הרבדין מקפין לפתלים - רחב כל רכב שלש אמות, ובין כל רכב ורכב אמה; ורכב העליון היה רחבו ארבע אמות.

**י.** כל אלו המקומות הפנויים שבין הכתלים, הם הנקראים 'תאים'; נמצאו התאים המקפין למקדש, חמש מן הצפון וחמש מן הדרום ושלש מן המערב. ושלש דיאטות [קומות] היו, דיוטא על גבי דיוטא. נמצאו חמשה עשר תאים בדרום, חמשה על גבי חמשה; וכן בצפון חמשה עשר. ושמונה תאים היו במערב, שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהן בדיוטא אחת. הכל שמונה ושלשים תאים.



ושמונה שלחנות היו. ובצד מקום השלחנות, מקום הטבעות [לאחיות הבהמות בשחיטה] - עשרים וארבע אמה; ושם שוחטין את הקדשים.

**טו** ובין מקום הטבעות והמזבח - שמונה אמות, והמזבח - שלשים ושתים, והכבש - שלשים, ובין הכבש ולכתל דרומי - שתים עשרה אמה ומחצה. מכתל צפוני של עזרה עד כתל המזבח, שהוא רחב [העזרה] ששים ומחצה, וכנגדו מכתל האולם עד כתל מזרחי של עזרה, שהוא ארץ [העזרה] ששה ושבעים.

**טז** כל המרבע הנה הוא הנקרא 'צפון', והוא המקום ששוחטין בו קדשי קדשים.

**יז** שמונה לשכות היו בעזרת ישראל - שלש בצפון, ושלש בדרום. שבדרום - לשכת המלח, לשכת הפרה, לשכת המדיחין: לשכת המלח - שם נותנין מלח לקרבן; לשכת הפרה - שם מולחין עורות הקדשים, ועל גגה היתה בית טבילה לכהן גדול ביום הכפורים; לשכת המדיחין - שם היו מדיחין קרבי [כרס] הקדשים, ומשם מסכה עולה לגג בית הפרה. והשלש שבצפון - לשכת הגזית, לשכת הגולה, לשכת העץ: לשכת הגזית - שבה סנהדרי גדולה יושבת, וחציה היתה [ב:] קדש וחציה היתה חל; ולה שני פתחים, אחד לקדש ואחד לחל. ובחצי של חל, היו הסנהדרין יושבין. לשכת הגולה - שם היתה בור שמשלשין ממנו בגולה [ספלה], ומשם מספקין מים לכל העזרה. ולשכת העץ היתה אחורי שתיקה, והיא היתה לשכת כהן גדול; והיא הנקראת 'לשכת פלהדרין'. וגג שלשון שנה [בגובהה]. ושתי לשכות אחרות היו שם בעזרת ישראל, אחת מימין שער מזרחי, והיא לשכת פיניקס המלביש [המכין את בגדי הכהנים], ואחת משמאלו, והיא לשכת עושי חבתין [המכניס את מנחת כהן גדול במחבת]:

**שבת קודש**

**הלכות בית הבחירה פרק ו**

**א** המקדש בלו לא היתה במישור, אלא במעלה הרה: כשאדם נכנס משער מזרחי להר הבית, מהלך עד סוף החיל בשנה [במישור], ועולה מן החיל לעזרת הנשים בשתים עשרה מעלות [מדרגות], רום [גובה] כל מעלה חצי אמה ושלחה [רוחבה] חצי אמה.

**ב** ומהלך כל עזרת נשים בשנה, ועולה ממנה לעזרת ישראל, שהיא תחלת העזרה, בחדש עשרה מעלות, רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה.

**ג** ומהלך כל עזרת ישראל בשנה, ועולה ממנה לעזרת הכהנים במעלה גבוהה אמה, ועליה דוכן [במה] יש בו [בדוכן] שלש מעלות, רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה. נמצאת עזרת כהנים גבוהה על של ישראל שתי אמות ומחצה.

**ד** ומהלך כל עזרת כהנים והמזבח ובין האולם ולמזבח

[המרחק] יתר ממה שבינה ובין המערב, ובינה ובין המזרח יתר ממה שבינה ובין הצפון.

**ז** ולפני העזרה במזרח היתה עזרת נשים, והיא היתה ארץ ושלשים וחמש על רחב מאה ושלשים וחמש. וארבע לשכות [חדרים] היו במקצועותיה [בפינותיה], של ארבעים ארבעים אמה, ולא היו מקרות; וכן עתידין להיות [במקדש השלישי].

**ח** ומה הן משמשות? דרומית מזרחית - לשכת הגזירים, ששם מבשלין את שלמיהן ומגלחין את שערן; ומזרחית צפונית - לשכת דיר העצים, ששם כהנים בעלי מומין מתלעין בעצים, שכל עץ שנמצא בו תולעת, פסול; צפונית מערבית - לשכת המצרעים; מערבית דרומית - בה היו נותנין יין ושמן, והיא היתה נקראת 'לשכת בית שמניה'.

**ט** עזרת נשים היתה מקפת בצוץטרך [מרפסת], כדי שיהיו הנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה [בשוחת בית השואבה] - כדי שלא יהיו מערבבין. ובית גדול היתה בצד העזרה, בצפונה מבחוץ בין העזרה והחיל, והיתה פנוי [בצורת] כפה, ומקף רבדין [מדפים] של אבן; והוא היתה נקרא 'בית המוקד'. ושני פתחים היו לו - אחד פתוח לעזרה, ואחד פתוח לחיל.

**י** וארבע לשכות היו בו, שתיים [בעזרה שהיא]: קדש ושתים [מחוץ לעזרה והן]: חל; וראשי פספסין [קורות קטנות] מבדילין בין הקדש והחל. ומה הן משמשות? מערבית דרומית - לשכת הטלאים [-] שמוכנין להקובה; דרומית מזרחית - לשכת עושי לחם הפנים; מזרחית צפונית - בה גזו בית חשמונאי אבני המזבח ששקצום [שטימאן] מלכי יון; צפונית מערבית - בה יורדין לבית הטבילה.

**יא** היורד לבית הטבילה מלשכה זו, היתה הולך במסכה [מחילה] ההולכת תחת המקדש בלו, והגרות הולקות מכאן ומכאן, עד שמגיע לבית הטבילה. ומדורה היתה שם, ובית הפסא של כבוד; וזה הוא כבודו - [שאם] מצאו נעול, בידוע שיש שם אדם.

**יב** ארץ העזרה מן המערב למזרח, מאה ושמונים ושבע; וזה הוא חשבונן: מכתל מערבי של עזרה עד כתל ההיכל - אחת עשרה אמה; וארץ ההיכל בלו - מאה אמה; בין האולם ולמזבח - שתיים ועשרים; המזבח - שתיים ושלשים; מקום דריסת [הליכת] רגלי הכהנים, והוא הנקרא 'עזרת כהנים' - אחת עשרה אמה; מקום דריסת רגלי ישראל, והוא הנקרא 'עזרת ישראל' - אחת עשרה אמה.

**יג** ורחב העזרה מן הצפון לדרום, מאה ושלשים וחמש; וזה הוא חשבונן: מכתל צפוני עד בית המטבחים - שמונה אמות; בית המטבחים - שתיים עשרה אמה ומחצה, ושם תולין ומפשיטין את הקדשים. ובצדן.

**יד** מקום השלחנות - שמונה אמות, וכו' שלחנות של שיש שמיחין עליהן הנחתים, ומדיחין את הבשר לבשלו;

ובצ'לצל, על כל פנה ופנה ועל כל אָנן ואָנן שְׁבִירוּשָׁלַיִם, ואומְרִין: "אַרומְמָךְ, ה', כִּי דְלִיתְנִי", עד שְׁמַגִּיעִין לְסוּף הַמְּקוֹם [שהוסיפו לעיר] שְׁמַקְדָּשִׁין אוֹתוֹ, וְעוֹמְדִין שָׁם. ואוֹכְלִין שָׁם לַחַם תּוֹדָה אַחַת מִשְׁתֵּי הַתּוֹדוֹת, וְהַשְּׁנֵי נִשְׂרָפֹת. ועל פִּי הַנְּכִיבָא שׁוֹרְפִין אֶת זֶה וְאוֹכְלִין אֶת זֶה.

יג. וְכֵן אִם הוֹסִיפוּ עַל הָעֲזָרָה, מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ בְּשָׁרֵי הַמִּנְחָה: מֵה יְרוּשָׁלַיִם, הַתּוֹדָה שְׁנֹאֲכַלְתָּ בָּהּ [בכל העיר] מְקַדְּשֶׁתָּהּ - אִף הָעֲזָרָה, שְׁרֵי הַמִּנְחוֹת שָׂאִין נְאֻכְלִין אֲלָא בָּהּ הֵן שְׁמַקְדְּשִׁין אוֹתָהּ בְּהֵן; וְאוֹכְלִין אוֹתָן בְּסוּף הַמְּקוֹם שְׁקָדְשׁוּ.

יד. כָּל מְקוֹם שֶׁלֹּא נִעְשָׂה בְּכָל אֵלוֹ וְכַסְדָּר הִזָּה - לֹא נִתְקַדַּשׁ קְדוֹשׁ גָּמוּר. וְזֶה שֶׁעָשָׂה עֲזָרָא [כשעלו מבבל] שְׁתֵּי תּוֹדוֹת, וְכֵן הוּא שֶׁעָשָׂה; וְלֹא בְּמַעֲשָׂיו נִתְקַדַּשׁ הַמְּקוֹם, שֶׁלֹּא הִזָּה שָׁם לֹא מְלָךְ וְלֹא אוֹרִים וְתַמִּים. וּבַמָּה נִתְקַדְּשָׁה? בְּקַדְּשָׁה רֵאשׁוֹנָה שְׁקָדְשָׁה שְׁלֵמָה - שֶׁהוּא קֹדֶשׁ הָעֲזָרָה וִירוּשָׁלַיִם לְשַׁעֲתָהּ [בזמנו], וְקֹדְשָׁה לְעֵתִיד לְבוֹא [לנצח].

טו. לְפִיכֹף מְקַרִּיבִין הַקְּרִבָּנוֹת בְּלֵן אִף עַל פִּי שָׂאִין שָׁם בֵּית מְצוּי, וְאוֹכְלִין קֹדְשֵׁי קֹדְשִׁים בְּכָל הָעֲזָרָה אִף עַל פִּי שֶׁהִיא חֲרֵבָה וְאִינָה מְקַפֶּת בְּמַחְצָה, וְאוֹכְלִין קֹדְשִׁים קְלִים וּמַעֲשֵׂר שְׁנֵי בְּכָל יְרוּשָׁלַיִם אִף עַל פִּי שָׂאִין שָׁם חוּמָה; שְׁקָדְשָׁה הֵרֵאשׁוֹנָה קֹדְשָׁה לְשַׁעֲתָהּ, וְקֹדְשָׁה לְעֵתִיד לְבוֹא.

טז. וְלָמָּה אָנִי אוֹמֵר בְּמַקְדַּשׁ וִירוּשָׁלַיִם, שְׁקָדְשָׁה רֵאשׁוֹנָה קֹדְשָׁתָן לְעֵתִיד לְבוֹא, וּבְקֹדְשָׁתָּה שָׂאֵר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְעֵנֵן שְׁבִיעִית וּמַעֲשָׂרוֹת וְכִיּוֹצֵא בְּהֵן, לֹא קֹדְשָׁה לְעֵתִיד לְבוֹא? לְפִי שְׁקָדְשָׁתָּה הַמְּקַדַּשׁ וִירוּשָׁלַיִם - מִפְּנֵי הַשְּׂכִינָה, וְשְׂכִינָה אִינָה בְּטֵלָה. וְהָרִי הוּא אוֹמֵר: "וְהַשְּׂמוּתִי אֶת מְקַדְּשֵׁיכֶם"; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: 'אִף עַל פִּי שְׂשׁוּמִינִ, בְּקֹדְשָׁתָן הֵן עוֹמְדִין'. אֲבָל חַיִּיב הָאֶרֶץ בְּשְׁבִיעִית וּבְמַעֲשָׂרוֹת, אִינּוּ אֲלָא מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּבוֹשׁ רַבִּים [ע"י מלך או נביא או שופט מדעת רוב ישראל]; וְכִיּוֹן שֶׁנִּלְקַחְתָּה הָאֶרֶץ מִיַּדְהֶם - בְּטֵל הַכְּבוֹשׁ, וְנִשְׁטָרָה מִן הַתּוֹרָה מִן הַמַּעֲשָׂרוֹת וּמִן הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהָרִי אִינָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְכִיּוֹן שֶׁעָלָה עֲזָרָא וְקֹדְשָׁה, לֹא קֹדְשָׁה כְּכַבוֹשׁ אֲלָא בְּחֻזָּקָה [בְּקִיּוֹן] שֶׁהִתְחַזְּקוּ בָּהּ [כל אחד בְּמִקוּמוֹ]; וְלְפִיכֹף כָּל מְקוֹם שֶׁהִתְחַזְּקוּ בוֹ עוֹלֵי בְּבָל וְנִתְקַדַּשׁ בְּקֹדְשָׁתָּה עֲזָרָא הַשְּׁנֵי - הָרִי הוּא מְקַדַּשׁ הַיּוֹם, וְאִף עַל פִּי שֶׁנִּלְקַחְתָּה [נִקְנַתָּה] הָאֶרֶץ מִמֶּנּוּ [אח"כ ע"י נכרי], וְחַיִּיב בְּשְׁבִיעִית וּבְמַעֲשָׂרוֹת, עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁפָּאֲרָנוּ בְּהַלְכוֹת תְּרוּמָה.

בְּשׂוּהָ; וְעוֹלָה מִשָּׁם לְאוֹלָם בְּשֵׁתִים עֲשָׂרָה מַעְלוֹת, רוּם כָּל מַעְלָה חֲצִי אִמָּה וְשְׁלֹחָה חֲצִי אִמָּה. וְהָאוֹלָם וְהַהֵיכָל כֻּלּוֹ בְּשׂוּהָ.

ה. נִמְצָא גְבֵה קֶרֶע הַהֵיכָל [מן] עַל קֶרֶע שֶׁעַר הַמְּזוּרָח שֶׁל הַר הַבַּיִת עֲשָׂרִים וּשְׁתֵּי אַמּוֹת. וְגְבֵה שֶׁעַר הַר הַבַּיִת עֲשָׂרִים אִמָּה; לְפִיכֹף הָעוֹמֵד כְּנֶגֶד שֶׁעַר הַמְּזוּרָח, אִינּוּ רוֹאֶה פֶּתַח הַהֵיכָל; וּמִפְּנֵי זֶה עָשׂוּ כְּתוּל שֶׁעַל גְּבִי שֶׁעַר זֶה נְמוּךְ, כְּדֵי שִׁיְהִיָּה כְּהֵן הָעוֹמֵד בְּהַר הַמְּשֻׁחָה [הַר הַדִּיתִים, הַנּוּמָצָא לְמִזְרַח הַמִּקְדָּשׁ] רוֹאֶה פֶּתַח הַהֵיכָל בְּשַׁעֲהָ שְׁמֹנֶה מֵדָם הַפָּרָה נִכַח הַהֵיכָל.

ו. וְלִשְׁכוֹת הָיוּ שָׁם תַּחַת עֲזָרַת יִשְׂרָאֵל פְּתוּחוֹת לְעֲזָרַת הַנְּשִׂים, שֶׁשָּׁם הַלְוִיִּים נוֹתְנִין הַכְּנֹרוֹת וְהַנְּבִלִים וְהַמַּצְלֵתִים וְכָל כְּלֵי הַשִּׁיר; וְעַל הַדּוֹכָן הָעוֹלָה מִעֲזָרַת יִשְׂרָאֵל לְעֲזָרַת הַכֹּהֲנִים, הָיוּ הַלְוִיִּים עוֹמְדִים בְּשַׁעֲהָ שְׁאוּמְרִין שִׁירָה עַל הַקְּרָבָן [בשעת ההקרבה].

ז. הַלְּשְׁכוֹת הַבְּנוּיֹת בְּקֹדֶשׁ וּפְתוּחוֹת לְחַל - אִם הָיוּ גְּבוּתֵיהֶן שְׁוִין [מחוברין] עִם קֶרֶע הָעֲזָרָה - תּוֹכֵן חַל, וְגְבוּתֵיהֶן קֹדֶשׁ; וְאִם אִינּוּ שְׁוִין - אִף גְּבוּתֵיהֶן חַל; שֶׁהַגְּבוּת וְהַעֲלִיּוֹת לֹא נִתְקַדְּשׁוּ. לְפִיכֹף גְּבוּתֵי אֵלוֹ - אִין אוֹכְלִין שָׁם קֹדְשֵׁי קֹדְשִׁים, וְלֹא שׁוֹחֲטִין קֹדְשִׁים קְלִים.

ח. הָיוּ בְּנוּיֹת בְּחַל וּפְתוּחוֹת לְקֹדֶשׁ - תּוֹכֵן קֹדֶשׁ לְאַכִּילַת קֹדְשֵׁי קֹדְשִׁים, אֲבָל אִין שׁוֹחֲטִין שָׁם קֹדְשִׁים קְלִים; וְהַנְּכַסֵּס לְשָׁם בְּטַמְאָה, פְּטוּר; וְגְבוּתֵיהֶן חַל לְכָל דָּבָר.

ט. הַמַּחְלוֹת הַפְּתוּחוֹת לְעֲזָרָה, קֹדֶשׁ; וְהַפְּתוּחוֹת לְהַר הַבַּיִת, חַל. הַחֲלוּנוֹת וְעַבֵּי הַחוּמָה [קְדוּשַׁתָּם] כְּלַפְנֵים - בֵּין לְאַכִּילַת קֹדְשֵׁי קֹדְשִׁים, בֵּין לְטַמְאָה.

י. בֵּית דִּין שָׁרְצוּ לְהוֹסִיף עַל [שטחה של] יְרוּשָׁלַיִם, או לְהוֹסִיף עַל הָעֲזָרָה - מוֹסִיפִין; וְיֵשׁ לָהֶן [ורשאוּן] לְמַשֵּׁף [להרחיב] הָעֲזָרָה עַד מְקוֹם שֶׁיִּרְצוּ מֵהַר הַבַּיִת, וְלְמַשֵּׁף חוּמַת יְרוּשָׁלַיִם עַד מְקוֹם שֶׁיִּרְצוּ.

יא. אִין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר [- ירושלים] או עַל הָעֲזָרוֹת - אֲלָא עַל פִּי מְלָךְ, וְעַל פִּי נְבִיא, וְכַאוּרִים וְתַמִּים, וְעַל פִּי סִנְהֶדְרִין שֶׁל שְׁבָעִים וְאַחַד זְקֵנִים, שְׁנֹאֲמַר: "כֻּלָּל אֲשֶׁר אָנִי מִרְאֶה אוֹתָךְ... וְכֵן תַּעֲשׂוּ", לְדוֹרוֹת; וּמִשָּׁה רַבְּנּוּ מְלָךְ הָיָה. יב. וְכִיּוֹצֵד מוֹסִיפִין עַל הָעִיר? עוֹשֵׂין בֵּית דִּין שְׁתֵּי [קֹרְבָנִי] תּוֹדוֹת, וְלוֹקְחִין לַחַם חֶמֶץ שְׂבִיבָה [- הַבָּאִים עִמָּהֶם], וְהוֹלְכִים בֵּית דִּין אַחַר שְׁתֵּי [לַחֲמֵי] הַתּוֹדוֹת, וּשְׁתֵּי הַתּוֹדוֹת [נִישָׂאוֹת ע"י ב' כוהנים] זֶה אַחַר זֶה; וְעוֹמְדִין בְּכְנֹרוֹת וּבְנִבְלִים



## שיעורי רמב"ם ספר המצוות — ט' ט"ו מרחשון ה'תשס"ח

לעבור על שבועת בטוי, והוא אמרו יתעלה: "ולא תשבעו בשמי לשקר" (ויקרא יט, יב). ושבועת בטוי היא שנשבע על דברים שאפשר לנו לעשותם או שלא לעשותם בלי מניעה מצד התורה על דבר מהם שנעשהו או שלא נעשהו — הרי אנו חייבים לקיים מה שנשבענו עליו. והזהרנו מלעבור על אותה השבועה, שנאמר: "ולא תשבעו בשמי לשקר". ובגמרא שבועות (כא.) אמרו: "איזוהי שבועת שקר? נשבע להחליף" (נשבע ומחליף — מסלף — עובדה שנעשתה כבר. כגון נשבע: "לא אכלתי" — ואכל), ותקנו את-זה ואמרו: "אימא: נשבע והחליף" כלומר: שנשבע על דבר (שיעשהו בעתיד) ועשה הפך ממה שנשבע עליו. ושם נתבאר בפרק ג' משבועות וגם במסכת תמורה (ג.), ששבועת שקר — היא אי-קיום שבועת בטוי, והוא אמרם: "שבועת שקר היכי דמי?" (ומפרש רבינו את קושית הגמרא:) כלומר: איך היא שבועת שקר שאין בה מעשה? (ולכן כך פירושה של קושית הגמרא) לפי שזוהי (על-פי) פונת הדברים שקדמו שם (וממשיכה הגמרא) — "אי נימא (אם נאמר שזהו כאשר נשבע) שלא אוכל ואכל — התם מעשה עבד (עשה מעשה); אלא דאמר: אוכל ולא אכל — ההוא מי לקי והא אתאמר עלה וכו'" (בכל אופן: ממהלך הגמרא שם משתמע שאי קיום שבועת בטוי היא ההגדרה של שבועת שקר). העובר על לאו זה, אם הוא מזיד — לוקה (גם אם אין בו מעשה — מלימוד מיוחד): ואם הוא שוגג — מביא קרבן עולה ויורד, כמו שבארנו במצוה ע"ב ממצוות עשה (שיעור קצ), והוא אמרו בפרק ג' משבועות (כא.): "זוהי שבועת בטוי שחייבין על זדונה מלקות ועל שגגתה קרבן עולה ויורד", ושם נתבארו דיני מצוה זו. ודע שזה שאמרתי במצוה זו שהמזיד בה חייב מלקות, אין זה מורה שיש איזו עברה שחייבים עליה מלקות אפלו בלי זדון, אלא כל-מקום שתשמעני אומר על איזו עברה שחייבים עליה מלקות — בין במה-שקדם

### יום ראשון

#### מצות לא תעשה קא.

המצוה הק"א — האזהרה שהזהרנו מלשחוט בהמה ובנה ביום אחד בין בקדשים בין בחלין, והוא אמרו יתעלה: "אתו ואת-בנו לא תשחטו ביום אחד" (ויקרא כב, כה). ומי שעבר ושחט — לוקה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בשלמות בפרק ה' מחלין.

### יום שני

#### מצות עשה קמז.

המצוה הקמ"ז — הצווי שנצטוינו בכסוי הדם בעת שחיטת העוף או החיה, והוא אמרו יתעלה: "ושפך את-דמו וכסהו בעפר" (ויקרא יז, יג). וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ו' מחלין.

### יום שלישי

#### מצות לא תעשה שו.

המצוה הש"ו — האזהרה שהזהרנו מלקחת בשעת ציד את קן-העוף בלו, האם והאפרוחים, והוא אמרו יתעלה: "לא-תקח האם על-הבנים" (דברים כב, ו). ולאו זה נתק לעשה והוא אמרו: "שלח תשלח את-האם" (שם ז). וכל-זמן שלא ישלח ולא קים עשה שבה (שנוצר מצב שלא יוכל לקיים), כגון שמתה האם קדם שישלחנה — לוקה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בסוף חלין (מדף קלח).

### יום רביעי

#### מצות עשה קמה.

המצוה הקמ"ח — הצווי שנצטוינו בשלוח הקן, והוא אמרו יתעלה: "שלח תשלח את-האם ואת-הבנים תקח לך" (דברים כב, ז). וכבר נתבארו דיני מצוה זו בשלמות בפרק אחרון מחלין.

### יום חמישי

#### מצות לא תעשה סא.

המצוה הס"א — האזהרה שהזהרנו שלא

אָמרו, כְּלוֹמַר בְּשָׁבוּעוֹת: "זוֹ הִיא שְׁבוּעַת שְׁוֹא  
שְׁחִיבִין עַל זְדוּנָה מִכּוֹת וְעַל שְׁגָגָתָה פְּטוּר", וְשֵׁם  
נִתְבָּאָרוּ דִינֵי מִצְוָה זוֹ.

### שבת קודש

#### מצות לא תעשה רמח. רמט.

הַמִּצְוָה הָרַמ"ח — הָאֲזַהְרָה שֶׁהִזְהִרְנוּ מִלְּכַפּוֹר  
בְּחֻבוֹת שְׁאֵנוּ חֲבִיבִים וּבְפִקְדוֹנוֹת שֶׁהִפְקְדוּ אֶצְלָנוּ,  
וְהוּא אָמְרוּ: "וְלֹא-תִכְחַשׁוּ" (ויקרא יט, יא),  
וְנִתְבָּאָר שֶׁבְמִמּוֹן הַכְּתוּב מְדַבֵּר. וְלִשׁוֹן סִפְרָא  
(קדושים שם): "לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכַחֵשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע  
עַל-שֶׁקֶר" (שם ה, כב) לְמַדְנוּ עֲנֵשׁ, אֲזַהְרָה מִנֵּיִן?  
תְּלַמּוּד לֹמַר: "לֹא תִכְחַשׁוּ". וְכִבֵּר יְדַעְתָּ שֶׁהַכּוֹפֵר  
בְּפִקְדוֹן פְּסוּל לְעֵדוֹת אֶף-עַל-פִּי שְׁלֵא נִשְׁבַּע, לְפִי  
שֶׁעִבֵר עַל אֲמָרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תִכְחַשׁוּ". וְכִבֵּר  
נִתְבָּאָרוּ שֵׁם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמְּהָ מְקוֹמוֹת בְּמִסְכַּת  
שְׁבוּעוֹת.

הַמִּצְוָה הָרַמ"ט — הָאֲזַהְרָה שֶׁהִזְהִרְנוּ  
מִשְׁבוּעַת שֶׁקֶר שְׁאֵנוּ נִשְׁבָּעִים אוֹתָהּ לְכַפּוֹר חוֹב  
הַקְּבוּעַ עֲלֵינוּ, וְהוּא אָמְרוּ: "וְלֹא-תִשְׁקְרוּ אִישׁ  
בְּעַמִּיתוֹ" (שם יט, יא), כְּגוֹן אִם כָּפַר בְּפִקְדוֹן —  
הָרִי עֵבֵר עַל אֲמָרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא-תִכְחַשׁוּ"; וְאִם  
נִשְׁבַּע עַל כְּפִירְתּוֹ — עֵבֵר עַל אֲמָרוֹ: "לֹא-  
תִשְׁקְרוּ". וּבְסִפְרָא (פִּרְשֵׁי קְדוּשִׁים שם): "וְלֹא-  
תִשְׁקְרוּ" מַה תְּלַמּוּד לֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִשְׁבַּע  
עַל-שֶׁקֶר" לְמַדְנוּ עֲנֵשׁ, אֲזַהְרָה מִנֵּיִן? תְּלַמּוּד  
לֹמַר: "לֹא-תִשְׁקְרוּ". וְכִבֵּר נִתְבָּאָרוּ דִינֵי מִצְוָה זוֹ  
בְּפִרְקֵי ה' מִשְׁבוּעוֹת (טו). וְשֵׁם נִתְבָּאָר שֶׁהִנְשָׁבַע  
שְׁבוּעַת שֶׁקֶר עַל כְּפִירְתּוֹ מִמּוֹן — עוֹבֵר בְּשָׁנֵי  
לְאוּיִן: מִשּׁוֹם "לֹא-תִשְׁבָּעוּ בְּשֵׁמִי לְשֶׁקֶר" (שם, יב)  
וּמִשּׁוֹם "לֹא-תִשְׁקְרוּ אִישׁ בְּעַמִּיתוֹ".

וְכִינן בְּמַה-שִׁיבּוֹא לְקַמֵּן — דַּע שְׁאֵינוּ חֲבִיבִין  
אֲלֵא אִם הוּא מְזִיד וְדוֹקָא, בְּעֵדִים וְהִתְרָאָה, כְּמוֹ  
שֶׁנִּתְבָּאָר מִתְּנָאֵי הָעֵדִים וְהִתְרָאָה בְּמִסְכַּת  
סְנֵה־דְרִין (כא); אֲבָל הַשּׁוֹגֵג אוֹ הָאֲנוּס אוֹ הַמְּטַעֵה  
— אֵינוּ חֲבִיב כְּלָל, לֹא מִלְּקוֹת וְלֹא פְּרַת, כְּלִי-שֶׁפֶן  
מֵיִתַת בֵּית דִּין. וְזֶה נוֹהֵג בְּכָל-הַמִּצְוֹת, וְדַע זֹאת.  
אֲבָל נִבְאָר בְּמִקְצַת הַמִּצְוֹת וְנֹאמַר, שֶׁהַמְּזִיד חֲבִיב  
מִלְּקוֹת אוֹ מֵיִתָּה, (לְפִי) שֶׁהוּא חֲבִיב קֶרֶבֶן אִם הוּא  
שׁוֹגֵג בְּאוֹתוֹ חֲטָא — (לְפִי) שְׁלֵא כְּלִי-חֲטָא חֲבִיבִים  
עַל שְׁגָגָתוֹ קֶרֶבֶן (אֲבַל חֲטָא שְׁחִיבִים עַל שְׁגָגָתוֹ  
חֲטָאֵת חִיבִים עַל זְדוּנוֹ מִלְּקוֹת אוֹ מֵיִתָּה): אֲבָל כָּל  
מַה שְׁחִיבִים עֲלָיו פְּרַת אוֹ מִלְּקוֹת וּמֵיִתַת בֵּית דִּין  
אֵינן חֲבִיבִים בְּכָף אֲלֵא בְּעֵדִים וְהִתְרָאָה וְיָדוּעַ  
שֶׁהִתְרָאָה אֵינָה אֲלֵא לְהִבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמְזִיד.  
וְדַע כְּלָל זֶה וְאֵל תְּבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי לְחִזּוֹר עֲלָיו.

### יום שישי

#### מצות לא תעשה סב.

הַמִּצְוָה הַס"ב — הָאֲזַהְרָה שֶׁהִזְהִרְנוּ עַל  
שְׁבוּעַת שְׁוֹא, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "לֹא תִשָּׂא  
אֶת-שֵׁם-ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא" (שְׁמוֹת כ, ז), וְהוּא  
שִׁישְׁבַע עַל מְחִיב הַמְּצִיאוֹת שֶׁהוּא בְּהַפֵּךְ מִמַּה  
שֶׁהוּא בְּאֵמֶת (כְּגוֹן נִשְׁבַּע עַל הַיּוֹם שֶׁהוּא לַיְלִה), אוֹ  
עַל דְּבַר מִן-הַנִּמְנָעוֹת (הַבְּלִתִּי אִפְשָׁרִי) שֶׁהוּא מְצוּי,  
אוֹ שִׁישְׁבַע לְבַטֵּל מִצְוָה מִן-הַתּוֹרָה. וְכֵן אִם נִשְׁבַּע  
עַל דְּבַר יָדוּעַ שְׁאֵינן עֲלָיו מַחְלֶקֶת וְלֹא וְפוּחַ לְשׁוֹם  
אָדָם מִן-הַמְּלַמְּדִים, כְּגוֹן שִׁישְׁבַע בְּה' שֶׁכָּל-  
הַנְּשָׁחַט יָמוֹת — הָרִי גַם זֶה נִשָּׂא שֵׁם ה' לְשׁוֹא,  
וְלִשׁוֹן הַמְּשָׁנָה (שְׁבוּעוֹת כט): "אִיזוֹ הִיא שְׁבוּעַת  
שְׁוֹא? נִשְׁבַּע לְשָׁנוֹת אֶת-הַיָּדוּעַ לְאָדָם וְגו'".  
וְהַעוֹבֵר עַל לָאו זֶה בְּמְזִיד — לוֹקָה, וּבְשִׁגְגָה —  
פְּטוּר, כְּשֶׁאֵר חֲבִיבֵי לְאוּיִן, כְּמוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ. וְשֵׁם

## א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך

ח בקצת מקומות נוהגין התר שהקהל שוכרים נכרים בקבלנות לפנות הזבל מן הרחוב, והנכרי עושה לעצמו ואפלו בשבת, ואין חוששין למראית העין. ויש שלמדו עליהם זכות, לפי שפבר נתפרסם הדבר שדרך לשכר נכרי בקבלנות לפנות הזבל ולא שכיר יום, ואם בן אין פאן חשש מראית העין, כמ"ש בסימן רמ"ג לענין מרחץ תנור ורחיים ע"ש.

ומטעם זה יש להתיר להניח לנכרים לבנות בית הפנסת בשבת, אם הוא מקום שמפרסם בו דרך בגין הפתים ע"י אומנים קבלנים, ולא ע"י שכירי יום כמו שהוא ברב המקומות, שהאדריכל לבדו הוא קבלן<sup>23</sup> והאומנים עושי מלאכה שתחתיו הם שכירי יום, ששם יש חשש מראית העין. ומכל מקום אין להתיר אלא בשעת הדחק<sup>22</sup>, פגון שיש חשש שמא יתבטל בהמשך הזמן בגין בית הפנסת לגמרי מחמת רשעת הנכרים, אבל שלא בשעת הדחק אין להתיר<sup>23</sup> מפני חלול השם בעיני הנכרים, שהם אינם מניחים לשום אדם לעשות מלאכה בפריהסויא ביום אידם, ואינו מניחים לעשות מלאכה בשבת בשבילנו בפריהסויא. אבל כבוד הרחוב אינו נקרא על שם הישראל כל כך ואין בו חלול השם, לכן נוהגין להתירו אף שלא בשעת הדחק. ומכל מקום, במקום שאין שם מנהג<sup>24</sup> אין להקל אף בכבוד הרחוב:

## ביאורים

הדחק בלבד אבל אם הוא מפורסם מאוד שעושה בקבלנות יש להתיר, ולהלכה התקשה הצמח צדק לקבל את דבריו<sup>22</sup> (וראה אות כג).

שלא בשעת הדחק אין להתיר – הצמח צדק<sup>23</sup> האריך בענין בנין בתים בקבלנות בזמננו, והעלה שגם במקום שמפורסם מאוד שדרך לעשות בקבלנות בלבד – עדיין יש לחוש לאלו הפוסקים שהחמירו, אבל במקרה מיוחד שברור לכל הרואה שהנכרי עושה בשלו בקבלנות לצורך ישראל, והישראל אינו מסייע בידו במאומה, כגון בשר חשוב הבונה בית לישראל משלו ועל פי דעתו האישית – יש להתיר (וראה אות כב).

במקום שאין שם מנהג – בימינו ברחובות של יהודים בערים נכריות, ועובדי העיריה באים בשבת במכוניות שלהם לפנות הזבל, ומתיר להוציא הזבל לרחוב בע"ש, כיון שמפורסם שהעיריה מפנה את הזבל ביום שהיא קובעת בקבלנות<sup>24</sup>.

בסימן רמ"ג לענין מרחץ תנור ורחיים – סעיף י: שאם יש אדם שהשכיר או נתנם באריסות שנה אחר שנה עד שנתפרסם לרבים שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכירם או ליתנם באריסות מותר לו להשכירם לנכרי או ליתנם לו באריסות.

שהאדריכל לבדו הוא קבלן – פירוש הדברים (לענ"ד): שדרך העולם שהישראל מביא אדריכל בקבלנות ופועלים שכירי יום, ובכדי להתיר להם לבנות בשבת, לא די בכך שיקח את כולם בקבלנות, אלא צריך שיהיה מפורסם שגם הפועלים העובדים תחת האדריכל (שהישראל משלם את שכרם) עובדים בדרך כלל בקבלנות, ואם דרכם לעבוד כשכירי יום, ישנו חשש מראית עין – שיאמרו שהם שכירי יום.

אין להתיר אלא בשעת הדחק – ובשו"ת שארית יהודה<sup>21</sup> בתשובתו לאדמו"ר הצמח צדק כתב דאין זה חשש גמור אלא מידת חסידות, ולכן על אף שרבינו התיר בשעת

## מקורות

לכאורה שאפשר להכנס בתוכו, עוד בענין זה בשו"ת יביע אומר ח"ח או"ח סי' כח.

24) שו"ת מנח"י ח"ה סי' קה, ושם הוסיף להיתר שכשהאשפה ברשות הרבים דינה כרה"ר, ולפי"ז צ"ע אם ההיתר הוא גם כשמוציא הישראל את עגלת האשפה עצמה, שבד"כ נמצאת בביתו ובע"ש מוציא אותה לרחוב ע"מ שירוקנו אותה בשבת, שזו מלאכה בכליו של ישראל שנקרא שמו עליהם, שהכל יודעים שזה שייך לו.

20) סימן שכא סעיף כה, אבל אם שכרו לעבוד בשבת אסור בדיעבד בכל מקרה (קו"א סי' רמג ס"ק ב).

21) למהרי"ל, אחי רבינו סימן ה.

22) וז"ל: והנה האמת אגיד כי דודי הרב הג' דיאנעוויץ השיבני לסמוך בשעת הדחק על דעת הפוסקים הסוברים שהוא משום חשד שיאמרו שכירי יום נינהו כו' שהם הרוב. ולבי מהסס משום מנהג העולם שפשט לאיסור.

23) שו"ת או"ח סי' פז. והנה כשכבר בנו בשבת, יודה הצ"צ

תורה אור

תוכן הפרק: עבודת המלאכים ברינה ותשוקה מלמטה למעלה

**רני ושמחי בת ציון כי הנני בא.**

פסוק זה הוא מהפטרת שבת חנוכה, שהקב"ה מנחם את בני ישראל בזמן הגלות, שירננו וישמחו לפי שבקרוב תבוא הגאולה ותתגלה השכינה, "כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאום ה'".

**להבין ענין רני ושמחי.**

להבין מהו ההפרש בין שני הענינים ד"רני" ו"שמחי", דלכאורה אינו אלא כפל ענין אחד במילים שונות.

וגם מה ענין זה להפטרת חנוכה, שמתחילין ברני ושמחי וגו', והי' צריך להתחיל מן ראיתי והנה מנורת זהב וגו' שבסוף הפרשה.

לכאורה אין כל קשר בין תחילת ההפטרה "רני ושמחי" לענין חנוכה, וא"כ התחלת ההפטרה היתה צ"ל בכתוב שבסוף ההפטרה "ראיתי והנה מנורת זהב" השייך בגלוי לענין חנוכה, שהרי עיקר הנס במנורה הי'.

והענין הוא, דכתיב עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה, ואיתא בזהר שמחה בצפרא ורננה ברמשא. וצריך להבין מהו צפרא ומהו רמשא, מהו שמחה ומהו רננה.

כדי להבין זה יש להקדים ביאור הכתוב עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה, שגם בכתוב זה נזכרו שני הענינים דרינה ושמחה, ולפי הזהר ההפרש ביניהם הוא, דשמחה היא בבוקר (צפרא) ורננה היא בערב (רמשא). וצריך להבין הטעם שהעבודה דשמחה שייכת ליום דוקא, ורינה ללילה.

*[להבין זה יקדים לבאר התוכן הפנימי דרינה ושמחה, וכן של יום ולילה, אשר לפי זה יובן מאליו הקשר בין שמחה ליום ורינה ללילה.]*

*כאן מתחיל בביאור ענין הרינה (ולהלן פרק ד' יבאר ענין השמחה).*

ויובן בהקדים, כי מודעת זאת שעבודת המלאכים היא רנה וזמרה בשירות ותשבחות.

גדר הרינה יובן בהקדם המבואר בדברי רז"ל שעבודת המלאכים היא באמירת שירה שהיא הרינה,

ולפיכך, מהבנת תוכן ומהות עבודת המלאכים, נוכל להבין גם כן מהות הרינה.

**כנודע מענין פרק שירה, שכל הברואים אומרים שירה, וכן המלאכים שבכל עולם עד רום המעלות כולם אומרים שירות ותשבחות ברנה וזמרה.**

באמת אמרו חז"ל שכל הברואים כולם אומרים שירה להקב"ה, אלא שמצינו זה אצל מלאכים במיוחד, שכל המלאכים שבכל העולמות אומרים שירה (כמבואר בכמה מקומות שיש כמה מדריגות במלאכים, ולפי מדריגת המלאך תלוי באיזה עולם רוחני הוא נמצא, באחד משלושת העולמות הרוחניים דבריאה יצירה ועשי').

**וענין רנה זו היא גילוי עוצם תשוקתם להיות נכספה וגם כלתה נפשם לדבקה בו ית' ולהתכלל באור אין סוף ב"ה.**

תוכן ענין אמירת שירה של המלאכים הוא ביטוי גודל תשוקתם וכיסופם לדבקה בו יתברך.

ותמיד כל ימיהם עומדים בתשוקה זו בלי הפסק, מחמת שאין להם אהבה ותשוקה אחרת.

תשוקת המלאכים להכלל בהשם היא תמיד בלי הפסק, לפי שאין להם אהבה ותשוקה אחרת; דאדם בשר ודם יש לו יצר הרע המשתוקק לתענוגים גשמיים ולכן השתוקקות נשמת האדם לאלקות אינה נרגשת אצלו בתמידיות, משא"כ המלאכים שאין להם יצה"ר אין להם שום תשוקה אחרת מלבד השתוקקותם להבטל באור ה'.

**וגם אין להם עבודה אחרת כמו תורה ומצוות שהם בחינת המשכה מלמעלה למטה, רק עבודתם היא השתוקקות נפשם ממטה למעלה.**

ועוד טעם שתשוקת המלאכים לאלקות היא בלי הפסק - לפי שאין להם עבודה אחרת כמו האדם שיש לו העבודה דקיום התורה ומצוותי', שהן בחינת "המשכה מלמעלה למטה", כלומר, מלבד העבודה דהשתוקקות וכיסופי הנבואה להתעלות אל ה', יש גם עבודה להשכין קדושת השכינה למטה, שזה נפעל על ידי קיום התורה ומצוותי', ונמצא שגם בני אדם העובדים את ה' בתמידיות אינם במצב של "תשוקה" תמידית אל ה' (שהיא השתוקקות הנפש "מלמטה למעלה"), כי יש זמנים שהם עסוקים בהעבודה של

ברינה וזמרה, יש בה גם חסרון, שאינה אלא בחינת "חיצוניות".

כנודע על דרך משל מי שהוא עומד בפנים בבית המלך מה לו להגיד ולספר בשבחו, רק כשיצא לחוץ [אזי] ידבר ויספר בשבחו [של המלך], להפליא ולהגדיל גודל עוצם שבח המלך כמה הוא גדול ומתפעל בו.

עבודה זו של רינה, שהיא הצמאון והכיסופין אל הקב"ה, מורה שהאדם עדיין רחוק ממנו יתברך, כאדם המספר בשבחו של מלך בהתפעלות גדולה, שסיפור שבחו אינו שייך אלא כשעומד מחוץ לבית המלך (ואינו "בפנים בבית המלך"), ולכן נקרא בשם "חיצוניות", כאדם הנמצא בחוץ ולא בפנים.

[אע"פ שהמלאכים נמצאים בעולם רוחני עליון, מכל מקום אומר כאן שהם כעומדים בחוץ, לפי שרק אור מצומצם מאוד השכינה הוא בגילוי אצל המלאכים, וזהו שנקרא בחינת "חיצוניות" של האור האלקי, לפי שבאור זה לא מתגלית ה"פנימיות" של השכינה, היינו אמיתית מהותה ועצמותה, ולפיכך מרגישים המלאכים שהם רחוקים עדיין מלהיות נמצאים "בפנים בבית המלך", וזה גופא מעורר בהם את רגש הכיסופין והצמאון לדבקה בו יתברך].

ד"ה רני ושמזי פרק א

המשכת אלקות "מלמעלה למטה" (על ידי לימוד התורה וקיום המצוות).

משא"כ המלאכים, היות שלא ניתנה להם תורה (כמחז"ל במס' שבת דכשביקשו המלאכים מהקב"ה תנה הודך על השמים, ענה להם משה "כלום למצרים ירדתם כו"), הרי אין למלאכים עבודה זו של "המשכה מלמעלה למטה", להשכיך קדושת השכינה למטה, וכל עבודתם אינה אלא "השתוקקות נפשם ממטה למעלה" בלבד, תמיד בלי הפסק.

ותשוקה זו היא ברנה וזמרה, כנודע מענין הניגון שהוא ענין התפעלות הלב (כי יש ניגון של שמחה ויש של מרירות כו).

רגש ההשתוקקות בא לידי ביטוי בניגון, כפי שאנו רואים בטבע האדם, דכאשר לב האדם מתרגש ומתפעל הוא מתפרץ בניגון, ולפי סוג הרגש שבלב כך יהי' סוג הניגון, אם ניגון של שמחה או של מרירות. וזהו ענין שירת המלאכים ברנה וזמרה, המורה על רגש ההשתוקקות והכיסופין שלהם לדבקה בו יתברך.

והנה זו היא בחינת חיצוניות.

אמנם, למרות גודל העילוי שבעבודת המלאכים

## ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

שהגיע זמנה לילד אבל כל זמן שלא יש לה חבלי עדיין לא תוכל לילד כי לא הגיע זמן הלידה עדיין לפי שלא נשלם עדיין זמן העיבור, ונמצא ענין החבלי הוא לתועלת הלידה דוקא בהגיע זמנו שהוא לאחר תשלום העיבור והעיבור הוא היפך הלידה שהעיבור הוא עצירת והעלאת וסתימת הולד בבטן אמו למעלה במדור העליון בג"ח האחרונים דוקא כידוע, ובזמן הלידה מתהפך ויוצא ממדור העליון למטה לכא בגילוי לחוץ דוקא, שזהו היציאה מן המיצר שדוחק ויוצא שלוה צריך חבלי דוקא והחבלי הן עושים להיפך מענין הלידה, אבל מחמת זה דוקא נעשה הלידה וכידוע שהחבלי הוא אחיזת כאב גדול בצדדי הולד למנוע יציאתו שזהו עיקר הכאב כו, אך עי"ז דוקא נמשך הכח והעוז ללידה ולזה נק' החבלי משב"ר כמו היושבת על המשב"ר כו וכמ"ש כי באו בנים עד משב"ר וכח אין ללידה כו שזהו כמתמי על שאין כח

(א) להבין שרש ענין חבלי משיח, הנה כתיב כמו הר"ה תקריב ללד"ת [תחילת] כו' שהגלות נמשל לבחי' עיבור והגאולה נמשל לבחי' ליד"ה כמ"ש במשיח אני היום ילדתי"ך כו', וזהו כמו הרה תקריב ללדת כו' כמו המעוברת לסוף ט' חדשים תחיל תזעק בחבלי"י שנק' חבלי לידה כידוע, כך בסוף זמן הגלות כשמגיע סמוך לגאולה אשר עת ישועה קרובה לבא שהוא בבחי' ליד"ה שאחר תשלום העיבור שבזמן הגלות אז נק' חבלי ליד"ה, והוא ענין חבלי משיח שיצירו לישראל ומן המיצר שנק' עת צרה ממנה דוקא יושע כו', והוא סימן לאתחלתא דגאולה כידוע, אך זהו דוקא לאחר גמר ותשלום כל זמן משך העיבור שהוא לסוף ט' חדשים ממש, אבל קודם לזה גם שהיא הרה ויש לה צער הריון אין זה נק' צער לידה כלל כי אין לה חבלי לידה כלל רק דוקא סמוך ללידה ממש אז יאחזה חבלי לידה כדי שתוליד, והוא הסימן

תקריב ללדת תחיל תזעק בחבלי"ה, וכל זה מפני שהגאולה היפך הגלות שהגלות הוא תכלית ההסתור בבחי' עיבור כמו שאמרו אפי' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשר עוברה כו' והגאולה הוא בחי' לידה, ע"ז צריך לחבלי' שיעשו את הגאולה שהן עיקר התועלת ללידה כו'.

ד"ה להבין שורש ענין חבלי משיח

ללידה אחר שיש חבלי לידה שנק' משב"ר כו' והוא בעת צרת ישראל בימי יחזקיהו מלך יהודה שהיצר לו סנחרב מלך אשור כידוע, וכך בענין חבלי משיח סמוך לביאתו דוקא יהי' בחי' חבלי' במלחמו' גוג [ומגוג] שהן היפך הגאולה כו' כמו חבלי לידה, אבל ע"ז דוקא יהי' כח הגאולה שנק' לידה, וז"ש כמו הרה

## ג.

### הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

התשוקה אליו ית' מאחר שאין עוד מלבדו ממש אחר שנברא כמו קודם כו' וכל העולמות הם כאין ואפס ממש כנ"ל, וזהו פ' וענין מס"נ באחד היינו ע"י התבוננות בהוי' אחד יתבטלו כל רצונותיו ולא ישר אצלו שום רצון זולתו ית' וזהו מס"נ ממש באחד וזהו בחי' כלה הא' לשון כליון שמכלה כל בחי' היש ולגרמיה כו' כנ"ל (וע"ל סוף אות כ"ב) והבחי' הב' היא מלשון כלתה שהיא בחי' ביטול היש דהיינו שהוא יש ודבר אלא שמבטל א"ע שרוצה ליכלל וליכטל והוא בחי' ואהבת בכל נפשך שהאה' היא בחי' יש שהרי יש מי שאוהב והוא למטה במדריגה מבחי' המס"נ באחד, ולכן מפסיקים בין ב' בחי' מס"נ הנ"ל בכשכמל"ו, כי אחר שאמר אחד שהוא בחי' יחו"ע איך שאין עוד שום דבר ממש כו' לא שייך כלל בחי' ואהבת בבחי' יש מי שאוהב אלא ע"י בחי' בשכמל"ו שנאמר בינתיים שהוא בחי' יחו"ת, שמבחי' מלכותו נתהוו כל הנבראים מאין ליש לפי שאין מלך בלא עם זהו מקור קיום וחיות כל הנבראים וכתוב מבלעדי אין אלקים מבלעדי דווקא דהיינו חוץ ממנו ית' ח"ו אבל הוי' בעצמו הוא אלקי' אני הוי' אלקיכם אני בעצמי כו' שמצמצם ומסתיר אור א"ס ב"ה הבלתי בע"ג להיות גילוי בחי' נבראים בבחי' יש וכהדין קמצא דלבושא מיני' וביה ומבחי' זו של בשכמל"ו נמשך להיות ואהבת בבחי' יש מי שאוהב כו' להמשיך תמיד בחי' גילוי אלקות להיות הוי' הוא האלקי' וזהו ואהבת את הוי' אלקיך שיהי' גילוי בחי' הוי' למטה זה אלי כו' וזהו בחי' כלה שני' לשון כלתה נפשי שהכלות הנפש הוא בבחי' יש עדיין יש מי שאוהב כו' משא"כ יחו"ע הוא בחי' ביטול ממש במס"נ לשון כליון לגמרי כנ"ל, וב' בחי' אלו נק' בזה"ק שכינתא עילאה ושכינתא תתאה והוא ג"כ בחי' יחו"ע ויחו"ת, דהיינו המקור והשרש שיהי' בכל א' מישראל בחי' מס"נ הנ"ל נק' שכינה ששוכן בתחתונים שמשם מקבלים נשמות ישראל והמקור והשרש לבחי' מס"נ וכליון הנ"ל באחד

(מא) וע"פ האמור למעלה בענין פ' אחד ופ' ועד שהוא אחד בחלופי אתוון והן הן בחי' יחו"ע ובחי' יחו"ת, יובן ענין ב' בחי' מס"נ שיש בק"ש הא' למסור נפשו באחד, והב' ואהבת בכל נפשך אפי' נוטל את נפשך, ויש להקדים מתחלה מה שידוע שהקב"ה נק' חתן וכנ"י נק' כלה וכמארו"ל ביום חתונתו זה מ"ת ולכן המשמח את החתן זוכה לתורה שניתנה בה' קולות כי חתן חות דרגא דהיינו ירדת והמשכת אור א"ס ב"ה להתלבש בתורה, וכנס"י היא מקור נשמות ישראל וכן כל ניצוץ וניצוץ מישראל בפרט הוא בבחי' כלה, דהנה כלה יש בו ב' פירושים הא' מלשון כליון שמכלה ומבלה הכל מלשון כלה כי מלת כלה הוא שם דבר המורה על הפעולה כמו רכה זכה דקה ונק' כלה ע"ש שמכלה כו', והב' מלשון כלתה נפשי כו' תשוקת הנפש לידבק וליכלל באורו ית', וב' בחי' כלה אלו הן ב' בחי' מס"נ הנ"ל שבק"ש, דהנה הבחי' הא' למס"נ באחד הוא מחמת שמע ישראל כו' כי שמע מלשון הבנה שהיא התבוננות בגדולת א"ס ב"ה איך שהוא אחד כמו קודם שנבה"ע בלי שום שינוי כמ"ש אני הוי' לא שניתי כו' אתה הוא עד שלא נברא כו' אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים פ"י אלקים המעלים ומסתיר כו' כי לפני ית' אין שום העלם מעלים ומסתיר כלל כי כולא קמי' כלא חשיב כו' ואת השמים ואת הארץ אני מלא כמו קודם שנברא העולם בלי שום שינוי וכל הגילויים הוא רק זיו והארה בלבד וכל העולמות בטילים ממש כזיו השמש במקורו, ואי לזאת יומשך מזה ולא תחללו את שם קדשי כו' שלא לעשות מקום חלל להיות דבר נפרד ממנו ית' וממילא בטלים כל התאוות וישות ולגרמיה, וזהו כלה לשון כליון שמכלה לגרמיה כו' ויש מס"נ זה בכח כל א' מישראל משום שנשמתו היא חלק אלוה ממעל ע"כ יש בכחו שכאשר יתבונן באחד כנ"ל יתבטלו כל רצונותיו שהי' לו ולא ישר שום רצון זולתי



ונכלל בה גם דחילו שלא ליפרד בשום אופן מיחודו ואחדותו ית' אפי' במס' ממש וע"ש רפי"ח דאפי' מי שדעתו קצרה בידיעת ה' ואין לו לב להבין בגדולת א"ס ב"ה להוליד ממנה דחילו ורחימו שכליים אפי' במוחו ותבונתו לבד אעפ"כ קרוב אליו הדבר מאד לעורר האהבה מסותרת להוציאן מהסתר הלב אל הגילוי במוחו ותעלומות לבו (ע' ס"פ ל"ט) משום שבחי' א"ס ב"ה מלוכש בבחי' חכמה שבנפש האדם יהי' מי שיהי' כו' יעו"ש וע' ג"כ פל"ט הנ"ל שמהות ומדרגת עבודת ה' בדחילו ורחימו בהתגלות לבו (וה"ה בתעלומות לבו רק שהם דו"ר שכליים עיין פט"ז) הנמשכות מן הבינה ודעת בגדולת א"ס ב"ה מקומה בי"ס דבריאה ועבודה בדו"ר הטבעיים שבמוחו בי"ס דיצירה, מזה משמע לכאורה דו"ר שכליים הם גבוהים מן דו"ר טבעיים שהיא בחי' האהבה מסותרת אע"פ שהיא בבחי' מס'נ וע' פמ"ד שמ"מ שרש האהבה מסותרת גבוה יותר ונק' אהבה רבה כו' ומ"מ לפי דרך זה יש ליישב ג"כ דמדאורי"י סגי במס'נ באחד בהתעוררות האהבה מסותרת במוחו ומחשבתו לבד, ואז בחי' ואהבת שאח"כ שהיא בחי' דו"ר שכליי' אינה חשובה ירידה כלל ודו"ק, אמנם המס'נ באחד מצד ההתבוננות בגדולת א"ס ב"ה ודאי גבהה מדריגתו מדו"ר שכליים שהרי המס'נ מצד עצמו גבוה מהאהבה אלא שמעלת הדו"ר שכליי' לפי שנמשכים מן ההתבוננות בגדולת ה' א"כ כשהמס'נ ג"כ נמשך מזה ודאי גבוה יותר, אלא שע"ז יתיישב לפמש"ל שההעתקה ממס'נ לאהבה הוא מחמת הפסק דבשכמל"ו, וכ"ז במס'נ בכח אבל מס'נ בפ"מ ודאי גבוה יותר מדו"ר שכליי' וכמ"ש בפע"ח שמעלים מ"ן לכינה עיי"ש):

שרש מצות התפילה פרק מא

שהוא מבחי' יחו"ע נק' שכונתא עילאה והמקור והשרש לבחי' ואהבת בכל נפשך בכלות הנפש ותשוקה שהוא מבחי' יחו"ת נק' שכונתא תתאה, והן הן ב' בחי' כלה שנאמרו בשיר השירים שכל שיר השירים מדבר על ב' בחי' כלה הנ"ל כידוע כי ב"פ נאמר ונשנה בשה"ש החיוב שבין חתן וכלה ורומז על ב' בחי' כלה הנ"ל, (ובזה נ"ל שאפשר לתרץ ג"כ הקושי' ששמעתי ששאל אחד מנכדי הרב המגיד הקדוש רבו של רבינו ז"ל, מרבינו ז"ל בהיותו בבארדיטשוב, איך יתכן בחי' ואהבת לאחר בחי' מס'נ באחד שהרי מס'נ למעלה במדריגה מהאהבה, ולפמ"ש א"ש שזהו מחמת בחי' בשכמל"ו שנאמר בינתיים כנ"ל, אמנם מ"מ קשה שהרי מרע"ה בתורה לא אמר כלל בשכמל"ו ואנשי יריחו לא אמרו בשכמל"ו א"כ איך יתכן להם הירידה ממס'נ לאהבה, ודוחק לומר דמדאורייתא (היינו אם לא יאמר בשכמל"ו) סגי במס'נ בכל נפשך, שנמשך מההתבוננו' באחד כסדר מתחלה אהבה כמ"ש ואהבת בכל לבבך, ואח"כ מעלין בקדש להיות לו מס'נ, וכשאמרו לומר בשכמל"ו שהוא בחי' יחו"ת, אז הצריכו למס'נ באחד שלא יהי' ההפסק בין מס'נ דיחו"ע ליחו"ע, משא"כ אם לא אמר בשכמל"ו ליכא הפסק בין אחד לבכל נפשך, מיהו זה דוחק דמסתמא אנשי יריחו יהי' להם ג"כ מס'נ באחד ממש, ואפשר שאע"פ שלא אמרו בדבור ממש בשכמל"ו, מ"מ התבוננו ביחו"ת ונמשך מזה ואהבת כו', ועוד יש ליישב בדרך אחר לפמ"ש בלק"א פיי"ח ופכ"ה בביאור תיבת מאד שבפסוק כי קרוב אליך הדבר מאד שבכל עת ובכל שעה בידו של אדם וברשותו לעורר אהבתו לה' אחד המסותרת בודאי בלבבו בלי שום ספק

## ד.

### הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מהר"ש

תורת שמואל

אלקי' לא הי' יכול להיות מציאות הגשמי כלל וכלל, ונמצא כמו בכל הנבראי נא' בראשית ברא אלקי' כ"ה בכל הנבראי אפי' בג"ע, שהרי הוא השגה בהגבלה לכאו"א לפי ערכו ומעלתו כו', רק שבזה הוא יתרון הנבראי שנא' בהם שם מלא כמו ויטע ה' אלקי' גן בעדן<sup>2</sup> היינו ששם מאיר גילוי שם הוי' ע"י המסך ונרתק דשם אלקי', משא"כ בשאר הנבראי, אם כי מפלא הבריאה יכולים להבין גדלות הבורא, מ"מ ה"ז בדרך העלם והסתר להיות כי כח הפועל בנפעל הוא בדרך העלם והסתר הבורא הוא כח המהוה מן הדבר המתהוה הוא הנברא

[כו] **והנה** כל המשלי' האלה שרש שרשם הוא רק מבחי' שם אלקים, כי בכדי שיוכל להתהוות שבחי' א' יהי' משל לגבי זולתו זהו ע"י בחי' המגן ונרתק דש' אלקי' (וגם בכתר יש בחי' שם אלקים וכנ"ל בענין ה' אלקי' דיבר, שא' גם שם אלקי', וע' בסה"מ<sup>1</sup> שפי' בחי' ק"ך צירופי אלקי' דיתבא על כורסי' דשבבין לאכפיי' להון), ומאחר שכל המשלים האלו הוא מבחי' שם אלקי' ממילא כל התהוות הנבראי הוא ע"י שם אלקי' גם בנבראי שנא' בהם ה' אלקי' שם מלא ג"כ, פי' שנתהוה ע"י שם אלקים, דבלא בחי' שם

סה"מ תרל"ג ח"א ע' קד [ובהנסמן שם בתחילת המאמר].

1 בסה"מ: בס' הדרת מלך.

2 בג"ע. שם מלא כמו ויטע ה' אלקי' גן בעדן: ראה בארוכה

השכינה, ה"ז גילוי מתוך ההעלם, וה"ז כמו שאומרים איזה דבר שכל גבוה מאד ע"י איזהו משל, שהמכוון שע"י המשל יבינו את הנמשל גם כמו קודם התלבשותו בנמשל כ"ה גילוי שם הוי" ע"י בחי' שם אלקי' כו'.

ד"ה ואתה הרם את מטך תרל"א

מאין ליש, דאל"כ לא הי' אפשר כלל להיות מציאת נברא גשמי' כמ"ש ביאור ד"ז במ"א, ע' בד"ה מי כמוכה באלים, וד"ה מהיכן זכו ישראל לק"ש. אבל (כמו) הג"ע שנא' בו שם מלא היינו ששם מאיר גילוי אלקות צדיקי' יושבין ונהנין מזיו

ע' שפז.

3) כמ"ש ביאור ד"ז במ"א ע' בד"ה מי כמוכה. וד"ה מהיכן זכו: ד"ה מי כמוכה בסה"מ תרכ"ט ע' קסא. וד"ה מהיכן זכו בסה"מ תרכ"ז

## ה.

### הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר הרש"ב

קונטרס ומעין

יובן למעלה בקפירות העליונות המשפּתֵּלְשֵׁלוֹת, אָבֵל מֵצֵד אור אין סוף שְׁלִמְעֵלָה מִסְפָּר הַשְּׁתֵּלְשֵׁלוֹת שְׁנִמְשָׁף בְּבַחֲנֵינָת מְקִיף וְאֵינֵנו מִתְלַבֵּשׁ בְּפָלִים, הֲרֵי אֵינֵנו נוֹגֵעַ אִם הוּא רְאוּי לְגִילוּי הָאוֹר וְהַחֲיוּת, אוּ שְׂאֵינֵנו רְאוּי, מֵאַחַר שְׂאֵינֵנו צְרִיף לְפָלִים כָּלֵל, הֲרֵי נִמְשָׁף גַם לְמָקוֹם שְׂאֵינֵנו רְאוּי (הֵינֵנו שְׂאֵינֵנו כְּלִי) כְּמוֹ לְמָקוֹם הָרְאוּי. וְזֶהוּ שְׁגֵם הַקְּלִיפּוֹת וְהַסְטָרָא אַחְרָא וְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ יְכוּלִים לְקַבֵּל מִשָּׁם אִף שְׂאֵינֵם פָּלִים הָרְאוּיִם כָּלֵל, לְפִי שְׂאֵינֵנו צְרִיף לְפָלִים כָּלֵל, אֵינֵנו שְׂרִיף בּו עֲנֵן הַסְפָּר וְנִמְשָׁף מִשָּׁם רִיבּוּי שְׁפַע וְחֲיוּת בְּיוֹתֵר לְהִיּוֹת שֶׁהוּא בְּבַחֲנֵינָת בְּלֵי גְבוּל, דֶּהָאוֹר דְּסָדֵר הַשְּׁתֵּלְשֵׁלוֹת מֵאַחַר שֶׁהוּא אור פְּנִימִי וּמִתְלַבֵּשׁ בְּכֵלֵי הֲרֵי הוּא מוּגָבֵל לְפִי אוֹפֵן הַפָּלִים וְשְׂרִיף בּו עֲנֵן הַסְפָּר וְעֲנֵן הַשְּׁתֵּלְשֵׁלוֹת, אָבֵל הָאוֹר שְׁלִמְעֵלָה מִסְפָּר הַשְּׁתֵּלְשֵׁלוֹת מֵאַחַר שֶׁהוּא אור מְקִיף אֵינֵנו מוּגָבֵל וְלֹאֵת נִמְשָׁף מִשָּׁם רִיבּוּי שְׁפַע, וְזֶהוּ שְׂכַתוּב (עוֹבְדֵיָה א. ד) אִם תִּגְבִּיֶה כְּנִשְׁר, כְּמוֹ דֶּרֶךְ הַנִּשְׁר בְּשָׂמִים (מְשָׁלֵי ל. יט) כְּמוֹ כֵן הַקְּלִיפּוֹת וְהַסְטָרָא אַחְרָא מְגַבִּיֶהִם אֵת עֲצָמָם לְקַבֵּל מִבַּחֲנֵינָת הַמְקִיף עֲלִיוֹן לְפִי שְׂמִשָּׁם נִמְשָׁף בְּלֵי דִין וְחֻשְׁבוֹן הֵינֵנו גַם שְׂאֵינֵם בְּטָלִים כָּלֵל לְאַלְקוֹת, וְאַדְרָבָא עוֹבְרִים רְצוֹנוֹ יִתְבַּרֵךְ לְגַמְרֵי, וְנִמְשָׁף מִשָּׁם הַשְּׁפַע רִיבּוּי חוֹלִים בְּיוֹתֵר. וְזֶהוּ הַטַּעַם בְּהַצְלַחַת הַעֲפוּ"ם בְּרִיבּוּי עוֹשֵׁר וְכַבוֹד כְּעוֹלָם הַזֶּה, וְגַם הֵמָּה שׁוֹלְטִים עַל יִשְׂרָאֵל, וְהֵינֵנו מִפְּנֵי שְׂשֵׁרֶשׁ קְבָלְתָם הוּא מִבַּחֲנֵינָה שְׁלִמְעֵלָה מִסְפָּר הַשְּׁתֵּלְשֵׁלוֹת, דֶּהַשְּׁפַעָה לְיִשְׂרָאֵל הִיא עַל יְדֵי תוֹרָה וּמִצְוֹת וּבָאָה בְּסָדֵר הַשְּׁתֵּלְשֵׁלוֹת, וְהַשְּׁפַעָה לְעוֹפוּ"ם הִיא מִלְּמַעְלָה מִסְפָּר הַשְּׁתֵּלְשֵׁלוֹת וְהִיא בְּלֵי חֻשְׁבוֹן וּגְבוּל.

קִיצוּר. מִסְפִּירַת הַחֲכֵמָה וְלִמְטָה בָּא בְּחֻשְׁבוֹן מִד' טַעֲמִים. (א) אור פְּנִימִי. (ב) סָדֵר. (ג) מִתְלַבֵּשׁ בְּכֵלֵי. (ד) מִשְׁתֵּלְשֵׁל לְמִטָּה מִפְּדִירִיתוֹ, לְמַעְלָה מִן הַחֲכֵמָה הוּא לְמַעְלָה מִהַשְּׁתֵּלְשֵׁלוֹת אֵינֵנו בָּא בְּחֻשְׁבוֹן, וּמֵהָאֵי טַעֲמָא הַסְטָרָא אַחְרָא מְגַבִּיֶהִם עֲצָמָה לְקַבֵּל מִשָּׁם לְהִיּוֹתָה בְּלֵי דִיוֹק וּבְרִיבּוּי.

חאמר ט פראג

אָמְנָם כָּל עֲנֵן הַדִּין וְהַחֻשְׁבוֹן הוּא רַק מֵצֵד סָדֵר הַשְּׁתֵּלְשֵׁלוֹת, דְּכֵף הִיא הַמְדָּה בְּהַשְּׁתֵּלְשֵׁלוֹת שְׁמוּכְרָח שְׂרִיף בְּדִין וְחֻשְׁבוֹן מְדוּיָק מֵצֵד אַרְבַּעַה טַעֲמִים, הָא' לְהִיּוֹתוֹ אור פְּנִימִי, ב' מֵצֵד עֲנֵן הַסְפָּר, ג' לְהִיּוֹתוֹ אור בְּכֵלֵי, ד' מֵצֵד הַשְּׁתֵּלְשֵׁלוֹת לְדַרְגָּא שְׁלִמְטָה מִמְּנוֹ. כָּל אור אֵינֵנו שֶׁהוּא בֵּין אור הַמוֹחִין בֵּין אור הַמְדוּת הֲרֵי יֵשׁ לוֹ טַבְעוֹ הַעֲצָמִי בְּמָה שֶׁהוּא, דְּאוֹר הַמוֹחִין הוּא בְּטַבְעֵי הַהֲתִישְׁבוּת וְהַמְנוּחָה וְאוֹר הַמְדוּת בְּטַבְעֵי הַהֲתַרְגְּמוֹת וְהַהֲתַפְעָלוֹת, כֵּן הוּא בְּאוֹר הַפְּנִימִי שְׂרִיף לוֹ טַבְעוֹ הַעֲצָמִי בְּמָה שֶׁהוּא מְחוּשָׁפֵן וּמְדוּיָק, טַבְעֵי הַסְפָּר הוּא טַבְעֵי הַחֻשְׁבוֹן וְהַדִּיּוֹק בְּכַמּוֹת וּבְאֵיכוֹת.

וְאוֹרוֹת הַמִּתְלַבֵּשִׁים בְּפָלִים הֵנָּה אִף גַם כְּאֲשֶׁר כָּלֵלוֹת הַפָּלִים מְתַאֲמִים אֶל הָאוֹרוֹת, כְּמוֹ חוֹמֵר הַמוֹחַ שֶׁהוּא בְּכָלֵלוֹתוֹ פְּלִי אֶל הַשְּׂרָאָת הַשְּׂכָל וְחוֹמֵר הַלֵּב שֶׁהוּא בְּכָלֵלוֹתוֹ פְּלִי אֶל מִשְׁפַּח הַמְדוּת, בְּכָל זֶה הֲרֵי בְּהִכְרַח שְׂתַהֲיָה מְדִידָה בְּאוֹר הַשְּׂכָל בְּאוֹפֵן הַשְּׂרָאָתוֹ בְּמוֹחַ שְׂפָרָאשׁ, וְכֵן עֲנֵן הַמְדוּת, דָּאִם לֹא כֵן הֲרֵי הַפָּלִים דְּחוֹמֵר הַמוֹחַ וְחוֹמֵר הַלֵּב לֹא יְכִילוּ אֵת הָאוֹר הַמְרוּבָּה וּמִתְקַלְקְלִים רַחֲמֵנָא לְצִלָּן, וְכֵמוֹ שְׂאֵנֵנו רוֹאִים בְּמוֹחַשׁ רַחֲמֵנָא לְצִלָּן בְּכַמָּה חוֹלִים בְּחוֹלֵי הַמוֹחַ וְחוֹלֵי הַלֵּב שְׂבָא בְּסַפְת רִיבּוּי הָאוֹר וּמֵיעוּט הַפָּלִים, וְאוֹר שְׂעֲנִינוֹ לְהַשְּׁתֵּלְשֵׁל לְדַרְגָּא שְׁלִמְטָה מִמְּנוֹ, הֲרֵי בְּהִכְרַח שֶׁהָאוֹר יִהְיֶה מְחוּשָׁפֵן וּמְדוּיָק לְפִי גוֹדֵל וְרוֹחֵב הַפָּלִי, דְּלוּלָא זֹאת הֵנָּה לֹא זוֹ בְּלִכּוּד שֶׁהַפָּלִי לֹא יְקַבֵּל אֵת הָאוֹר, אֲלֵא עוֹד זֹאת שֶׁהָאוֹר מְאַבֵּד אֵת הַפָּלִי וּמְשַׁבְּרוֹ, כְּמוֹ שְׂאֵנֵנו רוֹאִים בְּמוֹחַשׁ בְּהַשְּׁפַעַת הַשְּׂכָל מִהֶרֶב לְתַלְמִידוֹ, דְּכְאֲשֶׁר הַשְּׁפַעָה אֵינֵנו לְפִי עֲרָף פְּלִי שְׂכָל הַתְּלָמִיד, הֵנָּה לֹא זוֹ בְּלִכּוּד שֶׁהַתְּלָמִיד אֵינֵנו מְקַבֵּל אֵת הַשְּׂכָל הַנִּשְׁפַּע לוֹ, אֲלֵא עוֹד זֹאת שְׂכָלֵי שְׂכָלוֹ מִתְבַּלְבְּלִים, וְטַעַם הַדְּבָר הוּא דְּכָל אור הַמִּשְׁתֵּלְשֵׁל מְדַרְגָּא לְדַרְגָּא שְׁלִמְטָה הֵימְנוֹ צְרִיף לְהִיּוֹת לְפִי עֲרָף הַדַּרְגָּא הַהִיא, וְהַדּוּגְמָא מְזָה

## 1.

## הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורנא יוסף יצחק – אדמו"ר הרי"צ

מאמרים תרצ"ב

או עושה איזה מלאכה ופועל, וכל עשיותיו הם רק לפי ההכרח לפי עסקו ולפי עבודת מלאכתו, ויש מי שיש לו ענג בגוף ועצם כלכלת העסק או מלאכתו ועושה זה בחיות, עס איז אים דיא עצם התעסקו' גישמאָק, וטעם הדבר הוא לפי שעסקו זה או מלאכתו היא קנין נפשו, וכן הוא בענין לימוד התורה שצריכה להיות קנינו ושיהי' בחיות פנימי, וקנין זה הוא בלימוד התורה בחבורה וברבים דוקא בבתי כנסיות ובבתי מדרשים, וכמו בעסק גשמי הוא עושה אותו במקום שהרבה בנ"א מצוים שם, ומשתדל להיות עסקו במקום שהרבה אנשי' עוברים ושבים נמצאי' שם, כן הוא בענין לימוד התורה שצריכה להיות נלמדת ברבים דוקא, ובוה מקיימים מצות צדקה וגמ"ח ברוחניות. דהנה אי' בספרים<sup>8</sup> דאע"ה הי' נדיב בממונו גופו ונפשו, דעבודתו הי' שהי' מכניס אורחי' ומאכילם ומשקם והי' טורח בעצמו לשרתם בכל המצטרך להם<sup>9</sup>, וכל זה הי' בשביל כוונה אלקי' לפרסם אלקותו ית' בעולם<sup>10</sup>, והעולה על כולנה הוא שהי' נדיב בנפשו, דהגם שהי' משכיל נפלא<sup>11</sup> ויודע דעת עליון וצמצם את עצמו ללמוד עם אנשי' גסים ופשוטים ביותר לבאר להם כי יש בורא עולם יחיד ומיוחד והוא ית' מנהיג את העולם כולו ומשגיח על כל נברא ונברא כפרט להזמין לו מזונותיו בעתו ובזמנו, וזהו נדיב בנפשו, דהגם כשהי' לומד לעצמו הי' לומד עניני חכמות עמוקות בחקר אלוקה, הנה הניח את זה והתעסק ללמד עם אנשי' פשוטי'. דכן הוא בענין לימוד התורה ברבים דגדלה מעלתה במאד. וזהו"ע עוסקים בתורה, דלימוד התורה יהי' ע"י התעסקות, דכאו"א יתעסק להרבות לומדי תורה ברבים.

ד"ה אמו ריב"ז

**אריב"ל**<sup>1</sup> בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרות ואומרת אוי להם לבריו' מעלבונה של תורה וכו' שכל מי שעוסק בתורה הי' מתעלה שנא<sup>2</sup> וממתנה נחליאל ומנחליאל במות<sup>3</sup>, ופי' מעלבונה של תורה, מעלבון שעולבים את התו' שהיא עלובה על שאין לה עוסקי'<sup>4</sup>, דמזה מובן שהתורה צריכה התעסקות, דלכאו' הרי תורה היא חכמה וידיעה, ובחכמה וידיעה שהם השכלה והבנה נופל הלשון הגיון ולימוד וכמ"ש<sup>5</sup> והגית בו יומם ולילה וכמארז"ל<sup>6</sup> הלומד תורה, אבל לשון עוסק נופל על דבר מעשה ופעולה, כמו בעוסק משא ומתן, או עבודת מלאכה ועבודה, אבל בענין שכלי של חכמה וידיעה איזה התעסקות יש בוה, ולפ"ז אינו מובן הלשון עוסקים בתורה, איזה עסק והתעסקות שייך בתורה. אך הענין הוא<sup>7</sup> דהנה כתיב (דברים כ"ז ט') הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם לד' אלקיך, ופרש"י בכל יום יהיו בעיניך כאלו היום באת עמו בברית, ואמרז"ל (ברכות דס"ג ע"ב) מאי הסכת, עשו כתות כתות ועסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה, וזהו"ע עסק התורה להתעסק לעשות כתות כתות עוסקים בתורה, דעיקר ענין לימוד התורה היא שתהא נקנית בהאדם, והיינו שהתורה תהי' קנין נפשו, וקנין זה הוא נקנה כאשר הוא לומד תורה בחבורה, ואיש את רעהו ידברו בעת הלימוד בפרטיות הסוגיא או ההלכה שלומדים, שהדיבור הלזה מורה על החיות פנימי שיש לו בלימודו, והיינו שהדבר נוגע לו, ער איז אין דעם אַראַיינגלייגט און עס אַרט אים דער ענין, וכמו שאנו רואין בטבעי בנ"א בענין עוסק מו"מ או עבודת מלאכה דיש מי שעוסק במו"מ

(6) אבות פ"ד מ"ה.  
 (7) בהבא לקמן - ראה ד"ה הסכת ושמע הנ"ל (לקמן ע' תצו ואילך).  
 (8) ארחות צדיקים שער יו. וראה לקמן ע' שצג. ספר המאמרים תרפ"ט ע' 90. וש"נ.  
 (9) ראה סוטה י, א. ב"מ פו, ב.  
 (10) ראה סוטה שם ואילך.  
 (11) ראה ספר המאמרים שם ע' 98. וש"נ. לקמן ע' תיא.

(1) המאמר מיוסד על ד"ה ראה אנכי עטר"ת פרק ב (ספר המאמרים עטר"ת ע' תריא). עוד מאמרים המיוסדים על ד"ה הנ"ל - ראה לקמן ע' שצד. וש"נ. חלק גדול מהמאמר נכלל ב"ה הסכת ושמע תרצ"ג (לקמן ע' תצה ואילך).  
 (2) חוקת כא, יט.  
 (3) אבות פ"ו, ב.  
 (4) פירוש הרע"ב.  
 (5) יהושע א, ח.

לקוטי דיבורים

שכן, ישנו אדם שמבחוץ הוא נראה לירא ה' ותוכו רצון ח"ו מרמה, לבן הארמי - לבן, בהיר וזך מבחוץ, ורמאי מבפנים.

הדברים לא נאמרו ח"ו כדי להכאיב, אדרבה הם נאמרו ברגש של רחמנות על טבע בני אדם שיתכן הדבר שתהיה בו אשפה רבה כל כך.

מקום מיוחד תופס במכתב הענין של עול דרך ארץ שהקיף את הכל, הן בעלי עסקים והן יושבי אוהל.

כולם, בעלי עסקים ויושבי אוהל, רוצים להיות עוסקים בעבודה שבלב, אלא שטוענים הם שראשית דבר יש לעשות כלי לפרנסה, וכך שוקעים הם בעול דרך ארץ. אבי מסביר שעצת היצר ותחבולותיו מדיחים ח"ו את האדם מדרך האמת ומעוררים את העיניים בריבוי טרדות שבעול דרך ארץ.

פעם דובר אודות זה<sup>1</sup> ששפת היתר שיש בבעלי עסקים, ריבוי הדברים בטלים שבעל עסק מדבר, משמש מפתן ללשון הרע ורכילות, ומאבד את כל המהות.

אבי מסביר במכתב את המשנה<sup>2</sup> "אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק", שבעקבות משיחא, בדורות אלו המוטבעים בעול דרך ארץ, שזה הנחש הכרוך, המקיף את האדם מבית ומבחוץ, והעצה לכך היא - לא יפסיק מתפלה.

עבודה שבלב מהווה, לפי דעת אבי, הרפואה הגדולה ביותר לכל מיני מחלות של מומי בני אדם. אבי רואה בעבודת התפלה את הדרך הרחבה והטובה ביותר להגיע לבית אלקים.

ומרגלא בפומיה: תפלה במקום קרבנות<sup>3</sup> - בקרבנות ישנם חילוקי דרגות, אשם, חטאת, עולה, שלמים, תודה, מנחת עני ומנחת עשיר, וכך גם בתפלה שהיא במקום הקרבנות ישנם חילוקי דרגות.

טו. לשבועות תרנ"א הגיע לליובאוויטש ש"ב החסיד ר' מרדכי דוב סלונים - נכד הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע - אביו של הר' שניאור הנ"ל. לאותו חג שבועות הגיעו אורחים רבים מברי-הדעת בחסידות.

החסיד ר' מרדכי דוב הביא אתו העתק מהמכתב האמור שכתב אבי לבנו הר' שניאור סלונים. החסיד ר' מרדכי דוב שהה בליובאוויטש כמה שבועות והתיידד עם שלשה מזקני החסידים, ר' חנוך הענדל מקורעניץ, ר' שמואל ברוך מורשה ור' מאיר מרדכי מבוריסוב, והראה להם בסוד העתק המכתב.

החסיד ר' שמואל ברוך היה אחד מגדולי המשכילים,

יד. בשנת תר"ן כתב אבי מכתב חסידות אל ש"ב הרב ר' שניאור - בנו של ר' מרדכי דוב סלונים בחברון ת"ו - בו מבאר מעלת הענין של התבוננות בחסידות לפני התפלה אחרי לבישת טלית ותפילין. תוכן המכתב מהווה השכלה עמוקה ועבודה.

בחוף לארץ לא ידעו ממכתב זה. המכתב היה בארץ ישראל אצל החסיד הרב ר' שניאור שי' שהראה אותו לאביו החסיד ר' מרדכי דוב ולעוד כמה אנשים שהעתיקו את המכתב לעצמם.

הענינים אודותם מדובר במכתב זה צריכים ללמוד בעיון רב. ואין מן הענין לדבר אודותו בשעת התוועדות, רק על כמה ראשי פרקים אפשר לדבר.

ש"ב הר' שניאור שי' סלונים בא בפעם הראשונה לליובאוויטש בשנת תרמ"ה ושהה שם כמה חדשים בתור "יושב". באותו זמן קבע לו אבי סדר בלימוד. חורף תרמ"ו נסע אבי ליאלטה ולקח אתו את ר' שניאור ולעתים קרובות למד אתו חסידות.

לימוד החסידות היה בשני אופנים, לימוד בפנים ולאחר מכן דיבור בעל פה, הן מה שלמדו בפנים חזרו בעל פה והן ביאורים והסברים. לפסח תרמ"ו חזר הר' שניאור לארץ ישראל ת"ו ומאז החלה חליפת מכתבים בין אבי לבניו. ר' שניאור היה שואל ענינים בחסידות ואבי עונה לו.

במשך כמה שנים הצטבר מספר נכבד של מכתבים הכוללים ביאורים של השכלה עמוקה והוראות בעבודה. המכתבים מהווים מורה דרך הן באופן לימוד החסידות והן באופן דרכי העבודה. המכתב אודותו אנו מדברים, הינו אחד מאותם מכתבים.

היה באמת רצוי מאד לסדר בעזה"י אותם מכתבים בצירוף מכתבים נוספים הנמצאים בידי במספר רב. כל מכתב הוא אוצר של ענינים המכניסים חיות פנימית בחיים החסידיים.

ההתבוננות בחסידות כשלבשים טלית ותפילין - אומר אבי במכתב זה - פועלת על חיי היום שאחרי התפלה, ועצם ההתבוננות בחסידות בשעת התפלה הוא באופן אחר לגמרי מאשר בזמן אחר, ומסביר את ה"כי קרוב אליך כו' בפין ובלבבך" שבפרק י"ד ב"תניא".

עניני העבודה המוסברים במכתב זה, הרי נוסף על כך שהם השכלה שבעבודה, גלומה בכל אימרה - חיות. הכתב עצמו תובע וטוען, מצביע על מעמדו של האדם ומורה כיצד צריכים להיות.

באותו מכתב מדבר אבי אודות ענין הרע המכוסה,

(3) ראה ברכות כו, ב.

(1) ראה לקוטי דיבורים, שמחת תורה תרצ"ד אות יז.

(2) ברכות פ"ה מ"א.

שנים חסידות. הר' מאיר מרדכי היה למזן ועמקן, בקי בהרבה מסכתות גמרא. למעלה מעשרים שנה שימש כמלמד. אז - בשנת תר"ן - היה הגזבר בעסקי דודי הרז"א ז"ל בליובאוויטש והיה מתמיד גדול בלימוד הנגלה והחסידות.

החסיד ר' חנוך הענדל היה אחד המיוחדים בין בעלי העבודה, לא היה בעל השגה גדול אבל לבו היה אש להבה ובעל מדות טובות שאין דוגמתו. את אהבת ישראל שלו אין לתאר. בזכרונות הנעורים שלי הוא תופס מקום חשוב מאד כדמות מיוחדת במינה בין החסידים החשובים.

כששלשת החסידים האמורים קבלו העתק המכתב, החלו ללמוד אותו. בתחלה כל אחד לעצמו ולאחר מכן ביחד ובמשך כמה שבועות התמידו בלימודם ודיברו בתוכן המכתב. וכך פורסם המכתב בליובאוויטש בלי ידיעת אבי.

חג הפסח תרצ"ד

בעל חושים נפלאים ועמקן גדול. היה קשיש מאד. אינני יודע בן כמה היה אז, ודומה שגם הוא עצמו לא ידע. כשהיו שואלים אותו לגילו היה עונה "כבר היה זמן לשכוח".

ר' שמואל ברוך בא לליובאוויטש כשנולד הסבא, הרבי מוהר"ש - בשנת תקצ"ד - ושהה אז בליובאוויטש עד שנת תר"ו. נסע לביתו ובשנת תר"י חזר לליובאוויטש ושהה שם עד שנת תרכ"ו בה נסתלק אבי הסבא, הרבי ה"צמח צדק". בשנת תרל"ב חזר לליובאוויטש ונשאר שם לכל ימי חייו.

החסיד ר' שמואל ברוך היה בקי בכל ספרי החסידות הנדפסים, כמו תורה אור, לקוטי תורה, סידור, ספרי אדמו"ר האמצעי הנדפסים, כמעט בעל פה. בדרך כלל היה ממעט בדיבור, אבל כשהיה אי פעם מסביר איזה ענין היה מה לשמוע.

החסיד ר' מאיר מרדכי היה תלמיד מובהק של החסיד הנודע ר' שמואל דוב מבוריסוב, למד אצלו עשר

## רשימת המאסר

כאמור, אין מורה שעות בחדר הכלא, ולזאת על-פי הכרוזים של הקיצה, חלוקת לחם, חמין, אוכל, דייסא, חמין, שינה, יודעים בערך שעות היום, כי בקיץ זמן העמידה מחצי השביעית עד השביעית, לחם חצי השמינית, חמין מחצי התשיעית והלאה, אוכל משעה ראשונה והלאה, דייסא משעה חמישית והלאה, חמין השני משעה הששית עד שעה השביעית בערך, שכיבה חצי האחד עשרה.

\* \* \*

איתא במדרש<sup>94</sup> ומנין ידע משה מתי יום ומתי לילה כששמע שמלאכי השרת אומרים קדוש, ידע שהוא יום וכששמע אותם אומרים ברוך, ידע שהוא לילה.

\* \* \*

טרם עזבי את חדרו הקטן של הפקיד הראשי דמחלקה הששית שאלתיו, איזו שעה היא, ובחסדו הטוב הרשה לי להביט בשעונו אשר על ידו השמאלית, והראה חמשה מינוט קודם שעה הששית.

\* \* \*

הזמן הוא ארוך וקצר, ואינו אלא תלוי בתוכנו. לפעמים הנה שעות רבות עוברות כרגעים אחדים, ולפעמים הנה רק שלשה שעות נמשכות ונראות כזמן ארוך ארוך מאד.

נזכרתי בהיותי ילד בן י"ב שנה - תחילת שנת השלש עשרה, אלול תרנ"ב - חתונת דודתי<sup>95</sup> הכבודה<sup>96</sup> עם בן-גילה ר' משה שי' הכהן הארינשטיין ביום ו' ערב שבת-קודש ב"ב אלול<sup>97</sup> היתה החופה למזל-טוב ובמוצאי שבת-קודש אחר ההבדלה בשעה התשיעית בערך, באו המחוננים והרבה

96 הרבנית מרת חי' מושקא בת כ"ק אדמו"ר מהר"ש.  
97 או צריך להיות: י"ד אלול, כי י"ב אלול תרנ"ב חל ביום א' בשבוע. וראה ספר השיחות תרפ"ז ע' 114 הערה 4.

94 [ילקוט שמעוני תשא רמז תו. מדרש תהלים יט, ג. וראה גם ספר המאמרים תש"ח ע' 274].  
95 ראה ספר התולדות - מהר"ש [קה"ת, תשי"ז. תשנ"ז] ע' כב.



חסידים אל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, עם ביקור (וויזיט) לשתות חמין של מוצאי שבת קודש.

לפי מצב הזמן של שמחה נהפכו המים חמין למים מחממין, כוס של שמחה, סעודת מלוה מלכה, ובשעה האחד עשר כבר היתה השמחה בהתגלות והחדר הגדול של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אשר ארכו שנים עשר אמה על עשר אמות, וחדר הביאה אשר ארכו ורחבו כחדר הראשון היו מלאים אנשים.

ובחצי שעה השתים עשרה התחיל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לאמר הדרוש כל הנהנה<sup>88</sup>, ובין הבאים על החתונה היו חסידים בעלי הבנה ובעלי עבודה, וגם הבעלי בתים היו בעלי דעה אשר ההשגה והפועל היו בלולים יחדיו ומתאימים אל אמיתת תורת החסידות.

\* \* \*

כבר נשאלה שאלה גדולה בבית מושב חסידים בעת התועדותם יחדיו: החסידות מה היא אם השכלה והבנה, או הדרכה והנהגה בעבודה בפועל.

שאלה זו התעוררה בשלשים שנה האחרונות בערך, כי קודם לזה לא נשאלו שאלות כאלו. הכל ידעו כי החסידות היא סמי המרפא של הארת הנשמה המלוכשת בגוף, החסידות מעוררת את הנשמה מהתעלפותה<sup>89</sup>, מקיצה אותה משינתה, ומדיחה את הגוף לטהרו מזוהמתו.

החסידים בימי רבינו הגדול נ"ע היו מחולקים בשני מפלגות רחוקות זו מזו, הריחוק הי' ריחוק עצמי, ריחוק מהותי, כלומר מהותים נבדלים בעצם ענינם.

מפלגה אחת היתה בעלי דעה גדולה ורחבה בידיעת התורה, רובם (בזמן הראשון) היו בקיאים בש"ס בבלי וירושלמי, ספרא, ספרי, רמב"ם וד"ח שו"ע במקורם, ספרי הקבלה הידועים וספרי מחקר.

והמפלגה השני' היו אנשים בינונים בידיעה, ומהם גם פשוטים ביותר, אבל בכל דבר מצוה והנהגה טובה אשר עשו הי' כל כוונתם אשר יהי' לשם שמים כפי הכוונה אשר יודעים ומבינים מביני מדע, והם עוררו את מידת האמת וטהרת הנקודה הפנימית שלהם.

סיבת התחלקות בפלוגות האמורות המה כנודע אשר רבינו הגדול נ"ע נסמך מאת מורו ורכו כ"ק המגיד נ"ע בתור מדריך ומנהל עדת ישראל בפלכי רוסיא הלבנה וליטא.

\* \* \*

חלק ב' ע' 516. ועוד) - נדפס בכתר שם טוב (הוצאת קה"ת תשנ"ט ושל אחרי-זה) בהוספות; מגדל עז (כפר חב"ד, תש"מ) ע' שנה; ספר המאמרים תרס"ג ע' רנ"א ואילך].

98) נדפס בספר המאמרים תרנ"ב ע' צא ואילך. וראה ספר השיחות תרצ"א ע' 224. ע' 271 הערה 9. ע' 278. 99) ראה כתב-יד דא"ח ישן - לא נודע למי (הובא בלקוטי-שיחות

יח א וירא אליו יהוה באלני ממרא והוא  
 ישב פתח האהל כחם היום כס"י: ב וישא עיניו  
 וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא  
 וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו  
 ארצה כס"י: ג ויאמר אדני אם נא מצאתי חן  
 בעיניך אל-נא תעבר מעל עבדך כס"י: ד יקח  
 נא מעט-מים ורחצו רגליכם והשענו תחת

א ואתגלי לה יי במשרי ממרא  
 והוא יתב בתרע משפנא כמיחם  
 יומא: ב וזקף עינוהי וחזא והא  
 תלתא גברין (ג"י גברין) קזמין  
 עלוהי וחזא ורהט לקדמותהון  
 מתרע משפנא וסגיד על ארעא:  
 ג ואמר יי אם כען אשפחית  
 רחמין גדמך (ג"י בעיך) לא כען  
 תעבר מעל עבדך: ד יסבון כען  
 זעיר מיא ואסחו רגליכון  
 ואסתמיכו תחות אילנא:

רש"י

"וירא", "וירא" ב' פעמים? הראשון כמשמעו,  
 והשני לשון הבנה, נסתכל שהיו נצבים במקום  
 אחד, והבין שלא היו רוצים להטריחו, ואף על פי  
 שיודעים היו שיצא לקראתם, עמדו במקומם  
 לכבודו, ולהראותו שלא רצו להטריחו, וקדם הוא  
 ורץ לקראתם (כך הגרסא ברש"י ישן). (שם) כתיב  
 "נצבים עליו", וכתיב "וירץ לקראתם"? כד חזוהו  
 דהוה שרי ואסר פרושו הימנו, מיד: "וירץ  
 לקראתם": (ג) ויאמר אדני אם נא וגו'. לגדול  
 שבהם אמר וקראם כלם אדונים, ולגדול אמר:  
 "אל-נא תעבר", וכיון שלא יעבר הוא, יעמדו  
 חביריו עמו, ובקלשון זה הוא חול (שכועות לה). דבר  
 אחר: קדש הוא, והיה אומר להקדוש ברוך הוא  
 להמתין לו עד שירויץ ויכניס את האורחים, ואף  
 על פי שפתוב אחר "וירץ לקראתם", האמירה קדם  
 לכן היתה, ודרך המקראות לדבר כן, כמו שפרשתי  
 אצל: "לא ידון רוחי באדם", שנכתב אחר "ויולד  
 נח", ואי אפשר לומר כן, אלא אם כן קדם גזרת  
 ק"כ שנה, ושתי הלשונות בכראשית רבה:  
 (ד) יקח-נא. על ידי שליח, והקדוש ברוך הוא  
 שלם לבניו על ידי שליח, שנאמר: (במדבר כ)  
 "וירם משה את-ידו ויך את הסלע": ורחצו  
 רגליכם. כסבור שהם ערכיים שמשפתחים לאבק  
 רגליהם, והקפיד שלא להכניס עבודת אלילים  
 לביתו (כ"מ פו), אבל לוט שלא הקפיד, הקדים  
 לינה לרחיצה, שנאמר: "וולינו ורחצו רגליכם":

(א) וירא אליו. לבקר את החולה (בבא מציעא פו)  
 אמר רבי חמא בר חנינא: יום שלישי למילתו היה,  
 וכא הקדוש ברוך הוא, ושאל בשלמו: באלני  
 ממרא. הוא שנתן לו עצה על המילה, לפיכך נגלה  
 עליו בחלקו (כ"ר): ישב. (כ"ר) ישב כתיב, בקש  
 לעמד, אמר לו הקדוש ברוך הוא: שב ואני  
 אעמד, ואתה סימן לבניך, שעתידי אני להתניב  
 בעדת הדיינין והן יושבין, שנאמר: (תהלים פב)  
 "אלהים נצב בעדת אל": פתח-האהל. לראות אם  
 יש עובר ושב ויכניסם בביתו: כחם היום. (כ"מ)  
 פו) הוציא הקדוש ברוך הוא חמה מנתיקה, שלא  
 להטריחו באורחים, ולפי שראהו מצטער שלא היו  
 אורחים באים, הביא המלאכים עליו בדמות  
 אנשים: (ב) והנה שלשה אנשים. אחד לכשר  
 את שרה, ואחד להפך את סדום ואחד לרפאות את  
 אברהם, שאין מלאך אחד עושה שתי שליחיות  
 (כ"ר). תדע לך, שכן כל הפרשה הוא מזכיר  
 בלשון רבים: ויאכלו, ויאמרו אליו, ובבשורה  
 נאמר: "ויאמר שוב אשוב אליך", ובהפיכת סדום  
 הוא אומר (לקמן יט): "כי לא אוכל לעשות דבר  
 לבלתי הפני" (כ"ר). ורפאל, שרפא את אברהם,  
 הלך משם להציל את לוט, הוא שנאמר: (לקמן יט)  
 "ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על-  
 נפשך", למדת שהאחד היה מציל: נצבים עליו.  
 לפניו, כמו: (במדבר ב) "ועליו מטה מנשה", אבל  
 לשון נקיה הוא כלפי המלאכים: וירא. מהו

ה ואסב פתא דלחמא וסעידו  
 לבכון בתר פן תעברו ארי על פן  
 עברתון על עבדכון ואמרו פן  
 תעביד כמא די מללתא: ו ואוחי  
 אברהם למשכנא לות שרה ואמר  
 אוחא תלת סאין קמחא דסלתא  
 לוישי ועבידי גריצן: ז ולות תורי  
 רהט אברהם ודבר בר תורי רפיק  
 וטב ויהב לעולמא ואוחי למעבד  
 יתה: ח ונסיב שמן וחלב ובר  
 תורי די עבד ויהב קדמיהון והוא  
 משמש עלויהון תחות אילנא  
 ואכלו: ט ואמרו לה אן שרה  
 אתמד ואמר הא במשכנא:  
 י ואמר מתב אתוב לותד פעדן  
 דאתון קימין והא בר לשרה  
 אתמד ושרה שמעת בתרע

העין כס"י: ה ואקחה פת לחם וסעדו לבכם  
 אחר תעברו כי על פן עברתם על עבדכם  
 ויאמרו פן תעשה כמא דברת כס"י: ז וימהר  
 אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש  
 סאים קמח סלת לוישי ועשי עגות כס"י:  
 ז ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך  
 וטוב ויתן אל הנער וימהר לעשות אתו כס"י:  
 ח ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה  
 ויתן לפניהם והוא עמד עליהם תחת העין  
 ויאכלו כס"י: י ואמרו אליו איה שרה  
 אשתך ויאמר הנה באהל כס"י: י ויאמר שוב  
 אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה

רש"י

וגו'. ולחם לא הביא, לפי שפרסה שרה נדה,  
 שחזר לה ארח פנשים אותו היום ונטמאת העסה  
 (כ"מ שם): חמאה. שמן החלב שקולטין מעל פניו:  
 ובן הבקר אשר עשה. אשר תגן. קמא קמא  
 שתגן אמטי ואיתי קמיהו: ויאכלו. נראו כמו  
 שאכלו, מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג (כ"מ שם.  
 ב"ר): (ט) ויאמרו אליו. נקוד על אי"ו  
 שב"אליו", ותניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר:  
 כל מקום שהכתב רבה על הנקדה, אתה דורש  
 הכתב וכו', וכאן הנקדה רבה על הכתב, אתה  
 דורש הנקדה, שאף לשרה שאלו: איז אברהם?  
 למדנו, שישאל אדם באכסניא שלו, לאיש על  
 האשה ולאשה על האיש. בבבא מציעא (דף פז)  
 אומרים: יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו  
 היכן היתה, אלא להודיע שצנועה היתה, כדי  
 לחבקה על בעלה. אמר רבי יוסי בר חנינא: 'כדי  
 לשגר לה כוס של ברכה': הנה באהל. צנועה  
 היא: (י) כעת חיה. כעת הזאת לשנה הבאה,

תחת העין. תחת האילן: (ה) וסעדו לבכם. בתורה, בנביאים ובכתובים מצינו דפתא סעדתא דלבא, בתורה: "וסעדו לבכם", בנביאים: (שופטים יט ה) "סעד לבד פת לחם", בכתובים: (תהלים קד) "ולחם לבב אגוש וסעד". אמר רבי חמא: לבבכם אין פתיב פאן, אלא "לבכם", מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים (ב"ר): אחר תעברו. אחר פן תלכו: כי על פן עברתם. פי הדבר הזה אני מבקש מכם, מאחר שעברתם עלי לכבודי: כי על פן. כמו על אשר, וכן כל 'פי על פן' שבמקרא: (לקמן יט) "כי על פן פאו בצל קורת", (לקמן לג) "פי על פן ראיתי פניך", (שם לח) "כי על פן לא נתתיק", (במדבר י) "כי על פן ידעת חנתנו": (ו) קמח סלת. סלת לעוגות, קמח לעמילן של טבחים לכסות את הקדרה, לשאב את הנהמה: (ז) בן בקר רך וטוב. ג' פרים היו, כדי להאכילן ג' לשונות בתרדל (כ"מ פז): אל הנער. זה ישמעאל, לחנכו במצוות (ב"ר): (ח) ויקח חמאה

אִשְׁתְּךָ וְשָׂרָה שִׁמְעַת פֶּתַח הַתְּהֵאֱהֵל וְהוּא  
 אַחֲרָיו כִּשְׁ"י: יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים  
 בַּיָּמִים חֲדָל לְהֵיוֹת לְשָׂרָה אֵרַח בְּנָשִׁים כִּשְׁ"י:  
 יב וְתִצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלָתִי  
 הִיִּתְהַלְכִי עֲדָנָה וְאֲדֹנָי זָקֵן כִּשְׁ"י: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה  
 אֶל־אַבְרָהָם לְמַה זֶה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הֲאֵף  
 אֲמַנָּם אֵלֹד וְאֲנִי זְקֵנָתִי כִשְׁ"י: יד הִיפְלֵא מִיִּהוָה  
 דְּבַר לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְלִשְׂרָה  
 בֵּן כִּשְׁ"י: טו וְתִכְחַשׁ שָׂרָה | לֵאמֹר לֹא  
 צָחֲקָתִי כִּי | יִרְאֶה וַיֹּאמֶר | לֹא כִּי צָחֲקָתְךָ כִּשְׁ"י:  
 טז וַיִּקְמוּ מִשֵּׁם הָאֲנָשִׁים וַיִּשְׁקְפוּ עַל־פְּנֵי סָדָם

משפּנא והוא אחוריהי:  
 יא ואברהם ושרה סיבו עלו  
 ביומין פסק מלמהוי לשרה  
 אורח פנשיא: יב וחיבת שרה  
 במצעה למימר פתר דסיבית הות  
 לי עולימו ורבוני סיב: יג ואמר  
 יי לאברהם למא דגן חיבת שרה  
 למימר הברם בקושטא אוליד  
 ואנא סיבית: יד היתפסי מן גדם  
 יי פתגמא לזמן אתוב לותך פעדן  
 דאתון קימין ולשרה בר:  
 טו וכדיבת שרה למימר לא  
 חיבית ארי דחלת ואמר לא ברם  
 חיבת: טז וקמו מתמן גבריא  
 ואסתכיאו על אפי סדום ואברהם

## רש"י

ואמרה: 'אפשר הקרבים הללו טעונין ולד, השדים  
 הללו שצמקו מושכין חלב' ? (תנחומא): עדנה.  
 צחצוח בשר, ולשון משנה: מסיר את השער  
 ומעדן את הבשר. דבר אחר: לשון עדן, זמן וסת  
 נדות: (יג) האף אמנם. הגם אמת אלד?: ואני  
 זקנתי. שנה הפתוח מפני השלום, שהרי היא  
 אמרה "ואדני זקן": (יד) היפלא. פתגומו:  
 היתפסי, וכי שום דבר מפלא ומפרד ומכסה מפני  
 מלעשות פרוצוני?: למועד. לאותו מועד המיעד  
 שקבעתי לך אתמל, למועד הזה בשנה האחרת:  
 (טו) פי יראה וגו' פי צחקת. הראשון משמש  
 לשון דהא, הוא שנותן טעם לדבר: ותכחש שרה,  
 לפי שיראה, והשני משמש בלשון 'אלא': ויאמר  
 לא פדבריה הוא, אלא צחקת, שאמרו רבותינו:  
 'כיי משמש בארבע לשונות: אי, דלמא, אלא,  
 דהא: (טז) וישקפו. כל השקפה שבמקרא לרעה,  
 חוץ מ"השקפה ממעון קדשך" (דברים כו), שגדול  
 כח מתנות עניים, שהופך מדת הרגז לרחמים:

ופסח היה, ולפסח הבא נולד יצחק, מדלא קרינן  
 כעת (בשוא) אלא כעת: כעת חיה. כעת הזאת  
 שתהא חיה לכם, שתהיו בלכם שלמים וקיימים:  
 שוב אשוב. לא בשרו המלאך שישוב אליו, אלא  
 בשליחותו של מקום אמר לו, כמו: "ויאמר לה  
 מלאך ה' הרבה ארבה", והוא אין בידו להרבות  
 אלא בשליחותו של מקום, אף כאן בשליחותו של  
 מקום אמר לו פן (בראשית רבה). (אלישע אמר  
 לשונמית: "למועד הזה כעת חיה את חובקת בן,  
 ותאמר אל אדוני איש האלהים אל תכזב  
 בשפתך", אותן המלאכים שבשרו את שרה  
 אמרו: "למועד אשוב", אמר לה אלישע: אותן  
 המלאכים שהם חיים וקיימים לעולם אמרו:  
 "למועד אשוב", אבל אני בשר ודם, שהיום חי  
 ומחר מת, בין חי ובין מת: "למועד הזה וגו'":  
 והוא אחריו. הפתח היה אחר המלאך:  
 (יא) חדל להיות. פסק ממנה: ארח פנשים.  
 ארח נדות: (יב) בקרבה. מסתכלת במעיה,

אזל עמהון לאלוואיהון: יז ויני  
אמר המכסי אנא מאברהם די  
אנא עבד: יח ואברהם מתוה  
יהוי לעם סגי ותקיף ויתברכון  
בדילה כל עממי ארעא: יט ארי  
גלי קדמי (גי רמב"ן דעתנה) בדיל די  
יפקד ית בנוהי וית אנש ביתה  
פתרוהי ויטרון ארסו דתקנון קדם  
יי למעבד צדקתא ודינא בדיל  
אייתי יי על אברהם ית דמלל  
עלוהי: כ ואמר יי קבלת דסדום  
ועמונה ארי סגיאת וחובתהון  
ארי תקיפת לחדא: כא אתגלי  
כען ואדון הכי קבלתהון דעלת  
לקדמי עבדו אעבד עמהון

ואברהם הלך עם לשלחם כס"י: יז ויהוה  
אמר המכסה אני מאברהם אשר אני  
עשה כס"י: יח ואברהם היו יהיה לגוי גדול  
ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ כס"י: יט פי  
ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו  
אחריו ושמרו דרך יהוה לעשות צדקה  
ומשפט למען הביא יהוה על אברהם את  
אשר דבר עליו כס"י: כ ויאמר יהוה זעקת סדם  
ועמרה כירבה וחטאתם כי כבדה מאד כס"י:  
כא ארדה נא ואראה הפצעתה הבאה אלי

## רש"י

לשלחם. ללוותם, בסבור: אורחים הם:  
(יז) המכסה אני. בתמיהה: אשר אני עשה.  
בסדום. לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו.  
אני נתתי לו את הארץ הזאת, וחמשה כרכין הללו  
שלו הן, שנאמר: (לעיל י) "גבול הפנעני מצידון  
וגו' באכה סדומה ועמורה וגו'". קראתי אותו  
אברהם, אב המון גוים, ואשמיד את הבנים ולא  
אודיע לאב, שהוא אוהבי?: (יח) ואברהם היו  
יהיה. מדרש אגדה: זכר צדיק לברכה, הואיל  
והזכירו, ברכו. ופשוטו: וכי ממנו אני מעלים,  
והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך  
בו כל גויי הארץ: (יט) פי ידעתיו. לשון חבה,  
כמו: (רות ב) "מודע לאישה", (שם ג) "הלא בעז  
מודעתנו", (שמות לג) "ואדעך בשם". ואמנם, עקר  
לשון פלם אינו אלא לשון ידיעה, שהמחבב את  
האדם מקרבו אצלו, ויודעו ומכירו, ולמה ידעתיו?  
"למען אשר יצוה", לפי שהוא מצוה את בניו עלי  
לשמר דרכי, ואם תפרשהו כתרגומו: יודע אני בו  
שיצוה את בניו וגו', אין 'למען' נופל על הלשון:  
יצוה. לשון הוה, כמו: (איוב א) "ככה יעשה איוב"  
"על-פי ה' יחננו": למען הביא. כף הוא מצוה

לבניו: 'שמרו דרך ה', כדי שיביא ה' על אברהם  
וגו'. 'על בית אברהם' לא נאמר, אלא "על-  
אברהם", למדנו, כל המעמיד בן צדיק פאלו אינו  
מת: (כ) ויאמר ה'. אל אברהם, שעשה פאשר  
אמר, שלא יכסה ממנו: פי-רבה. כל רבה  
שבמקרא הטעם למטה בפני"ת, לפי שהן  
מתרגמין: גדולה, או גדלה והולכת, אבל זה טעמו  
למעלה פרי"ש, לפי שמתרגם: גדלה כבר, כמו  
שפרשתי: (לעיל טו) "ויהי השמש באה", (רות ב)  
"הנה שבה יבמתך": (כא) ארדה נא. למד  
לדינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה, הכל  
כמו שפרשתי בפרשת הפלגה. דבר אחר: "ארדה-  
נא לסוף מעשיהם": הפצעתה. של מדינה:  
הבאה אלי עשו. וכן עומדים במרדם, פלה אני  
עושה בהם, ואם לא יעמדו במרדם, אדעה מה  
אעשה להפרע מהן ביסורין, ולא אכלה אותן.  
וכיוצא בו מצינו במקום אחר: (שמות לג) "ועתה  
הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה-לך", ולפיכך  
יש הפסק נקדת פסק, בין עשו לכלה, כדי להפריד  
תבה מחברתה, ורבותינו דרשו "הפצעתה",  
צעקת ריבה אחת שהרגוה מיתה משנה על שנתנה



עֲשׂוּ | כָּלָה וְאִם-לֹא אֲדַעָה כִּשׁׁי: כב וַיִּפְּנוּ מִשָּׁם  
הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֻמָּה וְאַבְרָהָם עֹדְנֵנו עִמָּד  
לְפָנַי יְהוָה כִּשׁׁי: כג וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲאֵף  
תִּסְפָּה צְדִיק עִם-רָשָׁע כִּשׁׁי: כד אוֹלֵי יֵשׁ חַמְשִׁים  
צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר הֲאֵף תִּסְפָּה וְלֹא-תִשָּׂא  
לְמָקוֹם לְמַעַן חַמְשִׁים הַצְּדִיקִים אֲשֶׁר  
בְּקִרְבָּהּ כִּשׁׁי: כה חֲלָלָה לָךְ מַעֲשֵׂת | בְּדַבַּר הַזֶּה  
לְהַמִּית צְדִיק עִם-רָשָׁע וְהִיָּה כַצְּדִיק כַּרָּשָׁע  
חֲלָלָה לָךְ הַשֹּׁפֵט כֹּל-הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה  
מִשְׁפָּט כִּשׁׁי: כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם-אֶמְצָא בְּסֹדֶם  
חַמְשִׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׂאֵתִי לְכָל-  
הַמָּקוֹם בְּעִבּוּרָם כִּשׁׁי: כז וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר  
הִנֵּה-נָא הוֹאֵלְתִּי לְדַבַּר אֶל-אֲדֹנָי וְאֲנֹכִי עֹפֵר  
וְאֶפֶר כִּשׁׁי: כח אוֹלֵי יַחֲסֵרוּן חַמְשִׁים הַצְּדִיקִים

גמירא (אם לא תיבין) ואם תיבין  
לא אתפרע: כב ואתפניאו מתמן  
גבריא ואזלו לסדום ואברהם עד  
כען משמש בצלו קדם יי:  
כג וקרב אברהם ואמר הברגז  
תשיצי זפאה עם חיבא:  
כד מאים אית חמשין זפאין בגו  
קרפא הברגז תשיצי ולא תשבוק  
לאתרא בדיל חמשין זפאין די  
בגוה: כה קושטא אנון דינך  
מלמעבד כפתגמא הדין לקטלא  
זפאה עם חיבא ויהי זפאה  
כחיבא קושטא אנון דינך דינך  
(גיי דין) כל ארעא לא (גיי דין)  
יעבד דינא: כו ואמר יי אם  
אשפח בסדום חמשין זפאין בגו  
קרפא ואשבוק לכל אתרא  
בדילהון: כז ואתב אברהם ואמר  
הא כען שריתי למללא קדם יי  
ואנא עפר וקטם: כח מאים  
יחסרון חמשין זפאין חמשא

## רש"י

חמשה מקומות יש: (כה) חללה לך. ואם תאמר  
לא יצילו הצדיקים את הרשעים, למה תמית  
הצדיקים?: חללה לך. חלין הוא לך, יאמרו, כך  
הוא אמנותו: שוטף הכל, צדיקים ורשעים. כך  
עשית לדור המבול ולדור הפלגה: בדרך הגנה. לא  
הוא ולא פיוצא בו: חללה לך. לעולם הבא:  
השפט כל-הארץ. נקוד ב"ח ט"ף פת"ח ה"א של  
"השפט", לשון תמיהה, וכי מי שהוא שופט, לא  
יעשה משפט אמת?: (כו) אם-אמצא בסדום גוי'  
לכל-המקום. לכל הכרפים, לפי שסדום היתה  
מטרופולין וחשוכה מכלם, תלה בה הכתוב:  
(כז) ואנכי עפר ואפר. וכבר הייתי ראוי להיות  
עפר על ידי המלכים ואפר על ידי נמרד, ולולי  
רחמיך אשר עמדו לי: (כח) התשחית בחמשה.  
והלא הן ט' לכל כרף, ואתה, צדיקו של עולם,

מזון לעני כמפרש בחלק: (כב) ויפנו משם.  
ממקום שאברהם לום שם: ואברהם עודנו עמד  
לפני ה'. והלא לא הלך לעמד לפניו, אלא הקדוש  
ברוך הוא בא אצלו ואמר לו: "זעקת סדום ועמרה  
כי רבה", והיה לו לכתב: 'וה עודנו עמד על  
אברהם', אלא תקון ספרים הוא זה (כ"ד) (אשר  
הפכוהו ז"ל לכתוב כן): (כג) ויגש אברהם.  
מצינו הגשה למלחמה: (ש"ב י) "ויגש יואב וגו'",  
הגשה לפיוס: "ויגש אליו יהודה", והגשה  
לתפלה: (מ"א יח) "ויגש אליהו הנביא", ולכל אלו  
נכנס [ס"א: גש] אברהם: לדבר קשות, ולפיוס  
ולתפלה: האף תספה. הגם תספה, ולתרגום של  
אונקלוס שתרגמו לשון רגז, כך פרושו: האף  
ישיאף שתספה צדיק עם רשע: (כד) אוֹלֵי יֵשׁ  
חַמְשִׁים צְדִיקִים. עשרה צדיקים לכל כרף וכרף, כי

חֲמִשָּׁה הַתְּשֻׁחִית בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעוֹר  
 וַיֹּאמֶר לֹא אֲשֻׁחִית אִם־אֶמְצֵא שָׁם אַרְבָּעִים  
 וַחֲמִשָּׁה כס"י: כט וַיִּסַּף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמֶר  
 אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה  
 בְּעִבּוֹר הָאֲרָבָעִים כס"י: ל וַיֹּאמֶר אֶל־נָא יַחַר  
 לְאֹדְנִי וְאֲדַבְּרָה אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים  
 וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצֵא שָׁם שְׁלֹשִׁים:  
 לא וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאֲלֹתִי לְדַבֵּר אֶל־אֹדְנִי  
 אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אֲשֻׁחִית  
 בְּעִבּוֹר הָעֶשְׂרִים כס"י: לב וַיֹּאמֶר אֶל־נָא יַחַר  
 לְאֹדְנִי וְאֲדַבְּרָה אֶת־הַפֶּעַם אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם  
 עֶשְׂרֵה וַיֹּאמֶר לֹא אֲשֻׁחִית בְּעִבּוֹר  
 הָעֶשְׂרֵה כס"י: לג וַיִּלְךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כָּלָה לְדַבֵּר  
 אֶל־אֲבֵרָהָם וְאֲבֵרָהָם שָׁב לְמִקְמוֹ כס"י: שְׁלִישִׁי  
 יט א וַיֵּבְאוּ שְׁנֵי הַמְּלָאכִים סְדֹמָה בְּעָרֵב  
 וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיֵּרָא־לוֹט וַיִּקָּם

הַתְּחַבֵּל בַּחֲמִשָּׁה ית כל קרפא  
 וְאָמַר לֹא אֲחַבֵּל אִם אֲשַׁבַּח תִּמְן  
 אַרְבָּעִין וַחֲמִשָּׁא: כט וְאוֹסֵף עוֹד  
 לְמַלְלָא קַדְמוּהִי וְאָמַר מָאִים  
 יִשְׁתַּכְּחוּן תִּמְן אַרְבָּעִין וְאָמַר לֹא  
 אֶעֱבַד גְּמָרָא בְּדִיל אַרְבָּעִין:  
 ל וְאָמַר לֹא כַעַן יִתְקַף קָדָם (נ"י  
 רמנא) דַּיִי וְאִמְלִל מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן  
 תִּמְן תְּלַתִּין וְאָמַר לֹא אֶעֱבַד  
 גְּמָרָא אִם אֲשַׁבַּח תִּמְן תְּלַתִּין:  
 לא וְאָמַר הָא כַעַן שְׁרִיתִי לְמַלְלָא  
 קָדָם יי מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תִּמְן  
 עֶשְׂרִין וְאָמַר לֹא אֲחַבֵּל בְּדִיל  
 עֶשְׂרִין: לב וְאָמַר לֹא כַעַן יִתְקַף  
 קָדָם יי וְאִמְלִל בְּרַם זְמַנָּא הָדָא  
 מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תִּמְן עֶשְׂרָא וְאָמַר  
 לֹא אֲחַבֵּל בְּדִיל עֶשְׂרָא:  
 לג וְאִסְתַּלַּק יִקְרָא דַּיִי כַד שְׁצִי  
 לְמַלְלָא עַם אֲבֵרָהָם וְאֲבֵרָהָם תָּב  
 לְאֵתְרָה: א וְעָלוּ תְרִין מְלָאכִיא  
 לְסְדוֹם בְּרַמְשָׁא וְלוֹט יָתֵב בְּתַרְעָא  
 (נ"י בתרע) דְּסְדוֹם וַחֲזָא לוֹט וַקָּם  
 לְקַדְמוּתְהוֹן וְסָגִיד עַל אַפּוּהִי עַל

רש"י

את לוט והוא אותו שבא לרפאות את אברהם,  
 והשלישי שבא לבשר את שרה. כיון שעשה  
 שליחותו, נסתלק לו: (א) המלאכים.  
 קראם "אנשים", כשהיתה שכינה עמהם קראם  
 "אנשים". דבר אחר: אצל אברהם שכחו גדול,  
 והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים קראם  
 "אנשים", ואצל לוט קראם: "מלאכים": בערב.  
 וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום? אלא  
 מלאכי רחמים היו וממתינים שמא יוכל אברהם  
 ללמד עליהם סגוריא: ולוט ישב בשער-סדום.  
 ישב כתיב, אותו היום מנוהו שופט עליהם  
 (בראשית רבה): וַיֵּרָא־לוֹט וַיִּגְו'. מבית אברהם למד

תצטרף עמהם: (כט) אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם  
 אַרְבָּעִים. וַיִּמְלֹטוּ ד' הַכְּרָבִים. וְכֵן שְׁלֹשִׁים יִצְּלִיחוּ ג'  
 מֵהֶם, או כ' יִצְּלִיחוּ ב' מֵהֶם, או י' יִצְּלִיחוּ אֶחָד מֵהֶם:  
 (לא) הוֹאֲלֹתִי. רְצִיתִי, כְּמוֹ: "וַיּוֹאֵל מֹשֶׁה":  
 (לב) אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם עֶשְׂרֵה. עַל פְּחוֹת לֹא  
 בְּקֶשׁ, אָמַר: דוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ שְׂמֵנָה, נַח וּבְנֵי  
 וּנְשֵׁיהֶם, וְלֹא הִצִּילוּ עַל דוֹרָם, וְעַל ט' עַל יְדֵי צְרוּף  
 כְּבֹר בְּקֶשׁ וְלֹא מִצָּא: (לג) וַיִּלְךְ ה' וַיִּגְו'. כִּינּוּן  
 שֶׁנִּשְׁתַּתַּק הַסַּנְגּוֹר, הִלָּךְ לוֹ הַדָּבָר: וְאֲבֵרָהָם שָׁב  
 לְמִקְמוֹ. נִסְתַּלַּק הַדָּבָר, נִסְתַּלַּק הַסַּנְגּוֹר וְהַקֶּטְגוֹר  
 מִקְטָרְג, וְלִפְיָכֵךְ, "וַיֵּבְאוּ שְׁנֵי הַמְּלָאכִים סְדוֹמָה  
 לְהִשְׁחִית": אֶחָד לְהִשְׁחִית אֶת סְדוֹם, וְאֶחָד לְהִצִּיל

לְקַרְאֲתָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ אַפַּיִם אֶרְצָה כְּשִׁי׃ ב וַיֹּאמֶר  
 הִנֵּה נֹא-אֲדַנִּי סוּרוּ נָא אֶל-בַּיִת עַבְדְּכֶם וְלִינוּ  
 וְרַחְצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם  
 וַיֹּאמְרוּ לֹא כִי בְרַחוּב נְלִין כְּשִׁי׃ ג וַיִּפְצַר-בָּם  
 מְאֹד וַיִּסְרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל-בַּיִתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם  
 מִשְׁתֶּה וּמִצּוֹת אָפֶה וַיֹּאכְלוּ כְּשִׁי׃ ד טָרָם יִשְׁכְּבוּ  
 וְאֲנָשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי סֹדָם נָסְפוּ עַל-הַבַּיִת  
 מִנְּעַר וְעַד-זֶקֶן כָּל-הָעָם מִקְצֵה כְּשִׁי׃ ה וַיִּקְרְאוּ  
 אֶל-לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֵיךְ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-בָּאוּ  
 אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה הוֹצִיאָם אֵלֵינוּ וְנִדְעָה אֹתָם כְּשִׁי׃  
 ו וַיֵּצֵא אֱלֹהִים לוֹט הַפֶּתַח וְהִדְלִת סַגַּר  
 אַחֲרָיו׃ ז וַיֹּאמֶר אֶל-נָא אַחִי תִרְעוּ׃ ח הִנֵּה-נָא

ארעא: ב ואמר בכעו כען רבוני  
 זורו כען לבית עבדכון וביתו  
 ואסחו רגליכון ותקדמון ותהכון  
 לארחכון ואמרו לא אלהן  
 ברחובא נבית: ג ואתקף בהון  
 לחדא וזרו לותה ועלו לביתה  
 ועבד להון משתא ופטיר אפא  
 להון ואכלו: ד עד לא שכיבו  
 ואנשי קרתא אנשי סדום אקיפו  
 על ביתא מעולימא ועד סבא כל  
 עמא מסופה: ה וקרו ללוט  
 ואמרו לה אן גבריא די אתו  
 לותך ליליא אפקנון לותנא ונדע  
 יתהון: ו ונפק לותהון לוט  
 לתרעא ודשא אחד בתרוהי:  
 ז ואמר בכעו כען אחי לא  
 תבאישון: ח הא כען לי תרתין  
 בנן די לא ידענון גבר אפק כען

## רש"י

לחזור על האורחים: (ב) הנה נא-אדני. הנה נא  
 אתם אדונים לי, אחר שעברתם עלי. דבר אחר:  
 הנה נא צריכים אתם לתת לב על הרשעים הללו  
 שלא יפירו בכם, וזו היא עצה נכונה (בראשית  
 רבה): סורו נא. עקמו את הדרך לביתי דרך  
 עקלתון, שלא יפירו שאתם נכנסין שם, לכך נאמר  
 "סורו" (בראשית רבה): ולינו ורחצו רגליכם. וכי  
 דרבן של בני אדם ללון תחלה ואחר כך לרחץ?  
 ועוד שהרי אברהם אמר להם תחלה "ורחצו  
 רגליכם"? אלא כך אמר לוט: אם פשיכאו אנשי  
 סדום ויראו שפכר רחצו רגליהם, יעלילו עלי  
 ויאמרו: 'כבר עברו שני ימים או שלשה, שפאו  
 לביתך ולא הודעתנו, לפיכך אמר: מוטב  
 שיתעכבו פאן באבק רגליהם, שיהיו נראין כמו  
 שפאו עכשו. לפיכך אמר: "לינו" תחלה ואחר כך  
 "רחצו": ויאמרו לא. ולאברהם אמרו: "בן  
 תעשה", מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול

(בראשית רבה): פי ברחוב נלין. הרי 'פי' משמש  
 בלשון 'אלא', שאמרו: 'לא נסור אל ביתך, אלא  
 ברחובה של עיר נלין': (ג) ויסרו אליו. עקמו  
 את הדרך לצד ביתו: ומצות אפה. פסח היה:  
 (ד) טרם ישפכו ואנשי העיר אנשי סדום. כך  
 נדרש בבראשית רבה: "טרם ישפכו ואנשי העיר",  
 היו בפיהם של מלאכים, שהיו שואלים ללוט: מה  
 טיבם ומעשיהם? והוא אומר להם: רבם רשעים.  
 עודם מדברים בהם, "ואנשי סדום וגו'". ופשוטו  
 של מקרא: "ואנשי העיר", אנשי רשע, נספו על  
 הבית, ועל שהיו רשעים נקראים: "אנשי סדום",  
 כמו שאמר הכתוב: "ואנשי סדום רעים וחסאים":  
 כל-העם מקצה. מקצה העיר עד הקצה, שאין  
 אחד מהם מוחה בידם, שאפלו צדיק אחד אין  
 בהם: (ה) ונדעה אתם. במשפכ זכר, כמו: "אשר  
 לא ידעו איש" (בראשית רבה): (ח) האל. כמו  
 האלה: פי-על-כן באו. פי הטובה הזאת תעשו







וְאֶסְגִּיתָ טִיבוֹתָּהּ דִּי עֲבַדְתָּ עִמִּי  
 לְקִימָא ית נַפְשִׁי וְאַנָּא לִית אַנָּא  
 יכיל לְאַשְׁתּוּבָא לְטוֹרָא דִּילְמָא  
 תַּעֲרַעֲנִי בְשֵׁתָא וְאִימוֹת: כ הָא  
 כַּעַן קִרְתָּא הָדָא קְרִיבָא לְמַעֲרֹוק  
 לְתַמְן וְהִיא זְעִירָא אֲשֶׁתּוֹב כַּעַן  
 תַּמְן הָלָא זְעִירָא הִיא וְתַתְּקִים  
 נַפְשִׁי: כא וְאָמַר לָהּ הָא נְסִיבִית  
 אֶפְסָךְ אַף לְפַתְגָּמָא הַדִּין בְּדִיל  
 דְּלֹא לְמַהֲפֹךְ ית קִרְתָּא דְּבַעֲיָתָא  
 עֲלֵה: כב אוֹחִי לְאַשְׁתּוֹב תַּמְן  
 אֲרִי לֹא אֶכּוּל לְמַעַבְד פַּתְגָּמָא עַד  
 מִיתָךְ לְתַמְן עַל פֶּן קָרָא שְׁמָא  
 דְּקִרְתָּא צוֹעַר: כג שְׁמֵשָׁא נִפְקָא  
 עַל אֶרְעָא וְלוֹט עַל לְצוֹעַר:  
 כד וַיִּי אֲמַטֵּר עַל סְדוּם וְעַל  
 עֲמוּרָה גִפְרִיתָא וְאַשְׁתָּא מִן קָדָם

עֲבַדְךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וְתַגְדֵּל חֶסֶדְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ  
 עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי וְאַנְכִי לֹא אוֹכֵל  
 לְהַמְלִיט הַהֲרָה פֶּן־תִּדְבַקְנִי הָרַעָה וּמַתִּי רַשׁ"י:  
 כ הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרִיבָה לָנוּם שָׁמָּה  
 וְהוּא מְצַעֵר אֶמְלִטָה נָא שָׁמָּה הֲלֹא מְצַעֵר  
 הוּא וּתְחִי נַפְשִׁי רַשׁ"י: רביעי כא וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה  
 נִשְׂאֵתִי פָּנֶיךָ גַּם לְדַבֵּר הַזֶּה לְבַלְתִּי הַפְּכִי  
 אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ רַשׁ"י: כב מֵהֵרָ הַמְלִיט  
 שָׁמָּה כִּי לֹא אוֹכֵל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בָּאֵךְ  
 שָׁמָּה עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעֵר רַשׁ"י:  
 כג הַשֶּׁמֶשׁ יֵצֵא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעֵרָה:  
 כד וַיְהִי־הָהֵמָּה עַל־סְדוּם וְעַל־עֲמוּרָה גִפְרִית

רַשׁ"י

מדור הפלגה עד כאן נ"ב שנה, וצוער אחרה  
 ושיבתה אחרי ישיבת סדום ומכרותיה שנה אחת.  
 הוא שנאמר: "אמלטה נא", נא, בגימטריא נ"א:  
 הלא מצער הוא. והלא עונותיה מועטין ויכול  
 אפה להניחה: ותחי נפשי. בה, זהו מדרשו,  
 ופשוטו של מקרא: הלא עיר קטנה היא ואנשים  
 בה מעט, אין לה להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי  
 בה: (כא) גם לדבר הזה. לא דרך שאתה נצול,  
 אלא אף כל העיר אציל בגלגלך: הפכי. הופך אני,  
 כמו: "עד בואי", "אחרי ראי", (ירמיה לא) "מדי  
 דברי בוי": (כב) כי לא אוכל לעשות. זהו ענשן  
 של מלאכים על שאמרו: "כי משחיתים אנחנו",  
 ותלו הדבר בעצמן, לפיכך לא זזו משם עד  
 שהזקקו לומר שאין הדבר ברשותן: כי לא אוכל.  
 לשון יחיד, מכאן אפה למד שהאחד הופך והאחד  
 מציל, שאין שני מלאכים ושלחים לדבר אחד:  
 על-כן קרא שם-העיר צוער. על שם: "והיא  
 מצער": (כד) וה' המטיר. כל מקום שנאמר:

רוֹאֵה מַעֲשֵׂי וּמַעֲשֵׂה בְנֵי הָעִיר, וְהִיִּיתִי נֹרְאָה צָדִיק  
 וְכֹדָאֵי לְהַנְצִיל, וּכְשָׂאבָא אֶצֶל צָדִיק, אֲנִי כְּרָשָׁע, וְכֵן  
 אֲמָרָה הַצָּרְפָּתִית לְאַלְהֵהּ: (מ"א יז) "באת אלי  
 להזכיר את עוני", עד שלא באת אצלי היה הקדוש  
 ברוך הוא רואה מעשי ומעשה עמי, ואני צדקת  
 ביניהם, ומשפאת אצלי, לפי מעשיך, אני רשעה:  
 (כ) העיר הזאת קרובה. (שבת י) קרובה ושיבתה,  
 נתישבה מקרוב, לפיכך לא נתמלאה סאתה עדן,  
 ומה היא קריבתה? מדור הפלגה, שנתפלגו  
 האנשים והתחילו להתישב איש איש במקומו,  
 והיא היתה בשנת מות פלג, ומשם ועד כאן נ"ב  
 שנה, שפלג מת בשנת מ"ח לאברהם. פיצד? פלג  
 חי אחרי הולידו את רעו ר"ט שנה, צא מהם ל"ב  
 כשנולד שרוג ומשורג עד שנולד נחור ל', הרי  
 ס"ב, ומנחור עד שנולד תרח כ"ט, הרי צ"א,  
 ומשם עד שנולד אברהם ע', הרי קס"א. תן להם  
 מ"ח הרי ר"ט, ואותה שנה היתה שנת הפלגה,  
 וכשנחרבה סדום, היתה אברהם בן צ"ט שנה, הרי

וַאֲשֶׁר מֵאֵת יְהוָה יְהוּה מִן־הַשָּׁמַיִם כִּסְיִי: כה וַיַּהֲפֹךְ  
 אֶת־הָעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכֶּכֶר וְאֵת כָּל־  
 יֹשְׁבֵי הָעָרִים וְצִמַּח הָאֲדָמָה כִּסְיִי: כו וַתִּבְטַט  
 אֶשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נֹצִיב מִלַּח כִּסְיִי: כז וַיִּשְׁכַּם  
 אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם  
 אֶת־פָּנָיו יְהוּה: כח וַיִּשְׁקֹף עַל־פָּנָיו סֹדֶם וְעִמּוֹרָה  
 וְעַל כָּל־פָּנָיו אֶרֶץ הַכֶּכֶר וַיִּרְא וַהֲנֵה עָלָה  
 קִיטָר הָאָרֶץ בְּקִיטָר הַכֶּכֶשָׁן כִּסְיִי: כט וַיְהִי  
 בְּשַׁחַת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכֶּכֶר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים  
 אֶת־אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה  
 בַּהֲפֹךְ אֶת־הָעָרִים אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֶן לוֹט כִּסְיִי:  
 לו וַיַּעַל לוֹט מִצּוּעַר וַיֵּשֶׁב בְּהָר וַיִּשְׁתִּי בְנֹתָיו עִמּוֹ כִּי יָרָא לָשֶׁבֶת בְּצוּעַר

רש"י

מביא עליהם אש מן השמים כמו שפעה לסדום,  
 וכשבא להוריד המן מן השמים: (שמות טז) "הנני  
 ממטיר לכם לחם מן השמים": (כה) ויהפוך  
 את הערים וגו'. ארבעתן יושבות בסלע אחד,  
 והפכן מלמעלה למטה, שנאמר: (איוב כח)  
 "בחלמיש שלח ידו וגו'": (כו) ותבט אשתו  
 מאחריו. מאחריו של לוט: ותהי נציב מלח.  
 (כז) במלח חטאה ובמלח לקתה, אמר לה: תני  
 מעט מלח לאורחים הללו, אמרה לו: אף המנהג  
 הרע הזה, אפה בא להנהיג במקום הזה?:  
 (כח) קיטר. תמור של עשן, שור"א בלע"ז:  
 הכבשן. חפירה ששורפין בה את האבנים לסיד,  
 וכן כל 'כבשן' שפתורה: (כט) ויזכר אלהים  
 את אברהם. (כ"ר) מהו זכירתו של אברהם על  
 לוט? נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של  
 אברהם, ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה:  
 "אחותי היא", ולא גלה הדבר, שהיה חס עליו.  
 לפיכך, חס הקדוש ברוך הוא עליו: (ל) כי ירא  
 לשבת בצוער. לפי שהיתה קרובה לסדום:

י' מן שמיא: כה והפך ית קרויא  
 האלין וית כל מישרא וית כל  
 יתבי קרויא וצמחא דארעא:  
 כו ואסתכיאת אתתה מבתרוהי  
 והות קמא דמלחא: כז ואקדים  
 אברהם בצפרא לאתרא דשמש  
 תמן בצלו קדם י': כח ואסתכי  
 על אפי סדום ועמורה ועל כל  
 אפי ארעא דמישרא וחזא והא  
 סליק תננא דארעא כתננא  
 דאתונא: כט והוה בחבלות (ג'  
 כד חבל) י' ית קרוי מישרא ודכיר  
 י' ית אברהם ושלח ית לוט מגו  
 הפכתא כד הפך ית קרויא די  
 הוה יתב בהן לוט: ל וסלק לוט

"וה" הוא ובית דינו: המטיר על סדם. בעלות  
 השחר, כמו שנאמר: "וכמו השחר עלה", שעה  
 שהלכנה עומדת ברקיע עם החמה, לפי שהיו מהם  
 עובדין לחמה ומהם ללכנה, אמר הקדוש ברוך  
 הוא, אם אפרע מהם ביום, יהיו עובדי לכנה  
 אומרים: 'אלו הנה בלילה, כשהלכנה מושלת, לא  
 היינו תרבים', ואם אפרע מהם בלילה, יהיו עובדי  
 החמה אומרים: 'אלו הנה ביום, כשהחמה  
 מושלת, לא היינו תרבים', לכך פתיב: "וכמו  
 השחר עלה", ונפרע מהם בשעה שהחמה והלכנה  
 מושלים: המטיר וגו' גפרית ואש. בתחלה מטיר,  
 ונעשה גפרית ואש (מכילתא בשלח): מאת ה'. דרך  
 המקראות לדבר פן, כמו "נשי למך" ולא אמר:  
 'נשי', וכן אמר דוד: (מלכים א א) "קחו עמכם את  
 עבדי אדוניכם", ולא אמר: 'מעבדי', וכן  
 אחשורוש אמר: "בשם המלך", ולא אמר:  
 'בשמי', אף כאן אמר: "מאת ה'", ולא אמר  
 'מאתו': מן השמים. והוא שאמר הפתוב: (איוב  
 לו) 'כי בם דיין עמים וגו'', כשבא ליסר הבריות,

מצוער ויתב בטורא ותרתינ בנתה  
 עמה ארי דחיל למתב בצוער  
 ויתב במערתא הוא ותרתינ  
 בנתה: לא ואמרת רבתא לזערתא  
 אבונא סיב וגבר לית בארעא  
 למיעל עלנא פאורח כל ארעא:  
 לב איתא נשקי ית אבונא חמרא  
 ונשכוב עמה ונקים מאבונא  
 בגין: לג ואשקיא ית אבוהן  
 חמרא בליליא הוא ועלת רבתא  
 ושכיבא עם אבוהא ולא ידע  
 במשכבה ובקימה: לד ותה  
 ביומא דבתרוהי ואמרת רבתא  
 לזערתא הא שכיבת רמשא עם  
 אבא נשקנה חמרא אף בליליא  
 ועולי שכיבי עמה ונקים מאבונא  
 בגין: לה ואשקיא אף בליליא  
 ההוא ית אבוהן חמרא וקמת  
 זערתא ושכיבת עמה ולא ידע  
 במשכבה ובקימה: לו ועדיאן  
 תרתינ בנת לוט מאבונא:  
 לו וילידת רבתא בר וקרת שמה  
 מואב הוא אבוהון דמואבא עד  
 יומא דין: לח וזערתא אף היא  
 ילידת בר וקרת שמה בר עמי

וישב במערה הוא ושתי בנתיו כש"י: לא ותאמר  
 הבכירה אל-הצעירה אבינו זקן ואיש אין  
 בארץ לבוא עלינו בדרך כל-הארץ כש"י:  
 לב לכה נשקה את-אבינו יין ונשכבה עמו  
 ונחיה מאבינו זרע: לג ותשקין את-אביהן יין  
 בלילה הוא ותבא הבכירה ותשכב את-  
 אביה ולא-ידע בשכבה ובקומה כש"י: לד ויהי  
 ממחרת ותאמר הבכירה אל-הצעירה הן  
 שכבתיו אמש את-אבי נשקנו יין גם-הלילה  
 ובאי שכבי עמו ונחיה מאבינו זרע:  
 לה ותשקין גם בלילה ההוא את-אביהן יין  
 ותקם הצעירה ותשכב עמו ולא-ידע  
 בשכבה ובקמה: לו ותהרין שתי בנות-לוט  
 מאביהן כש"י: לח ותלד הבכירה בן ותקרא שמו  
 מואב הוא אבי-מואב עד-היום כש"י:  
 לח והצעירה גם-הוא ילדה בן ותקרא שמו  
 בן-עמי הוא אבי בני-עמון עד-היום: ס

## רש"י

שְׂבָקוּמָה יָדַע, וְאָף עַל פִּי בֵּן לֹא נִשְׁמַר לֵיל שְׁנֵי  
 מִלְשָׁתוֹת. (אָמַר רַבִּי לֹוִי: כָּל מִי שֶׁהוּא לְהוֹט אַחַר  
 בְּלִמּוּס שֶׁל עֲרִיּוֹת, לְסוּף מְאֻכְלִים אוֹתוֹ מִבְּשָׂרוֹ):  
 (לו) וּתְהַרְיֵן וְגוֹ'. אָף עַל פִּי שְׂאִין הָאִשָּׁה  
 מִתְעַבְרַת מִבִּיאָה רֵאשׁוּנָה, אֵלּוּ שְׁלֹטוֹ בְּעֲצָמָן  
 וְהוֹצִיאוּ עֲרוֹתָן (סְפָרִים אַחֲרִים: עֲדוּתָן) לַחוּץ,  
 וְנִתְעַבְרוּ מִבִּיאָה רֵאשׁוּנָה: (לז) מוֹאֵב. זֶה שֶׁלֹּא  
 הִיָּתָה צְנוּעָה פְּרֻסָּמָה שֶׁמֵּאֲבִיָּהּ הוּא, אֲבָל צְעִירָה  
 קָרְאוּהָ בְּלִשׁוֹן נִקְיָה, וְקָבְלָה שְׂכָר בִּימֵי מִשָּׁה,  
 שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֵנִי עֲמוֹן: (דְּבָרִים ב) "וְאֵל תִּתְגַּר בָּם"

(לא) אָבִינוּ זָקֵן. וְאֵם לֹא עֲכָשׁוּ, אִימָתִי? שְׂמָא  
 יָמוֹת, אוּ יִפְסַק מִלְּהוֹלִיד: וְאִישׁ אֵין בְּאַרְצֵי.  
 סְבוּרוֹת הָיוּ שְׁפָל הָעוֹלָם נִחְרַב כְּמוֹ בְּדוֹר הַמַּבּוּל  
 (בְּרֵאשִׁית רַבָּה): (לג) וּתְשַׁקִּין וְגוֹ'. יֵין נִזְדַּמֵּן לְהֵן  
 בְּמַעְרָה, לְהוֹצִיא מִהֵן שְׁתֵּי אָמוֹת: וּתְשַׁכַּב אֶת-  
 אָבִיָּהּ. וּבְצַעֲרָהּ כְּתִיב: "וּתְשַׁכַּב עִמּוֹ": צְעִירָה,  
 לְפִי שֶׁלֹּא פְתַחָה בְּזוּנוֹת, אֶלֶּא אַחֲוֹתָהּ לְמִדְּתָהּ, חֲסוּף  
 עָלֶיהָ הַכְּתוּב וְלֹא פָּרַשׁ גְּנוּתָהּ, אֲבָל בְּכִירָה,  
 שֶׁפְתַחָה בְּזוּנוֹת, פְּרֻסָּמָה הַכְּתוּב בְּמִפְרָשׁ: וּבְקוּמָה.  
 שֶׁל בְּכִירָה נְקוּד, (הָרִי כָּאֵלּוּ נִכְתָּב וּבְקִימָה) לֹוֹמַר

**כ** א וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אֶרְצָה הַנְּגִב וַיֵּשֶׁב  
 בֵּין-קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיֵּגֶר בְּגֵר כְּשִׁי: ב וַיֹּאמֶר  
 אַבְרָהָם אֶל-שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אַחְתִּי הוּא וַיִּשְׁלַח  
 אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּזֵר וַיִּקַּח אֶת-שָׂרָה כְּשִׁי: ג וַיֵּבֵא  
 אֱלֹהִים אֶל-אַבְיִמֶלֶךְ בַּחלֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ  
 הִנֵּנִי מֵת עַל-הָאִשָּׁה אֲשֶׁר-לָקַחְתָּ וְהוּא בָעֵלְתָּ  
 בְּעַל: ד וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי  
 הַגּוֹי גַּם-צָדִיק תִּהְרַג כְּשִׁי: ה הֲלֹא הוּא אָמַר-לִי  
 אַחְתִּי הוּא וְהִיא גַם-הִוא אָמְרָה אַחִי הוּא  
 בְּתַם-לִבִּי וּבִנְקִין פִּי עָשִׂיתִי זֹאת כְּשִׁי:  
 ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחלֹם גַּם אֲנִכִּי יָדַעְתִּי  
 כִּי בְתַם-לִבְבְּךָ עָשִׂיתָ זֹאת וַאֲחִשְׁךָ גַּם-אֲנִכִּי  
 אוֹתְךָ מִחֲטוֹ-לִי עַל-כֵּן לֹא-נִתְתִּיךָ לְנֹגַע  
 אֵלֶיהָ כְּשִׁי: ז וְעַתָּה הֲשֵׁב אִשְׁתְּ-הָאִישׁ כִּי-נָבִיא

הוא אברהון דבני עמון עד יומא  
 דין: א ונטל מתמן אברהם  
 לארעא דרומא ויתב בין רקם  
 ובין חגרא ואתותב בגרר:  
 ב ואמר אברהם על שרה אתתה  
 אחתי היא ושלה אבימלך מלכא  
 דגרר ודבר ית שרה: ג ואתא  
 מימר מן קדם יי לות אבימלך  
 בחלמא דליליא ואמר לה הא את  
 מית על עיסק אתתא דדברתא  
 והיא אתת גבר: ד ואבימלך לא  
 קרב לותה ואמר יי העם אף  
 זכאי תקטול: ה הלא הוא אמר  
 לי אחתי היא והיא אף היא  
 אמרת אחי הוא בקשיטות לפי  
 ובזכאות ידי עבדית דא: ו ואמר  
 לה מימר מן קדם יי בחלמא אף  
 קדמי גלי ארי בקשיטות לבך  
 עבדת דא ומנעית אף אנא יתך  
 מלמחטי קדמי על כן לא  
 שבקתך למקרב לותה: ז וכען

## רשי"י

שְׁהַרְגַתְּם עַל לֹא דָבַר, כְּשֵׁם שְׁאַתָּה אוֹמֵר לְהַרְגִנִּי:  
 (ה) גַּם-הִוא. לְרִבּוֹת עֲבָדִים וּגְמִלִים וְחַמְרִים  
 שְׁלָה, אֵת כָּלִם שְׁאַלְתִּי וְאָמְרוּ לִי: 'אַחִיָּה הוּא':  
 בְּתַם-לִבְכִי. שְׁלֹא דְמִיתִי לְחַטָּא: וּבִנְקִין פִּי.  
 נְקִי אֲנִי מִן הַחַטָּא, שְׁלֹא נִגְעַתִּי בָּהּ: (ו) יָדַעְתִּי כִּי  
 בְּתַם-לִבְבְּךָ וְגו'. אֲמַת שְׁלֹא דְמִיתָ מִתְחַלְּהָ לְחַטָּא,  
 אֲבָל נְקִיּוֹן כְּפִים אֵין כָּאן (הֲדָא אָמְרָה: מִשְׁמוֹשׁ  
 יָדִים יֵשׁ כָּאן): לֹא-נִתְתִיךָ. לֹא מִמְּךָ הִנְיָה שְׁלֹא  
 נִגְעַתָּ בָּהּ, אֲלֵא חֲשַׁכְתִּי אֲנִי אוֹתְךָ מִחַטָּא, שְׁלֹא  
 נִתְתִי לְךָ בַּח, וְכֵן: (לְקַמֵּן לֹא) "וְלֹא נִתְּנוּ אֱלֹהִים",  
 וְכֵן: (שׁוֹפְטִים טו) "וְלֹא נִתְּנוּ אֲבִיָּה לְבוֹא":  
 (ז) הֲשֵׁב אִשְׁתְּ-הָאִישׁ. וְאֵל תְּהֵא סְבוּר שְׁמָא  
 תִּתְּנָנָה בְּעִינֵי וְלֹא יִקְבְּלָנָה, אוּ יִשְׁנָאָה וְלֹא יִתְפַּלֵּל  
 עֲלֶיךָ. (אָמַר לוֹ אַבְיִמֶלֶךְ: 'וּמִי מִפְּרָסְמוֹ שְׁלֹא נִגְעַתִּי

כָּלִל, וּבְמוֹאֵב לֹא הִזְהִיר אֲלֵא שְׁלֹא יִלְחַם בָּם, אֲבָל  
 לְצַעֲרֵן הַתִּיר לוֹ: (א) וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם.  
 כְּשֶׁרָאָה שְׁחָרְבוּ הַכְּרָפִים וּפְסָקוּ הָעוֹבְרִים וְהַשְּׂבִים,  
 נָסַע לוֹ מִשָּׁם. דָּבַר אַחַר: לְהַתְּרַחֵק מִלוֹט, שְׁיִצָּא  
 עֲלָיו שֵׁם רַע שְׁבָא עַל בְּנוֹתָיו (כ"ד): (ב) וַיֹּאמֶר  
 אַבְרָהָם. כָּאן לֹא נָטַל רְשׁוֹת, אֲלֵא עַל כְּרַחֵה שְׁלֹא  
 בְּטוֹכְתָהּ, לְפִי שְׁכָבְךָ לְקַחְהָ לְבֵית פְּרָעָה עַל יְדֵי כֵן:  
 אֶל-שָׂרָה אִשְׁתּוֹ. עַל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ, וְכִיּוֹצָא בּוֹ:  
 (שְׁמוּאֵל א ד) "אֵל הַלְּקַח אֲרוֹן וְגו'", "וְאֵל מוֹת  
 חֲמִיָּה", שְׁנִיָּהֶם בְּלִשׁוֹן עַל: (ד) לֹא קָרַב אֵלֶיהָ.  
 הַמְּלֶאךָ מְנַעוּ, כְּמוֹ שְׁנֵאָמַר: "לֹא נִתְתִיךָ לְנֹגַע  
 אֵלֶיךָ": הַגּוֹי גַּם-צָדִיק תִּהְרַג. אִף אִם הוּא צָדִיק  
 תִּהְרַגְנוּ? שְׁמָא כֶּף דְּרַכְּךָ לְאַבְדֵּי הָאֲמוֹת חַנּוּם? כֶּף  
 עָשִׂיתָ לְדוֹר הַמְּבוּל וְלְדוֹר הַפְּלָגָה. אִף אֲנִי אוֹמֵר

אָתִיב אֶתְּ גִבְרָא אַרִי נְבִיא הוּא  
 וַיִּצְלִי עֲלָךְ וַתְּחִי וְאִם לִיתִךְ מְתִיב  
 דַּע אַרִי מִימַת תְּמוֹת אֶתְּ וְכָל דִּי  
 לָךְ: ח וְאַקְדִּים אֲבִימֶלֶךְ בַּצְּפָרָא  
 וְקָרָא לְכָל עֲבָדוּהִי וּמְלִיל יָת כָּל  
 פְּתַגְמֵיָא הָאֲלִין קְדַמִּיהוֹן וַדְחִילוּ  
 גּוּבְרֵיָא לְחָדָא: ט וְקָרָא אֲבִימֶלֶךְ  
 לְאַבְרָהָם וְאָמַר לֵה מָה עֲבַדְתָּ  
 לָנָא וּמָה חֲבִית (נ"י חֲסִית) לָךְ אַרִי  
 אִיתִיָּא עָלִי וְעַל מְלֻכוּתִי חוּבָא  
 רַבָּא עוֹבְדִין דִּי לֹא כְּשָׂרִין  
 לְאַתְּעַבְדָּא עֲבַדְתָּ עֲמִי: י וְאָמַר  
 אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָה חֲזִיתָ אַרִי  
 עֲבַדְתָּ יָת פְּתַגְמָא הַדִּין: יא וְאָמַר  
 אֲבָרָהָם אַרִי אֲמַרִית לְחוּד לִית  
 דִּחְלָתָא וַיִּי בְּאַתְרָא הַדִּין  
 וַיִּקְטַלְנִי עַל עֵיסַק אֶתְּתִי:  
 יב וְכִרְם בְּקוֹשְׁטָא אֲחִתִּי בַת אָבָא  
 הִיא בְרַם לֹא בַת אֲמִי וְהוּת לִי  
 לְאַנְתּוֹ: יג וְהוּהוּ כַּד טַעוּ עֲמַמֵּיָא  
 בְּתַר עוֹבְדֵי יְדִיהוֹן יָתִי קָרִיב יֵי  
 לְדַחְלָתָהּ מִבֵּית אָבָא וְאֲמַרִית לֵה

הוּא וַיִּתְפַּלֵּל בְּעַדְךָ וַתְּחִי וְאִם-אִינְךָ מְשִׁיב  
 דַּע כִּי-מוֹת תְּמוֹת אֶתְּהָ וְכָל-אֲשֶׁר-לָךְ: כס"ז:  
 ח וַיִּשְׁכַּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֶּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל-עֲבָדָיו  
 וַיְדַבֵּר אֶת-כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם  
 וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד: ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ  
 לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מָה-עָשִׂיתָ לָנוּ וּמָה-  
 חָטָאתִי לָךְ כִּי-הִבֵּאתָ עָלַי וְעַל-מְלַכְתִּי  
 חָטָאָה גְדֹלָה מֵעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא-יַעֲשׂוּ עָשִׂיתָ  
 עִמָּדִי: י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל-אַבְרָהָם מָה  
 רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת-הַדְּבָר הַזֶּה: יא וַיֹּאמֶר  
 אֲבָרָהָם כִּי אֲמַרְתִּי רַק אִין-יִרְאֶת אֱלֹהִים  
 בְּמָקוֹם הַזֶּה וְהִרְגִנִי עַל-דְּבַר אִשְׁתִּי: כס"ז:  
 יב וְגַם-אֲמָנָה אֲחֹתִי בַת-אָבִי הוּא אֵךְ לֹא  
 בַת-אֲמִי וַתְּהִי-לִי לְאִשָּׁה: כס"ז: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר  
 הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וְאָמַר לֵה זֶה

רש"י

ללוט: "כי אנשים אחים אנחנו": אך לא בת-אמי.  
 הרן מאם אחרת הנה: (יג) ויהי כפאשר התעו  
 אתי וגו'. אונקלוס תרגם מה שתרגם, ויש לישב  
 עוד דבר דבור על אפניו: כשהוציאני הקדוש ברוך  
 הוא מבית אבי להיות משוטט ונד ממקום למקום,  
 ונדעתי שאעבר במקום רשעים: "ואמר לה זה  
 חסדך": כפאשר התעו. לשון רבים, ואל תתמה, כי  
 בהרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי  
 לשון רבים: "אשר הלכו אלהים", "אלהים חיים",  
 "אלהים קדושים". וכל לשון 'אלהים' לשון רבים,  
 וכן: "ויקח אדוני יוסף", "ואדוני האדונים",  
 "אדוני הארץ", וכן: "בעליו יומת", "והועד  
 בבעליו". ואם תאמר: מהו לשון התעו? כל הגולה

פה? אמר לו): כפיינביא הוא. ויודע שלא נגעף  
 בה, לפיכך: "ויתפלל בעדך" (ב"ק צב):  
 (ט) מעשים אשר לא-יעשו. מפה אשר לא  
 הרגלה לבא על בריה, באה לנו על ירך: עצירת  
 כל נקבים של זרע ושל קטנים, ורעי, ואזנים  
 וחטם: (יא) רק אין-יראת אלהים. אכסנאי שבא  
 לעיר, על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו, או  
 על עסקי אשתו שואלין אותו: (ב"ק שם) 'אשתך  
 היא, או אחותך היא?': (יב) אחתי בת-אבי  
 הוא. ובת אב מתרת לכן נח, שאין אבות לעובדי  
 עבודת אלילים, וכדי לאמת דבריו השיבו פן, ואם  
 תאמר: והלא בת אחיו היתה? בני בני הרי הן  
 כבנים, והרי היא בתו של תרח, וכן הוא אומר



חֲסִדָּךְ אֲשֶׁר תַּעֲשֵׂי עִמָּדִי אֵל כָּל־הַמָּקוֹם  
 אֲשֶׁר נָבֹא שָׁמָּה אֲמַרְיִלִי אָחִי הוּא כִּסְיִי:  
 יד וַיִּקַּח אַבְיִמֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וְעֶבְדִים וּשְׂפָחוֹת  
 וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיֵּשֶׁב לוֹ אֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ כִּסְיִי:  
 טו וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ הִנֵּה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ בְּטוֹב  
 בְּעֵינַיִךְ שֵׁב כִּסְיִי: טז וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי  
 אֵלַיךְ כֶּסֶף לְאַחִיךָ הִנֵּה הוּא־לְךָ כְּסוֹת עֵינַיִם  
 לְכֹל אֲשֶׁר אֶתָּךְ וְאֶת־כָּל וְנִכְחַת כִּסְיִי: ז וַיִּתֵּן  
 אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־  
 אַבְיִמֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאִמְהַתָּיו וַיִּלְדּוּ כִּסְיִי:  
 יח כִּי־עָצָר עָצָר יְהוָה בְּעַד כָּל־רַחֵם לְבַיִת  
 אַבְיִמֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אַבְרָהָם כִּסְיִי: ס  
 כא א וַיְהִי וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמַר

דין (נ"י דא) טיבותיה די תעבדי  
 עמי לכל אתרא די נהך לתמן  
 אמרי עלי אחי הוא: יד ודבר  
 אבימלך צאן ותורין ועבדין  
 ואמקן ויהב לאברהם ואתיב לה  
 ית שרה אתתה: טו ואמר  
 אבימלך הא ארצי קדמך בדתקין  
 בעיניך תיב: טז ולשרה אמר הא  
 יקבית אלף סלעין דכסף לאחיק  
 הא הוא ליה כסות דיקר (עינין)  
 חלף דשלחית דברתיך וחונית  
 יתיך ונת כל דעמך הלא (על) כל  
 מה דאמרת ואתוכחת: ז וצלי  
 אברהם קדם זי ואסי זי ית  
 אבימלך ונת אתתה ואמהתה  
 ואתרוחו: יח ארי מיחד אחד זי  
 באפי כל פתח ולדא לבית  
 אבימלך על עיסק שרה אתת  
 אברהם: א ויי דכיר ית שרה

## רש"י

במה החזירה, עכשו, שהצרכתי לבזבז ממון  
 ולפיסוק, יהיו יודעים שעל פרחי השיבותיך ועל ידי  
 נס: ואת כל. ועם כל באי העולם: ונכחת. והא  
 לך פתחון פה להתנפח ולהראות דברים נפרים  
 הללו, ולשון תוכחה בכל מקום ברור דברים,  
 ובלע"ז אשפרובי"ר, ואונקלוס תרגם בפנים  
 אחרים, ולשון המקרא כך הוא נופל על התרגום:  
 'הנה הוא לך כסות של כבוד על העינים שלי  
 ששלטו בך, ובכל אשר אתך, ועל כן תרגומו:  
 'וחזית יתיך ונת כל דעמך, ויש מדרשי אגדה,  
 אכל ישוב לשון המקרא פרשתי: (יז) וילדו.  
 כתרגומו ואתרוחו, נפתחו נקביהם והוציאו, והיא  
 לדה שלהם: (יח) בעד כל־רחם. כנגד כל פתח:  
 על־דבר שרה. על פי דבורה של שרה: (א) וה'  
 פקד את־שרה וגו'. (ב"ק צב) סמך פרשה זו,  
 ללמדך, שכל המבקש רחמים על חברו והוא צריך

ממקומו ואינו מישב, קרוי תועה, כמו: (לקמן כא)  
 "ותלך ותתע", (תהלים קיט) "תעיתי כשה אבד",  
 (איוב לח) "יתעו לבלי־אכל", יצאו ויתעו לבקש  
 אכלם: אמרי־לי. עלי, וכן: (לקמן כו) "וישאלו  
 אנשי המקום לאשתו", על אשתו, וכן: (שמות יד)  
 "ואמר פרעה לבני ישראל", כמו על בני ישראל.  
 (שופטים ט) "פן יאמרו לי אשה הרגתהו":  
 (יד) ויתן לאברהם. כדי שיתפייס ויתפלל עליו:  
 (טו) הנה ארצי לפניך. אבל פרעה אמר לו:  
 "הנה אשתך קח ולך", לפי שנתרא, שהמצריים  
 שטופי זמה: (טז) ולשרה אמר. אבימלך  
 לכבודה, כדי לפייסה: הנה עשיתי לך כבוד זה,  
 נתתי ממון לאחיק, שאמרת עליו: "אחי הוא",  
 הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עינים: לכל  
 אשר אתך. כסו עיניהם שלא יקלוף, שאלו  
 השיבותיך ריקנית, יש להם לומר: 'לאחר שנתעלל

פְּמָא דִּי אָמַר וְעֵבֶד יִי לְשָׂרָה  
 פְּמָא דִּי מְלִיל: ב וְעֵדִיאת וילידת  
 שָׂרָה לְאַבְרָהָם בַּר לְסִיכְתוּהִי  
 לְזִמְן דִּי מְלִיל יְתָה יִי: ג וְקָרָא  
 אַבְרָהָם יְתָה שׁוּם בְּרָה דְאַתְלִיד  
 לָהּ דִּילִידַת לָהּ שָׂרָה יִצְחָק:  
 ד וְגַזַּר אַבְרָהָם יְתָה יִצְחָק בְּרָה בַּר  
 תְּמַנְיָא יוֹמִין פְּמָא דִּי פְקִיד יְתָה  
 יִי: ה וְאַבְרָהָם בַּר מָאָה שָׁנִין כַּד  
 אֲתִילִיד לָהּ יְתָה יִצְחָק בְּרָה:  
 ו וְאַמְרַת שָׂרָה חֲדוּא עֵבֶד לִי יִי  
 כָּל דְשָׁמַע יַחֲדִי לִי: ז וְאַמְרַת  
 מֵאן מְהִימָן דְאָמַר לְאַבְרָהָם  
 וְקִיָּים דְתוֹנִיק בְּנִין שָׂרָה אָרִי  
 וְלִידִית בַּר לְסִיכְתוּהִי: ח וְרָבָא  
 רַבִּיא וְאַתְחַסִּיל וְעֵבֶד אַבְרָהָם  
 מִשְׁתֵּיא רַבָּא בְיוֹמָא דְאַתְחַסִּיל יְתָה  
 יִצְחָק: ט וְחֹזַת שָׂרָה יְתָה בַּר הֶגֶר  
 מִצְרִיתָא דִּילִידַת לְאַבְרָהָם

וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר כִּשְׁ"ו: ב וַתֵּהָרֶה  
 וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֶּן לְזִקְנֹו לְמוֹעֵד  
 אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֱלֹהִים כִּשְׁ"ו: ג וַיִּקְרָא אַבְרָהָם  
 אֶת־שֵׁם־בְּנֵו הַנּוֹלָד־לוֹ אֲשֶׁר־יֻלְּדָה־לוֹ שָׂרָה  
 יִצְחָק: ד וַיִּמַּל אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנֵו בֶן־  
 שְׁמֹנֶת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים: חֲמִישִׁי  
 ה וְאַבְרָהָם בֶּן־מֵאָת שָׁנָה בְּהוֹלֵד לוֹ אֵת יִצְחָק  
 בְּנֵו: ו וַתֹּאמֶר שָׂרָה צִחָק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים  
 כָּל־הַשְּׁמַע יִצְחָק־לִי כִשְׁ"ו: ז וַתֹּאמֶר מִי מְלַל  
 לְאַבְרָהָם הַיְיִנִּיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יֻלְּדָתִי בֶן־  
 לְזִקְנֹו כִשְׁ"ו: ח וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגְמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם  
 מִשְׁתֵּיהָ גִדּוֹל בְּיוֹם הַגְּמֹל אֶת־יִצְחָק כִּשְׁ"ו:  
 ט וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הֶגֶר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־

## רש"י

(ו) יצחק-לי. ישמח עלי. ומדרש אגדה: הרבה  
 עקרות נפקדו עמה, הרבה חולים נתרפאו בו ביום,  
 הרבה תפלות נענו עמה ורב שחוק היה בעולם:  
 (ז) מי מלל לאברהם. לשון שבח וחישיבות,  
 כמו: (ישעיה מא) "מי פעל ועשה", (שם מ) "מי ברא  
 אלה", ראו מה הוא ומי הוא (וכמה הוא גדול),  
 שומר הבטחתו, הקדוש ברוך הוא מבטיח ועושה:  
 מלל. שנה הכתוב ולא אמר דבר, גימטריא שלו  
 ק', כלומר: לסוף מאה לאברהם: היניקה בנים  
 שרה. ומהו בנים לשון רבים? ביום המשתה  
 הביאו השרות את בניהן עמהן והניקה אותם,  
 שהיו אומרות: 'לא ילדה שרה, אלא אסופי הביאה  
 מן השוק': (ח) ויגמל. לסוף כ"ד חדש (גיטין  
 עה): משתה גדול. שהיו שם גדולי הדור, שם  
 ועבר ואבימלך (כ"ד): (ט) מצחק. לשון עבודת  
 אלילים, כמו שנאמר: (שמות לב) "ויקמו לצחק".  
 דבר אחר: לשון גלוי עריות, כמה דתימא: (לקמן

לאותו דבר, הוא נענה תחלה, שנאמר: "ויתפלל  
 וגו'" וסמיך ליה: "וה' פקד את שרה", שפקדה  
 כבר קדם שרפא את אבימלך: פקד את שרה  
 כאשר אמר. בהריון: כאשר דבר. בלדה. והיכן  
 היא אמרה והיכן הוא דבור? אמרה: "ויאמר  
 אלהים אבל שרה אשתך וגו'". דבור: "הנה דבר  
 ה' אל-אברהם בכרית בין הבתרים, ושם נאמר:  
 "לא יירשך זה וגו'", והביא היורש משרה: ויעש  
 ה' לשרה כאשר דבר. לאברהם: (ב) למועד  
 אשר-דבר אתו. רבי יודן ורבי חמא. רבי יודן  
 אומר: מלמד שנולד לט' חדשים, שלא יאמרו:  
 מביתו של אבימלך הוא, רבי חמא אומר: לז'  
 חדשים: למועד אשר-דבר אתו. דמליל יתיה, את  
 המועד אשר דבר וקבע, כשאמר לו: "למועד  
 אשוב אליך", שרט לו שריטה בכתל ואמר לו:  
 כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה האחרת, תלד:  
 (לזקניו. שהנה זיו איקונין שלו דומה לו):

ילדה לאברהם מצחק כס"י: וְתֹאמֶר לְאַבְרָהָם  
 גֵּרָשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנֵיהָ כִּי לֹא יִירָשׁ  
 בְּנֵי־הָאִמָּה הַזֹּאת עִם־בְּנֵי עַם־יִצְחָק כס"י:  
 י" וַיִּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת  
 בְּנֵי כס"י: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִרַע  
 בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנְּעָר וְעַל־אִמָּתְךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמֶר  
 אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בִי־צָחָק יִקְרָא לָךְ  
 זֶרַע כס"י: יג וְגַם אֶת־בְּנֵי־הָאִמָּה לְגֹי אֲשִׁימֶנּוּ כִּי  
 זֶרַעךָ הוּא: יד וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם | בַּבֶּקֶר וַיִּקַּח  
 לֶחֶם וְחֶמֶת מִיַּם וַיִּתֵּן אֶל־הַגֵּר שֵׁם עַל־שְׂכָמָהּ  
 וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיִּשְׁלַח וְתִלְךָ וְתִתַּע בְּמִדְבַר בְּאֵר  
 שָׁבַע כס"י: טו וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֶמֶת וְתִשְׁלַךְ  
 אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִים כס"י: טז וְתִלְךָ  
 וְתֵשֵׁב לָהּ מִנְּגַד הַרְחֵק כְּמַטְחָוִי לְקֶשֶׁת כִּי

מחייה: י ואמרת לאברהם תרד  
 אמתא הדא ונת ברה ארי לא ירת  
 בר אמתא הדא עם ברי עם  
 יצחק: יא ובאיש פתגמא לתרא  
 בעיני אברהם על עיסק ברה:  
 יב ואמר יי לאברהם לא יבאש  
 בעיניך על עולימא ועל אמתך  
 כל די תימר לך שרה קבל מנה  
 ארי ביצחק יתקרון לך בנין:  
 יג ואף ית בר אמתא לעם אשונה  
 ארי בנך הוא: יד ואקדים  
 אברהם בצפרא ונסיב לחמא  
 ורקבא דמיא ויהב להגר שוי על  
 כתפה וית רביא ושלחה ואזלת  
 ותעת במדברא (ני" במדבר) באר  
 שבע: טו ושלימו מיא מן רקבא  
 ורמת ית רביא תחות חד מן  
 אילניא: טז ואזל ויתיבת לה  
 מקבל ארתיקת (ני" ארתיק) כמיגר  
 קשתא ארי אמרת לא אחזי  
 במותא דרביא ויתיבת מקבל

## רש"י

אברהם טפל לשרה בנביאות: (יד) לחם וחמת  
 מים. ולא כסף וזהב, לפי שהיה שונאו על שיצא  
 לתרבות רעה: ואת־הילד. אף הילד שם על  
 שכמה, שהכניסה בו שרה עין רעה, ואחזתו חמה  
 ולא יכול לילך ברגליו (בראשית רבה): ותלך ותתע.  
 תזרה לגלולי בית אביה (ב"ר): (טו) ויכלו המים.  
 לפי שדרוך חולים לשותות הרבה: (טז) מנגד.  
 מרחוק (ב"ר): כמטחוי קשת. כשתי טיחות, והוא  
 לשון ירית חץ. בלשון משנה: 'שהטיח באשתו',  
 על שם שהזרע יורה כחץ. ואם תאמר: הנה לו  
 לכתב: 'כמטחי קשת', משפט הגוי' ליכנס לכאן,  
 כמו: (שה"ש ב) 'בחגוי הסלע', מגזרת: (ישעיה יט)  
 'והיתה אדמת יהודה למצרים לחנא' ומגזרת:  
 (תהלים קז) 'יחגו וינועו פשכור', וכן: (שם סה)  
 'קצוי ארץ', מגזרת קצה: ותשב מנגד. פיון

(ט) "לצחק ביי". דבר אחר: לשון רציחה, כמה  
 דתימא: (שמואל ב ב) "יקומו נא הנערים וישחקו  
 לפנינו וגו'": (י) עם־בני וגו'. מתשובת שרה:  
 "כי לא יירש בן־האמה הזאת עם־בני", אפה למד  
 שהיה מריב עם יצחק על הירשה, ואומר: 'אני  
 בכור ונוטל פי שנים', ויוצאים בשדה ונוטל קשתו  
 ויורה בו חצים, כמה דתימא: (משלי כו)  
 "כמתלהלה היורה זקים וגו', ואמר הלא משחק  
 אני": עם־בני עם־יצחק. (ב"ר) מכיון שהוא בני,  
 אפלו אם אינו הגון כיצחק או הגון כיצחק אפלו  
 אם אינו בני, אין זה פדאי לירש עמו, קל וחמר  
 "עם־בני עם־יצחק", ששתייהן בו: (יא) על אודת  
 בנו. (ב"ר) על ששמע שיצא לתרבות רעה.  
 ופשוטו: על שאומרת לו לשלחו: (יב) שמע  
 בקלה. (בקול ריח הקנש שבה). למדנו, שהיה

אמרה אל-אראה במות הילד ותשב מנגד  
 ותשא את-קלה ותבך כש"י: וישמע אלהים  
 את-קול הנער ויקרא מלאך אלהים אל-  
 הגר מן-השמים ויאמר לה מה-לך הגר  
 אל-תיראי כי-שמע אלהים אל-קול הנער  
 באשר הוא-שם כש"י: וקומי שאי את-הנער  
 והחזיקי את-ידך בו כי-לגוי גדול אשימנו:  
 ויפקח אלהים את-עיניה ותרא באר מים  
 ותלך ותמלא את-החמת מים ותשק את-  
 הנער: כ ויהי אלהים את-הנער ויגדל וישב  
 במדבר ויהי רבה קשת כש"י: כא וישב במדבר  
 פארן ותקח-לו אמו אשה מארץ  
 מצרים כש"י: פ ששי כב ויהי בעת ההוא ויאמר  
 אבימלך ופיכל שר-צבאו אל-אברהם לאמר

וארימת ית קלה ובכת:  
 יו ושמיע קדם יי ית קלה דרבנא  
 וקרא מלאכא דיי להגר מן  
 שמיא ואמר לה מה לך הגר לא  
 תדחלי ארי שמיע קדם יי ית  
 קלה דרבנא באמר דהוא תמן:  
 יח קומי טולי ית רבנא ואתקיפי  
 ית ידך בה ארי לעם סגי אשונה:  
 יט וגלא יי ית עיניה וחות בירא  
 דמיא ואזלת ומלת ית רקבא מיא  
 ואשקיא ית רבנא: כ ונהו  
 מימרא דיי בסעדה דרבנא ורבא  
 ויתב במדברא ונהו רבי קשתא:  
 כא ויתב במדברא דפארן ונסבת  
 לה אמה אתתא מארעא  
 דמצרים: כב ונהו בעדנא ההיא  
 ואמר אבימלך ופיכל רב חילה  
 לאברהם למימר מימרא דיי  
 בסעדה בכל די את עבד:

רש"י

בבקשה מכם, הולכיכוננו אצל בני דודינו, ישמעאל,  
 וירחמו עלינו, שנאמר: (שם כה) "ארחות הדנים",  
 אל תקרי דנים, אלא דודים. ואלו יוצאים  
 לקראתם ומביאין להם בשר ודג מלוח ונאדות  
 נפוחים. כסבורים שראל, שהם מלאים מים,  
 וכשמכניסו לתוך פיו ופותחו, הרוח נכנסת בגופו  
 ומת: (כ) רבה קשת. יורה חצים בקשת: קשת.  
 על שם האמנות, כמו: חמר, גמל, ציד, לפיכך  
 השי"ן מדגשת, הנה יושב במדבר ומלסטם את  
 העוברים, הוא שנאמר: (לעיל טז) "ידו בכל וגו':  
 (כא) מארץ מצרים. ממקום גדוליה, שנאמר:  
 (שם) "ולה שפחה מצרית וגו'", הינו דאמרי אנשי:  
 'זרק חוטרא לאורא, אעקריה קאי: (כב) אלהים  
 עמד. לפי שראו שיצא משכונת סדם לשלום, ועם

שקרב למות הוסיפה להתרחק: (יז) את-קול  
 הנער. מפאן שיפה תפלת החולה מתפלת אחרים  
 עליו, והיא קודמת להתקבל (כ"ר): באשר הוא-  
 שם. (ר"ה טז) לפי מעשים שהוא עושה עכשו הוא  
 נדון, ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות. לפי שהיו  
 מלאכי השרת מקטרגים ואומרים: רבוננו של  
 עולם, מי שעתיד ורעו להמת בניה בצמא, אתה  
 מעלה לו באר? והוא משיבם: 'עכשו, מה הוא,  
 צדיק או רשע? אמרו לו: 'צדיק'. אמר להם: לפי  
 מעשיו של עכשו אני דנו', וזהו: "באשר הוא-  
 שם". והיכן המית את ישראל בצמא? כשהגלם  
 נבוכדנאצר, שנאמר: (ישעיה כא) "משא בערב וגו'  
 לקראת צמא התיו מים וגו'", כשהיו מוליכין  
 אותם אצל ערביים, היו ישראל אומרים לשבאים:

אלהים עמך בכל אשר-אתה עשה כס"י:  
 כג ועתה השבעה לי באלהים הנה אמת-שקר  
 לי ולגני ולנכדי כחסד אשר-עשיתי עמך  
 תעשה עמדי ועם-הארץ אשר-גרתה בה כס"י:  
 כד ויאמר אברהם אנכי אשבע: כה והוכח  
 אברהם את-אבימלך על-אדות באר הפים  
 אשר גזלו עבדי אבימלך כס"י: כו ויאמר  
 אבימלך לא ידעתי מי עשה את-הדבר הזה  
 וגם-אתה לא-הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי  
 בלתי היום: כז ויקח אברהם צאן ובקר ויתן  
 לאבימלך ויכרתו שניהם ברית: כח ויצב  
 אברהם את-שבע כבשת הצאן לבדהן:  
 כט ויאמר אבימלך אל-אברהם מה הנה שבע  
 כבשת האלה אשר הצבת לבדנה: לו ויאמר  
 כי את-שבע כבשת תקח מידי בעבור  
 תהיה-לי לעדה כי חפרתי את-הבאר  
 הזאת כס"י: לא על-כן קרא למקום ההוא באר  
 שבע כי שם נשבעו שניהם: לב ויכרתו ברית  
 בבאר שבע ויקם אבימלך ופיכל שר-צבאו  
 וישבו אל-ארץ פלשתים: לד ויטע אשל בבאר שבע ויקרא-שם בשם

כג וכען קים לי במימרא דיי  
 הקא דלא תשקר בי ובכרי ובכר  
 ברי פטיבותא די עבדית עמך  
 תעבד עמי ועם ארעא  
 דאתותבתא בה: כד ויאמר  
 אברהם אנא אקים: כה והוכח  
 אברהם ית אבימלך על עיסק  
 פירא דמיא די אניסו עבדי  
 אבימלך: כו ויאמר אבימלך לא  
 ידעית מאן עבד ית פתגמא דדין  
 ואף את לא חוית לי ואף אנא לא  
 שמעית אלהין יומא דין:  
 כז ודבר אברהם עאן ותורין  
 ויהב לאבימלך וגזרו תרויהון  
 קים: כח ואקים אברהם ית שבע  
 חורפן דעאן בלחודיהן:  
 כט ויאמר אבימלך לאברהם מה  
 אנון שבע חורפן אלין דאקמתא  
 בלחודיהן: לו ויאמר ארי ית שבע  
 חורפן תקבל מן ידי בדיל דתהי  
 לי לסהדו ארי חפרית ית פירא  
 הדין (ג"י טזא): לא על פן קרא  
 לאתרא ההוא באר שבע ארי תמן  
 קימו תרויהון: לב וגזרו קים  
 בבאר שבע וקם אבימלך ופיכל  
 רב חילה ותכו לארע פלשתאי:  
 לג ונציב נציבא (ג"י אילגא) בבאר  
 שבע וצלי תמן בשמא דיי אלהא

רש"י

המלכים נלחם ונפלו בגדו ונפקדה אשתו לזקניו:  
 (כג) ולגני ולנכדי. עד כאן רחמי האב על הבן:  
 כחסד אשר-עשיתי עמך תעשה עמדי. שאמרתי  
 לך: "הנה ארצי לפניך" (בראשית רבה):  
 (כה) והוכח. נתוכח עמו על כך: (ל) בעבור  
 תהיה-לי. זאת: לעדה. לשון עדות של נקבה,

כמו: "ועדה המצבה": כי חפרתי את-הבאר.  
 מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרים: אנחנו  
 חפרנוה. אמרו ביניהם: כל מי שיתראה על הבאר  
 ויעלו המים לקראתו, שלו היא, ועלו לקראת  
 אברהם: (לג) אשל. רב ושמואל, חד אמר:  
 'פרדס להביא ממנו פרות לאורחים בסעדה', וחד



דְּעִלְמָא: לו וְאִתּוּב אַבְרָהָם  
בְּאַרְעַ פְּלִשְׁתִּי יוֹמִין סְגִיִּין:  
א וְהָוָה בְּתֵר פִּתְגָמִיא הָאֵלִין וַיִּי  
נְסִי יְת אַבְרָהָם וְאָמַר לֵה אַבְרָהָם  
וְאָמַר הָא אָנָּא: ב וְאָמַר דְּבַר  
כְּעַן יְת בְּרַךְ יְת יַחֲדִיךְ דִּי רַחֲמִתָּ  
יְת יִצְחָק וְאֵיזֵל לָךְ לְאַרְעָא  
פּוֹלְחָנָא וְאַסְקָה קַדְמִי תַּמָּן  
לְעֵלְתָא עַל חַד מִן טוֹרִיָּא דִּי

יְהוָה אֵל עוֹלָם כְּשׁׁי: לו וַיִּגַּר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ  
פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים כְּשׁׁי: פ שְׁבִיעִי כַב א וַיְהִי  
אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־  
אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי כְּשׁׁי:  
ב וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־  
אַהֲבָתָ אֶת־יִצְחָק וְלַךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה  
וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר

## רשׁׁי

כַּף שְׁנוּיָה בְּסֵדֶר עוֹלָם (ב״ר): (א) אַחַר הַדְּבָרִים  
הָאֵלֶּה. יֵשׁ מְרֻבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים: (סנהדרין פט) 'אַחַר  
דְּבָרֵי שֶׁל שְׁטָן, שֶׁהִיָּה מְקַטְרֵג וְאוֹמֵר: מִכָּל סְעֵדָה  
שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם לֹא הִקְרִיב לְפָנֶיךָ פֶּר אֶחָד, אוֹ אֵיל  
אֶחָד'. אָמַר לוֹ: 'כְּלוּם עָשָׂה אֵלָּא בְּשִׁבִיל בְּנוֹ, אֵלוֹ  
הֵייתִי אוֹמֵר לוֹ: זָבַח אוֹתוֹ לְפָנַי, לֹא הִיָּה מְעַבְבִּי.  
וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: 'אַחַר דְּבָרֵי שֶׁל יִשְׁמַעְאֵל, שֶׁהִיָּה  
מִתְפָּאֵר עַל יִצְחָק שֶׁמַּל בֶּן י״ג שָׁנָה, וְלֹא מִחָה,  
אָמַר לוֹ יִצְחָק: 'בְּאַבְרָ אֶחָד אִתָּה מִקְרָאֲנִי, אֵלוֹ אָמַר  
לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: 'זָבַח עֲצָמְךָ לְפָנַי, לֹא הֵייתִי  
מְעַבְבִּי: הֲנִנִּי. כַּף הִיא עֲנִיתָם שֶׁל חֲסִידִים, לְשׁוֹן  
עֲנוּהָ הוּא וּלְשׁוֹן זְמוּן: (ב) קַח־נָא. אֵין אֵין נָא,  
אֵלָּא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה, אָמַר לוֹ: 'בְּבִקְשָׁה מִמֶּךָ, עֲמַד  
לִי בְּזֵה הַנְּסִיּוֹן, שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ הָרֵאשׁוֹנוֹת לֹא הִיָּה  
בְּהֵן מִמֶּשׁ' (סנהדרין פט): אֶת־בְּנֶךָ. אָמַר לוֹ: 'שְׁנֵי  
בָנִים יֵשׁ לִי, אָמַר לוֹ: "אֶת־יְחִידְךָ", אָמַר לוֹ: זֶה  
יְחִיד לְאָמוֹ, וְזֶה יְחִיד לְאָמוֹ, אָמַר לוֹ: "אֲשֶׁר־  
אַהֲבָתָ", אָמַר לוֹ: 'שְׁנֵיהֶם אָנִי אוֹהֵב', אָמַר לוֹ:  
"אֶת יִצְחָק". וְלָמָּה לֹא גָלָה לוֹ מִתְחֵלָה? שֶׁלֹּא  
לְעַרְפְּבוֹ פִּתְאֵם, וְתוֹזוּחַ דַּעְתּוֹ עֲלָיו וְתַטְרַף, וְכַדִּי  
לְחַבֵּב עֲלָיו אֶת הַמְצוּהָ וְלִיתֵן לוֹ שֶׁכֵּר עַל כָּל דְּבוּר  
וְדבוּר: אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה. יְרוּשָׁלַיִם, וְכֵן בְּדְבָרֵי הַיָּמִים  
(כ ג): "לְכַנּוֹת אֶת בֵּית ה' בִּירוּשָׁלַיִם, בְּהַר  
הַמֹּרִיָּה". וְרַבּוֹתֵינוּ זְכוּרֵם לְבָרְכָה, פֶּרְשׁוּ, עַל שֵׁם  
שֶׁמֶשׁ הוֹרָאָה יוֹצֵאָה לְיִשְׂרָאֵל, וְאוֹנְקְלוֹס תַּרְגָּמוֹ  
עַל שֵׁם עֲבוּדַת הַקְּטָרֶת, שֶׁיֵּשׁ בוֹ מוֹר, גֶּרֶךְ וּשְׂאָר

אָמַר: 'פְּנִדֵּק לְאַכְסִינְיָא, וְבוֹ כָּל מִינֵי פְרוֹת', וּמְצִינּוּ  
לְשׁוֹן נְטִיעָה בְּאֶהֱלִים, שְׁנַאֲמַר: (דניאל יא) "וַיִּטַּע  
אֶהֱלִי אֶפְדִּנּוֹ": וַיִּקְרָא־שֵׁם וְגו'. עַל יְדֵי אוֹתוֹ אֲשֶׁל  
נִקְרָא שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵלֶּה לְכָל  
הָעוֹלָם. לְאַחַר שְׂאוּכְלִים וְשׁוֹתִים אָמַר לָהֶם: 'בְּרַכּוּ  
לְמִי שֶׁאַכְלַתֶּם מִשְׁלוֹ, סְבוּרִים אַתֶּם שֶׁמִּשְׁלִי  
אַכְלַתֶּם, מִשְׁלִי מִי שֶׁאָמַר וְהִיָּה הָעוֹלָם, אַכְלַתֶּם'  
(סוטה י): (לד) יָמִים רַבִּים. מְרַבִּים עַל שֶׁל  
חֲבֵרוֹן, בְּחִבְרוֹן עָשָׂה כ״ה שָׁנָה, וְכָאֵן כ״ו, שֶׁהָרִי  
בֶּן ע״ה שָׁנָה הִיָּה בְּצֵאתוֹ מִחֲרָן, אוֹתָהּ שָׁנָה: "וַיָּבֵא  
וַיֵּשֶׁב בְּאֵלוֹנֵי מִמְרָא", שֶׁלֹּא מְצִינּוּ קָדָם לְכֵן  
שְׁנַתִּישֵׁב אֵלָּא שֵׁם, שֶׁבְּכָל מְקוֹמוֹתָיו הִיָּה כְּאוֹרֶחַ,  
חוּנָה וְנוֹסַע וְהוֹלֵךְ, שְׁנַאֲמַר: "וַיַּעֲבֹר אַבְרָם",  
"וַיַּעֲתֵק מִשֵּׁם", "וַיְהִי רַעֲב... וַיֵּרֵד אַבְרָם מִצְרָיִמָה",  
וּבְמִצְרַיִם לֹא עָשָׂה אֵלָּא שְׁלִשָׁה חֳדָשִׁים, שֶׁהָרִי  
שֶׁלְּחוֹ פְרַעֲה, מִיַּד: "וַיִּלְךְ לְמִסְעָיו" עַד "וַיָּבֵא וַיֵּשֶׁב  
בְּאֵלוֹנֵי מִמְרָא אֲשֶׁר בְּחִבְרוֹן", שֵׁם יֵשֶׁב עַד  
שְׁנַתִּיכָה סְדוּם, מִיַּד: "וַיִּסַּע מִשֵּׁם אַבְרָהָם" מִפְּנֵי  
בוּשָׁה שֶׁל לוֹט, וְכָאֵ לְאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וְכֵן צ״ט שָׁנָה  
הִיָּה, שֶׁהָרִי בְּשִׁלְשֵׁי לְמִילָתוֹ בָּאוּ אֲצִלוֹ הַמְּלָאכִים,  
הָרִי כ״ה שָׁנָה, וְכָאֵן כְּתִיב: "יָמִים רַבִּים", מְרַבִּים  
עַל הָרֵאשׁוֹנִים. וְלֹא בָּא הַפְּתוּב לְסִתְּמָם, אֵלָּא לְפִרְשׁוּ,  
וְאֵם הָיוּ מְרַבִּים עֲלֵיהֶם שְׁתֵּי שָׁנִים, אוֹ יוֹתֵר, הִיָּה  
מְפָרְשֵׁם, וְעַל כִּרְחֵךְ אֵינָם יִתְרִים יוֹתֵר מִשְׁנָה, הָרִי  
כ״ו שָׁנָה, מִיַּד יֵצֵא מִשֵּׁם וְחֹזֵר לְחִבְרוֹן, וְאוֹתָהּ שָׁנָה  
קַדְמָה לְפָנַי עַקְדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק שְׁתִּים עֶשְׂרֵה שָׁנִים,

אִמְר לָךְ: ג וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר  
 וַיַּחְבֵּשׁ אֶת־חַמּוֹו וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נַעֲרָיו אֹתוֹ  
 וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּבְקַע עֵצִי עֲלָהּ וַיִּקַּם וַיִּלְךָ  
 אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים כִּסְי׃  
 ד בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיִּרְא  
 אֶת־הַמָּקוֹם מֵרְחֹק כִּסְי׃ ה וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־  
 נַעֲרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וְאֲנִי וְהַנְּעָר  
 נִלְכָּה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשׁוּבָה אֵלֵיכֶם כִּסְי׃  
 ו וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֵצִי הָעֲלָהּ וַיִּשֶׂם עַל־  
 יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־  
 הַמַּאֲכָלֹת וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו כִּסְי׃ ז וַיֹּאמֶר  
 יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר  
 הַנְּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאִיֶּה  
 הַשָּׂה לְעֲלָהּ: ח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֵה־

אימר לך: ג וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם  
 בַּצֶּפְרָא וַזְרוּ יַת חֲמֵרָה וַדְּבַר יַת  
 תְּרִין עוֹלִימוֹהִי עִמָּה וַיַּת יִצְחָק  
 בְּרָה וַצִּלַּח אֵעִי לְעֲלֵתָא וְקָם וְאָזַל  
 לְאַתְרָא דִּי אָמַר לָהּ י׃ ד בִּיּוֹמָא  
 תְּלִיתָאָה וַזְקַף אַבְרָהָם יַת עֵינֵיהִי  
 וַחֲזָא יַת אַתְרָא מֵרְחִיק: ה וַאֲמַר  
 אַבְרָהָם לְעוֹלִימוֹהִי אוּרִיכוּ לְכוּן  
 הֲכָא עִם חֲמֵרָא וְאַנָּא וְעוֹלִימָא  
 נַתְמִטִּי עַד כָּא וְנִסְגוּר וְנִתּוּב  
 לְוַתְכוּן: ו וְנִסִּיב אַבְרָהָם יַת אֵעִי  
 דְעֲלֵתָא וְשׁוּי עַל יִצְחָק בְּרָה  
 וְנִסִּיב בִּידָהּ יַת אֲשֵׁתָא וַיַּת סִכִּינָא  
 וְאָזְלוּ תְרוּיָהוּן בַּתְרָא (נ״י פתח):  
 ז וַאֲמַר יִצְחָק לְאַבְרָהָם אָבוּהִי  
 וַאֲמַר אָבָא וַאֲמַר הָא אָנָּא בְרִי  
 וַאֲמַר הָא אֲשֵׁתָא וְאֵעִי וְאָן  
 אִימְרָא לְעֲלֵתָא: ח וַאֲמַר אַבְרָהָם  
 קָדָם י׃ גְּלִי לָהּ אִימְרָא לְעֲלֵתָא  
 בְרִי וְאָזְלוּ תְרוּיָהוּן פַּתְחָא:

## רשׁׁי

(ד) בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי. לְמָה אָחַר מִלְּהִרְאוֹתוֹ מִיָּד,  
 כְּדִי שְׁלֵא יֹאמְרוּ: 'הִמְמוּ וְעָרְבּוּ פִתְאָם וְטָרַף  
 דַּעֲתוֹ, וְאֵלוֹ הִזְיָה לוֹ שֶׁהוּת לְהַמְלִיף אֶל לְבוֹ, לֹא הִזְיָה  
 עוֹשָׂה': וַיִּרְא אֶת־הַמָּקוֹם. רָאָה עָנָן קָשׁוּר עַל  
 הַהָר: (ה) עַד־כֹּה. כְּלוֹמַר דְּרַף מוּעֵט, לְמָקוֹם  
 אֲשֶׁר לְפָנֵינוּ, וּמִדְרַשׁ אַגְדָּה: 'אֶרְאָה הִיכָן הוּא מָה  
 שְׂאָמַר לִי הַמָּקוֹם: "כֹּה יִהְיֶה וְרַעַף": וְנִשׁוּבָה.  
 נִתְנַבֵּא שִׁישׁוּבוֹ שְׁנֵיהֶם: (ו) הַמַּאֲכָלֹת. סִפִּין, עַל  
 שֵׁם שְׂאוּכָלֹת אֶת הַבָּשָׂר, כְּמָה דְתִימָא: (דְּבָרִים לֵב)  
 "וַחֲבִי תֹאכַל בָּשָׂר", וְשִׁמְכִשְׂרַת בָּשָׂר לְאַכִּילָהּ.  
 דְּבַר אַחֵר: זֹאת, נִקְרָאת 'מַאֲכָלֹת', עַל שֵׁם שִׁישְׂרָאֵל  
 אוּכְלִים מִתֵּן שְׂכָרָה: וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו. אַבְרָהָם,  
 שְׁהִזְיָה יוֹדַע שֶׁהוּלֵף לְשַׁחַט אֶת בְּנוֹ, הִזְיָה הוּלֵף  
 בְּרָצוֹן וְשִׁמְחָה פִּיצְחָק, שְׁלֵא הִזְיָה מְרָגִישׁ בְּדָבָר:  
 (ח) יִרְאֵה־לוֹ הַשָּׂה. כְּלוֹמַר יִרְאֵה וַיִּבְחַר לוֹ

בְּשָׁמַיִם: וְהַעֲלֵהוּ. לֹא אָמַר לוֹ 'שְׁחַטְהוּ', לְפִי שְׁלֵא  
 הִזְיָה חֲפִץ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּף הוּא, לְשַׁחֲטוֹ, אֶלָּא  
 לְהַעֲלֵהוּ לְהָר לְעִשׂוֹתוֹ עֲלָהּ, וּמִשְׁהַעֲלָהּ, אָמַר לוֹ:  
 הוֹרִידָהּ: אַחַד הַהָרִים. הַקְּדוֹשׁ בְּרוּף הוּא, מִתְּהָא  
 הַצְּדִיקִים (סְפָרִים אַחֲרִים: מִשְׁהָא לְצַדִּיקִים), וְאַחַר  
 כֵּן מְגַלָּה לְהֶם, וְכָל זֶה כְּדִי לְהַרְבּוֹת שְׂכָרָן, וְכֵן:  
 (לְעִיל יב) "אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶרְאָךְ" וְכֵן בִּיּוֹנָה: (יוֹנָה  
 ג) "וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת הַקְּרִיאָה": (ג) וַיִּשְׁכַּם. נִזְדַּרְזוּ  
 לְמַצְוָה (פִּסְחִים ד): וַיַּחְבֵּשׁ. הוּא בְּעַצְמוֹ וְלֹא צְוָה  
 לְאַחַד מֵעַבְדָּיו, שֶׁהִאֲבָהּ מִקְלָקֶלֶת אֶת הַשׁוֹרָה:  
 אֶת־שְׁנֵי נַעֲרָיו. (כ״ו) יִשְׁמַעְעָל וְאֵלִיעֶזֶר, שְׂאִין  
 אָדָם חָשׁוּב רְשָׁאִי לְצִאת לְדֶרֶךְ בְּלֹא ב' אָנָּשִׁים,  
 שְׂאָם יִצְטָרֵף הָאָחַד לְנִקְבִיו וַיִּתְרַחֵק, יִהְיֶה הַשְּׁנִי  
 עִמוֹ: וַיִּבְקַע. תְּרַגּוּמוֹ וְצִלַּח, כְּמוֹ: (שְׁמוּאֵל ב יח)  
 "וְצִלְחוּ הַיִּרְדָּן", לְשׁוֹן בְּקוּעַ, סִינְדֵרָא בְּלַעֲז׃

לו הִשָּׁה לְעֵלָה בְּנִי וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו כִּשׁׁי׃  
 ט וַיִּבְאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְלוּ הָאֱלֹהִים  
 וַיִּבְּן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־  
 הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנֹו וַיִּשֶׂם אֹתוֹ  
 עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים כִּשׁׁי׃ י וַיִּשְׁלַח  
 אַבְרָהָם אֶת־יִדְדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכָלֹת לְשַׁחַט  
 אֶת־בְּנֹו׃ יא וַיִּקְרָא אֵלָיו מִלְּאֵךְ יְהוָה מִן־  
 הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם א אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר  
 הַנְּנִי כִּשׁׁי׃ יב וַיֹּאמֶר אֶל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנְּעִיר  
 וְאֶל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה בִּי א עֲתָה יִדְעֵתִי  
 כִּי־יִרְא אֱלֹהִים אֹתָהּ וְלֹא חֲשַׁבְתָּ אֶת־בְּנֶךָ  
 אֶת־יַחֲדָדְךָ מִמֶּנִּי כִּשׁׁי׃ יג וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־

ט ואתו לאתרא די אמר לה יי  
 ובנא תמן אברהם ית מדבחא  
 וסדר ית אציא ועקד ית יצחק  
 ברה ושווי יתה על מדבחא עיל  
 מן אציא: י ואושיט אברהם ית  
 ידה ונסיב ית ספינא למיכס ית  
 ברה: יא וקרא לה מלאכא די  
 מן שמיא ואמר אברהם אברהם  
 ואמר הא אנא: יב ואמר לא  
 תושיט ידך לעולימא ולא תעבד  
 לה מדעם ארי פען ידענא (ג)  
 ידעתי) ארי דחלא די ית אף ולא  
 מנעת ית ברה ית יחידך מני:  
 יג וזקף אברהם ית עינוהי בתר  
 אלין וחזא והא דכרא בתר אחיד  
 באילנא בקרננהי ואזל אברהם  
 ונסיב ית דכרא ואסקה לעלתא

רש"י

השה, ואם אין שה, לעלה בני. ואף על פי שהבין  
 יצחק שהוא הולך להשחט: "ויילכו שניהם יחדו",  
 בלב שנה: (ט) ויצקד. (שבת נד) ידיו ורגליו  
 מאחוריו, הידים והרגלים ביחד היא עקדה, והוא  
 לשון "עקדים", שהיו קרסליהם לבנים, מקום  
 שעוקדין אותן בו, הנה נפר: (יא) אברהם.  
 אברהם. לשון חבה הוא שפופל את שמו:  
 (יב) אל-תשלח. לשחט, אמר לו: 'אם בן לחנם  
 באתי לכאן, אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט  
 דם', אמר לו: "אל-תעש לו מאומה", אל תעש בו  
 מום: פי עתה ידעתי. אמר רבי אבא: אמר לו  
 אברהם: 'אפרש לפניך את שיחתי: אתמל, אמרת  
 לי: "כי ביצחק יקרא לך זרע", וחזרת ואמרת:  
 "קח-נא את-בנד". עכשו, אתה אומר לי: "אל  
 תשלח ידך אל-הנער"', אמר לו הקדוש ברוך הוא:  
 "לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה",  
 כשאמרת לך 'קח', מוצא שפתי לא אשנה, לא

אמרתי לך שחטהו, אלא "העלהו", אסקתיה  
 אחתיה: פי עתה ידעתי. מעתה, יש לי מה  
 להשיב לשטן ולאמות התמחים: מה היא חבתי  
 אצלך. יש לי פתחון פה עכשו, שרואים: "כי ירא  
 אלהים אתה": (יג) והנה-איל. מוכן היה לך  
 מששת ימי בראשית: אחר. אחרי שאמר לו  
 המלאך: "אל תשלח ידך", ראהו כשהוא נאחז  
 והוא שמתרגמין: וזקף אברהם ית עינוהי בתר  
 אלין (ספרים אחרים: ולפי האגדה: אחר כל דברי  
 המלאך והשכינה ואחר טענותיו של אברהם):  
 בסבך. אילן: בקרניו. שהיה רץ אצל אברהם  
 והשטן סוככו ומערבבו באילנות: תחת בנו.  
 מאחר שכתוב "ויעלהו לעלה", לא חסר המקרא  
 כלום, מהו "תחת בנו"? על כל עבודה שעשה  
 ממנו היה מתפלל ואומר: 'יהי רצון, שתהא זו  
 כאלו היא עשויה בבני, כאלו בני שחוט, כאלו  
 דמו זרוק, כאלו בני מפשט, כאלו הוא נקטר

עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה-אֵיל אַחַר נֶאֱתָו בַּסֶּבֶךְ  
 בְּקֶרְנָיו וַיֵּלֶךְ אֲבָרָהָם וַיִּקַּח אֶת-הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ  
 לְעֵלָה תַּחַת בְּנֵי כְסִי: יד וַיִּקְרָא אֲבָרָהָם שֵׁם-  
 הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה | יִרְאֶה אֲשֶׁר יֹאמֵר הַיּוֹם  
 בְּהַר יְהוָה יִרְאֶה כְסִי: טו וַיִּקְרָא מִלְּאֵךְ יְהוָה  
 אֶל-אֲבָרָהָם שְׁנֵית מִן-הַשָּׁמַיִם: טז וַיֹּאמֶר בְּי  
 נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם-יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ  
 אֶת-הַדְּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת-בְּנֵךְ אֶת-  
 יְחִידֶךָ: יז כִּי-בָרַךְ אֲבָרָכֶךָ וְהִרְבָּה אֲרֻבָּה אֶת-  
 זַרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחֲלוֹל אֲשֶׁר עַל-שֵׁפֶת  
 הַיָּם וַיִּרֶשׁ זַרְעֶךָ אֶת שַׁעַר אֵיבָיו כְסִי:  
 יח וְהִתְבָּרְכוּ בְּזַרְעֶךָ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ יִקַּב אֲשֶׁר  
 שָׁמְעַת בְּקִלְיוֹ: יט וַיֵּשֶׁב אֲבָרָהָם אֶל-נַעֲרָיו  
 וַיִּקְמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל-בְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּשֶׁב  
 אֲבָרָהָם בְּבְאֵר שֶׁבַע כְסִי: פ מִפְטִיר כ וַיְהִי אַחֲרָי  
 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּגַּד לְאֲבָרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה  
 יֵלְדָה מִלְכָּה גַם-הוּא בָּנִים לְנַחֲוֹר אַחִיךָ כְסִי: כא אֶת-עֹוֹן בְּכֹוֹ

חלף ברה: יד ופלה וצלי  
 אברהם תמן באתרא ההוא ואמר  
 קדם יי הקא יהון פלחן דרביא  
 בכן יתאמר ביומא הדין בטורא  
 הדין אברהם קדם יי פלח:  
 טו וקרא מלאכא דיי לאברהם  
 תננינות מן שמיא: טז ואמר  
 במימרי קימית אמר יי ארי חלף  
 די עבדתא ית פתגמא הדין ולא  
 מנעמא ית ברך ית יחידך: יז ארי  
 ברקא אברכנך ואסגאה אסגי ית  
 בנך ככוכבי שמיא וכחלא די על  
 פיה ימא וירתון בניך ית קרני  
 סנאיהון: יח יתברכון בדיל  
 בניך כל עממיא דארעא חלף די  
 קבלתא למימרי: יט ותב אברהם  
 לות עולימוהי וקמו ואזלו פחדא  
 לבאר שבע ויתב אברהם בבאר  
 שבע: כ והנה בטר פתגמיא  
 האלין ואתחוא לאברהם למימר  
 הא ילידת מלכה אף היא בנין  
 לנחור אחוך: כא ית עוין בוכרה  
 וית בוז אחוהי וית קמואל אבוהי

ילדה מלכה גם-הוא בנים לנחור אחיך כס"י: כא את-עוין בכרו

## רש"י

הנה בכל הדורות הבאים "בהר ה' יראה", אפרו  
 של יצחק צבור ועומד לכפרה: (יז) ברך אברכה.  
 אחת לאב ואחת לבן: והרבה ארבה. אחת לאב  
 ואחת לבן: (יט) וישב אברהם בבאר שבע. לא  
 ישיבה ממש, שהרי בחברון הנה יושב י"ב שנים.  
 לפני עקדתו של יצחק יצא מבאר שבע והלך לו  
 לחברון, כמו שנאמר: "ויגר אברהם בארץ  
 פלשתים ימים רבים", מרבים משל חברון  
 הראשונים, והם כ"ו שנה, כמו שפרשנו למעלה:  
 (כ) אחרי הדברים האלה ויגד וגו'. בשוכו מהר

ונעשה דשן: (יד) ה' יראה. פשוטו כתרנגומו:  
 ה' יבחר ויראה לו את המקום הנה להשרות בו  
 שכינתו ולהקריב פאן קרבנות: אשר יאמר היום.  
 שיאמרו לימי הדורות עליו: "בהר זה יראה"  
 הקדוש ברוך הוא, לעמו: היום. הזמנים העתידין  
 כמו: "עד היום הנה", שבכל המקרא, שכל  
 הדורות הבאים הקוראים את המקרא הנה,  
 אומרים: 'עד היום הנה', על היום שעומדים בו,  
 ומדרש אגדה: ה' יראה עקדה זו לסלח לישראל  
 בכל שנה ולהצילם מן הפרענות, כדי שיאמר היום

דָּאָרְם: כב וְיֵת כְּשֶׁד וְיֵת חֲזוּ וְיֵת  
פְּלִדְשׁ וְיֵת יִדְלָף וְיֵת בְּתוּאֵל:  
כג וּבְתוּאֵל אוֹלִיד יֵת רִבְקָה  
תְּמַנְיָא אֵלִין וְלִידַת מְלָכָה לְנַחֲוֹר  
אַחֻהִי דְאַבְרָהָם: כד וּלְחַנְתָּה  
וּשְׁמָה רְאוּמָה וְלִידַת אָף הִיא יֵת  
טִבַּח וְיֵת גַּחַם וְיֵת פַּחַשׁ וְיֵת  
מַעֲכָה: פ פ פ

וְאֶת־בְּנוֹ אָחִיו וְאֶת־קְמוּאֵל אָבִי אַרְם:  
כב וְאֶת־כְּשֶׁד וְאֶת־חֲזוּ וְאֶת־פְּלִדְשׁ וְאֶת־יִדְלָף  
וְאֶת בְּתוּאֵל: כג וּבְתוּאֵל יֵלֵד אֶת־רִבְקָה  
שְׁמֵנָה אֵלֶּה יֵלְדָה מְלָכָה לְנַחֲוֹר אָחִי  
אַבְרָהָם כס"י: כד וּפִילְגֶשׁוּ וּשְׁמָה רְאוּמָה וְתֵלֵד  
גַּם־הוּא אֶת־טִבַּח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־פַּחַשׁ וְאֶת־

מַעֲכָה: פפפ קמ"ז פסוקים. אמנו"ן סימן.

רש"י

לְמַשְׁפַּחֹת אַבְרָהָם גַּם כֵּן, מָה אַבְרָהָם י"ב שְׁכֵטִים  
שִׁיָּצְאוּ מֵעֵקֶב: ח' בְּנֵי הַגְּבִירוֹת וְד' בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת,  
אָף אֵלוֹ, ח' בְּנֵי גְבִירוֹת וְד' בְּנֵי פְלִגְשׁ:  
(כג) וּבְתוּאֵל יֵלֵד אֶת־רִבְקָה. כָּל הַיּוֹחֲסִין הַלְלוּ  
לֹא נִכְתְּבוּ, אֶלָּא בְּשִׁבִיל פְּסוּק זֶה:

חסלת פרשת וירא

הַמּוֹרֵה, הִזָּה אַבְרָהָם מִהֲרַהֵר וְאוֹמֵר: 'אֵלוֹ הִזָּה  
בְּנֵי שְׁחוּט כְּבָר, הִזָּה הוֹלֵף בְּלֹא בְּנִים, הִזָּה לִי  
לְהַשִּׂיאוּ אִשָּׁה מִבְּנוֹת עֵנֶר, אֲשֶׁכֶּל וּמִמְרָא, בְּשָׂרוֹ  
הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנוֹלְדָה רִבְקָה בֵּת זוּגוּ, וְזוּהוּ  
"אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה", הֲרַהֲוִרֵי דְבָרִים שְׁהִיוּ עַל  
יְדֵי עֲקָדָה: גַּם־הוּא. אָף הִיא הַשְׁוֹתָה מִשְׁפַּחֹתֶיהָ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. \* מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). \* כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לְפָנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵינֵי־חַיִּים הִיא לְמַחֲזִיקִים בָּהּ, וְתַמְכִּיהָ מֵאֲשֶׁר. דְּרַכִּיהָ דְרַכִּי־נַעַם, וְכַל־נְתִיבֶתֶיהָ שְׁלוֹם. אַרְף יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשִׂמְלָהּ  
עֵשֶׂר וְכַבּוֹד. וְיִ חֲפִיץ לְמַעַן צְדָקוֹ, יִגְדִיל תּוֹרָה וַיֵּאדִיר:

מדויקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. \* האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפנייה

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדַבְרֵיהֶם  
הַנְּאֻמִּים בְּאֵמַת בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמֹּשֶׁה עַבְדּוֹ וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ  
וּבְנְבִיאֵי הָאֵמַת וְצִדְקָה:

הפטרת וירא במלכים ב פרק ד

ד א וְאִשָּׁה אַחַת מִנְשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים צָעָקָה אֶל־אֱלִישָׁע לֵאמֹר עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה  
יֹדְעַת פִּי עַבְדְּךָ הִיא יָרָא אֶת־יְהוָה וְהַנְּשָׂה פָּא לְקַחַת אֶת־שְׁנֵי יִלְדֵי לּוֹ לְעַבְדִּים: כ וַיֵּאמֶר



אֵלֶיהָ אֱלִישֶׁעַ מָה אַעֲשֶׂה לָךְ הַגִּידִי לִי מַה יֵּשׁ לָךְ בַּבַּיִת וּתֹאמֶר אֵין לְשַׁפְּחָתְךָ כֹּל בַּבַּיִת  
 כִּי אִם־אֶסּוּף שָׁמֶן: ג וַיֹּאמֶר לְכִי שְׂאֲלִי־לָךְ כָּלִים מִן־הַחוּץ מֵאֵת כָּל־שְׂכֵנֶיךָ כָּלִים רַקִּים  
 אֶל־תִּמְעָטִי: ה וּבָאת וּסְגַרְתְּ הַדְּלֵת בַּעֲדֶךָ וּבְעַד־בְּנֶיךָ וַיִּצְקֶתָ עַל כָּל־הַכָּלִים הָאֵלֶּה  
 וְהִמְלֵא תַפְסִיעִי: ו וּתְלֹךְ מֵאֲתוֹ וּתְסַגֵּר הַדְּלֵת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בְּנֵיהָ הֵם מְגִישִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא  
 מוֹצֶקֶת: ז וַיְהִי אֲ כַמְלֵאת הַכָּלִים וּתֹאמֶר אֶל־בְּנֵיהָ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כְּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין  
 עוֹד כְּלִי וַיַּעֲמֵד הַשָּׁמֶן: ח וּתָבֵא וּתִגְדֹל לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מְכִרִי אֶת־הַשָּׁמֶן וּשְׁלֹמִי  
 אֶת־נִשְׂיֶיךָ וְאֵת וּבְנֶיךָ תַחֲוִי בְּנוֹתֶי: ט וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֵר אֱלִישֶׁעַ אֶל־שׁוֹנָם וְשֵׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה  
 וּתְחֻזְקָבוֹ לְאַכְל־לֶחֶם וַיְהִי מִדֵּי עֵבְרוֹ יָסַר שָׁמָּה לְאַכְל־לֶחֶם: י וּתֹאמֶר אֶל־אִשָּׁה הִנֵּה־נָא  
 יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עָבַר עָלֵינוּ תָּמִיד: יא נַעֲשֶׂה־נָא עֲלִית־קִיֹּר קִמְצָה וְנָשִׂים  
 לוֹ שֵׁם מִטָּה וּשְׁלַחַן וְכֶסֶף וּמְנוּרָה וְהָיָה בְּבֵאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה: יב וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֵא שָׁמָּה  
 וַיָּסַר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה: יג וַיֹּאמֶר אֶל־גִּיחֹזִי נַעֲרוֹ קְרָא לְשׁוֹנְמֵית הַזֹּאת וַיִּקְרָא לָהּ  
 וּתַעֲמֵד לְפָנָיו: יד וַיֹּאמֶר לוֹ אָמַר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חֲרַדְתְּ אֲ אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מָה  
 לַעֲשׂוֹת לָךְ הִישׁ לְדַבֵּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שָׂר הַצָּבָא וּתֹאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי יִשְׁבֶּת:  
 יו וַיֹּאמֶר וּמָה לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גִּיחֹזִי אָבֵל בֵּן אֵין־לָהּ וְאִשָּׁה זָקֵן: יז וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ  
 וַיִּקְרָא לָהּ וּתַעֲמֵד בַּפֶּתַח: יח וַיֹּאמֶר לַמוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֵת חֲבִיקָת בֵּן וּתֹאמֶר אֶל־אֲדֹנָי  
 אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־תִּכְזֹב בְּשַׁפְּחָתְךָ: יט וּתְהַר הָאִשָּׁה וּתְלַד בֵּן לַמוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה  
 אֲשֶׁר־דָּבַר אֵלֶיהָ אֱלִישֶׁעַ: כ וַיִּגְדֹל הַיֶּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו אֶל־הַקְּצָרִים: כא וַיֹּאמֶר  
 אֶל־אָבִיו רֵאשִׁי אֲ אֲשִׁי וַיֹּאמֶר אֶל־הַנְּעִר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ: כב וַיִּשְׂאָהוּ וַיְבִיֵּאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ  
 וַיִּשָּׁב עַל־כַּרְפֵּיהָ עַד־הַצָּהָרִים וַיָּמָת: כג וּתַעַל וּתִשְׁכַּבְהוּ עַל־מִטָּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וּתְסַגֵּר  
 בַּעֲדוֹ וּתֵצֵא: כד וּתִקְרָא אֶל־אִשָּׁה וּתֹאמֶר שְׁלַחָה נָא לִי אֶחָד מִן־הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֶתְנָנֹת  
 וְאֶרְוֶצָה עִד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאֶשׁוּבָה: כה וַיֹּאמֶר מִדּוּעַ אֵת הַלֵּכֶת אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא  
 שִׁבְתָּ וּתֹאמֶר שְׁלוֹם: כו וּתַחֲבֹשׁ הָאֲתוֹן וּתֹאמֶר אֶל־נַעֲרָה נְהַג וְלָךְ אֶל־תַּעֲצֹר־לִי לְרֹכֵב  
 כִּי אִם־אִמְרָתִי לָךְ: כז וּתְלֹךְ וּתָבֵא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַר הַכְּרִמָּל וַיְהִי כִּרְאוֹת  
 אִישׁ־הָאֱלֹהִים אוֹתָהּ מִנְּגֵד וַיֹּאמֶר אֶל־גִּיחֹזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה הַשׁוֹנְמֵית הַלֹּז: כח עָתָה רוּץ־נָא  
 לְקִרְאָתָהּ וְאָמַר־לָהּ הַשְּׁלוֹם לָךְ הַשְּׁלוֹם לְאִישׁ הַשְּׁלוֹם לְיֶלֶד וּתֹאמֶר שְׁלוֹם: כט וּתָבֵא  
 אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַהָר וּתְחֻזַק בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גִּיחֹזִי לְהַדְּפָה וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים  
 הֲרַפְּהָ־לָהּ כִּי־נִפְשָׁה מְרַהֲלָהּ וַיְהוּהָ הָעֲלִים מִמֶּנִּי וְלֹא הַגִּיד לִי: לו וּתֹאמֶר הַשְּׂאֲלֵתִי בֵּן  
 מֵאֵת אֲדֹנָי הֲלֹא אִמְרָתִי לֹא תִשְׁלָה אֵתִי: לו וַיֹּאמֶר לְגִיחֹזִי חָגַר מִתְּנִיךְ וְקַח מִשְׁעֲנָתִי  
 בְּיָדְךָ וְלָךְ כִּי־תִמְצָא אִישׁ לֹא תִבְרַכְנוּ וְכִי־יִבְרַכְךָ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשִׁמְתָּ מִשְׁעֲנָתִי עַל־פָּנָי

הַנָּעַר: לַוַּתְּאֹמֵר אִם הַנָּעַר חִי־יְהוּדָה וְחִי־נַפְשֶׁךָ אִם־אֶעֱזָבְךָ וַיִּקָּם וַיִּלְךָ אַחֲרֶיהָ: לֹא וַיִּגְחֹזֵי עֵבֶר לַפְּנֵיהֶם וַיִּשָּׂם אֶת־הַמְּשֻׁעָנֶת עַל־פְּנֵי הַנָּעַר וַאֲזַן קוֹל וַאֲזַן קָשָׁב וַיֵּשֶׁב לִקְרֹאתוֹ וַיִּגְדֹּלֵהוּ לֵאמֹר לֹא הִקְיִץ הַנָּעַר: לֵב וַיָּבֵא אֱלֹהֵי־שָׁעָה הַבֵּיתָה וְהִנֵּה הַנָּעַר מֵת מִשָּׁכַב עַל־מִטָּתוֹ: לֵב וַיָּבֵא וַיִּסְגֵּר הַדֹּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה: לֵב וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיִּשָּׂם פְּיוֹ עַל־פְּיוֹ וַעֲיִנָּיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־כַּפָּיו וַיִּגְהַר עָלָיו וַיַּחֵם בְּשֵׁר הַיֶּלֶד: לֵב וַיֵּשֶׁב וַיִּלְךָ בַּבַּיִת אַחַת הַנְּהָלָה וְאַחַת הַנְּהָלָה וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיִּזְוֹר הַנָּעַר עַד־שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנָּעַר אֶת־עֵינָיו: לֵב וַיִּקְרָא אֶל־גִּיחֹזִי וַיֹּאמֶר קְרֹא אֶל־הַשְּׂנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאָהּ וַתָּבֵא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאֵי בְּנֶדֶךָ: לֵב וַתָּבֵא וַתִּפְּלַע עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחֲוֶה אֶרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתִּצָּא:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צְדִיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנְּאֻמָּן הַאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שְׁפָל דְּבָרָיו אֲמַת וְצַדִּיק: נְאֻמָּן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנְאֻמָּנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲרָיו לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מְלֶכֶךְ נְאֻמָּן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנְּאֻמָּן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ וְתִשְׁמַח בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ:

שְׂמַחֲנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלֵיהֶו הַנְּבִיאַ עֲבָדֶךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגִּל לְבָנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֶׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אַחֲרָיו אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קִדְשֶׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכְפֹּה גֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְגַן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתְּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְקִדְשָׁהּ וְלִמְנוּחָהּ, לְכָבוֹד וְלִתְפָּאֶרְתָּ. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּכָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

## לוח זמנים לשבוע פרשת וירא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שישי

יצאת שבת	כניסת שבת	צאת הכוכבים		שקיעה		סוף זמן תפילה		סוף זמן קריאת שמע				זריחה		מדינה ועיר
		ו	א	ו	א	ו	א	אדמוה"ז		מג"א		ו	א	
								ו	א	ו	א			
17:35	16:29	17:19	17:28	16:47	16:56	9:55	9:53	9:04	9:01	8:07	8:03	6:30	6:22	אוסטריה וינה
19:30	18:30	19:16	19:10	18:48	18:43	9:50	9:52	8:43	8:46	7:49	7:54	5:21	5:27	אוסטרליה מלבורן
17:39	16:36	17:24	17:32	16:54	17:02	9:58	9:56	9:06	9:03	8:10	8:07	6:30	6:23	אוקראינה אודסה
17:19	16:14	17:04	17:12	16:32	16:41	9:41	9:38	8:50	8:46	7:52	7:48	6:16	6:08	אוק. דנייפרופטרובסק
17:43	16:35	17:26	17:35	16:53	17:03	10:07	10:05	9:17	9:13	8:16	8:13	6:44	6:36	אוקראינה ז'יטומיר
17:36	16:28	17:19	17:28	16:46	16:56	10:00	9:58	9:10	9:06	8:10	8:06	6:38	6:30	אוקראינה קייב
18:05	17:02	17:50	17:58	17:20	17:28	10:22	10:20	9:30	9:27	8:35	8:32	6:53	6:46	איטליה מילאנו
19:56	18:59	19:43	19:38	19:17	19:12	10:24	10:27	9:18	9:22	8:28	8:32	5:59	6:05	ארגנטינה ב. איירס
17:43	16:43	17:29	17:36	17:01	17:08	9:52	9:51	8:59	8:57	8:08	8:06	6:18	6:13	ארה"ב בולטימור
17:43	16:43	17:29	17:36	17:01	17:08	9:52	9:51	8:59	8:57	8:08	8:06	6:18	6:13	ארה"ב ברוקלין נ.י.
17:44	16:49	17:32	17:37	17:07	17:12	9:47	9:45	8:52	8:50	8:05	8:04	6:07	6:03	ארה"ב לוס אנג'לס
18:19	17:26	18:07	18:11	17:44	17:48	10:11	10:11	9:15	9:14	8:32	8:32	6:25	6:23	ארה"ב מיאמי
18:18	17:17	18:04	18:11	17:35	17:43	10:29	10:28	9:36	9:34	8:45	8:42	6:57	6:51	ארה"ב מישגן
17:44	16:45	17:30	17:37	17:03	17:10	9:52	9:51	8:59	8:57	8:09	8:07	6:18	6:13	ארה"ב ניו ג'רסי
17:38	16:38	17:24	17:31	16:56	17:03	9:49	9:47	8:56	8:53	8:05	8:02	6:16	6:10	ארה"ב ניו הייבן
17:35	16:35	17:21	17:28	16:53	17:00	9:47	9:46	8:54	8:52	8:03	8:00	6:15	6:09	ארה"ב שיקאגו
18:51	17:58	18:39	18:37	18:16	18:14	9:42	9:43	8:38	8:40	7:54	7:57	5:25	5:29	ברזיל ס. פאולו
18:36	17:44	18:25	18:22	18:02	17:59	9:29	9:30	8:25	8:27	7:41	7:44	5:12	5:16	ברזיל ריו דה ז'נרו
17:36	16:28	17:20	17:29	16:46	16:56	10:03	10:00	9:13	9:09	8:11	8:07	6:42	6:33	בריטניה לונדון
17:43	16:32	17:26	17:36	16:50	17:01	10:13	10:11	9:24	9:20	8:19	8:15	6:55	6:46	בריטניה מנצ'סטר
18:03	16:56	17:47	17:56	17:14	17:23	10:27	10:25	9:37	9:33	8:36	8:33	7:04	6:56	גרמניה פרנקפורט
17:35	16:40	17:23	17:28	16:58	17:03	9:33	9:33	8:38	8:37	7:53	7:52	5:51	5:48	ישראל באר שבע
17:33	16:25	17:20	17:25	16:55	17:01	9:33	9:32	8:38	8:36	7:52	7:51	5:52	5:48	ישראל חיפה
17:32	16:16	17:20	17:25	16:56	17:01	9:31	9:31	8:36	8:35	7:51	7:50	5:50	5:46	ישראל ירושלים
17:34	16:37	17:22	17:27	16:57	17:02	9:34	9:33	8:39	8:37	7:53	7:52	5:52	5:49	ישראל תל אביב
17:45	16:41	17:30	17:38	16:59	17:08	10:04	10:03	9:13	9:10	8:17	8:14	6:38	6:30	מולדובה קישינב
18:39	17:48	18:28	18:31	18:06	18:09	10:24	10:24	9:27	9:26	8:46	8:46	6:34	6:32	מקסיקו מקסיקו
18:53	18:03	18:42	18:43	18:21	18:22	10:18	10:18	9:18	9:18	8:39	8:40	6:17	6:17	סינגפור סינגפור
17:11	16:02	16:54	17:04	16:20	16:30	9:40	9:36	8:50	8:45	7:47	7:43	6:19	6:10	פולין ורשא
18:23	17:20	18:08	18:16	17:38	17:46	10:40	10:38	9:48	9:45	8:53	8:50	7:11	7:04	צרפת ליאון
18:30	17:24	18:14	18:23	17:42	17:51	10:52	10:49	10:01	9:57	9:02	8:59	7:27	7:19	צרפת פריז
18:02	17:00	17:47	17:55	17:18	17:26	10:15	10:14	9:23	9:20	8:30	8:27	6:44	6:38	קנדה טורונטו
17:37	16:34	17:22	17:30	16:52	17:00	9:53	9:51	9:01	8:58	8:06	8:03	6:24	6:17	קנדה מונטריאול
18:00	16:46	17:42	17:53	17:04	17:16	10:35	10:32	9:47	9:42	8:38	8:34	7:21	7:11	רוסיה מוסקבה
17:52	16:35	17:33	17:44	16:53	17:06	10:29	10:26	9:42	9:37	8:31	8:26	7:19	7:08	רוסיה רוסטוב
18:06	17:02	17:51	17:59	17:20	17:28	10:25	10:24	9:34	9:31	8:38	8:34	6:59	6:52	שוויץ ציריך

1. הזמנים המצוינים בלוח הזמנים הם על פי החישובים שנערכו בספר "זמנים כהלכה" מאת הרב יהודה לוי.
2. כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.
3. זמן שקיעת החמה הוא לפי חישוב השקיעה הנראית.
4. זמן צאת הכוכבים הוא על פי שיטת אדמו"ר הזקן.

## תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:  
יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מפף כל־אויב ואורב ולסטים וחיזות רעות בדרך ומכל־פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל־מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל־רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

## בחסות

**לוי שי' הלוי בן חנה**

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

**צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב**

**שלום הלוי וזוגתו אורלי**

**רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב**

**זבולון הלוי וזוגתו רות**

**חגית, שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו**

**לבייב**

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: OrHachasidus@DvarMalchus.Org \* USA@DvarMalchus.Org

Internet: www.otzar770.com \* www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס

Dvar Malchus

Issue # 00083

21/10/2007